
YAJUR VED

(Gujrati)

• પહેલો અધ્યાય •

અધિકારી : પ્રજાપતિ

હે મનુષ્યો ! સવિતા દેવ (પરમાત્મા) તમારા પ્રાણ, અંતઃકાલ અને ઈન્દ્રિયોને યજ્ઞાદ શ્રેષ્ઠ કર્મોમાં જોરી દો. અમે ઉત્તમ પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે દાતા સવિતાનું આશ્રય સ્વીકારી છીએ. સુસંતતિયુક્ત અને આરોગ્યસંપન્ન બનીને ક્ષય વગેરે રોગોથી મુક્તિ મેળવો. ચોરી કરનારા તમારા નિર્ધારક ન બને. દુષ્ટ પુરુષના સંરક્ષણમાં ન રહો. માતૃભૂમિના રક્ષકની છત્રધાયામાં સ્થિર બનીને નિવાસ કરો. સજજનોની સંખ્યામાં વધારો કરો તેમજ યાજકોના પશુધનની રક્ષા કરો. (૧)

હે યજ્ઞ સાધનો ! તમે વસ્તુઓને પવિત્ર કરવાનું માધ્યમ થાવ. તમે ઘુલોક અને પૃથ્વીના સંતુલનકર્તા છો. તમે જ પ્રાક્તિઓની ઉષ્ણાતા છો. બધાના ધારક છો. મહાન શક્તિઓને ધારણ કરીને પ્રગતિશીલ બનો, એને વિભરાવા દેશો નહિ. તમારી સાથે સંબંધિત યજ્ઞપતિ પણ કુટિલ ન બનો. (૨)

આપ સેંકડો-હાજરો ધારાયુક્ત પવિત્ર કરનાર સાધન છો. બધાને પવિત્ર કરનાર સાધન છો. બધાને પવિત્ર કરવાવણા સવિતાદેવ, પોતાની સેંકડો ધારાથી તમને પવિત્ર બનાવો. હે મનુષ્યો ! તમે બીજી કર્દ પૂર્તિ ઈચ્છો છો ? અર્થાત્ કર્દ કામધેનુને દોહવા ઈચ્છો છો ? (૩)

હે મનુષ્ય ! પૂર્ણ આયુષ્ય, કર્તૃત્વ શક્તિ અને ધારક શક્તિ તમારી પાસે છે. એનાથી મળેલ પોષણ-ક્ષમતાઓમાંથી અમે ઈન્દ્રના ભાગમાં સોમ મેળવીને તને સ્થિર કરીએ છીએ. પોષણકર્તા આ હવ્ય પદાર્થોને સુરક્ષિત રાખો. (૪)

હે વ્રતોના પાલનકર્તા, તેજસ્વી અર્જિન્દેવ ! અમે વ્રતશીલ બનવામાં સમર્થ બનીએ. અસત્યને છોડીને સત્યમાર્ગ પર ચાલવાનું અમારું વ્રત પૂર્ણ થાય. (૫)

હે યજ્ઞ સાધનો ! તમને કોણે નિયુક્ત કર્યા છે ? શા માટે નિયુક્ત કરેલ છે ? તેમણે તમો બનેને કર્મ કરવા માટે નિયુક્ત કર્યા છે. દિવ્ય સ્થાનમાં સંવ્યાપ્ત થવા માટે પ્રવૃત્ત કરેલ છે. (૬)

યજ્ઞ ઉજ્જના પ્રભાવથી, સંબંધિત ઉપકરણોમાં રહેલ રાક્ષસ અને

• પહેલો અધ્યાય •

અધિ : પ્રશ્નપતિ

હે મનુષો ! સવિતા દેવ (પરમાત્મા) તમારા પ્રાણ, અંતઃકાલ અને ઈન્દ્રિયોને યજ્ઞાદિ શ્રેષ્ઠ કર્મોમાં જોડી છો. અમે ઉત્તમ પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે દાતા સવિતાનું આશ્રય સ્વીકારી છીએ. સુસંતતિયુક્ત અને આરોગ્યસંપન્ન બનીને ક્ષય વગેરે રોગોથી મુક્તિ મેળવો. ચોરી કરનારા તમારા નિર્ધારિક ન બનો. હુદ્ધ પુરુષના સંરક્ષણમાં ન રહો. માતૃભૂમિના રક્ષકની છત્રધાયામાં સ્થિર બનીને નિવાસ કરો. સજજનોની સંખ્યામાં વધારો કરો તેમજ યાજકોનાં પશુધનની રક્ષા કરો. (૧)

હે યજ્ઞ સાધનો ! તમે વસ્તુઓને પવિત્ર કરવાનું માધ્યમ થાત. તમે ઘુલોક અને પૃથ્વીના સંતુલનકર્તા છો. તમે જ પ્રાણીઓની ઉષ્ણતા છો. બધાના ધારક છો. મહાન શક્તિઓને ધારણ કરીને પ્રગતિશીલ બનો, એને વિભરવા દેશો નહિ. તમારી સાથે સંબંધિત યજ્ઞપતિ પજ્ઞ કુટિલ ન બનો. (૨)

આપ સેંકડો-હજ્જરો ધારાયુક્ત પવિત્ર કરનાર સાધન છો. બધાને પવિત્ર કરનાર સાધન છો. બધાને પવિત્ર કરવાવાળા સવિતાદેવ, પોતાની સેંકડો ધારાથી તમને પવિત્ર બનાવો. હે મનુષો ! તમે બીજી કઈ પૂર્તિ ઈચ્છો છો ? અર્થાત્ કઈ કામધેનુને દોહવા ઈચ્છો છો ? (૩)

હે મનુષ ! પૂર્ણ આયુષ્ય, કર્તૃત્વ શક્તિ અને ધારક શક્તિ તમારી પાસે છે. એનાથી મળેલ પોષણ-ક્ષમતાઓમાંથી અમે ઈન્દ્રના ભાગમાં સોમ મેળવીને તેને સ્થિર કરીએ છીએ. પોષણકર્તા આ હવ્ય પદાર્થોને સુરક્ષિત રાખો. (૪)

હે વ્રતોના પાલનકર્તા, તેજસ્વી અજિનદેવ ! અમે વ્રતશીલ બનવામાં સમર્થ બનીએ. અસત્યને છોરીને સત્યમાર્ગ પર ચાલવાનું અમારું વ્રત પૂર્ણ થાય. (૫)

હે યજ્ઞ સાધનો ! તમને કોણે નિયુક્ત કર્યા છે ? શા માટે નિયુક્ત કરેલ છે ? તમણે તમો બન્નેને કર્મ કરવા માટે નિયુક્ત કર્યા છે. દિવ્ય સ્થાનમાં સંવ્યાંપ્ત થવા માટે પ્રવૃત્ત કરેલ છે. (૬)

યજ્ઞ ઊર્જાના પ્રભાવથી, સંબંધિત ઉપકરણોમાં રહેલ રાક્ષસ અને

શત્રુગણ બળી ચૂક્યા છે. હેરાન કરનારા સળજીને બળી ચૂક્યા છે. તેથી અંતરિક્ષમાં તે યશીય સાધન, કોઈ પણ જીતના અવરોધ વિના પ્રવેશ કરે છે. (૭)

તમે તમારી વિદ્વંસક શક્તિ વડે દુષ્ટો અને હિંસકોનો વિનાશ કરો. જે અનેક લોકોને કષ્ટ પહોંચાડે છે એ હત્યારાને નાશ કરો. તમે દેવા-શક્તિઓનાં વાહક, બળવર્ધક, પૂર્ણતા સુધી પહોંચાડનાર, સેવવા યોગ્ય તથા દેવગણોને આમનિત કરનારા છો. (૮)

તમે દેવશક્તિઓને ધારણ કરવામાં ઢઢ અને સુયોગ્ય પાત્ર છો. તમો અને તમારા યજ્ઞ સંચાલક કુટીલ થશો નહિ. પોષક વિષખૃદેવ જ તમારી ઉપર સવાર રહો. વિશાળ વાયુ મંદળમાં વિચરણ કરતાં જ વાયુ સેવન કરો. રાક્ષસ વૃત્તિઓ દૂર કર્યા બાદ પાંચેય ઈશ્વરીય પ્રયોજનમાં જોડાવ. (૯)

સુજનકર્તા પરમાત્મા દ્વારા રચવામાં આવેલી સૃષ્ટિમાં, અધ્યાત્મિકુમારોના બાહુઓ તથા પૂષ્ટાદેવના લાઘોથી તમને ગ્રહણ કરું છું. અજિનને જે પ્રિય લાગે, અમે તે જ સ્વીકાર કરીએ છીએ. અજિન તથા સોમને માટે પ્રિય પદાર્થ જ ગ્રહણ કરીએ છીએ. (૧૦)

તમોને અનુદારતા માટે નહીં, ઉન્નતિને માટે નિર્મિત કરેલ છે. અમોને આત્મમાં વિદ્યમાન જ્યોતિ દેખાય. આ પૃથ્વી પર સજ્જનતાનો વધારો થાઓ. સમસ્ત ભૂમંડળમાં કોઈ પણ જીતની મુશ્કેલી વિના વિચરણ કરી શકીએ. હે અદિતિપુત્ર અજિનદેવ ! પૃથ્વીની નામિમાં સ્થાપિત આ હવિષ્યાનની આપ રક્ષા કરો. (૧૧)

યજ્ઞ માટે પ્રયુક્ત આપ બન્ને પવિત્રકર્તા વાયુ અને સૂર્યકિરણોથી દોષરહિત તથા પવિત્ર કરવામાં આવે છે. હે દિવ્ય જળ-સમૂહ ! આપ અગ્રગામી અને પવિત્રતા પ્રદાન કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ છો. યજ્ઞકર્તાને આગળ વધારો અને સારી રીતે યજ્ઞને સાંભળનારા યાણીકને દેવ-શક્તિઓથી યુક્ત કરો. (૧૨)

હે રસ તત્ત્વરૂપ જળ ! ઈન્દ્રદેવે વૃત્ત (વિકારો)ને નાશ કરતી વખતે આપની મદદ લીધી હતી અને આપે સહયોગ આપ્યો હતો. અજિન તેમજ સોમને પ્રિય આપને અમે શુદ્ધ કરીએ છીએ. આ સુખકારક આસનથી રાક્ષસ અને અનુદાર વૃત્તિવાળાને હટાવવામાં આવ્યા છે. આ પૃથ્વીનું આવરણ છે એ.

પૃથ્વી દ્વારા સ્વીકૃત થાએ. આપ વનસ્પતિઓથી બનેલ પાયાના પથ્થરની જેમ દઢ બનો. (૧૩-૧૪)

આ મુસળ સુદૃઢ પથ્થરના જેવું, વનસ્પતિઓથી બનેલું, દૈવી શક્તિઓની કીર્તિ વધારવાના ઉદ્દેશથી અમે આપને ગ્રહણ કરીએ છીએ. શૂર્પ કુ જે સુરક્ષાની સળીથી બને છે તે તથા હવિષ્યાનરૂપ વનસ્પતિઓ વર્ષથી વધે છે. વાયુ આપને શુદ્ધ કરે. હે યજ્ઞાજિ ! આપ પૃથ્વીને ઢઢ કરીને કુપાલમાં સ્થિર રહો. જ્ઞાનીજનો, શૌર્યવાનો તથા માનવજીતની ઉન્નતિમાં સહયોગી જનોનું હિત કરનાર અભિનદેવ ! આપ જ્ઞાનને ધારણ કરવાવાળા છો. ભૂગુ આંગિરસના તપથી તેજસ્વી બનીને અમને ઉદ્ઘંગમી ચેતના પ્રદાન કરો. (૧૫-૧૮)

આપ પર્વતથી ઉત્પન્ન થયેલી કર્મશક્તિ છો. જે રીતે અંતરિક્ષે ઘુલોકને ધારણ કર્યું છે તેવી જ રીતે શિલાખંડને ધારણ કરનાર આપ તેને સંભાળો. આપ એ પર્વતપુનીને કર્મશક્તિ આપનાર છો. (૧૯)

હે હવિષ્યાન ! આપ ટેવગણોને તુષ્ટ કરો. પ્રાણ, ઉદાન, વાન વગેરે પ્રાણોના સંવર્ધન અને પાત્રતાથી આપને ધારણ કરે છે. આપ પૃથ્વીના 'પય' છો. સવિતાદેવ આપને છીદ વગરના સ્વરૂપમય હાથોથી ધારણ કરો. (૨૦)

સવિતા દ્વારા ઉત્પન્ન પ્રકાશમાં અચિન્નાદેવના બાહુઓ અને પોષણકર્તા દેવ શક્તિઓના હાથોથી આપને વિસ્તાર આપવામાં આવે છે. ઔરધ્વિઓને જળ પ્રાપ્ત થાએ, તે રસથી પુષ્ટ બનો. ગુણ સંપન્ન ઔરધ્વિઓ પ્રવાહમાન જળને મળો. મધુરતાયુક્ત તત્ત્વ પરસ્પર હળો મળો. (૨૧)

યાજકોમાં ઉત્પાદક ક્ષમતા અને પૂણ્યાયુધની વૃદ્ધિ માટે તેમને (જળ અને પાસેલા ચોખાને) ભેગા કરીએ છીએ. હે પુરોડાશ ! આપ વિસ્તાર-ક્ષમતાથી યુક્ત બનો, વિસ્તૃત બનો, જેનાથી યજ્ઞકર્તાઓના યશનો વિસ્તાર થાય. અભિનદેવ આપને ક્ષતિ ન પહોંચાડે, સવિતાદેવ આપને દેવવોકની અભિનથી પરિપક્વ કરો. ત્રણ, બે અથવા એક ગમે તેને માટે પડો કરેલું યજ્ઞકર્મ કરેશ રહિત હોય છે. (૨૨-૨૩)

હે સ્ફ્ર્ય (યજ્ઞમાં વપરાનું પાત્ર) સુજન કરનાર પરમાત્માની સ્ફુર્તિમાં અચિન્નાદેવોના બાહુઓ તથા પૂણ્ય ટેવના હાથોથી, અથવા દેવોને તૃપ્ત કરનાર યજ્ઞ કર્મના નિમિત્ત અમે આપને ધારણ કરીએ છીએ. આપ ઈન્દ્રદેવના જમણા હાથ જેવા સન્માનનીય છો. (૨૪)

દઈએ. દેવોને અપણા કરવા જ આજે અમે પવિત્ર ધૂત લાવ્યા છીએ. હે અજિનદેવ ! ઈન્દ્રદેવે પોતાના પરાક્રમથી યજને ઉન્ત બનાવ્યો હતો. યજસ્યામાં રહેલાં, અન્ન પ્રદાન કરનારા, આપના સાંનિધ્યમાં હંમેશા રહીએ. (૮)

હે અજિનદેવ ! હવન-કાર્યની વિધિ-યવસ્થાને આપ સારી રીતે જાણો છો. આપ જ દેવી શક્તિઓ સુધી હવિ-ભાગ પહોંચાડો છો. ધુલોક તેમજ પૃથ્વીલોકની આપ રક્ષા કરો. દેવો સહિત ઈન્દ્ર, અમારા ધૂતરૂપી હવિથી સંતુષ્ટ થાવ. જ્યોતિથી જ્યોતિનું એકીકરણ થાવ. (૯)

હે ઈન્દ્રદેવ ! અમારી મનોકામનાઓ પૂરી થાવ. અમે બધા ઐશ્વર્યયુક્ત હોઈએ. અમે પરાક્રમી થઈએ. અમારી ઈચ્છાઓ સત્ય ફળવાળી થાવ. આ માતા સમાન પૃથ્વી, જેની અમોએ સ્તુતિ કરી છે, અમને યજાગ્નિ પ્રદીપ્ત કરનારા હોવાથી તેજસ્વી બનાવીને સમર્પિત થવાની અનુમતિ આપો. (૧૦)

હે ધુલોકના પાલનકર્તા સવિતાદેવ અમોએ તમારી સ્તુતિ કરી છે, યજાવશેષને ગ્રહણ કરવાની અનુમતિ આપો. અજિનની અનુકૂળતાથી અમે યજાવશેષને ગ્રહણ કરીએ છીએ. તે અમારી ઉન્તતિ કરો. સવિતાદેવની પ્રેરણાથી, અસ્થિનીકુમારોના બાહુઓ તથા પૂખા દેવના બન્ને હાથોની મદદથી આ અન્ન (યજાવશેષ) અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ. અજિના મુખથી અમે ખાઈએ છીએ. (૧૧)

હે સુષ્ટિકર્તા સવિતાદેવ ! યજમાનગણ આપના નિમિત્તે આ અનુષ્ઠાન કરી રહ્યા છે. તેથી આપ આ યજની, યજમાનની અને અમારી રક્ષા કરો. (૧૨)

અમે યાજ્યધૂત સવિતાદેવને અપણા કરીએ છીએ. હે બૃહસ્પતિ તમે યજનો વિસ્તાર અને તેની રક્ષા કરો. દેવતાઓ આ યજથી તૃપ્ત બનો. સવિતા દેવ યજમાનને પ્રતિકૂળ ન બનો. (૧૩)

હે અજિન ! તમે આ સમિદ્ધાઓથી પ્રદીપ્ત બનો અને અમને પ્રવૃદ્ધ અને સમૃદ્ધ બનાવો. તમે સમૃદ્ધ વડે અમારાં સંતાનો વર્ગેરેને સંપન્ન બનાવો. અજિન, સોમ દેવતા દ્વારા યજામાં વિઘ્નકર્તા રાક્ષસોનો નાશ કરો. (૧૪)

અજિન-સોમ દેવતાઓ આ હવિનો સ્વીકાર કરી અમને વિજય પ્રાપ્ત કરાવો. પુરોડાશ, જુહ્લ ઉપમૃત દ્વારા અમને યજ-કર્મમાં ઉત્તમ હિત પ્રાપ્ત થાવ. મારા શત્રુઓ-રાક્ષસોને અજિન-સોમદેવ દૂર કરો. (૧૫)

હે મધ્યમ પરિવિ ! અમે વસુઓ માટે યજી કરવા તમને ઘૃતસિક્ત કરીએ છીએ. હે દક્ષિણ પરિવિ ! રુડો માટે યજી કરવા અમે તમને ઘૃતસિક્ત કરીએ છીએ. હે ઉત્તર પરિવિ ! આદિત્યોના યજીથે અમે તમને ઘૃત વડે તૃપ્ત કરીએ છીએ. હે ધાવા-પૃથ્વી ! વાયુ, સૂર્ય અને પ્રાણાપાન તમને જળ-વૃદ્ધિ-વેગથી બચાવો. હે પ્રસ્તર ! અંતરિક્ષમાં તમે મરુદ્વાણનું અનુસરણ કરો અને સ્વર્ગમાં જઈને અમારા માટે વર્ષા લાવનાર બનો. (૧૬)

હે વિશ્વદેવો ! તમે ઘૃતયુક્ત હવિને ગ્રહણ કરી મહાન બનો અને પરિવિથી રચિત પાપાણ ઉપર બિરાજમાન થાવ છો. યજમાનના યજને નિર્વિદ્ધ કરવા માટે યજમાં આવો. આ આહુતિ વડે તમે પુષ્ટ બનો. (૧૮)

હે જૂઝુ ! હે ઉપમૃત ! તમે ઘૃતથી પુષ્ટ બનો. હે શક્ત વાહક ! બને વૃષભોને ઘૃતયુક્ત બનાવો. અમારા માટે તેઓ સુખપ્રદ બનો. હે વેદિકે ! તમે પ્રવૃદ્ધ થાવ, અમારા યજાનુષ્ઠાનને શ્રેષ્ઠ બનાવો. અમે તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૧૯)

હે તેજસ્વી અજિન ! મંગળ માટે સર્વત્ર વ્યાપ્ત થાવ. શત્રુઓના પાશથી અને વિધિ રહિત યજથી અમને બચાવો. વિષાક્ત અન્ન-જળથી અમારું રક્ષણ કરો. અજિન અને સરસ્વતિ માટે આ આહુતિ સમર્પિત છે. (૨૦)

હે કુશમુદ્ધ નિર્મિત પદાર્થ ! તમે બધાના જ્ઞાતા, યજી-કર્મના જ્ઞાતા છો, અમારા દ્વારા કલ્યાણકારી કર્મો કરાવો. હે દેવતાઓ ! તમે યજમાં પદારો. હે ઈશ્વર આ યજી તમને અર્પિત કરીએ છીએ. આપ વાયુદેવના માધ્યમથી અમારા કાર્યને વિસ્તાર પ્રદાન કરો. (૨૧)

હે ઈન્દ્ર ! તમે ઐશ્વર્યવાન છો. તમે હવિઘૃત વડે કુશાઓને તૃપ્ત બનાવો. આદિત્યગણ, વસુગણ અને મરુદ્વાણ તથા વિશેદેવાની સાથે આકાશમાં સ્થાપિત કરો. (૨૨)

હે પ્રશ્નીતાપાત્ર ! કયા પ્રયોજનથી તમારો ત્યાગ થાય છે ? તેઓ તમને પ્રજાપતિના સંતોષ માટે અને અમે તમને યજમાનનાં પુત્ર-પૌત્રાદિના સંતોષ માટે ત્યાગ કરીએ છીએ. (૨૩)

અમારા શરીર ભલતેજ્યુક્ત, દુગ્ધાદિ, સમર્થ ઈન્દ્રિયોયુક્ત અને શાંત કર્મવાળાં બનો અને અમારાં મન શ્રીવત્વથી યુક્ત બનો. ત્વાથી અમને ધન-સ્વાર્થ અને ઐશ્વર્ય પ્રદાન કરનાર બનો. (૨૪)

જે વિષ્ણુ પોતાના જગતી છંદરૂપી ચરણ વડે સ્વર્ગમાં જાય છે,

હે પૃથ્વી ! આપની ઉપર દેવો માટે હવન કરવામાં આવી રહ્યો છે.
આપની ઉપર ઊગનાર ઔષધિઓનાં મૂળને અમારા દ્વારા સત્તિ ના પહોંચે.
હે મારી ! આપ ગાયોનાં રહેણાથામાં જાવ. ઘુલોક આપની ઉપર યથેષ્ટ વખ્ય
કરે. (૨૫)

હે સુજનકર્તા સવિતાદેવ ! જે દુષ્ટો અમને બધાને કષ્ટ પહોંચાડે છે,
જેનાથી બધા દેષ કરે છે, તેને વિશાળ પૃથ્વીમાં પોતાનાં સેકડો બંધનોથી
બાંધી દો. એને ક્યારેય મુક્ત ન કરશો. અમોએ દુષ્ટ અરરુને અહીંથી કાઢી
મૂક્ષો છે. હે વિસ્થાપિત મારી ! તમે ગાયોનાં રહેણાથ પર જાવ. ઘુલોક
આપની ઉપર વર્ષા કરે. હે સુજનકર્તા દેવ ! આપ દેષ કરનારાને સેકડો
ફિદાઓથી બાંધી દો, જેચી તે છૂટે નહિ. (૨૬)

હે યજ્ઞોર્દિકે ! અમે ગાયની છંદ, ત્રિષ્ટુપ છંદ એને જગતી છંદવાળા
મંત્રોથી આપને પ્રાપ્ત કરીએ છીએ. આપ કલ્યાણકર્તા, અનંદદાયિની, પોષક
ખાદ એને પેયથી યુક્ત, જેસવા માટે શ્રેષ્ઠ સ્થાન આપનાર એને સુંદર ભૂ-
ભાગ છો. (૨૭)

હે વિષણો ! વીર પુરુષ કૂર યુદ્ધ માટે પોતાનું સર્વરસ હોમે એ પહેલાં
જ વિવેકવાન લોકો એને યજ માટે પ્રયુક્ત કરે છે. જાહે એ સ્વધા
શક્તિઓના માધ્યમથી ભૂમિને ચંદમા તરફ પ્રેરિત કરે છે. તમે દેષ
કરનારાઓના વિનાશક બનો. (૨૮)

રાકસી અને અનુદ્ધારવૃત્તિવાળા બળીને નાટ થઈ ગયા છે, તેથી અમે
વ્યાપક ક્ષેત્રમાં યજાર્થ પ્રવેશીએ છીએ. તમે તીણા ન હોવા છતાંય પણ
શત્રુઓનો નાશ કરવામાં સમર્થ છો. તમે અન્ન આપવામાં સમર્થ છો, તમને
અન્નબળ પ્રાપ્તિ માટે પવિત્ર કરીએ છીએ. (૨૯)

તમે પૃથ્વીનો રસ છો. તમે અજનની જીબ છો. અમારા પ્રત્યેક યજમાં
તથા ધર-ધરમાં દેવોનું આવાહન કરનારા બનો. તમે સર્વવ્યાપી પરમાત્માનું
નિવાસસ્થાન છો. અમે અનિમેષ દાઢિએ અન્ન અને બળની પ્રાપ્તિ માટે તમને
જોઈએ છીએ. (૩૦)

અમે યાજક, સવિતાદેવની પ્રેરણાથી, તેજસ્વી સુયક્રિરણોનાં માધ્યમથી
તમને શુદ્ધ કરીએ છીએ. તમે તેજરૂપ થાવ, અમૃતરૂપ થાવ, દિવ્ય આવાસ
હો તથા કોઈ જ દબાણમાં ન રહેનારા દેવતાઓના પ્રિય, યજના સાધનરૂપ
થાવ. (૩૧)

• જીજો અદ્યાય •

જગતિ : પ્રજાપતિ

હે યજીય કાર્યમાં વપરાવનારી સમિધાઓ ! યજાને નિમિત્તે અમે આપને પવિત્ર કરીએ છીએ. હે યજવેદિક ! યજકાર્યની સફળતા માટે આપને પવિત્ર કરીએ છીએ. સુચાઓ પ્રયોગની પ્રેરણા દેનાર આધારરૂપ હે બર્હિ ! અમે આપને પવિત્ર કરીએ છીએ. (૧)

હે યજાવશોષ જળ ! યજ, પૃથ્વી અને વિવિધ ઓષધિનું યુક્ત પદાર્થોને આપ સીંચનારા છો. હે સૂરૂપ આકાર કુશાઓ ! દેવો માટે ઉન જેવા ક્રોਮણ આસનરૂપમાં તમોને ફેલાવે છો. હે યાજડો ! તમે પૃથ્વીના પાલનકર્તા, બધા લોકોના પાલક અને પ્રાણીમાત્રના પાલનકર્તને માટે સર્વસ્વ સમર્પણ કરો. (૨)

સંસારના અનિષ્ટ નિવારણ માટે અભિનાની સ્તુતિ કરીએ છીએ. આપ યાજકોની સુરક્ષા કરનારી છો. વિચારનું ગંધર્વ આપને ચારે બાજુથી સંભાળે. બીજુ પરિધિ આપ યાજકોની રક્ષક, ઈન્દ્રદેવની જમણી ભુજા છો. ત્રીજુ પરિધિ ભિત્રાવરુણ ધર્મપૂર્વક ઉત્તમ સાધનોથી આપને ધારણ કરો. (૩)

ભૂત-ભવિષ્યના જ્યાતા હે કાન્તદર્શા અભિનદેવ ! ઐશ્વર્ય પ્રાપ્તિની ક્રમના કરનારા તેજસ્વી, મહાન યાજક, યજમાં આપને પ્રજ્ઞવિલિત કરે છે. (૪)

હે સમિદ્ધ ! આપ અભિને પ્રદીપ કરનારી છો. સવિતા દેવતા આપની રક્ષા કરે. હે કુશાદ્વય ! આપ બન્ને સવિતા દેવતાની ભુજાઓ છો. ઉનના બનેલા ક્રોમણ આસનનાં રૂપમાં, દેવતાઓને સુખરૂપ બેસવા માટે આપને ફેલાવે છો. વસુગણ, મરુદ્રગણ તથા રુદ્રગણ આપની ઉપર સ્થાપિત થાવ. (૫)

હે જૂઝ્ઝ, હે ઉપભૂત, હે ધ્યાવા, આપ આપના પ્રિય ધૃત દ્વારા સિંચિત, ધૂતથી યુક્ત અને ધૂતથી પૂર્ણ બનીને આ યજ-સ્થળ પર સ્થાપિત થાવ. હે યજ સ્થળ પર પ્રતિષ્ઠિત વિષ્ણુદેવ ! યજ-સ્થળ પર સ્થાપિત બધાં સાધનો, ઉપકરણો, યજકર્તાઓ અને અમારી આપ રક્ષા કરો. (૬)

અન્ન પ્રદાન કરનારા હે અભિનદેવ ! અન્ન પ્રાપ્તિનાં માધ્યમ તથા પુરુષાથી આપનું શોધન કરે છે. દેવો અને પિતૃઓને અન્ન આપી નમન કરે છે. આપ અમારા માટે સહાયક સિદ્ધ થાવ. (૭)

હે યજાજને ! યજસ્થળને અમે અમારા પગ વડે અપવિત્ર થવા નહિ

સર્વવ્યાપી ભગવાન ત્રિષુપ છંદ્રપી ચરણ વડે અંતરિક્ષમાં જાય છે અને સર્વવ્યાપી ભગવાન ગાયની છન્દરૂપી ચરણથી પૃથ્વી પર બમણ કરે છે. જેઓ અમારો દેખ કરે છે અને અમે જેમનો દેખ કરીએ છીએ, તે શત્રુઓને ભાગ્યહિન બનાવી સ્વર્ગ, અંતરિક્ષ અને પૃથ્વીમાંથી દૂર કરી દો છો. અમે આ યજના ફળ વડે પૂર્વ દિશામાં ઉદ્દિત સૂર્યનાં દર્શન કરીએ છીએ. અમે આહવાનીય જ્યોતિ વડે મુક્ત બનીએ. (૨૫)

હે સૂર્ય ! તમે સ્વર્યંભૂત શ્રેષ્ઠ, હિરણ્યગર્ભ અને રશમવંત છો. આથી અમને પણ બબતેજ્યુક્ત બનાવો. અમે પણ સૂર્યની પ્રદક્ષિણાના જેવું જ આવર્તન કરીએ છીએ. (૨૬)

હે અજિન ! આપના ગૃહપાલકરૂપના સામીયથી અમે શ્રેષ્ઠ ગૃહસ્વામી બનીએ. ગૃહસ્વામીની સુતિથી આપ ઉત્તમ ગૃહપાલક બનો. હે અજિનદેવ ! અરે દામત્યજીવનનો નિર્વિહ કરતાં કરતાં સૌ વર્ષ સુધી યજકર્મ કરતાં : હીએ. અમે સૂર્ય દ્વારા સ્વાપિત અનુશાસનનોનું અનુગમન કરીએ. (૨૭)

હે પ્રતોના પાલક અજિનદેવ ! અમે જે નિયમોનું પાલન કર્યું છે એનાથી અમે સામર્થ્યવાન બન્યા છીએ. અમારો આ યજકર્મને આપે સિદ્ધ કર્યું છે. શાય કર્મ કરતી વખતે અમારી જે ભાવનાઓ હતી તે અત્યારે પણ હોય. (૨૮)

પિતૃઓ સુધી કલ્ય પહોંચાડનારા અજિનદેવને માટે આ આહુતિ સમર્પિત છે. પિતૃઓના સહયર સોમદેવને માટે આ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. યજભૂમિમાં રહેલી આસુરી શક્તિઓ નષ્ટ થઈ ગઈ છે. (૨૯)

હે કલ્યવાહનાજિન દેવતા ! જે આસુરી શક્તિઓ પિતૃઓને સમર્પિત અનન્ય સેવન કરવા માટે, અનેક રૂપ બદલીને સૂક્ષ્મ અથવા સ્થૂળરૂપે આવે છે અને નીચકર્મ કરે છે, એમને આ પરિવ્ર સ્થાનથી દૂર કરો. (૩૦)

હે પિતૃગણ ! આપના રસરૂપ, શુષ્ટતારૂપ, શ્વાનરૂપ, અન્નરૂપ, પૌષ્ટરૂપ તથા ઉત્સાહરૂપને નમસ્કાર છે. હે પિતૃઓ ! અમારી પાસે જે કંઈ છે, વસ્ત્રાદિ સહિત એ બધું જ સમર્પિત કરીએ છીએ. આપ અમોને પુત્ર-પૌત્રાદિથી યુક્ત ઘર પ્રદાન કરો. (૩૧)

હે પિતૃગણ ! પુષ્ટિકારક પદથોથી બનેલા શરીરવાળા આ સુંદર બાળકોનું પોષજા કરો, જેચી તે આ પૃથ્વી પર વીર પુરુષ બની શકે. (૩૨)

હે જળસમૂહ ! અન્ન, ઘૃત, દૂધ તથા કૂલો તથા ફળોમાં આપ

રસૃતુપમાં વિદ્યમાન છો. તેથી અમૃતતની જેમ સેવનીય તથા ધારકશક્તિ વધારનાર છો. એટલા માટે અમારા પિતૃગણોને તૃપ્ત કરો. (૩)

• ગ્રીજો અદ્યાય •

જગ્યિ : આંગિરસ, યાજવલ્ક્ય, મધુરચંદ્ર, સુંદરુ, શુતરંધુ, પ્રબન્ધુ આદિ.

હે ઋત્વિજો ! સમિદ્ધાથી યજમાં અજિનને પ્રજ્વલિત કરો. ઘૃતની આહુતિ પ્રદાન કરીને, બધું જ આત્મસાત કરનારા અજિનદેવને પ્રદીપન કરો. ત્યારપછી અજિનમાં હવિ-દ્વયની આહુતિઓ પ્રદાન કરો. (૧)

હે ઋત્વિજો ! શ્રેષ્ઠ, સારી રીતે પ્રજ્વલિત, જાજ્વલ્યમાન, સર્વજ્ઞ, દૈવિષ્યમાન યજાનિમાં શુદ્ધ ઓગળેલા ઘૃતની આહુતિઓ પ્રદાન કરો. (૨)

હે અજિનદેવ ! અમે આપને ઘૃત મિશ્રિત સમિદ્ધાઓથી ઉદ્દીપન કરીએ છીએ. હે નિત્ય તરુણ અજિનદેવ ! આપ ઊંચી ઉઠવાવાળી જવાળાઓના માધ્યમથી પ્રકાશયુક્ત થાવ. (૩)

હે અજિનદેવ ! આપને હવિ-દ્વય અને ઘૃત-સિક્ત સમિદ્ધાની પ્રાપ્તિ થાવ. હે દીપિત્માન અજિનદેવ ! આપ અમારા દ્વારા સમર્પિત સમિદ્ધાઓનો સ્વીકાર કરો. (૪)

હે અજિનદેવ ! આપ ભૂઃ (પૃથ્વી), ભૂવઃ (અંતરિક્ષ) અને સ્વઃ (ધૂલોક)માં સર્વત્ર વિદ્યમાન છો. દેવતાઓને નિમિત્ત, યજ સંપાદન માટે ઉત્તમ સ્થાન પ્રદાન કરનારી હે પૃથ્વી ! અમે દેવોને હવિ પ્રદાન કરવા માટે, આપની ઉપર બનેલી યજવેદી ઉપર અજિનદેવને પ્રતિષ્ઠિત કરીએ છીએ. અમે પુત્ર-પૌત્રાદિ, યશ, ગૌરવ, ઐશ્વર્યાદિથી પૃથ્વી સમાન મહિમાવાન બનીએ. (૫)

હે વિચરણ કરનારા અજિનદેવ, વિવિધ પ્રકારની જવાળાઓથી પ્રકાશિત, મેઘ-સમૂહ અને અંતરિક્ષ લોકમાં વિદ્યુતરૂપે પ્રતિષ્ઠિત થયા છો. પૃથ્વી માતાની પાસે યજાનિનાં રૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત થયેલા છો. ત્યારબાદ આ અજિનદેવ ધૂલોક પિતાની પાસે પહોંચી જાય છે. (૬)

આ અજિન પ્રાણ, આપાન આદિતુપમાં શરીરની મધ્યમાં ગમન કરે છે. જઈચાન્દુપમાં તે જીવન છે. આપ વાયુ અને સૂર્યરૂપમાં સંસાર પર અનુગ્રહ કરે છો અને યજ માટે પ્રકાશિત બનો છો. (૭)

દિવસભર જે વાડી શોમિત થાય છે, તે જ પૂજ્ય વાડી યજ સમયે

પણ ઉચ્ચારીત કરવામાં આવે છે. આ વાણી અજિનની જ સ્તુતિ કરે છે, અન્યની નહિ. (૮)

અજિન જ જ્યોતિ અને જ્યોતિ જ અજિન છે. અજિન જ સૂર્ય અને સૂર્ય જ અજિન છે તથા અજિન જ તેજ અને તેજ જ અજિન છે. આવા અજિન માટે આપવામાં આવેલી આહૃતિ તમને સમર્પિત થાબ. (૯)

સૂર્યાદ્ય પરમાત્માએ બનાવેલી રાત્રીને લાવનાર અજિનને અમે આહૃતિ આપીએ છીએ. દેવ સવિતાની સાથે સમાન પ્રીતિવાળી ઉધાના દેવતા ઈન્દ્ર છે. તે ઉધા અને સૂર્ય આ આહૃતિ ગ્રહણ કરો. (૧૦)

યજ્ઞસ્થાન તરફ જતા અમે દૂર યા સમીપ સ્થિત અજિન માટે સ્તોત્રનું ઉચ્ચારણ કરીએ છીએ. (૧૧)

હે અજિન ! આકાશમાં સૌથી ઊંચે રહેનાર સૂર્યમંડળમાં તમે વર્ષો છો, વૃષભ શરીરમાં સર્વોચ્ચ સ્થાન રક્ખ છે. તેની રીતે અજિન પણ સર્વોચ્ચ સ્થાનીય છે. તમે આ સંસારનું મહાન કરણ છો, પૃથ્વીના પાલક અને જગતના સારને પુષ્ટ કરનાર છો. (૧૨)

હે અજિન ! હે ઈન્દ્ર ! તમને બન્નેને સ્થાપિત કરીને પ્રસન્ન કરવા ઈચ્છાએ છીએ. તમે બન્ને જ અન્ન, ધન, જગતા દાતા છો. અમે યજમાં તમને બોલાવીએ છીએ. (૧૩)

હે અજિન ! ગાર્હિપત્યાજિનિરૂપમાં તમારું ઉત્પત્તિ સ્થાન ઘર છે. પ્રાતઃ અને સાયંકાળમાં તમે આવાહનીયરૂપમાં ઉત્પન્ન થાબ છો અને યજમાં પ્રદીપ્ત થાબ છો. અમારી દક્ષિણ વેદીમાં પ્રદીપ્ત થાબ અને યજમાં ધનની સુવૃદ્ધિ કરો. (૧૪)

અજિન યજના હોતા છે, યજકર્મના જ્યાતા ભૃગુઓએ તેમને જનહિતાર્થે જંગલોમાં ઉત્પન્ન કર્યા. (૧૫)

ऋષિગણે અજિનના તેજ દ્વારા ગાયો પાસેથી સર્વને ઉપયોગી દૂધ-દઈ, હવિ નિમિત્ત દોહન કરીને મેળવ્યા છે. (૧૬)

હે અજિન ! તમે સ્વભાવતઃ જ યજકતાઓના દેહ-રક્ષક છો. તમે જઠગાનિનાં રૂપમાં દેહનું પાલન કરનાર છો. તમે અમારી રક્ષા કરો. હે અજિન ! આયુદાતારૂપે અમને પૂર્ણ આયુચ્ચ આપો. બ્રહ્મચર્યના દાતા બનાવો. હે અજિન તમે અમને તેજ આપો, મારુ દેહને સર્વાગપૂર્ણ બનાવો. અને અમારી રક્ષા કરો. (૧૭)

હે અજિન ! તમારી કૃપાથી જ અમે તેજસ્વી, અન્ન-સંપન્ન અને બળશાળી બન્યા છીએ. અમે સો વર્ષ સુધી તમને નિર્ણતર પ્રજ્વલિત કરતા રહીશું. (૧૮)

હે અજિન ! તમે રાત્રીમાં સૂર્યની સંગાથે રહો છો. તમે સ્તોત્રોની સંગતમાં રહીને અમારી સ્તુતિઓને સ્વીકારો છો અને આહુતિઓની સંગતમાં પણ રહો છો. તમારી કૃપાથી અમે પૂર્ણાયુ, બળચર્ય તથા સંતાન-ધનયુક્ત બનીએ. (૧૯)

હે ગાયો ! તમે ક્ષીરાદિ ઉત્પન્ન કરનારી હોવાથી અન્નરૂપ છો. અમે ક્ષીરાદિનું સેવન કરીએ છીએ. તમે પૂર્જ્ય છો આથી અમે પણ તમારી મહાનતા પ્રાપ્ત કરીએ. તમે બળવાન છો, અમને પણ બળવાન બનાવો. તમે ધનપોષિકા છો, અમે પણ તમારી કૃપાથી ધનસંપન્ન બનીએ. (૨૦)

હે ધનવતી ગાયો ! આ યજસ્યાનમાં, દોહન પછી ગોષ્ઠમાં યજમાનની નજરમાં અને તેના ઘરમાં સદાય શ્રેષ્ઠભાવથી રહો. અહીંથી અન્યત્ર જશો નહિ. (૨૧)

હે ગાયો ! અદ્ભુત રૂપવાળા તમે યજકર્મમાં શોભાયમાન થાવ છો. તમારા ક્ષીરાદિ દ્વારા મારામાં પ્રવિષ્ટ થાવ. હે અજિન ! તમે રાત્રીમાં નિર્ણતર નિવાસ કરો છો, અમે તમને શ્રીધ્રપૂર્વક નમન કરીને હવિ અપ્તાએ છીએ. (૨૨)

દીપ્તમાન યજ-રક્ષક, સત્યનિષ્ઠ અને પ્રભુદ્ર અજિનની સન્મુખ અમે ઉપસ્થિત થઈએ છીએ. (૨૩)

હે અજિન ! પુત્ર જેવી રીતે પિતાની પાસે પહોંચી જાય છે તેવી રીતે અમે તમારી પાસે સુખપૂર્વક પહોંચી જઈએ છીએ. અમારા મંગળ માટે યજકાર્યમાં અમને પ્રવૃત્ત કરો. (૨૪)

હે અજિન ! તમે વસુઓના માટે આદરણીય છો. તમે ધનદાતા છો, અને યશાચી છો. તમે અમારા રક્ષક અને હિતેચ્છ છો. તમે અમારા યજસ્યાનમાં આવો અને અમને ધનપ્રદાન કરો. (૨૫)

હે અજિન ! તમે સ્વયં દીપ્તિમાન છો અને અન્ય લોકોની દીપ્તિના મેરેક છો. તમે ભિત્રોનું કલ્યાણ કરો છો. અમારા ઉપાસકોના આવાહનને સ્વીકારો, બધા પાપો અને શત્રુઓથી અમારી રક્ષા કરો. (૨૬)

હે ધૈનુ ! તમે પૃથ્વી સમાન લોકોના પાલક છો, તમે અદિતિની જેમ દેવ-પાલક પણ છો, અહીં યજમાં પધારો. તમે અભીધદાત્રી છો, અમે તમારી ઈપથી દીચિદ્ધત કળ પ્રાપ્ત કરીએ. (૨૭)

હે બ્રહ્મણસ્પતિ ! તમે સોમ યાગમાં સુતિરૂપ વાણીથી જેવી ગુરુ અક્ષીવાનને સંપણ કર્યા હતા તેવી રીતે અમારા બધા ઉપર પણ દૃપ્ય કરો. (૨૮)

બધા પ્રકારના ધનના સ્વામી બ્રહ્મણસ્પતિ તમે પુષ્ટિવર્ધક છો. તમે અમને તમામ પ્રકારના કલ્યાણથી યુક્ત બનાવો. (૨૯)

હે બ્રહ્મણસ્પતિ ! અમારી રક્ષા કરો. જે લોકો પોતાના પિતૃઓ અને દેવતાઓ નિમિત્તે કોઈ ક્રમ કરતા નથી. તેઓ અમારા છિંસક બને નહિએ. (૩૦)

મિત્ર-અર્થમા-વરુણ પોતાની કાંતિ અને સુવાણાદિ ધન વડે અમારી રક્ષા કરો. (૩૧)

આ ત્રણોય (મિત્ર-અર્થમા-વરુણ) દ્વારા ચક્કિત પુરુષની ગતિને ગૃહ્ણ, માર્ગ, વન અને સંગ્રહમાં કોઈ રોકી શકતું નથી. (૩૨)

મિત્ર, અર્થમા અને વરુણ અદિતિના પુત્ર છે. તેઓ યજમાનને તેજ અને દીઘાયુ પ્રદાન કરનારા બનો. (૩૩)

હે ઈન્દ્ર ! તમે યજમાનના હવિને તુર્ત જ ગ્રહણ કરી લો છો. તમે તેજસ્વી છો. અમે યજમાનો તમારી પાસેથી અપરિચિત દાનની અભિવાધા રાખીએ છીએ. (૩૪)

અમે સંપૂર્ણ જગતના જનમદાતા સૂર્યદિવતાની ઉત્કૃષ્ટ જ્યોતિનું ધ્યાન કરીએ છીએ. તે બધા સત્કર્માને સંપાદિત કરવા અમારી બુદ્ધિને પ્રેરિત કરે છે. (૩૫)

કોઈથીય પ્રભાવિત ન થનારો આપનો રથ, જેનાથી આપ દાન દેનારની રક્ષા કરો છો. તે અમો બધાની ચારે બાજુથી રક્ષા કરો. (૩૬)

હે અર્જિન ! તમારી કૃપાથી અમે શ્રેષ્ઠ સંતપ્તાન, શ્રેષ્ઠ સંપત્તિ અને ઐશ્વર્ય મેળવીએ. મારા પુત્ર અધીદિની તમે રક્ષા કરો. તમે નિરંતર ગમનશીલ રહો. (૩૭)

આ સામે રહેલ અર્જિનદેવ ગૃહપતિ છે, પુત્ર-પૌત્રાદિ પ્રજાઓને ધન-ધાન્ય આપનારા છે. હે અર્જિન ! આપ અમોને શક્તિ અને વૈભવ પ્રદાન કરો. (૩૮-૩૯)

પશુઓ વગેરેથી સંબંધિત આ દક્ષિણાગ્નિ છે. આ અર્જિન ઐશ્વર્ય અને સમૃદ્ધિવર્ધક છે. હે પૃથ્વી સ્થાનીય દક્ષિણાગ્નિ ! આપ અમને શક્તિ અને સંપત્તિ પ્રદાન કરો. (૪૦)

હે ગૃહના અધિકાતા દેવો ! તમે ભયભીત થશો નહિ. તમારી પાસે
હવે ગૃહપતિ આવી ગયા છે આથી તમે બળવાન બનશો. અમે શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિ
અને પ્રસન્ન મનથી ગૃહમાં પ્રવેશ કરીએ છીએ. (૪૧)

પરદેશ જઈ રહેલો યજમાન, જેવી રીતે પોતાના ઘરની કુશળતાની
ઈચ્છા રાખે છે અને જે ઘર પ્રત્યે તેને પ્રાપ્તિ હોય છે તે ઘરમાં અમે પ્રવેશ
કરીએ છીએ. આ આવાસના અધિકાતા દેવતા પણ અહીં પદ્ધારો. (૪૨)

હે ગાયો ! બકરીઓ ! ઘેટાઓ ! તમે બધા પણ આ નિવાસસ્થાનમાં
સુખપૂર્વક રહો જેથી અન્નાત્મક રસ અમને મળતો રહે. હે આવાસ ! મંગળ
અને અભિષ્ટ શાંતિ માટે હું તમારી પાસે આવ્યો છું. મારું કલ્યાણ
કરો. (૪૩)

હે મરુદુગણ ! આ દિવિયુક્ત સત્તુ ગ્રહણ કરી પ્રસન્ન થાવ. હે
પાપનાશક મરુતો ! અમે તમારું આવાહન કરીએ છીએ. (૪૪)

ગ્રામમાં રહેતા, વનમાં મૃગયા સમયે, જાહેરસભામાં અસત્ય બોલવાથી
અને ઈન્દ્રિયો દ્વારા અમારાથી જે પાપકર્મ થયું હોય તેને નાશ કરવા માટે
પાપનાશક દેવતાને અર્પિત અમારી આહુતિનો સ્વીકાર કરો. (૪૫)

હે ઈન્દ્ર ! તમે બલિષ્ઠ છો. મરુદુગણ સહિત સંગ્રામમાં અમારી રક્ષા
કરો. તમારો યજીવ ભાગ અહીં જુદી રાખ્યો છે. અમે તમારું અને મરુદુગણનું
પૂજન કરીએ છીએ અને તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૪૬)

હે ઋત્વિજગણ ! સુખ પ્રદાન કરનારી વાણીના મંત્રોનો પાઠ કરો.
પરસ્પર સહભાવથી રહેનારા હે ઋત્વિજો ! દેવતાઓ માટે અનુષ્ઠાન કરીને
પોતાના ઘરે પ્રસ્થાન કરો. (૪૭)

હે અવગ્નથ યજુર્વુપ ગમનશીલ જળપ્રવાહ તમે મંદ ગતિવાળા બનો.
અમારાથી દેવો પ્રત્યે થેયેલા અપરાધને તમારા જળ પ્રવાહમાં વિસર્જિત કરીએ
છીએ. પાપકર્મથી અમારું રક્ષણ કરો. (૪૮)

હે કાશ્યપાત્ર ! (દર્વિ) ! તમે સમિપવત્તા અનંત્યી પૂર્વ થઈને, ઉત્કૃષ્ટ
થતા ઈન્દ્રદેવની તરફ ગમન કરો. હે ઈન્દ્ર ! અમે તમને હવિ અર્પણ કરીએ
છીએ. તમે અમને સુ-કણ પ્રદાન કરો. (૪૯)

હે યજમાન ! તમે મને ઈન્દ્રને હવિ અર્પણ કરો. હું તમને સંપત્તિ અને
અપેક્ષિત કળ આપીશ. હે ઈન્દ્રદેવ ! અમે આપના માટે નિશ્ચિતરૂપથી હવિ
પ્રદાન કરીએ છીએ. આપ અમને એનું પ્રતિકળ અવશ્ય પ્રદાન કરો. (૫૦)

આ પિતૃયજ્ઞમાં અર્પણ કરેલી આખુતિ પિતૃઓને પહોંચી ગઈ છે અને માથું હલવી તેમણે તૃપ્તિસ્ભૂક સંકેત પણ આપી દીધો છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે આ પિતૃઓની સાથે અહીં પદારો અને તમે પણ સંતુષ્ટ બનો. (૫૧)

હે ઐશ્વર્યશાળી ઈન્દ્રદેવ ! અમે બધાં જ પ્રાગીઓ પ્રત્યે અનુગ્રહ દોએ રાખનારા આપની અર્થના કરીએ છીએ. સુત્ય, સ્તોત્રાઓને આપવા માટેના ઘનથી પરિપૂર્ણ રથવાળા, કર્મનાયુક્ત યજ્ઞમાનોની પાસે આપ જલદીથી આવો. હે ઈન્દ્રદેવ ! આપ 'હરિ' નામના બન્ને અસોને રથમાં જોડો. (૫૨)

વીર પુરુષોની પ્રશંસા કરનારા મંત્રોથી તથા પિતૃઓનાં તર્પણ કરનારાં સ્તોત્રોથી પિતૃલોકમાં ગયેલા મનને અમે જરૂપથી અહીં બોલવીએ છીએ. (૫૩)

સલ્કર્મ માટે, કાર્યોમાં દક્ષતા માટે તથા ચિરકાળ સુધી સૂર્યદિવનું અવલોકન કરવા માટે મારું મન ફરી-ફરીને યજ્ઞકાર્યમાં જોડાવ. (૫૪)

હે પિતૃઓ ! આપની અનુજ્ઞાથી દેવ-પુરુષ અમારા મનને ફરીથી શ્રેષ્ઠતા માટે પ્રેરિત કરે, જેનાથી અમે પુત્ર, પણ વગેરે સમૂહોની સેવા કરી શકીએ. (૫૫)

હે સોમ ! અમે તમારું વ્રત કરીએ છીએ, મનમાં પણ તમારું જ સ્મરણ છે. તમારી કૃપાથી અમે પુત્ર-પુત્રાદિથી યુક્ત બનીએ. (૫૬)

હે રુદ્ર ! અંબિકા સહિત તમને અર્પણ કરેલા પુરોડાશનું તમે સ્નેહ સહિત સેવન કરો. (૫૭)

હે પાપીઓ માટે સંતાપકાર તમારા ત્રણ નેત્રોની જ્યોતિથી ત્રિલોકને પ્રકાશિત કરનારા અને પ્રાણીઓના આત્મા રુદ્ધને અમે અન્ય દેવતાઓથી જુદો જ યશભાગ આપીએ છીએ. અમે શ્રેષ્ઠ નિવાસથી યુક્ત બનીએ. અમને શ્રેષ્ઠ બનાવો અને શ્રેષ્ઠ કર્મોમાં પ્રેરિત કરો. (૫૮)

હે રુદ્રદેવ ! આપ દુઃખ નિવારણ કરનારી ઔષધિ સમાન, બધી જ મુશ્કેલીઓને દૂર કરનારા છો. આથી અમારા અસ્થ અને પુરુષોને માટે બધી જ વ્યાધિઓની, ચિકિત્સા કરનાર ઔષધિ અમને પ્રદાન કરો. અમારા પણ અપુરુષોને આપ સુખી કરો. (૫૯)

મનુષ્યોને બન્ને લોકનું ફળ આપનારા ત્રિનેત્ર રુદ્ધની અમે પૂજા-અર્થના કરીએ છીએ. તેઓ અમને અકાળ મૃત્યુથી બચાવે. રુદ્રદેવની કૃપાથી અમે

જુમ-મરણના ચકમાંથી મુક્તિ મેળવીએ. અમે બને લોકનું સુખ પ્રાપ્ત કરીએ. (૧૦)

હે રૂદુ ! તમે હવિશોપને સાથે લઈને ચમાંબર ધારણ કરીને કલ્યાણકારક બની, કોધરહિત થઈને પરવતને ઓળંગળને પ્રસ્થાન કરો. (૧૧)

જે જમદાનિના નિવિધ આયુ છે, જે કશ્યપની ત્રણ અવસ્થા (ભાલ્ય, ઘૌંઠ અને કૃદ્રાવાળી આયુ છે) તથા જે દેવતાઓની ત્રણ અવસ્થાઓવાળું આયુષ છે તે નિવિધ આયુષ અમે પણ પ્રાપ્ત કરીએ. (૧૨)

આપ ક્ષુર નામથી જ શિવ-કલ્યાણકારી છો. સ્વયં ધારયુક્ત શરૂત્ર આપના પિતા છે. અમે આપને નમન કરીએ છીએ. અમને પીડિત કરશો નહિ. અમે આયુ, પોપક અન્નાદી, સુરંતતિ, શૈશ્વર્યવૃદ્ધિ, ઉત્તમ પ્રજ્ઞા અને શ્રેષ્ઠ વીર્યલાભ માટે વિશિષ્ટ સંદર્ભમાં પ્રયાસ કરીએ છીએ. (૧૩)

• ચોથો અદ્યાય •

અધિ : પ્રજ્ઞાપતિ, આત્મેય, આંગિરસ, વત્સ, ગૌતમ

હે દેવ ! તમે યજના સ્થાને પદ્ધાગે. અહીં વિશેષદેવા પ્રસાન્ન થઈને આવે છે. અહીં સોમયાગ કરીને અમે અન્ન-ધનથી સંપન્ન બનીએ. આ જળ અમારા માટે કલ્યાણકારી બનો. (૧)

હે જળ ! અમને પવિત્ર બનાવો. કૃતિત જળ દ્વારા અમે પવિત્ર બનીએ. જળ પાપને અવશ્ય દૂર કરે છે. જળ-સ્નાન અને આચમન દ્વારા અમે અંદર-બહારથી પવિત્ર બનીએ. હે ક્ષોમ વસ્ત્ર ! અમે તમને ધારણ કરીએ છીએ. તમે યજના અંગરૂપ કલ્યાણકારક બનો. (૨)

હે નવનીત ! ગૌ-કુંઘથી ઉત્પન્ન તમે તેજ આપનારા છો. અમને તેજ આપો. હે અંજન ! તમે વૃત્તાસુરના નેત્રોની કીકી છો. અમારા નેત્રોની જ્યોતિની તમે વૃદ્ધિ કરો. (૩)

હે પવિત્ર ! અમને શુદ્ધ કરો. સૂર્ય અમને પવિત્ર બનાવો. હે પરમાત્મા ! અમે તમારા દ્વારા પવિત્ર બનીએ. અમારી કામના પૂર્ણ કરો. (૪)

હે દેવો ! યજનો આરંભ થઈ ગયો છે. તમે અહીં પદ્ધારી અમને યજનું કરી આપો. યજ કણ પ્રાપ્ત કરવા અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. (૫)

અમે અમારી દૃઢ્યાદી જ આ યજ કર્મમાં જોડાયા છીએ. અમે ધાવા-

પૃથિવી અંતરિક્ષ માટે આહુતિ આપીએ છીએ. અમારા યજને પૂર્ણ કરો. (૫)

યજની પ્રબળ ઈચ્છા સાથે અજિન નિમિત્તે આહુતિ આપીએ છીએ. આ આહુતિ સરસ્વતી, પૂર્ણ અને અજિન નિમિત્તે છે. હે જળ ! તમે ઉજાજદા, મહાન અને બધાને આનંદ આપનારા છો. અમે ઘાવાન-પૃથિવી, અંતરિક્ષ અને બૃહસ્પતિને આહુતિ આપીએ છીએ. (૭)

કર્મ અનુસાર ફળ આપનારા, સવિતાદેવની અમે મિત્રતા માટે સ્તુતિ કરીએ છીએ. તમે પુષ્ટિ માટે અન્ન પ્રદાન કરો. તેમના માટે આ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૮)

હે કૃષ્ણ-શુક્લ રેખા ! તમે તુરુંસામ મંત્રોની અધિષ્ઠાત્રી દેવાની કુશળતાના પરિણામ સ્વરૂપ છો. અમે તમારો સ્પર્શ કરીએ છીએ. તમે આ યજની રક્ષા કરો. તમને અમારા નમન હો. (૯)

હે મેખલા ! તમે મૃદુસ્પર્ણી છો, અમને અન્ન-રસ આપો. તમે સોમપ્રિયા છો. હે ઉષ્ણીય ! તમે યજમાં મંગળકારી બનો. અમારું કલ્યાણ કરો. હે કૃષ્ણ વિષાળ ! તમે અમને શ્રેષ્ઠ અન્નથી સંપન્ન બનાવો. હે વનસ્પતિમાંથી નિર્મિત દંડ ! તમે ઉનાત રહો અને યજની સમાપ્તિ સુધી અમને પાપથી બચાવો. (૧૦)

હે ઋત્વિજો ! આ અજિન ત્રણ વેદોનું સ્વરૂપ અને યજનું સાધન છે. અનુષ્ઠાન માટે દેવકર્મમાં પ્રવૃત્ત, મંગળદાયિની બુદ્ધિ અમને પ્રાપ્ત થાબ. આ આહુતિ તમને અર્પણ કરીએ છીએ. (૧૧)

હે જળ ! તમારું પાન કરવાથી ઉદ્રમાં સુખદાયક બનો છો. આ જળ રોગોનો નાશ કરનાર છે. હે મૂત્રરૂપ જળ તમે અપવિત્ર છો. અમારા દેહમાંથી નાકળી તમે પૃથ્વીમાં પ્રવિષ્ટ થાબ. (૧૩)

હે અજિન ! અમે સુખપૂર્વક શયન કરીએ. અમારી ચોતરકથી રક્ષા કરો. (૧૪)

મારું મન ફરીથી મારી પાસે આવી ગયું છે. મારું આયુષ્ય મને ફરી મળી ગયું છે. પ્રાણ પુનઃ આવી ગયા છે. જિવાત્મા, દર્શનશક્તિ અને શ્રવણ-શક્તિ મને પુનઃ મળી ગયા છે. હે અજિન ! અમને નિંદિત કાર્યથી બચાવો. (૧૫)

હે અજિન ! તમે દિવ્ય છો. યજમાં તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે સોમ ! અમને વારંવાર ધન આપો. (૧૬)

હે અર્જન ! તમારો વાર્ષ અને આ ઘૃત બને ઉજાવળ છે. તમે ધી માથે એકાકાર બનો. હે વાર્ષી તમે વેગવતી થઈને યજપ્રીતિથી સંપન્ન બનો. (૧૭)

હે સંસારના નિમિત્ત કારણરૂપ પરમાત્મા ! જગતમાં તમારી કૃપાથી અમને શુદ્ધ અને વિદ્ધાનો માટે સુખપ્રદ વાર્ષી પ્રાપ્ત થાવ. (૧૮)

હે જગડીશર ! તમારા ઉત્પન્ન કરેલા આ જગતમાં અમને એવી વાર્ષી આપો જેના વડે બલને જાહીઓ, જે શાન-સાધિકા અને યજીવ હોય, જે ઉત્તમ ગુણયુક્ત હોય અને વ્યવહાર તથા પરમાર્થની સાધિકા હોય. (૧૯)

હે મનુષ્ય ! રુદ્ર ભગવાને જે વાર્ષી આપી છે તેના વડે ઉત્તમ પદ્ધાર્થ સમૂહ અને સુખપ્રાપ્તિ થાય છે. આ દિવ્ય વાર્ષી સતત પ્રાપ્ત થાવ. અમારા બધા સંબંધીઓ પણ અમને આ વાર્ષી ગ્રહણ કરવા પ્રેરિત કરો. (૨૦)

આ દિવ્ય વાર્ષી પણ ને લગતી છે અને સૂર્યવત બધી વિદ્યાઓની પ્રકાશિકા છે. જેને બૃહસ્પતિ ધારણ કરે છે તે વાર્ષી અમને પ્રાપ્ત થાવ એવી અમે ઈચ્છા કરીએ છીએ. (૨૧)

હે મનુષ્ય ! દેવ-ભજનમાં ધાવા-પૃથિવી-અંતરિક્ષને જે વાર્ષીથી સ્વાહૃત કરીએ છીએ અને જે સર્વોત્કૃત છે તેને અમે પ્રદીપત કરીએ છીએ. તમારામાં જે વિદ્યા વગેરે છે તે અમને પણ પ્રાપ્ત થાવ. આપણી સમૃદ્ધ બધાના સુખ માટે ઉપયોગી બનો. આપણી ધનની સમૃદ્ધ ક્યારેય ઓછી ન થાવ. (૨૨)

હે વિદ્ધાન ! જેવી રીતે અમે દિવ્ય વાર્ષી પ્રગટ કરીએ છીએ તેવી રીતે તમે પણ કરો છો. અવિદ્યા દ્વારા આપણી આ દિવ્ય વાર્ષી નાન ન થાવ. (૨૩)

હે અધ્યયુ ! અમે સોમદેવને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે, હે સોમ ! તમે ગયત્રી, જગતી, આદિ છંદોથી જોડાયેલા છો. અમે કમ દ્વારા તમને પ્રાપ્ત કર્યા છે. બધા વિદ્ધાનો તમારા સારને જાણો છે. (૨૪)

ધાવા-પૃથિવીમાં વિદ્યમાન દિવ્ય સવિતાદેવનું અમે પૂજન કરીએ છીએ. તેમની જે સર્વોપરી દીપિ છે તેના વડે નક્ષત્ર પ્રકાશિત થાય છે. તેઓ સ્વર્ગના રચયિતા છે. હે સોમ ! તમારાં દર્શનથી પ્રજા સુખી થાય છે. તમારું અનુસરણ કરી બધી પ્રજા સુખી રહે. તમે પ્રજાઓનું અનુસરણ કરો. (૨૫)

હે સોમ ! તમે તેજસ્વી છો. અમે સુવર્ણ વડે તમારો કય કરીએ છીએ. હે સોમ-વિકેતા ! તમને જે ગાયો અને સુવર્ણ મૂલ્યરૂપે આપ્યુ છે તેમાંથી

ગાયો યજમાનને ત્યાં જાય અને જે સુવાર્ણ આયું છે તે ભલે તમારી પાણે રહે. હે સોમ ! તમારી કૃપાથી અમે પુત્ર-પશુઓની પુષ્ટિ પામીએ. (૨૬)

હે સોમ ! તમે મિત્ર બનીને શૈષ્ઠ કર્મોનું પાલન કરો છો. તમે અહીં પદ્ધારો. પ્રસન્ન સાત દેવતા સોમના રક્ષક છે. શત્રુઓ પાણ સોમને પિડા આપી શકતા નથી. (૨૭)

હે અજિન ! અમારા પાપોને ચો-તરફથી દૂર કરો. અમને પુષ્ટયમાં પ્રતિષ્ઠિત કરો. અમે દીર્ઘાયુ પ્રાપ્ત કરી સોમ આદિ દેવતાઓનું અનુસરણ કરીએ. (૨૮)

અમે પાપ આદિ વિદ્યાર્થી રહિત સુખપ્રદ માર્ગ ઉપર ગમન કરીએ છીએ. આ માર્ગ ઉપર ચાલનારા દુષ્ટ જનોને રોકનારા અને ધનપ્રાપ્તિમાં ભૂમર્થ હોય છે. (૨૯)

હે કૃષ્ણાજિન ! તમે સંકટમાં પૃથ્વીની ત્વયા સમાન બનો છો. હે સોમ ! તમે આ સ્થાનમાં સુરક્ષિત રહો. વરુણ પૃથ્વીને વિસ્તૃત બનાવી તેમાં વ્યાપ્ત થયા છો. (૩૦)

વરુણે આકાશને વિસ્તીર્ણ કર્યું. અચોમાં બળ અને પુરુષોમાં પરાક્રમ વધાર્યું. ગાયોમાં દૂધની વૃદ્ધિ કરી, હદ્યમાં સંકલબવાળા મનને બનાવ્યું, પ્રજાઓમાં જઈચાનિ સ્થાપ્યો અને પર્વત ઉપર સોમ તથા અંતરિક્ષમાં સૂર્યની સ્થાપના કરી. (૩૧)

હે કૃષ્ણાજિન ! તમે ઉદરમાં સોમ રાખો છો. તમે સૂર્ય અને અજિનના નેત્રોમાં રહો. (૩૨)

હે અનંદવાહો ! તમે શક્ત-વહનથી દુઃખી થશો નહિ. તમે ગપડાની ધૂળને જાણ્ણી સહન કરવામાં સક્ષમ છો. તમે સુખપૂર્વક રથમાં જોડાઈને યજમાનના ધર તરફ ગમન કરો. (૩૩)

હે સોમ ! તમે કલ્યાણકારી છો. યજવિરોધી તમને ઓળખી શકતા નથી. તમે દુત ગતિથી યજમાનને ત્યાં પદ્ધારો. (૩૪)

યમ અને વરુણ પોતાના તેજ વડે પ્રકાશમાન અને વુલોક પાલક છે. અમે તેમને અને સૂર્યને પ્રણામ કરીએ છીએ. હે ઋત્વિજો ! તમે સૂર્ય માટે યજ કરો. (૩૫)

હે કૃષ્ણાજિન ! તમે વરુણની પ્રીતિ માટે રથમાં જોડાવ છો. હે આસન્દી ! તમે વરુણની પ્રીતિ માટે યજ-પ્રાપ્તિના સ્થાનરૂપ છો. હે કૃષ્ણાજિન ! તમને હું

સ્વાપિત કરું છું. હે સોમ ! તમે આસની ઉપર બિગાડો. (૩૬)

હે સોમ ! અત્યિજો તમાશ રસ વડે યજાપુરુષનું પૂજન કરે છે. — મેં
આ યજમાં પદારો અને અમને પુત્ર-પૌત્રાદિથી સંપન્ન કરો. (૩૭)

• પાંચમો અધ્યાય •

અક્ષિ : ગૌતમ, વશીઠ, દીર્ઘતમા, મધુચંદ્ર, અગ્નસ્ત્ય.

હે વનસ્પતિ ! તમે અજિનનું શરીર છો. વિષ્ણુ ભગવાનની પ્રસન —
માટે હું તમારું છેદન કરું છું. તમે સોમદેવના પ્રતિનિધિ તરીકે યજમાં પદા —
આવનારા અતિથિઓનું સ્વાગત કરો છો. હે સોમ ! યજમાનના કલ્યાણ મ —
તમે યજમાં પદારો. (૧)

હે અધ્યારણિ ! તમે અજિનને ઉત્પન્ન કરનારી છો. તમારું બીજું ન — મ
ઉત્સાહ છો. હે આજ્ઞય ! તમે અજિનનું આપુષ્ય છો. હે ઉત્તરરાણિ ! — મે
અજિનને ઉત્પન્ન કરનારી છો. તમારું બીજું નામ પુરુષવા છો.

હે અજિન ! અમારા પ્રત્યે કોપ બતાવવા પણ તમે યજમાં આવો. — ને
અમારા માટે મંગલકારી બનો. (૩)

હે અજિન ! અમારા કલ્યાણ માટે નિરાલસ્ય થઈને યજમાં ઉપરિ — ત
રહો. તમારા માટે અમે ઘૃતાખૃતિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૪)

હે આજ્ઞય ! વાયુદેવતા માટે અમે તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. પ્રાણ — ન
પ્રાપ્તિ અને રક્ષાની કામના તેમજ જહરાજિનને તૃપ્ત કરવા અમે ત — ને
બોલાવીએ છીએ. તમે બધા માટે પૂજનીય છો. દેવતાઓ માટે સાર-પદાર્થ — નો
અને અમારા યશના રક્ષક છો. અમે શુદ્ધ અંતઃકરણથી તમારો સ્પર્શ કરી — નો
છીએ. (૫)

હે અજિન ! અમારા યજ-કર્મની રક્ષા કરો. હે અનુષ્ઠાન કર્મ ! — ને
અજિન અને યજમાનની સંગતિ કરીએ છીએ. હે સોમ ! અમારી દીક્ષા — ને
તપનો સ્વીકાર કરો. (૬)

હે સોમ ! તમારું પાન કરવાથી ઈન્દ્ર પ્રવૃત્ત બને છે. તમે અમને — ન
અને મેધા (બુદ્ધિ) આપો. અમારું કલ્યાણ થાવ. અમે ઘાવા-પૃથ્વીને ન — ન
કરીએ છીએ. તમે અમારું કાર્ય સંપન્ન કરાવો. (૭)

હે અજિન ! તમે ઢેવો માટે કામકણ-વર્ષક અને અસુરોના નાશક — નો.
આ આખૃતિ અમે તમને આંદ્રા કરીએ છીએ. (૮)

હે પૃથ્વી ! તમે રલ-ધનની ખાણ અને કૃષિ-કર્મ સંપાદનકારિણી છો. અમને ઈચ્છિત ગૈશર્ય આપો અને અમારી રક્ષા કરો. હે અર્જિન ! તમે આયુષ્યનું અહીં આવો. હે અર્જિન ! તમારા યજ્ઞયોગ્ય અનિંદ્યાત્મને અમે યજ્ઞમાં પ્રતિષ્ઠિત કરીએ છીએ. (૮)

હે વેદી ! તમે સિંહશાની સમાન વિકરણ બનો અને શત્રુઓને પગાજીત કરો. હે ઉત્તરવેદી ! તમે દેવતાઓની પ્રસાન્તતા માટે શોભિત બનો અને સિંહશાની જેમ શત્રુઓનો નાશ કરો. (૯૦)

હે ઉત્તરવેદી ! વસુઓ સહિત ઈન્દ્ર તમારી રક્ષા કરો. વરુણ પણ્ણમ દિશામાં, પિતુઓ સહિત યમ ઉત્તર-દક્ષિણ દિશામાં તમારી રક્ષા કરો. (૧૧)

હે વેદી ! તમે સિંહશાની જેમ અસુરનાશિની છો. આ હવિષ્યાત્મ તમે અર્પણ કરીએ છીએ. હે વેદી ! તમે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય સાથે પ્રીતિ કરનાર, શ્રેષ્ઠ પ્રજ્ઞા આપનાર અને ધનને પુષ્ટ કરનાર તથા સિંહશાન સમાન પરાક્રમ કરનારી છો. આ હવિ તમને અર્પણ કરીએ છીએ. હે ઘૃતયુક્ત જૂહુ ! બદ્યા પ્રાણીઓના આનંદ માટે અમે તમને વેદી ઉપર ધારણ કરીએ છીએ. (૧૨)

હે મધ્યમ પરિધિ ! હે દક્ષિણ પરિધિ ! હે ઉત્તર પરિધિ ! તમે સિથર થઈને યજ્ઞમાં રહો છો, આથી ધાવા-પૃથ્વી-અંતરિક્ષને દઢ કરો. (૧૩)

વેદપાઠી, અદ્ભુત કર્મ બ્રાહ્મણ-ક્ષણિઓની રચના પરમાત્માએ કરી છો. તે સવિતાદેવ (પરમાત્મા) મહન છે. તેમના નિમિત્તે આ હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૧૪)

વિષ્ણુએ આ ચર્ચાચર વિશ્વને વિભક્ત કરી ધાવા-પૃથ્વી, અંતરિક્ષમાં પદનિક્ષેપ કર્યો છો. તેમના એક પગલામાં વિશ અંતર્ભૂત છે. આ હવિ તેમના માટે અર્પણ કરીએ છીએ. (૧૫)

હે ધાવા-પૃથ્વી ! તમે વિપુલ-અન્નવાળી અને પ્રભૂત ગાયોવાળી બનો. હે વિષ્ણુ ! તમે ધાવા-પૃથ્વી-અંતરિક્ષને વિભક્ત કરીને સ્તંભિત કર્યુ છો. (૧૬)

હે હવિધનિશક્ત ! તમે પૂર્વાભિમુખ થઈને ગમન કરતો દેવતાઓને યજ્ઞમાણ પ્રાપ્ત કરાવવા લઈ આવો. હે શક્કટરૂપ દેવહૃદય ! પશુઓના ગોછમાં તમે રહો. યજ્ઞમાનને આજીવન ટકી રહે તેવું ધન આપો. યજ્ઞમાનની આયુ-વૃદ્ધિ અને સંતાન વૃદ્ધિ કરો. (૧૭)

હે વિષ્ણુ ! તમારો મહિમા અપરંપાર છે. તમે ધાવાપૃથ્વી, અંતરિક્ષ

અને સમસ્ત પ્રાણીઓ અને પરમાણુઓની રચના કરી છે. વિષ્ણુ ગ્રહો લોક, અનિ, વાયુ અને સૂર્ય બધામાં વિવિધ અને બધા વડે તમારી સ્તુતિ કરાય છે. (૧૮)

હે વિષ્ણુ ! ઘાલા-પૃથિવી-અંતરિક્ષમાં રહેલું ધ્રુવ આપ અમને બન્ને હાથ વડે આપો. (૧૯)

વિષ્ણુ પરાકર્મી, અંતર્યામી અને સર્વવ્યાપી છે. તેમના પાદમણોપમાં ગ્રહો લોકનાં પ્રાણીઓ રહે છે. (૨૦)

આ જગત વિષ્ણુના તેજ વડે પ્રકાશિત છે. સમાર જગત ચશ્ચ-સાધન છે. જગતેતન જગતના ઉત્પન્નકર્તા, હે જગતીભર ! અમે યત્તાનુષ્ટાન આપને જ અપ્યજ્ઞ કરીએ છીએ. (૨૧)

હે વિદ્ધાનો ! સવિતાદેવે ઉત્પન્ન કરેલા સંસારમાં જેવી રીતે અમે યજને ગ્રહજ્ઞ કરીએ છીએ તેવી રીતે તમે પણ કરો. પરબ્રહ્માની પ્રાપ્તિ માટે અમે જેમ બૃહતી વાળીનો ઉપદેશ કરીએ છીએ એવી રીતે તમે પણ કરો. (૨૨)

અમાત્ય વગેરે લોકો દ્વારા મારા અનિષ્ટ માટે કરવામણાં આવેલા અભિયાન કર્મને હું બહાર કાઢી નાખું છું. જો કોઈ સમાન રૂપુષ્ય દ્વારા, માતુલાદિ સંબંધી, અસંબંધી, સમાનજન્મા બાંધવો તે શરૂઆતો દ્વારા જો મારું અહિત કરવા કોઈ કૃત્યાકર્મ કરવામાં આવ્યું હોય તો તે બધા કર્માને બધા સ્થળોથી હું દૂર કરું છું. (૨૩)

હે પ્રથમ, દ્વિતીય, તૃતીય અને ચતુર્થ અવટ ! તમે નેજસ્થી, સર્વેશર અને ચારેય શત્રુઓના નાશક છો. અમારા શત્રુઓનો તમે નાશ કરો. (૨૪)

હે જર્ત ! તમે રાક્ષસનાશક અને અભિયાન કર્મ-નિર્ણયકર્તા છો. હું કુશાઓ વડે તમને ઢાકું છું અને બને ગતો ઉપર બે સૌમાભિષ્પત્રવન-ફલક સ્થાપિત કરું છું. હે અધિષ્ઠત્ર ! તમે વિષ્ણુથી સંબંધિત છો અને ચશ્ચની રક્ષા કરનારા છો. (૨૫)

હે અભ ! સવિતાદેવતાની પ્રેરણથી હું તમને ગ્રહજ્ઞ કરું છું. તમે અમારા જિતકારક છો. હું અટવે યજ-વિનકારી રાક્ષસોનો નાશ કરું છું. હે શસ્ય ! અમારા શત્રુઓને દૂર કરો. (૨૬)

હે ગુલરો ! તમે ઘાલા-પૃથિવી-અંતરિક્ષમને સંભાલ, દઢ અન્નો પૂર્ણ કરો. મરુદુગણ અને મિત્રવસુઓ તમારી રક્ષા કરો. તમે બ્રહ્માણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્યો દ્વારા સુત્ય છો. અમારું આયુષ અને સંતતિ વધારો. (૨૭)

હે ઔરૂપમબરો ! તમે આ સ્થળન પર ઢઢ થાવ. આ વજમાન સંતપનાટિનું
સુખ પ્રાપ્તી કરો. તેમનું શરીર ઢઢ બનો અને આ હવ્ય વડે પૃથ્વી ઉપર તથા
સ્વર્ગમાં રંપણ રહો. (૨૮)

હે સ્તુત્ય ઈન્દ્ર ! તમે સ્તુતિ ગ્રહક કરો અને પ્રસન્ન થાવ. તમણે
સ્તુતિ એ ને દીર્ઘયુ બનાવો. (૨૯)

હે પરમાત્મા ! જેવી રીતે બધા પદાર્થોનું નિવાસસ્થળ અંતરિક્ષ છે
તેવી રીતે તમે બધાનો આધાર છો. આથી અમને ઐશ્વર્યથી સંયુક્ત કરનાર
અને એ ડિન લોકોને નિશ્ચલ કરનારા છો. (૩૦)

હે જગદીશ્વર ! આપ સર્વવ્યાપક છો. જેવી રીતે અજિન હવાનું વહન
કરે છે તેવી રીતે આપ બધા પદાર્થોનું સંપાદન કરો છો. જેવી રીતે પ્રાક્ત
બધાને તેવી રીતે આપ બધાને ચેતના આપો છો. આપ
સર્તકાર ઓળય. અને જ્ઞાનને બધારનારા છો. (૩૧)

હે પ્રેરણ ભર્ત્યાપક, અજન્મા અને બધાને ગતિ આપનારા છે. તેમને
એક પણ જીવાંદમાં સ્થિત છે. તે વાણીરૂપ છે. પરમેશ્વરનું સ્થળ છે. હે ધર્મનું
પાતન કર્ણનારા ! તેમની સ્તુતિ કરો. હે ઈશ્વર ! મને ધર્મના માર્ગ પાર
ઉતારો. મને સુખ આપો. (૩૨)

હે અજિનુપ પરમાત્મા ! મને મિત્રની દાઢિથી જુઓ. મને વિદ્યા
આપો. માર્ગ રખા કરો. આપને હું નમન કરું છું. (૩૪)

હે સૌમ ! (જગદીશ્વર) આપ પ્રકાશમાન અને બધાં રૂપોવળા છો. મને
ધનવિદ્યાએ અજ આપો. (૩૫)

હે અજિન ! (પરમાત્મા) અમારા ઉપર કૃપા કરો. અમને ઉત્તમ માર્ગ
તરણ હોય. કુટિલ દુઃખ ફાળુપી પાપથી અમને દૂર કરો. અમે આપને
નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૩૬)

હે અજિન ! (પરમેશ્વર) અમો બધા જીવોની તમે રક્ષા કરો. અમે
શરૂઆતોનો નાશ કરનારા બનીએ અને તેમના ઉપર અમે વિજય મેળવીએ.
(૩૭)

હે સર્વ વ્યાપક વિષય (પરમેશ્વર) અમને નિવાસ યોગ્ય ગૃહ અને
જ્ઞાનવિદ્યાએ પ્રદાન કરો. હે વજમાન ! જેવી રીતે અજિન ધી વડે પુષ્ટ બને
છે એવી રીતે તમે પદ્મ પોત-પોતાના ગુણો વડે પુષ્ટ બનો. (૩૮)

હે અપરિતાદેવ ! દિવ્ય ગુણ યુક્ત આ સૌમ તમને અર્પણ કરીએ છીએ.

તમારી પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત થયેલા આ સોમની તમે રક્ષા કરો. હે સોમ ! દેવોને અહીં લાવો અને યજમાનને ધન વગેરેથી પુષ્ટ કરો. (૮)

હે અજિન ! તમે બધાં કર્માના પાલક છો. યજમાં જે તમારું વ્યાપક તજ છે તે અમારામાં વ્યાપ્ત બનો. અજિનએ અમારા દીક્ષા-નિયમ અને તપનો સ્વીકાર કરી લીધો છે. (૪૦)

હે વિષણુ ! અમારા શત્રુઓ અને વિદ્ધાનો પ્રત્યે તમારું પરાકર દેખાડો. યજમાનની વૃદ્ધિ કરો. અમારી આ આહુતિ તમને અપેક્ષા કરીએ છીએ. (૪૧)

હે વનસ્પતિ (યૂપવૃક્ષ) ! અન્ય વનસ્પતિને બદલે તમારી પાસે આવ્યા છીએ. અમે દેવયજ્ઞ માટે તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. દેવતાઓ તમારો સ્વીકાર કરો. (૪૨)

હે યૂપવૃક્ષ ! મારા ઘાવા-પૂથિયા-અંતરીક્ષ અહિસિત રહો. હે કપાયેલ વૃક્ષ ! યજ નિમિત્તે તમારા ઉપર ઘાત થયો છે. તમે ફરીથી આ સ્થાને શતાંકુરયુક્ત બનીને ઉત્પન્ન થાવ. અમારી પણ વૃદ્ધિ કરો. (૪૩)

• છ્હો અધ્યાય •

અધિ : અગ્નસ્ત્ય, શાકલ્ય, દીર્ઘતમ, મધુચંદ્રા, ગૌતમ

હે અજિન ! સવિતાદેવતાની પ્રેરણાથી હું તમને ગ્રહણ કરું છું. હે કુશ-આસન ! તમારા ઉપર પિતૃઓ બિરાજમાન થશે. (૧)

હે યૂપ ! તમે વૃદ્ધિ પામો ! સવિતાદેવ તમને મધ-વૃત્તથી યુક્ત કરો. હે ચાવલી ! શ્રેષ્ઠ ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે હું તમને યૂપ ઉપર સ્થાપિત કરું છું. હે યૂપ ! તમે તમારા અગ્નભાગથી સ્વર્ગ, મધ્યભાગથી અંતરિક્ષ અને મૂળ ભાગથી પૃથ્વીને દર્ઢ કરી છો. (૨)

હે યૂપ ! અમે તમને યજસ્થાનમાં લઈ જવા ઈચ્છાએ છીએ, જે અધિઓ અને સામગ્નાનની સ્તુતિઓથી યુક્ત અને વિષણુનું ધામ છે. હે યૂપ ! બ્રહ્મણા, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય દ્વારા તમારી સ્તુતિ કરાય છે. (૩)

હે ઋત્વિજો ! ભગવાન વિષણુનાં કર્મોનું સ્મરણ કરો. તેઓએ યજાણ કર્મો દ્વારા જ.....(૪)

મેધાવી લોકો વિષણુના પરમપદરૂપી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની જ હંમેશા ઈચ્છા રાખે છે. વિષણુએ જ સૂર્યમંદળમાં સૂર્યને સ્થાપ્યો છે. (૫)

હે યુપ ! તમે હોરી વડે ચારેબાજુથી બંધાયેલા છો. તમે સ્વર્ગ-પુત્ર છો, પૃથ્વીવી તમારું આશ્રયસ્થાન છે અને વન-પશુ તમારા છે. (૬)

હે તૃષ્ણ ! તમે પશુઓની પાસે રહો છો. દિવ્ય ગુણોવાળા પશુ દેવતાની સમીપ જાવ. દેવતા યજમાનને સ્વર્ગ પ્રદાન કરો. હે હવિ ! તમે સુરતારું છો. (૭)

હે પશુઓ ! તમે સદાય યજમાનની સાથે રહો. હે બૃહમ્યતિ ! અમારા ધન અને પશુઓને સ્થિર કરો. હે દિવ્ય હવિ ! અમે તમને ફળપત્રાપક પત્રના, બંધનમાં બાંધીએ છીએ અને યજ દ્વારા જ બંધન-મુક્ત કરીએ છીએ. (૮)

હે પશુઓ ! સવિતાહેવની પ્રેરણાથી અજિ અને સોમના નિમિત્તે અમે આ કર્માં તમને નિયોજીત કરીએ છીએ. અમે તમને જળ વડે સ્વચ્છ બનાવીએ છીએ. (૯)

હે પશુઓ ! આ મધુર જળનું તમે પાન કરો. આ દિવ્ય જળ તમારા માટે ઉત્તમ સ્વાદવાળું બનો. (૧૦)

હે ધનયુક્ત આશીર્વયનો ! યજમાનની કામના પૂર્ણ કરો અને યજમાનને જ્ઞાનદાન આપવા તેના શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થાવ. હે જળવૃદ્ધિથી ઉત્પન્ન તૃષ્ણ ! યજમાનને આ યજમાં ધારણ કરો. આ આહુતિ દેવોને સમર્પિત કરીએ છીએ. (૧૧)

હે યજ ! તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ. તમે વિદ્યોથી રહિત છો, સંપન્ન થાવ. હે યજમાન પત્ની ! યજશાળા શત્રુરહિત છે, આથી તેમાં પ્રવેશ કરો. (૧૨)

હે દિવ્યજનો ! તમે સ્વભાવથી જ પવિત્ર છો. તમારા દ્વારા આ હવ્યને દેવો સુધી પહોંચાડો. (૧૩)

હે પ્રાણી ! હું તારી ઈન્દ્રિયોને પવિત્ર કરું છું. (૧૪)

તારા મન, વાણી, પ્રાણ અને કર્મ બધા શાંત અને દોષ-રહિત બનો. હે ઔર્ધ્વદિવિઓ ! તમે યજમાન માટે કલ્યાણકારી બનો. તમે એમની રક્ષા કરો. (૧૫)

હે તૃષ્ણ ! તમે રક્ષસોના ભાગ છો. વિદ્ધ કરનારા રક્ષસો નાચ થઈ ગયા છે. ઘાવા-પૃથ્વીનાં રૂપમાં બને પાત્ર વૃત્તયુક્ત છે. હે વાયુ ! તેમના સારરૂપ ધીનું પાન કરો. આ આહુતિ ગ્રહણ કરો. હે અરણીદ્વય ! અમે તમને અજિનમાં હોમીએ છીએ. તમે સ્વાહારૂપ થઈને આકાશના વાયુ સાથે જોડાઈ

જ્ઞાવ. (૧૬)

હે જ્ઞા ! પાપ અને અભિશાપને કારણે થતા અશૌચ અને મિથ્યા આચરણથી ઉત્પન્ન થતા દોપમાંથી અમને છોડાવો. (૧૭)

અમને પ્રાણોની તીવ્ર તપસ્યાનો પ્રભાવ સૂર્યના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત થાવ. અમે દૈષભાવથી મુક્ત બનીએ. (૧૮)

હે ઘૃતપાયી દેવો ! આ ઘૃતનું પાન કરો. હે હવિ ! તમે અંતરિક્ષમાં ગમન કરો. પૂવાઈ ટિથાઓ નિમિત્તે આ આહુતિ અપર્ણ કરીએ છીએ. (૧૯)

હે પ્રાણી ! મારા પ્રાણ અને ઉદાન પ્રત્યેક અંગમાં સ્થિત રહો. ટિવ્ય વાજિતાઓની સોબતથી તમને ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાવ. (૨૦)

સમુદ્ર, અંતરિક્ષ દેવો, સવિતાદેવ, મિત્રાવરુણ, અહોગત્રના, દેવતા, છંદોની અવિષ્ટાની દેવી, સ્વર્ગ, પૃથિવી, યજના દેવતા, સોમ દેવતા, આકાશ અને વૈશાનર અજિનને આ હવિ પ્રાપ્ત થાવ. (૨૧)

હે વરુણ ! તમારા પાશવાળા સ્થાનમાં જો અમે ભયભીત બનીએ તો અમને પાશમાંથી મુક્ત કરો. હે વરુણ ! અમને હિંસાના પાપથી મુક્ત કરો. જ્ઞા-ઔપયિ અમારા બાંધવો છે. (૨૨)

હવિધારક યજમાનનો આ યજ્ઞ હવિ-સંપન્ન બનો. સૂર્ય હવિવિન બનો. અને યજમાનને યજકળ પ્રાપ્ત થાવ. (૨૩)

હે જ્ઞા ! તમે ઈન્દ્ર અને અજિન, મિત્રાવરુણ અને અન્ય દેવોનો ભાગ છો. જે જ્ઞા સૂર્યની રાજિમાની પાસે સ્થિત છે તે અમારા યજને તૃપ્ત કરો. (૨૪)

હે સોમ ! અમે કર્મવાન મનુષ્ય અને તેજવાન પિતૃઓને આમંત્રિએ છીએ. તમે યજના હોતાઓને સ્વર્ગ સુધી પહોંચાડો. (૨૫)

હે સોમ ! તમે ઋતિજો ઉપર કૃપા કરો. હે અજિન ! આહુતિ પ્રાપ્ત કરીને મારા આહુતાવાન તરફ ધ્યાન આપો. હે આવાસગૃહ ! તમે અભિષવણ કર્મ માટે જ છો. તમે બધા એકાગ્ર મનથી તેમની સ્તુતિ સાંભળો. (૨૬)

હે જ્ઞાદેવીઓ ! તમારી લહેર હવન યોગ્ય અને તૃપ્તિકારક છે. તમે આ લહેરને સોમપાયી દેવોને આપો. કેમકે તમે પણ દેવતાઓનો જ ભાગ છો. (૨૭)

હે ઘૃત ! તમે પાપનાશક છો ! હે જ્ઞા ! અમે તમને વસતીવરી જોણોની અસુષ્પણતા માટે ગ્રહણ કરીએ છીએ. તમે તમને મળો. બધી

ઓપદિશો પરસ્પર સંમિલિત થાવ. (૨૮)

હે અજિન ! જેની પાસે તમે હવિ ગ્રહણ કરવા જાવ છો તે શેષ અનંધન પ્રાપ્ત કરે છો. (૨૯)

હે ઉપાંશુ સવન ! સવિતાદેવની પ્રેરણાથી હું તમને ગ્રહણ કરું છું, તમે કરું પૂરુક બનો. યજને વિસ્તૃત કરો. હે જળ ! તમે આ યજમાં આવો અને અમને આચસ્ત કરો. (૩૦)

હે પ્રજાજનો ! તમારા ગુણો વડે મારા મન, વાણી, પ્રાણ, ચલ્લ, નેત્ર, શ્રોત, આત્મા, સંતાન અને સેવકોને તૃપ્ત કરો. જેથી કાયોમાં ઉદાસ ન બનીએ. (૩૧)

હે સોમ ! વસુ, રૂદ્ર, ઠંન્ડ, આદિત્ય-ઈન્દ્ર, શત્રુ હન્તા, ગાયત્રી, અજિન નિમિત્તે હું તમને પરિચિત કરું છું. (૩૨)

હે સોમ ! તમારી ઘાવા-પૃથ્વી-અંતરિક્ષ સંબંધિ જ્યોતિ પણમાનની ધનવૃદ્ધિ કરો. (૩૩)

હે જળ ! તમે સોમના પાલક છો. તમે યજના દ્વોને પહોંચાડો અને હવિ પ્રાપ્ત કરી તેમને તૃપ્ત કરો. (૩૪)

હે સોમ ! તમે પાણાશ્રના આઘાતથી ભયભીત અને કંપિત બનશો નહિ. હે ઘાવા-પૃથ્વી ! તમે સુદૃઢ છો. આથી સોમને પણ દઢ કરો. સંસ્કૃત સોમ વડે પણમાનના પાપો નાશ પામે છો. (૩૫)

હે સોમ ! તમે ચારે દિશામાં વિભગયેલા તમારા અંશોને એકત્ર કરીને આ યજમાં પદ્ધારો. (૩૬)

હે ઠંન્ડ ! તમે સુર્વલ્યાપક, મહાન છો. તથા બળ અને સુખ આપનાર તમારા સિવાય અન્ય કોઈ સક્ષમ નથી. (૩૭)

• સાતમો અધ્યાય •

ત્રણિ : ગૌતમ, વસિષ્ઠ, કાશ્યપ, ભારત્વાજ, દેવશવા, વિશામિત્ર આદિ

હે સોમ ! તમે અભિલાષાઓના ફળોની વર્ષા કરનારા છો. અમારો હૃદ્ય તૈયાર કરયેલ રસના આ પાત્રમાં તમે વાચસ્પતિ દેવ નિમિત્તે આવો. (૧)

હે સોમ ! અમારા અનન્ત મધુર અને સુર્વાદુ બનાવો. દેવ-ગ્રીત્યાં આ

આહુતિ અપણા કરીએ છીએ. (૨)

હે ઉપાંશુગૃહ ! તમે સમસ્ત પાર્થિવ અને હિવ્ય તેજમાંથી ઉત્પન્ન થયા છો. મનરૂપ પ્રજાપતિ તમને અમારી તરફ પ્રેરિત કરો. સૂર્યની પ્રસન્નતા માટે અમે તમને આહુતિ અપણા કરીએ છીએ. તેનો સ્વીકાર કરો. તમને અમે અહીં સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૩)

હે ઈન્દ્ર ! તમે આ કળશસ્ય સોમની રક્ષા કરો. અમારા પશુ-અન્નાદિની રક્ષા કરો. (૪)

હે ઈન્દ્ર ! તમારી કૃપાથી અમે ઘાવા-પૃથિવી-અંતરિક્ષની અન્તસ્થાપના કરીએ છીએ. આ આહુતિઓ વડે તમે સંતુષ્ટ થાવ. (૫)

હે ઉપાંશુગૃહ ! બધી જ ઈન્દ્રિયો અને પાર્થિવ તથા હિવ્ય પ્રાણીઓથી તમે આર્વિભૂત બન્યા છો. મનરૂપ પ્રજાપતિ તમને અમારી તરફ પ્રેરિત કરો. (૬)

હે અર્જિન ! હે વાયુ ! તમે આ યજમાં આવો. તમે સર્વવ્યાપક છો, તમારા હજાર વાહનો છે. આ સોમ તમારી સેવામાં સમર્પિત કરીએ છીએ. હે સોમ ! અમે તમને વાયુના પ્રીત્યથે ગ્રહણ કરીએ છીએ. (૭)

હે ઈન્દ્ર ! હે વાયુ ! સોમરસ તમારા નિમિત્તે સુશોભિત કર્યો છે. તેનું પાન કરવા તમે અમારા યજમાં ઉપસ્થિત થાવ. (૮)

હે ઈન્દ્ર ! હે વાયુ ! આ યજસ્થણ તમારું જ સ્થાન છે. હે સોમ ! અમે તમને ઈન્દ્ર-વાયુની પ્રીતિ અર્થે આ સ્થાનમાં સ્થાપિત કરીએ છીએ. હે મિત્રવરુણ ! તમારી પ્રસન્નતા માટે આ સોમરસ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. તમે અમારા આવાહનને સાંભળીને તેને ગ્રહણ કરવા માણ યજમાં પદ્ધારો. હે સોમરસ ! મિત્રવરુણની પ્રસન્નતા માટે ઉપયામ-પાત્રમાં અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ. (૯)

હે મિત્રવરુણ ! તમે અમને અન્ય લોકો માટે અપ્રાપ્ય ગાયો પ્રદાન કરો. (૧૦)

હે અચ્યુનીદ્વય ! તમારી સત્યવતી વાક્યાથી આ યજને સિંચિત કરો. હે સોમ ! અચ્યુની દ્વય નિમિત્તે અમે તમને અહીં સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૧૧)

હે ઈન્દ્ર ! યજમાં વાર્ણવાર સોમરસનું પાન કરીને તમે પ્રવૃદ્ધ બન્યા છો. યજમાં કુશના આસન ઉપર બેસીને સોમ-પાન કરનારા હે ઈન્દ્ર ! અમે તમારી

સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે શુકગૃહ ! અહીં સ્થાપિત બનો. હે ગ્રહો ! અમે તમને
યજ્ઞમાં પ્રાપ્ત કરીએ. (૧૨)

હે ગ્રહ ! તમે શ્રેષ્ઠ ધનવાળા છો. આ યજ્માનને ધન અને સંતાનથી
પુષ્ટ કરો. (૧૩)

હે સોમ ! તમે અખંડ પરાક્રમથી યુક્ત છો. અમે તમારી કૃપાથી
ધનથીલ રહીએ. (૧૪)

મેઘાવી બૃહસ્પતિ દેવ મુખ્ય છે. ઈન્દ્ર નિમિત્તે અપરણ કરવામાં આવતી
આ સોમાહુતિનો ઈન્દ્ર સ્વીકાર કરનાર થાવ. (૧૫)

મહાન ચંદ્રમા મેઘાવી સોમની શિશ્યુની સમાન સ્તુતિ કરે છે. હે સોમ !
તમને હું અહીં સ્થાપિત કરું છું. (૧૬)

શ્રેષ્ઠ કર્મ મેઘાવી સોમભાગમાં રસ ધરાવે છે. તેઓ આંગળીઓથી
સોમમાં સત્તુ ભેળવે છે. હે મન્યગૃહ ! તમે યજ્માનના સંતાનોની રક્ષા
કરો. (૧૭)

હે સુપ્રગ્લયુક્ત ગ્રહ ! યજ્માનને અપત્યવાન કરીને તેના ધનની પુષ્ટિ
કરો. (૧૮)

હે વિશેષેટવાઓ ! તમે સ્વર્ગ અને અંતરિક્ષમાં અગિયાર રહો છો અને
પૃથ્વીનો મહિમા જ્ઞેણવાથી બાર બનો છો. અમારા યજ્ઞકર્મનો તમે સ્વીકાર
કરો. (૧૯)

હે ગ્રહ ! તમે આ યજ્ઞની અને તેના યજ્માનની રક્ષા કરો. ત્રણે સત્ત્રમાં
યજ્ઞ-સ્વામી વિષ્ણુ આ યજ્ઞની રક્ષા કરો. (૨૦)

બ્રાહ્મણો અને ક્ષત્રિયોના પ્રીતિપાત્ર બનવા માટે સોમ આ ગ્રહ-પાત્રમાં
ક્ષરિત થાય છે. આ સોમ અન્ન, દૂધ, અભીષ્ટ અને ધાન્યની વૃદ્ધિ માટે ક્ષરિત
થાય છે અને પૃથ્વીને પરિપૂર્ણ તથા ત્રિલોકનાં પ્રાણીઓની અભીષ્ટ-સિદ્ધ કરે
છે. (૨૧)

હે સોમ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં એકત્ર થાવ. હે ઉક્થગ્રહ ! મિત્ર
વરુણની પ્રીતિ અર્થે અમે તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. હે બૃહત્સામના પુત્ર
સોમ ! ઈન્દ્રની પ્રસન્નતા માટે હું તમને અહણ કરું છું. (૨૨)

હે સોમ ! તમે દેવોને પ્રસન્ન કરનારા હીવાથી મિત્રવરુણ, અર્જિન, ઈન્દ્ર,
વરુણ, બૃહસ્પતિ અને ઈન્દ્ર આદિ દેવોની પ્રસન્નતા તથા યજ્ઞની નિર્વિદ્ધ
સમાનિ માટે અને પ્રસન્નતાથી તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. (૨૩)

સૂર્યના મૂર્ખધર્માપ અને સૂર્ય દ્વારા પ્રકાશિત તથા હવ્ય દ્વારા સમ્માનિત અજ્ઞિદેવને દેવતાઓએ ચેમસપાત્ર વડે પ્રગટ કર્યા. (૨૪)

ઉપયામપાત્ર રામેલા હે સોમ ! તમે સ્થિર નિવાસ કરનારાઓમાં સ્થિરતમ અને અચ્યુતોમાં પણ અચ્યુત છો. આથી ધૂવ નામથી વિભ્યાત બન્યા છો. અમે તમને જનહિતકારી ઈન્દ્ર દેવતાની પ્રસન્નતા માટે આ સ્થાન પર અધિકિત કરીએ છીએ. (૨૫)

હે સોમ ! રસપાત્રમાં નાંખતી વખતે તમારા બિંદુ પૃથ્વી ઉપર ઢોળાય છે. પથ્યર ઉપર વાતાની વખતે જે અંશ આમ-તેમ ફેલાઈ જાય છે, અભિષવણ કરતી વખતે ફલકની નીચે જે અંશ પડે છે, તે બધા અંશોને પણ મન વડે ગ્રહણ કરીને અમે અજ્ઞિમાં તમારો હોમ કરીએ છીએ. (૨૬)

હે ઉપાંશુ ગ્રહ ! તેજસ્વી એવા તમે, અમારા પ્રાણ-વ્યાન વાયુ, વર્ષસુ, વાણી, કાર્યકુશળતા, શ્રોતૃ-શક્તિ અને નેત્ર જ્યોતિમાં વૃદ્ધિ કરો. (૨૭)

હે ગ્રહ ! તમે સ્વભાવત : કાન્તિદાતા છો. અમને આત્મ-તેજ, બળ, વર્ષસ, આયુષ્ય અને બધા પ્રકારનું તેજ પ્રદાન કરો. (૨૮)

હે દ્રોષ કળશ ! તમે પ્રજાપતિ છો ! અમે તમને સોમથી પરિપૂર્ણ કર્યો છે. અમને અભિષ્ટ અને યશ પ્રાપ્ત થાવ. હે અજ્ઞિ ! હે વાયુ ! હે સૂર્ય ! અમે સુંદર સંતપ્તનવાળા બનીએ અને ઘનસંપન થઈને યશ પ્રાપ્ત કરીએ. (૨૯)

હે પ્રથમ, દ્વિતીય, તૃતીયાદિ દ્વાદશ ગ્રહો ! અમે તમને વૈશાખાદિ દ્વાદશ માસની સંતુષ્ટિ હેતુથી ગ્રહણ કરીએ છીએ. (૩૦)

હે ઈન્દ્રાજ્ઞિ ! તમે ઋઝ-સામ-યજુમંત્રો દ્વારા આદિત્ય સમાન સ્તુત્ય છો આથી સોમપાન કરવા માટે યજમાં પદ્ધારો અને આપનો ભાગ ગ્રહણ કરો. હે યોવીસમા ગ્રહ ! તમને ઉપયામ પાત્રમાં ધારણ કરીએ છીએ. ઈન્દ્રાજ્ઞિના પ્રીત્યથે અમે તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્રાજ્ઞિ ! અહીં પદ્ધારો. તમારી પ્રસન્નતા માટે આ સ્થાન ઉપર અમે તમને અધિકિત કરીએ છીએ. (૩૧)

હે વિશેષદેવા ! તમે અમારા રક્ષક છો. તમે મનુષ્યોને પુષ્ટ કરો છો. સોમપાન કરવાના નિમિત્તે તમે યજમાન સમક્ષ ઉપસ્થિત થાવ. હે પચ્ચીસમા ગ્રહ ! વિશેષદેવાને પ્રસન્ન કરવાના આશયથી તમને ઉપયામ પાત્રમાં સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૩૨-૩૩)

હે વિશેષદેવો ! અમારા યજમાં પદ્ધારી આસન ગ્રહણ કરો. હે ગ્રહ !

તમને ઉપયામ પાત્રમાં વિશેષેવો માટે અમે સ્વીકારીએ છીએ. હે વિશેદેવ ! આ તમારું સ્થાન છે. તમારી પ્રસન્નતા મેળવવા માટે અમે તમને અહીં સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૩૪)

હે ઈન્દ્ર ! તમે જેવી રીતે શર્યાતિના યજમાં સોમપાન કર્યું હતું તેવી રીતે અમારા યજમાં પણ સોમપાન કરો. આપની આજ્ઞાવતી આ ધાર્મિકી તમારી સેવા માટે તત્પર છે. હે ગ્રહ ! ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહિત તમને અમે ઈન્દ્રની કૃપા માટે સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૩૫)

મરુદગણથી યુક્ત અને વર્ષાકારક ઈન્દ્રનું અમે રક્ષા માટે આવાજન કરીએ છીએ. ઉપયામપાત્રમાં ગૃહિત હે દ્વિતીય ગ્રહ ! મરુત્વાન ઈન્દ્રની પ્રાતિ મેળવવા અમે તમારું સ્થાપન કરીએ છીએ. હે તૃતીય ગ્રહ ! મરુદગણ લાગુ બળ-પ્રાપ્ત માટે અમે તમારી સ્થાપના કરીએ છીએ. (૩૬)

હે સર્વજ્ઞતા, વૃત્તહંતા ઈન્દ્ર ! તમે અમારા યજનો સ્વીકાર કરનારા છો, મરુતો સાચે યજમાં આવો અને સોમપાન કરો. શત્રુઓનો નાશ કરો. અમને અભયધાન આપો. હે ઉપયામપાત્રમાં સ્થાપિત ગ્રહ ! તમને ઈન્દ્રની પ્રસન્નતા માટે સ્થાપિત કર્યા છે. મરુતોના નિમિત્તે તમને ગ્રહજ્ઞ કરીએ છીએ. (૩૭)

હે મરુત્વાન ઈન્દ્ર ! તમે જળવૃદ્ધિ કરનારા છો. આ સોમરસનું પાણ કરી તમે પ્રસન્ન થાવ. પ્રતિપદા આદિ તિથિઓમાં સંપન્ન થતા સોમના તમે રૂજા છો. હે ગ્રહ ! ઉપયામપાત્રમાં તમને ઈન્દ્રની કૃપા મેળવવા સ્થાપિત કર્યા છે. (૩૮)

હે અમારા માટે અનુકૂળ ઈન્દ્ર ! તમે પરાક્રમ માટે પ્રવૃત્ત થાવ. તમે અમારું બળ વધારો. હે ચતુર્થ ગ્રહ ! ઈન્દ્રની પ્રસન્નતા માટે તમને અમે ગ્રહજ્ઞ કરીએ છીએ. અહીં તમારા સ્થાન ઉપર બિરાજમાન થાવ. મહેન્દ્ર માટે તમને અહીં સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૩૯-૪૦)

સૂર્યદિવતા સાચે રઘિમઓનો સમૂહ છે. તમે સર્વ પદાર્થોના જ્ઞાતા અને દિવ્ય તેજ ધારણ કરનારા છો. સૂર્ય રઘિમાં સંપૂર્ણ જગતને પ્રકાશિત કરે છે. આ હવિ તેમના માટે સ્વાહૃત કરીએ છીએ. (૪૧)

હે દિવ્ય રઘિમ પૂજ સૂર્ય ! તમે મિત્ર, વરુણ અને અજિનના પ્રકાશિત નેત્રરૂપ છો. વિશ્વાના આત્મારૂપ અને જગતના પ્રકાશક સૂર્યદિવ ઉદ્દિત થતાની સાચે ધ્યાવા-પૂર્યિવી અને અંતરીક્ષને પોતાના તેજથી પરિપૂર્ણ કરો દે છે. આ આખૃતિ સૂર્યદિવને સમર્પિત કરીએ છીએ. (૪૨)

હે અજિન ! તમે તમામ માગોના શાતા છો. એચર્યપાપિ માટે અમને શ્રેષ્ઠ માર્ગ ઉપર લઈ જાવ. કર્મભાં બાધારૂપ પાપથી અમને બચાવો. અમે તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ અને આ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૪૩)

હે અજિન ! અમને ધન આપો. અમારા શત્રુઓનો નાશ કરો. શત્રુઓનું ધન અમને આપી દો. અમે શત્રુ ઉપર વિજય મેળવીએ. આ આહુતિ અમે તમને અપણું કરીએ છીએ. (૪૪)

હે દક્ષિણારૂપે પ્રાપ્ત થયેલી ગાયો ! બ્રહ્મ તમને ઋત્વિજો મેળવી આપે. તમને મેળવીને અમે સ્વર્ગના દેવયાન માર્ગને પ્રાપ્ત કરીએ છીએ અને અંતરિક્ષમાં પિતૃયાન માર્ગ જોઈએ છીએ. હે બ્રહ્મ ! એવું વરદાન આપો કે ઋત્વિજોને દક્ષિણામાં આવ્યા પણ કંઈક શૈખ વધે. (૪૫)

હે દેવ ! અમને ઓજરવી, યશરવી, પિતા અને પિતામહ ધરાવતા તેમજ ઋષિકલ્ય મંત્રોના વ્યાખ્યાતા બાબ્ધાન પ્રાપ્ત થાવ. જેમને દક્ષિણામાં સુવર્ણ પ્રાપ્ત થાય. હે દક્ષિણા ! ઋત્વિજોની પાસે જાવ અને દેવોને પ્રસન્ન કરો. (૪૬)

હે અજિન-વગુણ ! અમને એવું સુવર્ણ આપો જે અમને નીરોગીતા આપે. હે સુવર્ણ ! તમે દ્વાતાને પરમ અધ્યુ પ્રાપ્ત કરાવો. પ્રતિ-ગૃહિતા અમે પણ સુજ મેળવીએ. હે ગાયો ! રૂદ્રરૂપ વગુણ દ્વારા તમને અમે મેળવીએ. અમને નીરોગીતા આપો. હે ગાય ! તમે દ્વાતાઓનું બળ વધારો અને પ્રતિગૃહીતાના આધુનાને વધારો. (૪૭)

દાન કોણે આધ્યું ? કામનાએ દાન કર્યું : કામના જ પ્રતિગૃહિતા છે. કોણે દાન કર્યું ? યજફળની કામનાને જ દાન કહેવામાં આવે છે. (૪૮)

• આઠમો અધ્યાય •

અધિ : અંગીરસ, કુત્સ, ભર્દ્વાજ, અત્રિ, ગૌતમ આદિ

હે સોમ ! આપને ઉપયામમાં ગ્રહણ કર્યું છે. આદિત્યોની પ્રસન્નતા માટે અમે તમને ધારણ કરીએ છીએ. હે સ્તુત્ય વિષણુ ! તમારા માટે સોમ તૈથાર કર્યો છે. તમે આની નિર્વિઘ્ન રક્ષા કરો. (૧)

હે ઈન્દ્ર ! હિંસા તમારો સ્વભાવ નથી. તમે હવિની નજીક આવી તેનું સેવન કરો છો. અમે તમાર માટે આ હવિ-દાન સમર્પિત કરીએ છીએ. (૨)

હે આદિત્યો ! તમે આળસથી રહેલું છો. તમે દેવો અને મનુષ્યોની રક્ષા કરો છો. તમારું સત્ય, અવિનાશી, વિજાન અને આનંદમય, પરાકર્મીસ્વરૂપ સૂર્યમંડળમાં પ્રતિષ્ઠિત છો. (૩)

હે આદિત્યો ! આ બજા-કર્મ આપ સહુની પ્રસન્નતા માટે સંપન્ન કરીએ છીએ. હે આદિત્યો ! અમારું કલ્યાણ કરો, અમે મંગલમય વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીએ, પાપીઓની ઘનવૃદ્ધિને પણ અમારા તરફ અભિમુખ કરો. (૪)

હે સૂર્ય ! તમે અંધકારનાશક છો. આ પાત્રમાં તમારા માટે જે સોમ તૈયાર કર્યો છે તેનો સ્વીકાર કરો અને પ્રસન્ન થાવ. હે કર્મવાન પુરુષો ! તમારા સશક્ત આશીર્વાદથી યજમાન-દંપત્તિ પજનું ફળ અને પુત્રોત્પત્તિને પ્રાપ્ત કરો. (૫)

હે સવિતાદેવ ! અમને વરાણીય-યજઙ્ઘળ આપો. ભવિષ્યમાં પણ અમે નિયમિત યજઙ્ઘળ પ્રાપ્ત કરતા રહીએ અને સ્થાયી દિવ્ય સિદ્ધઙ્ઘળ પ્રાપ્ત કરીએ એવા આશીર્વાદ આપો. (૬)

હે સોમ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહીત છો. તમારો સંબંધ સવિતા સાથે છે. તમે અન્નધારક છો. આથી અમને અન્ન આપો. અમે યજઙ્ઘળ પ્રાપ્ત કરીએ. અમારા અને યજમાન ઉપર આપનો સ્નેહ વરસાવો. સવિતાદેવ માટે તમને અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ. (૭)

હે મહાવૈશ્વાં ગ્રહ ! તમને ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહીત કર્યા છે. આ પાત્રમાં તમે સુસ્થિર રહો. વિશ્વના રચયિતા પ્રજાપતિ માટે આ અન્ન અર્પિત છે. અમે તમને વિશેષદેવા માટે ગૃહીત કરીએ છીએ. (૮)

હે સોમ ! તમે દિવ્ય છો. તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહીત છો. ભાલણ ઋત્યિજીથી નિષ્પન્ન તમારા રસયુક્ત બળ વડે અમે સમૃદ્ધ બનીએ છીએ. પરમાત્મારૂપ બનીને તમે જ સ્વગાર્દ ઉન્નત લોક અને પૂર્થિવી ઉપર સ્થિર થાવ છો. અંતરિક્ષમાં પિતા સમાન પાલકરૂપ બનો છો. પરમરૂપ બનીને હૃદયરૂપી ગુજામાં અત્યંત ગુપ્ત સ્વરૂપે પણ આપ જ બિરાજમાન રહો છો. (૯)

હે અઞ્જિ ! ત્વાય સહિત તમે આવો અને આ સોમરસનું પાન કરો. આ આખુતિ તમારા માટે અર્પણ કરીએ છીએ. હે ઉદ્ગપ્તા ! તમે વીર્યવાન અને પ્રજાપાલક બનો. તમારી કૃપાથી અમે બળવાન પુત્ર પ્રાપ્ત કરીએ. (૧૦)

હે પંચમ ગ્રહ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહીત છો. તમે સોમરૂપ

વજુવાળા છો. અમે ગ્રહક અને સામવેદની પ્રાતિ અથે તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. હે સોમયુક્ત ધાર્યો ! તમે ઈન્દ્રના બન્ને હર્યશ્વો નિમિત્ત ગ્રહને મળો છો. (૧૧)

હે સોમસિક્ત ધાર્ય ! યજુર્વત્તોની કામનાથી અને ગ્રહમંત્રોથી સ્તુત અને ઉક્થો વડે પ્રવૃદ્ધ હે સોમ ! તમારું સેવન કરવાથી પશુધન પ્રાપ્ત થાય છો. તમારું સેવન કરવાથી આવાં ફળ પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષા રાખું છું. (૧૨)

હે શક્ત ! અજિનમાં આર્પણ કરવા યોગ્ય તમને અમે દેવોને આર્પણ કરીએ છીએ. મનુષ્યો અને પિતૃઓના કલ્યાણ માટે, બધા પ્રકારના આપારાધ અને પાપોને નાચ કરનારા છો. અમે જાગ્રતા-અજાગ્રતા જે પાપ કર્યા હોય તે બધા અમારા પાપ તમે દૂર કરો. (૧૩)

અમે બ્રહ્મતેજથી યુક્ત બનીએ અને દુર્ગ-રસાઈ પ્રાપ્ત કરીએ. અમારા દેહમાં જે કાંઈ ન્યૂનતા હોય તેને તમે પૂર્ણ કરો. (૧૪)

હે ઈન્દ્ર ! તમે ઐશ્વર્યવાન છો. અમને શ્રેષ્ઠ મન અને ગ્રાચો આદિ ધન આપો. અમે શ્રેષ્ઠ વિદ્ધાનોથી યુક્ત બનીએ, અમારું કલ્યાણ કરો... અમારું ચક્ર-કર્મ તમારા નિમિત્તનું બનો. (૧૫)

અમે બ્રહ્મતેજથી યુક્ત બનીએ, સામર્થ્યવાન દેહયુક્ત બનીએ અને દુર્ગાઈ પદાર્થો પ્રાપ્ત કરીએ. હે ત્વાય ! અમને ઐશ્વર્ય આપો અને અમારી દેહગત ન્યૂનતાઓ દૂર કરો. (૧૬)

હે વિષ્ણુ, દાનશીલ ધાતા, સવિતા, ત્વાય અને પ્રજાપતિ ! અમને ઐશ્વર્ય પ્રદાન કરો અને અમારા હવિને ગ્રહણ કરો. અમારા યજ્ઞમાનને ધ્યન-સંતાન આપો, આ આહુતિ તમને આર્પણ કરીએ છીએ નેનો સ્વીકાર કરો. (૧૭)

હે દેવો ! આ યજ્ઞમાં આવી આહુતિનું સેવન કરો. તમારા સ્થાનને અમે ધારણા કરવા યોગ્ય બનાવીએ છીએ. હે દેવો ! તમે સર્વત્ર નિત્યાસ કરનારા છો. હવ્યને તમારા રથમાં મૂકીને લઈ જાવ છો. જેમની પાસે રથ નથી તેમનું હવ્ય પણ તમે તેઓ સુધી પહોંચાડો. અમને શ્રેષ્ઠ ધન આપો. તમારા માટે આર્પણ કરેલી આ આહુતિનો સ્વીકાર કરો. (૧૮)

હે અજિન ! તમે યજ્ઞમાં જે દેવતાઓને સાથે લઈને આવ્યા હતા તોમને પૌત્ર-પૌત્રાના સ્થાને પહોંચાડો. હે દેવો ! તમે બધા પુરોહિત આરોગી,

સોમપાન કરીને યજ્ઞ પૂર્ણ થયા બાદ સ્વર્ગમાં તમારું સ્થાન ગ્રહણ કરો. આ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૧૮)

હે અર્જિન ! અમે યજ્ઞ માટે આ સ્થાનનું વરણ કર્યું છે, તમને પ્રદીપ કર્યું છે, દેવોનું આવાહન કર્યું છે અને યજ્ઞ કર્યો. હવે યજ્ઞ પૂર્ણ થયો છે, તમે પણ તમારા સ્થાને પ્રયાણ કરો. આ આહુતિ તમને અર્પણ કરીએ છીએ. (૨૦)

હે યજ્ઞને જાણુનારા દેવગણ ! અમારા યજ્ઞમાં પદ્ધતો અને સંતુષ્ટ બની પોત-પોતાના માર્ગથી ગમન કરો. હે પરમાત્મા ! આ યજ્ઞ તમને સમર્પિત કરીએ છીએ. તમે તેને વાયુમાં પ્રતિષ્ઠિત કરો. (૨૧)

હે યજ્ઞદેવ ! તમે સફળતા માટે વિષ્ણુ તરફ અને સુહિણ આપવા યજ્ઞમાન તરફ અને વાયુની તરફ ગમન કરો. આ આહુતિ તમને અર્પણ કરીએ છીએ. હે યજ્ઞમાન ! તમારા ઋક-સામર્યાત્મો અને પુરોડાશવાળો યજ્ઞ સરવર્ગપૂર્ણ છે. તમે યજ્ઞનું ફળ મેળવો. આ આહુતિ તમને અર્પણ કરીએ છીએ. (૨૨)

હે રજ્જુ-મેખવા ! તમે જગમાં પડીને સપ્તકાર બનશો નહિ. હે દૃષ્ટા-વિદ્યા ! તમે અજગરાકાર બનશો નહિ. (૨૩)

હે અર્જિન ! તમારું મુખ અપનિપાત છે. તેને જગમાં પ્રવિષ્ટ કરો અને શક્ષસોનો નાશ કરો. પછી સમિધાયુક્ત ઘૃત સાચે મળો. તમારી જિહ્વાને ઘૃત-ગ્રહણ કરવા ઉત્સુક બનાવો. (૨૪)

હે સોમ ! તમારું હદ્ય જગમાં રહેલું છે, તમને ત્યાં મોકલી આપીએ છીએ. તમે ઔષધિ અને જગમાં પ્રવિષ્ટ થાવ. યજ્ઞના પાલક એવા તમને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. આ આહુતિનો સ્વીકાર કરો. (૨૫)

હે જળ ! તમારું સ્થાન સોમકુંભમાં છે. તમે તેને પુણિપ્રદ બનાવો. હે સોમ ! તમારું સ્થાન જળરૂપ છે. તમે તેમાં અવરસ્થાન કરો અને કલ્યાણકારક હવન કરો. બધા દુઃખોથી અમારી રક્ષા કરો. (૨૬)

હે અવગૃથ યજ્ઞ ! તમે તીવ્રગતિવાળ છો. હવે મંદગતિથી ગમન કરો. દેવો પ્રત્યે, ઋત્વિજો અને યજ્ઞદર્શકો પ્રત્યે અમારાથી જે કોઈ અપરાધ-દોષ થયો હોય તેને આ જગમાં વિસર્જિત કરીએ છીએ. તમારી કૃપાથી અમારા બધા પાપ દૂર થાવ. (૨૭)

દસ મહિના પૂર્ણ થતા જરાયુમાં લપેટાયેલ ગર્ભ ચલાયમાન થાવ અને

જેવી રીતે વાયુ અને સમુદ્રની લહેરો હાલે છે તેવી રીતે હલચલ કરીને જગાયુઃખિત બહાર આવે. (૨૮)

હે સુલક્ષણા નારી ! તારો ગર્ભ યજ્ઞ સાથે જોડાયેલો અને યજાની જેમ શુદ્ધ છે. તેના બધા જ અવયવો પૂર્ણ છે અને તે અસુરિલ તથા શ્રેષ્ઠ છે. તેને હું સારી રીતે માતા સાથે મેળાપ કરાવું છું. આ આહુતિ સ્વાહૃત થાવ. (૨૯)

ગભશય સ્થિત મેધાવી ગર્ભ મહિમાને પ્રગટ કરે છે. તે માતાને એકપદી, દ્વિપદી અને ચતુર્ભાઈરૂપમાં તેમજ ચારે વર્ષ અને ચાર આશ્રમથી યુક્ત અષ્ટપદીરૂપમાં પ્રશંસિત કરો. આ આહુતિ સ્વાહૃત થાવ. (૩૦)

હે મરુદ્રગણ ! જે યજમાને યજમાં તમને સોમપાન કરાવ્યું છે તેને તમારા દ્વારા ચિરકાળ જીવન પ્રાપ્ત થાવ. (૩૧)

હે પ્રશંસનીય ધારાપૂર્યિકી ! અમારા આ યજાનુષ્ઠાનને પૂર્ણ કરાવો અને જળવર્ષ કરાવી ઉપયોગી સ્વષ્ટાદિ ધન અમને આપો. (૩૨)

હે વૃત્રહના ઈન્દ્ર ! ઋદ્ધ-યજુ સામ-યજુર્નાં વડે તમારા અશ્વો રથયોજિત બન્યા છે. તમે રથ ઉપર બિગાળો અને યજમાં પદ્ધારો. સોમાભિપ્રવમાં ઉત્પન્ન પ્રસ્તરોનો ધ્વનિ તમારા મનને યજાભિમુખ બનાવો. (૩૩)

હે ઈન્દ્ર ! તમારા બન્ને હરિતવર્ણી અશ્વ ઢાકવયવાન અને દીઘિકાણી છે. તેમને રથમાં યોજિત કરો. અમારા યજમાં આવો અને સોમપાન કરી પ્રસન્ન થાવ, અમારી સ્તુતિઓને સાંભળો. (૩૪)

હે ઈન્દ્રના અશ્વો ! તમે મહાન ઈન્દ્રને આ યજમાં લાવો અને સ્તોત્રાઓની સ્તુતિઓ તથા યજમાનોની સમીપ લઈ જાવ. (૩૫)

સર્વશ્રેષ્ઠ, અંતયમીરૂપથી તૈલોક્યમાં વિદ્યમાન, સોળ કણાઓથી યુક્ત ઈન્દ્ર પ્રજાઓનાં સ્વામી છે અને પ્રજાઓ દ્વારા વ્યાહૃત છે. તમે પ્રાપીપાવન હેતુથી સૂર્ય, આજિન અને વાયુ - ગ્રહોથ તેજમાં પ્રવિષ્ટ થાવ છો. (૩૬)

હે સોહસીગ્રહ ! ઈન્દ્ર અને વરુણો પ્રથમ તમારા સોમનું પાન કર્યું હતું. ત્યારબાદ હવે હું સોમાન્લ ગ્રહણ કર્યું છું. સરસ્વતી પણ તૃપ્ત થાવ. આ આહુતિ અમે અર્પણ કરીએ છીએ. (૩૭)

હે અજિન ! તમે યજમાનને ધન આપો અને અમને બ્રહ્મતેજ આપો. હે તેજસ્વી અજિન ! તમે એવી કૃપા કરો જેથી અમે તેજસ્વી બનીએ. (૩૮)

હે ઈન્દ્ર ! તમે દિવ્ય તેજ સહિત અહીં પદ્ધારો અને સોમરસનું પાન

કરો ચિભુડ કંપિત કરો. હે દ્વિતીય ગ્રહ ! ઉપયામ પાત્રમાં હું તમને ઈન્દ્રની પ્રસન્નતા માટે ગ્રહણ કરું છું અને તમને સ્થાપિત કરું છું. હે ઓજસ્વી ઈન્દ્ર ! અમને સવાધિક ઓજ પ્રાપ્ત થાવ. (૪૭)

અજિનની જેમ સૂર્ય-કિરણો બધા પદાર્થોમાં વ્યાપ હોય છે. હે દ્વિતીય ગ્રહ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહિત છો. અમે તમને સૂર્યની પ્રસન્નતા માટે ગ્રહણ કરીએ છીએ, હે બધા દેવતાઓમાં સૌથી તેજસ્વી સૂર્ય ! તમારી કૃપાથી અમને સવાધિક તેજસ્વી બનાવો. (૪૮)

વિશ્વને દાષ્ટિદાન કરવા માટે સૂર્ય-રાશિમાં સૂર્યનું વહન કરે છે. ત્યારે અંધકાર દૂર થવાથી દાષ્ટ સક્ષમ બને છે. હે ગ્રહ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં સ્થાપિત થાવ. તમને સૂર્ય નિમિત્તે ગ્રહણ કરું છું અને અહીં સ્થાપિત કરું છું. (૪૯)

હે ગાયો ! આ દ્રોષ કળશને સુંધો, તમારી નાસિકામાં તેની સુવાસ પહોંચો પછી તમે અમને શ્રેષ્ઠ દુગ્ધ-રસ આપો. અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ, તમે અમને વિપુલ ધન, દૂધાળું ગાયો અને ઐચ્યં આપીને અમારું ધર ભરી દો. (૪૨)

હે ગાયો ! સર્વસ્તુત્ય તમે મનુષ્યો અને દેવતાઓ દ્વારા અભિલાષિત, અદિતિની જેમ અદીના, દુગ્ધવતી, અવધ્યા અને મહિમામય બનાવો. તમારા અનેક નામ છે. યજામાં તમારું આવાહન કર્યું છે, અમારા રમણીય યજાની જાણકારી તમે દેવોને આપો. (૪૩)

હે ઈન્દ્ર ! સમુપર્સ્થિત યુદ્ધમાં શત્રુઓને પતિત કરો, પરાજિત કરો, અમને પીડા કરનારને નરકમાં નાખો. હે ઈન્દ્રગ્રહ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહિત થયા છો, રખશૈત્રનમાં ગૃહિત ઈન્દ્ર માટે તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. (૪૪)

હે ઈન્દ્ર ! યજામાં અમારી સમૃદ્ધિ માટે અને રક્ષણ માટે અમે તમારું આવાહન કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્રગ્રહ ! તમને તમારા સ્થાન ઉપર વિશ્વકર્મા ઈન્દ્ર માટે સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૪૫)

હે પરમાત્મા ! તમે ભક્તોને પ્રબુદ્ધ કરો છો. તમને હવિ-પ્રદાન કરીએ છીએ, સ્તુતિ તમને પ્રિય છે, પ્રાચીન ઋષિઓ માટે પણ તમે પ્રાણાય રહ્યા છો, તમારા હવિરૂપ પરાકર્મથી જ ઈન્દ્ર પણ મહિમાવાન બન્યા છો. હે ગ્રહ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહિત છો. તમને પરમાત્મા દેવની પ્રસન્નતા માટે ગ્રહણ

કરીએ છીએ અને અહીં સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૪૬)

હે સોમ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહિત છો. જાયત્રી છંદના વરણીય તમને અજિનની પ્રાતિ માટે ગ્રહણ કરું છું. હે દ્વિતીય ગહે ! અનુષ્ઠુપ છંદના વરણીય, તમને ઈન્દ્રની પ્રસાન્તતા માટે ગ્રહણ કરું છું. ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહિત જગતી છંદના વરણીય તૃતીયા ગહેને વિશેષદેવોની પ્રસાન્તતા માટે ગ્રહણ કરું છું. હે સોમ ! અનુષ્ઠુપ છંદ તમારી સ્તુતિ માટે પ્રયુક્ત કરીએ છીએ. (૪૭)

હે સોમ ! ઉદરસ્થ જળવાળા મેઘો વડે કલ્યાણકારી વૃષ્ટિ કરાવવા તમને કંપાયમાન કરું છું. હે સોમ ! તમે પવિત્ર છો, હું તમને પવિત્ર જળથી કંપિત કરું છું અને સૂર્ય-રચિષ્ઠાંશોથી કંપિત કરું છું. (૪૮)

હે વૃષભરુપ ! તમે સેવન કરવામાં સમર્થ છો. તમારા કકુભ આદિત્ય સમાન તેજસ્વી છો. આદિત્ય સોમના પુરોગામી છે અથવા સોમ જ સોમના પુરોગામી છે. હે સોમ ! ચૈતન્ય નામવાળા તમને હું ગ્રહણ કરું છું. (૪૯)

હે સોમદેવ ! તમને પ્રાપ્ત કરીને બધા સેવન કરવાની ઈચ્છાવાળા બને છો. આથી તમે અજિનના ભક્ષ્ય બનો. હે સોમ ! તમે તેજસ્વી છો અને ઈન્દ્રને પ્રિય અન્ન છો તથા અમારા મિત્રરૂપ છો. (૫૦)

હે ગાયો ! તમે યજમાનોથી સંતુષ્ટ રહો, તેમની સાથે પ્રાતિ કરો, યજમાનના ઘરે જ રમણ કરો. આ આહુતિ અપણી કરીએ છીએ. ધારણકર્તા પાર્શ્વિં અજિનને આવિર્ભૂત કરીને પૃથ્વીના રસાનું પાન કરીને અમને પુરુષીત્વ ચૈશર્વથી સંપન્ન કરો. આ આહુતિ અપણી કરીએ છીએ. (૫૧)

હે હવિધાન ! તમે યજસ-સમૃદ્ધ સમાન છો. અમે તમારી કૃપાથી સૂર્ય-જ્યોતિને પ્રાપ્ત કરીએ અને અમૃતાત્મકના કામના કરીએ છીએ. દેવતાઓ જાણો છો કે અમે સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છાએ છીએ. (૫૨)

હે ઈન્દ્ર અને મરુત ! અમારી સાથે સંગ્રામ ઈચ્છતા શત્રુઓને તમે વજ વડે ઘાયલ કરો. તમારું વજ દૂર રહેનારા શત્રુઓ સુધી પહોંચ્યો તેમનો પજ ઘાત કરો. હે અજિન, વાયુ, સૂર્ય ! તમારી કૃપાથી અમે શ્રેષ્ઠ સંતાન અને ધન પ્રાપ્ત કરીએ. (૫૩)

સોમયાગમાં પ્રવૃત્ત 'સોમનું નામ 'પરમેષ્ઠા' છે. યજમાં વિઘ્ન આવે ત્યારે 'પરમેષ્ઠિનઃ સ્વાહા' કહીને આજ્ય-આહુતિ આપે છે. સોમ નિમિત્ત જ્યારે મંત્ર વાકી ઉચ્ચારે છે ત્યારે સોમ - પ્રજાપતિ તરીકે ઓળખાય છે. તે સમયે યજમાં વિઘ્ન આવે તો પ્રજાપતયે સ્વાહા' મંત્રથી આહુતિ આપ્યો.

ઓમ જ્યારે અભિમુખ બને છે ત્યારે તે 'અંધ' નામે ઓળખાય છે. ત્યારે વિઘ્ન આવે તો 'અંધયે સ્વાહા' મંત્રથી આજ્યાહુતિ આપો. યજ્ઞ-ભાગ રક્ષિત કરે ત્યારે સોમ-સવિતા તરીકે ઓળખાય છે તે સમયે વિઘ્ન આવે તો 'સવિતે સ્વાહા'થી આજ્યાહુતિ આપો. દીક્ષામાં સોમનું નામ હોય છે વિશ્વકર્મા. તે સમયે વિઘ્ન આવે તો 'વિશ્વકર્મણે સ્વાહા'થી આહુતિ આપો. કપણી ગાય લાવો ત્યારે 'પૂણા' નામ હોય છે. તે સમયે વિઘ્ન આવે તો 'પૂણો સ્વાહા' મંત્રથી આજ્યાહુતિ આપો. (૫૪)

કથાર્થ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે સોમનું નામ ઈન્દ્ર-મરુત થાય છે. ત્યારે વિઘ્ન થાય તો 'ઈન્દ્રાય મરુદ્ભ્ય: સ્વાહા' એ મંત્રથી આજ્યાહુતિ આપો. કય કરવાથી 'અસુર' નામે ઓળખાય છે. ત્યારે વિઘ્ન આવે તો 'અસુરાય સ્વાહા' કહીને આહુતિ આપો. કય કરવામાં આવેલ સોમ 'મિત્ર' તરીકે ઓળખાય છે, ત્યારે વિઘ્ન આવે તો 'મિત્રાય સ્વાહા' મંત્રથી આહુતિ આપો. યજ્માનના અંશમાં પ્રાપ્ત થયેલો સોમ વિષ્ણુ સંશક બને છે, ત્યારે વિઘ્ન આવે તો, 'વિષ્ણુવે શિપિવિષ્ટાય સ્વાહા' એ મંત્રથી આજ્યાહુતિ આપો. શક્તમાં ગ્રાણીને ગ્રહણ કરવામાં આવતા સોમનું નામ છે 'વિષ્ણુ'. ત્યારે શાંતિ માટે 'વિષ્ણુવે સ્વાહા' એ મંત્રથી આજ્યાહુતિ આપો. (૫૫)

શક્ત દ્વારા લવાતો સોમ 'સોમ' કહેવાય છે. તે સમયે વિઘ્નશાંતિ માટે 'સોમાય સ્વાહા' મંત્રથી આજ્યાહુતિ આપો. આસન્નીમાં રક્ષાયેલ સોમ 'વરુણ' નામ ધારણ કરે છે. ત્યારે વિઘ્ન આવે તો 'વરુણાય સ્વાહા' મંત્રથી આજ્યાહુતિ આપો. અગ્નીદ્ધમાં વિઘ્નમાન સોમનું નામ છે અજિન. ત્યારે વિઘ્ન શાંતિ માટે 'અજિને સ્વાહા' એ મંત્રથી આજ્યાહુતિ આપો. હવિધાનમાં વિઘ્નમાન સોમ 'ઈન્ડ' કહેવાય છે, ત્યારે 'ઈન્દ્રાય સ્વાહા' મંત્રથી આહુતિ આપવાથી વિઘ્ન શાંતિ થાય છે. (૫૬)

ખંડોમાં વિભાજિત કરેલો સોમ 'વિશેષેવા', વૃદ્ધિને પ્રાપ્ત કરતો સોમ 'વિષ્ણુ', સોમાભિપ્ય વખતે 'યમ' નામથી, અભિપુત સોમ વિષ્ણુ સંશક, ગાળવામાં આવેલો 'શુક' સંશક, સત્તુ મેળવેલો સોમ 'મંત્ર' સંશક બને છે. આ ઉક્ત સમયે વિઘ્ન આવે તો કમશઃ 'વિશેષ્યો દેવેભ્યો સ્વાહાઃ', 'વિષ્ણુવે સ્વાહા', 'યમાય સ્વાહા', 'વાયવે શુકાય સ્વાહા', 'શુકાય સ્વાહા', 'મંત્રિને સ્વાહા' એ મંત્રો વડે આજ્યાહુતિ આપો. (૫૭)

ચમસ પાત્રમાં ધારણ કરેલો સોમ વિશેષેવા નામક, હોમ માટે ઉદ્ઘત

સોમ 'અસુ' નામક, હૃત્યમાન સોમ 'શુદ્ર' નામક, હૃત્શોષ સોમ 'વાત' નામક, હૃત્શોષ, રસપાન માટે નિવેદિત સોમ 'નૃત્યક્ષ' નામક, ભક્તશ્રી કરવામાં આવતો સોમ 'ભક્ષ' નામક અને ભક્તશ્રી કરી લીધા પછી 'પિતર' નામક કહેવાય છે. આ સ્થિતિમાં વિદ્ધ આવે તો ક્રમથઃ 'વિશેષ્યો દેવેષ્યો સ્વાહા', 'અસ્વે સ્વાહા', રૂદ્રાય સ્વાહા, વાતાય સ્વાહા, નૃત્યક્ષસે સ્વાહા, ભક્તશ્રી સ્વાહા અને પિતૃભ્યો નાગશંસેભ્યઃ સ્વાહા એ મંત્રો બોલીને આજ્યાહૃતિ આપવી જોઈએ. (૪૮)

અવગથ નિમિત્તે લવાયેલ સોમ 'સિંધુ' નામ વડે, ઋષ્ય કુંભમાં જળની ઉપર અવસ્થિત સોમ 'સમુદ્ર' નામે અને ઋષ્ય કુંભમાં જળમન કરવામાં આવેલ સોમ 'સલિલ' નામે ઓળાખાય છે. આ સ્થિતિમાં વિદ્ધ સમયે ક્રમથઃ સિંધુદે સ્વાહા, સમુદ્રાય સ્વાહા અને સલિલાય સ્વાહા એ મંત્રોથી આજ્યાહૃતિ આપો. વિષ્ણુ અને વરુણના ઓજથી જ્યારે બધા લોકો પોતાના સ્થાનમાં અવસ્થિત હોય છે ત્યારે આ બન્ને પોતાના પરાક્રમથી બળવાન બને છે. તેમનું બળ અચાર્ય હોય છે. આથી યજનમાં પહેલા આ બન્નેનું આવાહન કરવામાં આવે છે. આ વિષ્ણુ અને વરુણની પાસે સોમ ગયો. વિષ્ણુ જ વરુણ અને વરુણ જ વિષ્ણુ છે. આ મંગળકારી હવિ તે બન્નેને અર્પણ કરું છું. (૪૯)

સ્વર્ગમાં રહેનારા દેવતાઓ નિમિત્તે આ યજ્ઞ તેમની તરફ ગયો. સ્વર્ગરૂપ આ યજના ફળ સ્વરૂપે મને વિશેષ ભોગ પ્રાપ્ત થાબ. પછી તે મનુષ્ય લોકમાં થઈને અંતરિક્ષમાં પહોંચે. અંતરિક્ષસ્ય તેના ફળરૂપે મને ધન પ્રાપ્ત થાબ. આ યજ્ઞ ધૂમાડા દ્વારા પિતૃઓની પાસે જઈને જ્યારે પૃથ્વી ઉપર આવે ત્યારે મને ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ કરાવે. (૫૦)

ચોત્રીસ પ્રકારના પ્રાયશિત્ત બાદ યજનની વૃદ્ધિ કરનારા પ્રજાપતિ આહિ ચોત્રીસ દેવતા અનાદિનું પોષણ કરે છે. યજ્ઞ વિસ્તારક દેવોનો જે અંશ ધોમતા બચેલો છે તેને અમે ધર્મપાત્રમાં એકત્ર કરીએ છીએ. આ આહૃતિ તે દેવતાઓની પ્રસન્નતા માટે અમે અર્પણ કરીએ છીએ. (૫૧)

જે યજનમાં અમે આહૃતિ આપીએ છીએ તેનું ફળ વૃદ્ધ પામો અને બધી દિશાઓમાં વ્યાપ્ત બનો. ઘાલા-પૃથિવી-અંતરિક્ષમાં વ્યાપ્ત આ યજ્ઞ દ્વારા અમે મંત્રાનું અને મધ્યાનું પ્રાપ્ત થાબ. અમે યજ્ઞ અને પુણ્ય પ્રાપ્ત કરીએ. આ યજ્ઞ દ્વારા તમને આહૃતિ આપીએ છીએ. (૫૨)

• નવમો અધ્યાય •

મહિ : ઈન્દ્ર બૃહસ્પતિ, વસ્િષ્ઠ, તાપસ, વરુણ, દેવવાત

હે સવિતા દેવ ! વાજોપેય યજનો પ્રારંભ કરો. યજમાનને શૈશ્વર્યની પ્રાપ્તિ માટે અનુષ્ઠાન કરવા પ્રેરિત કરો. સૂર્ય અમારા અન્નને પવિત્ર કરો. વાચસ્પતિ અમારા હવિનું આસ્ત્વાદન કરો. આ આહુતિ તેમને અર્પણ કરીએ છીએ. (૧)

હે પ્રથમ ગ્રહ ! તમને ઉપયામ પાત્રમાં ગ્રહણ કર્યા છો. ઈન્દ્ર માટે અમે તમને ધારણ કરીએ છીએ. હે દ્વિતીય ગ્રહ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહીત છો અને જળ, ઘૃત તથા આકાશમાં રહેનારા છો. ઈન્દ્રની પ્રસન્નતા માટે તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. હે તૃતીયગ્રહ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહીત છો. તમે પૃથ્વી, સ્વર્ગ, અંતરિક્ષ, દેવો અને દેવ-સ્થાનોમાં સ્થિત થાવ છો. અમે ઈન્દ્રની પ્રસન્નતા માટે તમને આ સ્થાન પર સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૨)

હે ચતુર્થ ગ્રહ ! સૂર્યમાં વિવામાન જળનો સાર વાયુ અને વાયુના સારરૂપ પ્રજ્ઞાપતિ છો. દેવોની પ્રસન્નતા માટે તમને અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ. હે ગ્રહ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહીત છો. પ્રજ્ઞાપતિની પ્રસન્નતા માટે તમને અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ. (૩)

હે ગ્રહો ! અન્ન-રસનું આવાહન કરવાથી તમે ઈન્દ્રને શ્રેષ્ઠ મતિ પ્રાપ્ત કર્યાઓ છો. અમે પણ યજમાન માટે અન્ન-રસ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ. હે પંચમગ્રહ ! તમે ઉપયામ પાત્રમાં ગૃહીત છો. અમે ઈન્દ્રની પ્રસન્નતા માટે તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. હે સૌમ ! હે સુરાગ્રહ ! તમે બન્ને સમ્મિવિત થઈ અમને કલ્યાણયુક્ત બનાવો. તમે બન્ને અલગ છો, અમને પણ પાપથી અલગ રાખો. (૪)

હે અન્નદાતા રથ ! તમે ઈન્દ્ર સમાન છો. તમારી સહાયતા પામાને યજમાનને અન્ન-લાભ પ્રાપ્ત થાવ. (૫)

જળમાં અમૃત અને ઔષધિઓ પણ રહેલી છો. હે અશ્વો (સૂર્ય રજીમ) આવા જળમાં વેગવાન બનીને તમે પ્રશસ્ત માર્ગમાં પ્રવિષ્ટ થાવ. હે જળ ! તમારી ઊંચી લહેરોમાં સિક્કત અશ્વ યજમાનને શ્રેષ્ઠ અન્ન આપવા સમર્થ છો. (૬)

૧૦ પ્રાણ + વાયુ અને મન ર + ૧૦ ઈન્ડ્રિયો + ૫ સૂક્ષ્મ ભૂત = બધા મળીને કુલ ૨૭ પદાર્થ (ગંધવ) છે. જગતમાં અમને (વાપકતા અને વેગાદિ ગુણોને) યોજીત કરો છો અને વેગેને ઘારણ કરો છો. (૭)

હે અશો ! યોજીત કરવાથી તમે ઈન્ડ્રાશ સમાન શોભિત બની જાવ છો. મરુદ્રગણ તમને રથમાં યોજિત કરે, ત્વાણ તમારામાં વેગ સ્થાપિત કરો. (૮)

હે અશો ! તમારો જે વેગ હૃદયસ્થ છે તેના વડે વેગવાન બનીને અમારા માટે અન્ન-વિજેતા થાવ અને બૃહસ્પતિના ચરુને સુંધો. (૯)

સુવિતા ટેવતાની આજ્ઞામાં રહેનારા અમે બૃહસ્પતિના સ્વર્ગમાં જઈએ છીએ અને સ્વર્ગ-કામનાના ચક ઉપર જઈએ છીએ. (૧૦)

હે હૃદુભિઓ ! બૃહસ્પતિને નિવેદન કરો કે, હે બૃહસ્પતિ ! તમે અન્ન જતો. બૃહસ્પતિને અન્ન લાભ પ્રાપ્ત થાવ. તમે ઈન્ડ્રને કહો કે - હે ઈન્ડ્ર ! તમ અન્ન પર વિજય મેળવો. (૧૧)

હે ઈન્ડ્રાણીઓ ! બૃહસ્પતિએ અન્ન જતી લાદું છે. હવે તમે બૃહસ્પતિના રથને દોડાવો. (૧૨)

સુવિતાટેવનો આજ્ઞાવતી બનીને અમે બૃહસ્પતિ-સંબંધી અન્નને જતી વઈએ. હે અશો ! અનજેતા તમે માર્ગ નક્કી કરીને યોજનો દૂર પણોચ્ચ થાવ. તમે અઢાર નિર્મણમાં જ એક યોજનનું અંતર કાપી શકો છો. (૧૩)

આ અશ્વશીવા, કષ અને મુખમાં બંધાયેલો છે. તે માર્ગમાં વિન્ધોને પાર કરે છે. દુતગતિથી દોડે છે. આ આહુતિ તમને સમર્પિત છે. (૧૪)

આ અશો વિન્ધોને દૂર કરીને વેગવૂર્ક આગળ વધે છે. જેવી રીતે પશીની પાંખો સુશોભિત હોય છે તેવી રીતે આ અશો અલંકારાદિથી સુશોભિત કરીએ છીએ. (૧૫)

યજમાનના મનોનુકૂલ જગ્તિ કરનારા હે અશો ! તમે અમારું આવાહન સાંભળો. રક્ષણ, કુટિલ માર્ગો ઉપર ચાલનારા આ અશો અમને અન્નાટ્યા સંતુષ્ટ બનાવે છે અને યુદ્ધમાં અપરિમિત ધન જતી લાવે છો. (૧૬)

હે અશો ! તમે મેધાવી અને અવિનાશી છો. ગતિવાન બનતા પહેલા

તમે આ હવિને સુંધો, તૃપ્ત થાવ અને ત્યારબાદ દેવયાન માર્ગથી ગમન કરો. (૧૮)

હે અન્નદેવ ! અમારા ઘરે પદ્ધારો. આ ઘાવા-પૃથિવી માત્રા-પિતાની જેમ અમારા રક્ષક બનો. સોમ અમારા માટે અમૃત બની જાવ. હે અશો ! તમે અન્ન છતવા માટે ચરુને શુદ્ધ કરી, બૃહસ્પતિ માટેના ભાગને સુંધો. (૧૯)

વ્યાપક સંવત્સર અને આદિત્ય નિમિત્તે આ આહુતિ અમે સમર્પિત કરીએ છીએ. પ્રજાપતિ નિમિત્તે. આપેલી આહુતિ તમે સ્વીકારો. વ્યાપક પ્રજાપતિ, યજારૂપ, જગતના કારણ અને સ્થિતિરૂપ, દિવસના સ્વામીને, મુખ્ય નામ ધરુવાનારાઓ માટે, બધા જ લોકોના સ્વામી માટે, પ્રાણોની ઉત્પત્તિ-સ્થિતિ અને વિનાશ કરનારા પરમાત્મા માટે આ આહુતિ સમર્પિત કરીએ છીએ. (૨૦)

આ વજાપેયી યજના ફળસ્વરૂપે અમારા આયુષ્ય અને પ્રાજોની વૃદ્ધિ થાવ, અમારી ઈન્દ્રિયો સમર્થ બને, અમે બધા મેધાવી બનીને દિવ્ય સુજને મેળવીએ, અમે અમૃતત્વ મેળવવા સક્ષમ બનીએ. (૨૧)

હે ચારેય દિશાઓ ! તમારું સંપૂર્ણ ઐશ્વર્ય, ધન, કાર્ય કરવાનું સામર્થ તેમજ તેજ અમોને મળો. હે માતૃભૂમિ પૃથ્વી ! તમને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૨૨)

સૂર્યિના આરંભમાં પ્રજાપતિએ ઔષધિઓ અને જળમાં તેજસ્વી સોમને ઉત્પન્ન કર્યો. સોમ, ઔષધિ અને જળ અમારા માટે રસમય અને મધુર બનો. તેમનાથી અમિચિકત બનેલા અમે રાજ્યમાં બધાનું કલ્યાણ ઈચ્છાએ છીએ અને સાવધાનીપૂર્વક રહીએ છીએ. (૨૩)

પરમાત્માએ સ્વર્ગલોક અને અન્ય લોક બનાવ્યા છે. હે પરમાત્મા અમને હવિદાતાઓને તમે આહુતિ-ધન માટે પ્રેરિત કરો છો. તમે અમને સંતાન-ધન-સંપન્ન બનાવો. આ આહુતિ તેમને અપણી કરીએ છીએ. (૨૪)

પ્રજાપતિએ બધા લોકને ઉત્પન્ન કર્યા છે. તે સર્વજ અને સર્વપ્રિય છે. હે પ્રજાપતિ ! અમને સંતાન-ધન આપો. આ આહુતિ તમારા માટે આપણી કરીએ છીએ. (૨૫)

પ્રજાપતિએ અમારું પાલન કરવા સોમ, વૈશાનર અજિન, દ્વાર્ષિં આદિત્ય, બહુલા અને બૃહસ્પતિને નિયુક્ત કર્યા છે. અમે પ્રજાપતિ માટે

આહુતિ આપીએ છીએ. આ આહુતિ તમને પહોંચો. (૨૬)

હે પ્રભુ ! તમે અયા, બૃહસ્પતિ, ઈન્દ્ર, સરસ્વતી, વિષ્ણુ આદિની રચના કરી છે. આ દેવોને તમે પ્રેરિત કરો કે અમને ધન-અન્ન આપો. આ આહુતિ તમને અર્પણ કરીએ છીએ. (૨૭)

હે અજિન ! આ યજમાં અમારી તરફ અભિમુખ બનો, શ્રેષ્ઠ મનવાળા તમે અમારા માટે હિતકારી, વચનો કહો. તમે ધનદાતા છો, અમને ધન આપો, અમારી યાચના સ્વીકારો. આ આહુતિ તમને અર્પણ કરીએ છીએ. (૨૮)

હે પરમાત્મા ! તમારી કૃપાથી અર્થમા, પૂષા, બૃહસ્પતિ, સરસ્વતી બધાં અમારી કામનાઓ પૂર્ણ કરો. (૨૯)

સવિતાદેવની પ્રેરણાથી યજમાનને બૃહસ્પતિના રાજ્યમાં અભિષિક્ત કરું છું અને સરસ્વતીના ઐચ્છયને પ્રતિષ્ઠિત કરીએ છીએ. (૩૦)

અજિનએ એકાકસર છંદ વડે પ્રાણ ઉપર વિજય મેળવ્યો. એવી રીતે અજિનના પ્રભાવથી અમારી પણ જીત થાવ. બે અક્ષરવાળા છંદથી અચિદ્ધયે મનુષ્ય ઉપર જીત મેળવી તેવી રીતે અમે પણ મનુષ્યોને જીતી લઈએ. ત્રણ અક્ષરવાળા છંદ વડે વિષ્ણુએ ત્રણેય લોક જીતી લીધી, અમને પણ એવી રીતે નિલોક-વિજયી બનાવો. ચાર અક્ષરવાળા છંદથી સોમે ચોપાઈઓને જીતી લીધી એવી રીતે, તેમના દ્વારા અમે પણું ઉપર વિજય મેળવીએ. (૩૧)

પંચાક્ષર છંદ વડે પૂષાએ પંચ દિશાઓને જીતી લીધી તેવી રીતે અમે પણ પણું-વિજયી બનીએ. પદકાર છંદ વડે સવિતાએ છ ઋતુઓને જીતી લીધી તેવી રીતે અમે પણ ઋતુ-વિજયી બનીએ. સપ્તાક્ષર છંદ વડે મરુદગણે ગૌ વગરે સાત ગ્રામ-પણુંઓને જીત્યા તેવી રીતે અમે પણ દિગું-વિજયી બનીએ. અષ્ટાક્ષર છંદ વડે ગાયનીએ દેવતાઓને જીત્યા એવી રીતે અમે પણ દેવતાઓનાં મન જીતી લઈએ. (૩૨)

નવાક્ષર છંદ વડે મિત્રદેવે નિવૃત્તસોમને જીત્યો તેવી રીતે અમે પણ નિવૃત્ત સોમને જીતીએ. એકાદશાક્ષર છંદ વડે ઈન્દ્રએ નિષ્ઠુપ છંદ વડે દેવતાઓને જીત્યા તેવી રીતે અમે પણ વિજયી બનીએ. દ્વારદ્વાક્ષર સ્તોત્રથી વિશ્વદેવતાઓએ જગતી, છંદના દેવતાને જીત્યા તેવી રીતે અમને પણ વિજય આપાવો. (૩૩)

ત્રયોદશાક્ષર છંદ વડે વસુઓએ ત્રયોદશસ્તોમ જીત્યું તેવી રીતે અમે પણ વિજયી બનીએ. ચતુર્દશાક્ષર છંદના પ્રભાવથી રુદ્રોએ ચતુર્દશ સ્તોમ

ઉપર વિજય મેળવ્યો. અમે પણ એના પ્રભાવથી વિજય મેળવીએ. પંદરાં અક્ષરના છંદના પ્રભાવથી આદિત્યોએ પંદર સ્તોમ ઉપર વિજય મેળવ્યો. એવી રીતે અમને પણ વિજયી બનાવ્યો. સોળ અક્ષરના (ખોડશાક્ષર) છંદના પ્રભાવથી અદિતી ટેવમાતાએ ૧૬ (સોળ કળાના સમૂહ) સ્તોમ ઉપર વિજય મેળવ્યો. અમે પણ એના પ્રભાવથી વિજય મેળવીએ. સતત અક્ષર (નિયુત આચાર્યા ગાયત્રી)ના છંદ વડે પ્રજાપતિએ ૧૭ના સમૂહ ઉપર વિજય મેળવ્યો હતો તેવો જ વિજય અમે પણ મેળવીએ. (૩૪)

હે પૃથિવી ! તમારા યજામાગનું સેવન કરો. આ આહુતિ તમને અર્પણ કરીએ છીએ. પૂર્વ દિશાના નિવાસી દેવતાઓના નેતા અજિન, દક્ષિણ દિશાના દેવોના નેતા યમ, પશ્ચિમના નેતા વિશેષદેવા અને ઉત્તર દિશાના મિત્રાવણુણ અથવા મરુદગણ - આ બધા દેવોને અર્પણ કરેલી આહુતિઓનો તેઓ સ્વીકાર કરો. (૩૫)

પૂર્વમાં રહેલા એ દેવતા, જેનું નેતૃત્વ કરનારા અજિનદેવ છે. દક્ષિણ દિશામાં રહેલા એ દેવતા જેનું નેતૃત્વ યમ કરે છે. પશ્ચિમમાં રહેલા એ દેવતા જેનું નેતૃત્વ વિશેષદેવા કરે છે. ઉત્તરમાં રહેલા એ દેવતા જેનું નેતૃત્વ મિત્રાવણુણ અથવા મરુત કરે છે. ઘુલોકમાં રહેલા એ દેવતા જેનું નેતૃત્વ હવી સ્વીકાર કરનારા સોમ કરે છે, એના નિમિત્ત આ શ્રેષ્ઠ આહુતિઓ સમર્પિત કરવામાં આવી રહી છે. (૩૬)

હે અજિનદેવ ! આપ શત્રુસેનાને હરાવી એનો સંહાર કરો. હે અજેય અજિનદેવ ! શત્રુઓનો નાશ કરી યજ કરનારા યજમાનને ખાદ્યાન આપી તેજસ્વી બનાવો. (૩૭)

હે આયુધ ! સવિતાદેવની પ્રેરણાથી હું તમને ઘેહણ કરું છું. હે આયુધ ! હું તમને રાક્ષસોના સંહારાર્થ પ્રક્રોપ કરું છું. જેવી રીતે આ રાક્ષસ નાટ થયો, એવી રીતે અમે પણ આ શત્રુઓને નાટ કરીએ. (૩૮)

હે ચંદ્ર ! સવિતાદેવ પ્રજાના શાસન-કાર્યમાં તમારા પ્રેરક બનો. અજિનદેવતા ! તમારા ગૃહસ્થો ઉપર આધિપત્ય સ્થાપિત કરો. સોમવેદ વનસ્પતિવિષયક સિદ્ધિઓ આપે, બૃહસ્પતિ તમને વાળી પ્રદાન કરે, ઈન્દ્ર જ્યોતિષ્પત્યક સિદ્ધિ આપે, રુદ્ર પશુ આધિપત્યમાં, મિત્ર સત્ય વ્યવહારમાં અને વરુણ તમને ધમાવિપત્યમાં પ્રતિષ્ઠિત કરે. (૩૯)

હે દેવો ! અમુક નામવાળા અમુકના પુત્રને મહાન ક્ષાત્રધર્મ માટે અને

જન-શાસક બનવા માટે શત્રુ-શૂન્ય બનાવો અને તેને અમુક જીતિના રાજી
બનાવો. હે પ્રજાગતા ! આ તમારા રાજી બનો અને બ્રાહ્મણોના રાજી સોમ
બનો. (૪૦)

• દસમો અધ્યાય •

ત્રણિ : વરુણ, દેવવાત, વામદેવ, શુનઃ શૈષ.

આ મધુર-રસયુક્ત-સુશોભિત જગને ઈન્દ્રાદિ દેવો ગ્રહણ કરે છે તે જગને વડે મિત્રવરુણે અભિષેક કર્યો, તે જગન અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ. (૧)

હે જગની લહેરો ! તમે શક્તિશાળી છો. તમે અમને શક્તિશાળી રાખ્યું
પ્રદાન કરો. યજમાનને શક્તિશાળી રાખ્યું પ્રદાન કરો. તમને આપવામાં
આવેલી આહુતિનો સ્વીકાર કરો. (૨)

હે પ્રવાહયુક્ત જગન ! તમે સ્વભાવતઃ જ રાખ્યાદતા છો. અમને રાખ્યું
દાન આપો. અમુક યજમાનને રાખ્યાદાન આપો. આ આહુતિ અર્પણ કરીએ
છીએ. (૩)

હે જગન ! તમે સૂર્યની ત્વચામાં રહેનારા અને સ્વભાવથી રાખ્ય-પ્રદાતા
છો. અમને અમુક યજમાનને રાખ્યાદાન કરો. તમને અર્પણ કરેલી આ
આહુતિનો સ્વીકાર કરો. હે તૃષ્ણસ્થ, તૃષ્ણાગ્રસ્થ જગન, હે મધુરૂપ જગન ! હે ગૌ
આદિ સંબંધિત જગન ! હે જનભૂત જગન ! હે વિશ્વભૂત જગન ! હે મરીચિરૂપ
જગન ! હે મધુર રસ જગન ! તમે સ્વભાવતઃ રાખ્યું પ્રદાન કરો. તમને બધાને અલગ-અલગ
આપવામાં આવેલી આહુતિ તમારા સુધી પહોંચો. (૪)

અજિન, સોમ, સચિતા અને સરસ્વતીની ક્રીમ કાંતિયુક્ત દેવતાઓને આ
આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. ઈન્દ્ર પ્રીત્યર્થ, ઘોષયુક્ત દેવતાઓ અને જગના
પ્રશંસિત કાર્યો માટે, પાપ-પુષ્યના વિભાજન માટે અને અર્યમા માટે અલગ-
અલગ આહુતિઓ આપીએ છીએ. (૫)

હે પવિત્ર કુશદ્વય ! તમે આ યજ્ઞ-કાર્યમાં જોડાવ, સચિતાદેવની આજાથી
અમે છિદ્રરહિત 'પવિત્રી' અને સૂર્ય રશિમાં દ્વારા તમને સીંચીએ છીએ. હે જગન !
તમે રાક્ષસો સામે ક્ર્યારેય હારતા નથી. તમે વાર્ષીના બંધુ છો. 'સ્વાહા'થી
શુદ્ધ થઈને તમે આ યજમાનને રાજ્યશ્રીથી વિભૂષિત કરો. (૬)

આ જળ ચાર પાત્રમાં સ્થિત છે. આ પાત્ર અભિપેક-કર્મમાં વરણ કરવામાં આયું છે. તે ઘરની જેમ બધાને ધારક કરનાર અને માતૃતૃપમાં વિશ્વાનું નિર્મિષકર્તા છે. શિશુરૂપ યજમાનો વડે જગ્નને સાદર સ્થાપિત કર્યા છે. (૭)

હે વસ્ત્ર ! તમે યજમાન માટે ગર્ભધારણભૂત જળ-સંદર્શય છો. હે રક્ત કંબલ ! તમે આ યજમાન માટે જ છો. હે ઉષ્ણીય ! તમે પણ આ બધા માટે છો. હે ધનુષ્ય ! તમે યજમાનના પુત્રરૂપ શત્રુ-વધકર્તા આયુધ છો. હે ધનુષ્યની દક્ષિણ (જમણી) કોટિ ! તમે મિત્રસંબંધ અને ડાબી (વાન) કોટિ તમે વરુણદેવ સંબંધિત છો. હે ધનુષ ! તમે આ શત્રુઓનો બંગ કરનાર, ધ્રુજાવનાર અને ચીરનારા બનો. તમે પૂર્વ, પદ્મિમ, ઉત્તર દિશા અને બધી જ દિશાઓની રક્ષા કરનારા બનો. (૮)

પૃથ્વી ઉપર વસતા મનુષ્ય-સમૂહ, અર્જિન, ઈન્દ્ર, મિત્રવરુણ, સૂર્ય-ચંદ્રમા, પૂર્વા, વિશ્વદેવા, ઘાવાપૃથિવી અને અદિતિ મારફતે યજમાનને ઓળખી લો. (૯)

હે યજમાન હવે તમે પૂર્વ દિશામાં જાવ. ગ્રાયની છંદ તમારી રક્ષા કરો. રથંતર સોમ, ત્રિવૃત સોમ, વરંત ઋતુ, પરબ્રહ્મ અને ધનરૂપ ઐચ્છય તમારી રક્ષા કરો. (૧૦)

હે યજમાન ! તમે દક્ષિણ દિશામાં જાવ. બૃહત્સામ, પંચદશસ્તોમ, સાપ્તદશ સ્તોમ, શ્રીભ ઋતુ, ક્ષાત્ર ધર્મ અને ઐચ્છય તમારી રક્ષા કરો. (૧૧)

હે યજમાન ! તમે પદ્મિમ દિશામાં જાવ. જગતી છંદ, વૈરૂપ સામ, સાપ્તદશ સ્તોમ, વર્ષાઋતુ, વૈશ્ય ધર્મ અને ઐચ્છય તમારી રક્ષા કરો. (૧૨)

હે યજમાન ! તમે ઉત્તર દિશામાં જાવ. અનુરૂપ છંદ, વૈરાજ સામ, એકવીશ સ્તોમ, શરદ ઋતુ અને ઐચ્છય તમારા રક્ષક બનો. (૧૩)

તમે ઉધ્વરલોક પર આરોહણ કરો. પંક્તિ છંદ, શક્વર સોમ, તેનીસ સ્તોમ, હેમંત શિશિર ઋતુ, તેજોત્મક ઐચ્છય તમારા રક્ષક બનો. (૧૪)

હે વ્યાઘ ધર્મ ! તમારી સુંદર ત્વચાની જેમ અમે તેજવાન બનીએ. તમારું તેજ અમારામાં પ્રવિષ્ટ બનો. હે સુવર્ણ ! તમે અમને શત્રુથી બચાવો. હે સુવર્ણ મુકૃત ! તમે વિજય માટે સાહસી બનો. ચાહસને કારણે જ તમે બળરૂપ અને અવિનાશી છો. (૧૫)

હે શત્રુ-નિવારક દક્ષિણ યુગ અને મિત્ર-સમ હિતેષિંહી વામભૂજ ! તમે બન્ને વરુણ-મિત્રમૃપ છો. તમે બન્ને આ પુરુષના સંગતમાં રહો. સુવાણાલંકારોથી યુક્ત અને સામર્થ્યવાસી તમે બન્ને રાત્રીના અંત સુધી જગ્ની રહો. પછી પ્રાતઃ સૂર્ય તમારી સંભાવનાઓ પ્રગટ કરવા માટે જ ઉદ્દિત થાય છે.

પછી હિતિ અને અદિતિ તમારા પાપ-પુરુષને જુયે છે. (૧૬)

હે ક્ષત્રપતિ યજ્ઞમાન ! અમે તમને ચંદ કાંતિથી અભિપ્રક્ત કરીએ છીએ. તમે અભિપ્રક્ત બન્ની, રાજાધિરાજ બન્ની, પ્રવૃદ્ધ થાવ, શત્રુ-નાશક બન્નો અને પ્રજાનું પાલન કરો. હે સોમ ! તમે યજ્ઞમાનની રક્ષા કરો. હે યજ્ઞમાન ! અમે તમને અજિનના તેજથી અભિપ્રક્ત કરીએ છીએ. તમે ક્ષત્રિયાધિપતિ છો, સમૃદ્ધ બન્નો. શત્રુજ્ય અને પ્રજાપાલન કરો. હે યજ્ઞમાન ! તમને સૂર્યતેજાભિપ્રક્ત કરું છું. તમે ક્ષત્રિયાધિપતિ, શત્રુરહિત અને પ્રજાપાલક બન્નો. (૧૭)

હે શ્રેષ્ઠ હવિવાળા દેવો ! આ અમુકના પુત્ર, અમુક નામ વાળાને ઈન્દ્ર સમાન જૈસ્ય આપીને અમુક સ્થાન અને અમુક જાતિની પ્રજાના પાલન માટે અધિષ્ઠિત કરો, અને અમને શત્રુહિન હે પ્રજાજનો ! આ તમારા રાજ છે અને બાધાંનોના રાજા સોમ છે. (૧૮)

સંસારનું સિંચન કરનાર, ગતિશીલ, ફળ પ્રેરક અને આહુતિના પરિણામમૃપ જળ, પર્વત પૃથ્વીથી સૂર્યમંડળ તરફ ગમન કરે છે. એવી જ રીતે યજ્ઞમાનની પણ ઉન્તિના માર્ગ ગતિ થાવ. (૧૯)

હે પ્રજાપતિ ! સંસારમાં આ બધી જીવ-પ્રકૃતિ ઈત્યાદિ જે વસ્તુઓ છે તેને આપના જીવાય બીજું કોઈ જાણી શકતું નથી. અમે જે કામનાથી આ પજ્ઞ કરી રહ્યા છીએ તે પૂર્ણ થાવ. આ આહુતિનો તમે સ્વીકાર કરો. (૨૦)

હે રથ ! ઈન્દ્રના વજ જેવા મજબૂત કાણમાંથી તમારું નિર્મિતો કરવામાં આવ્યું છે. હે અસ્યો ! મિત્રાવરુણના ભણ સાથે તમને આ રથમાં જોડીએ છીએ. હે રથ ! દેશના ભય નિવારણાર્થ અને સુષિક્ષસમ્ભાદ્નાર્થ ઈન્દ્રની જેમ અમે તમારા ઉપર આઉઠ થઈએ છીએ. હે અસ્ય ! મરુદુગણની આજ્ઞા મેળવી બળવાન બનો અને શત્રુઓ ઉપર વિજ્ય પ્રાપ્ત કરો. (૨૧)

હે ઈન્દ્ર ! તમે વજધારી અને તેજસ્વી છો. તમે જે રથ ઉપર બેસો છો તેનાથી અમે વિમુખ બનીએ નહિ. (૨૨)

ગૃહપતિ અજિનને આ આહુતિ અપર્ણ કરીએ છીએ. સોમની પ્રસન્નતા

માટે, મરુદુગણના ઓજ માટે, ઈન્ડ્રના પરાક્રમ માટે આપવામાં આવેલી આહુતિઓ તેઓ ગ્રહણ કરે. પૃથ્વીમાતા તમે મને હિસેત કરશો, નહિ. તમે અસંતુષ્ટ થાવ તેવું અમે કરીએ નહિ. (૨૩)

આદિત્યરૂપ આત્મા પવિત્ર સ્થાનમાં સ્થિત બનીને અંધકારને દૂર કરે છે. વાયુરૂપથી અંતરિક્ષસ્થ બને છે. અજિનરૂપે પૃથ્વી ઉપર અને પ્રાણરૂપે જીવમાં રહે છે. એવી રીતે તે સર્વત્ર હોય છે. મત્સ્યાદિરૂપે તે જળમાં, પશુઆદિરૂપથી વીરયમાં, અજિનરૂપે પાણપાણમાં અને અજિનરૂપે જળમાં રહે છે એવા પરબ્રહ્મ ઉપાસનીય છે. (૨૪)

હે પરમેશ્વર ! અમને એટલું આયુષ્ય આપો કેટલું આપ બધાને આપો છો. આપ વર્ચસ સ્વરૂપ છો, અમારામાં તેજ ધારણ કરવાની ક્ષમતા આપાવો. આપ બળ-પરાક્રમવાળા છો. અમને પણ બળ આપો. હે પુરુષો ! ઈન્ડ્રના આશ્રય દ્વારા તમે પરાક્રમ ધારણ કરવાવાળા છો. અમને પણ એવી શક્તિ આપો. (૨૫)

હે આસન્દી (રાજ્યપત્ની) ! તમે સુખરૂપ અને સુંદર વ્યવહારવાળા છો. આપ ન્યાયકર્તા છો. આથી આપ સુખકારક સુશિક્ષામાં તત્પર રહો છો અને પ્રજાજીને સુખકારક શિક્ષણ આપો છો. (૨૬)

હે આસન્દી (રાજ્યપત્ની) ! એવી રીતે આપના સદ્ગ્યારી, બુદ્ધિમાન સુક્રિયાપુક્ત ઉત્તમ પતિ સામ્રાજ્ય ચલાવવા માટે ન્યાય કરે તેવી રીતે તમે પણ ન્યાયકારિણી છો. (૨૭)

હે સર્વજીતા યજ્માન રાજ ! તમારા આવિન પાંચેય દિશાઓ છે. હે બ્રહ્મન ! તમે જ બ્રહ્મ છો. હે યજ્માન ! અત્યેત મહિમાને કારણે તમે જ સવિતા છો. અમોદવીર્ય તમે પ્રજાઓનું દુઃખ દૂર કર્યું આથી વરુણ બન્યા છો. પ્રજાના ઐશ્વર્યરક્ષક હોવાથી ઈન્ડ્ર છો. આશ્રિતોને સુખ આપનાર અને શત્રુઓને રડાવનારા હોવાથી તમે રુદ્ર છો અને મહિમાવાન હોવાથી બ્રહ્મ છો. (૨૮)

અજિન બધા દેવોમાં પ્રથમ પૂજનીય છે. તે સંસારના ધારણકર્તા, હવિ સેવનકર્તા અને ગૃહસ્થ ધર્મના સાક્ષી છે. અમે અજિનને આપેલી આહુતિઓ તેમના સુધી પહોંચો. (૨૯)

સવિતા, વાણીરૂપ, સરસ્વતીરૂપના અવિષ્ટાતા ત્વષ્ટા, પશુઓના અવિષ્ટાતા પૂણ્ય, ઈન્ડ્ર, બૃહસ્પતિ, વરુણ, અજિન, ચંદ્રમા અને યજ્ઞસ્વામી

માટે, મરુદૂર્ગણના ઓજ માટે, ઈન્દ્રના પરાક્રમ માટે આપવામાં આવેતી આહૃતિઓ તેઓ બ્રહ્મણ કરે. પૃથ્વીમહાત્ત્વ તમે મને હિંસિત કરશો નહિ. તમે અસંતુષ્ટ થાવ તેવું અમે કરીએ નહિ. (૨૩)

આદિત્યરૂપ આત્મા પવિત્ર સ્વાનમાં સ્થિત બનીને અંધકારને દૂર કરે છે. વાયુરૂપથી અંતર્જિલસ્થ બને છે. અજિનરૂપે પૃથ્વીને ઉપર અને પ્રાણરૂપે જીવમાં રહે છે. એવી શીતે તે સર્વત્ર હોય છે. મન્દ્યાદિરૂપે તે જળમાં, પશુઆદિરૂપથી વીરભાઈ, અજિનરૂપે પાણામાં અને અજિનરૂપે જળમાં રહે છે એવા પરબ્રહ્મ ઉપાસનીય છે. (૨૪)

હે પરમેશ્વર ! અમને એટલું આયુષ્ય આપો કેટલું આપ બધાને આપો છો. આપ વર્ષસિ સ્વરૂપ છો, અમારામાં તેજ ધારણા કરવાની ક્ષમતા આપાવો. આપ બળ-પરાક્રમવાળા છો. અમને પણ બળ આપો. હે પુરુષો ! ઈન્દ્રના આશ્રય દ્વારા તમે પરાક્રમ ધારણા કરવાવાળા છો. અમને પણ એવી શક્તિ આપો. (૨૫)

હે આસન્દી (રાજપત્ની) ! તમે સુખરૂપ અને સુંદર વ્યવહારવાળા છો. આપ ન્યાયકર્તા છો. આથી આપ સુખકારક સુશિક્ષામાં તત્પર રહો છો અને પ્રજાજ્ઞાને સુખકારક શિક્ષણ આપો છો. (૨૬)

હે આસન્દી (રાજપત્ની) ! એવી રીતે આપના સદ્ગ્યારી, બુદ્ધિમાન સુક્રિયાયુક્ત ઉત્તમ પતિ જ્ઞાનજ્ય ચલવાવા માટે ન્યાય કરે તેવી રીતે તમે પણ ન્યાયકારિણી છો. (૨૭)

હે સર્વજ્ઞેતા યજમાન રાજ ! તમારા આવિન પાંચેય દિશાઓ છે. હે બ્રહ્મણ ! તમે જ બ્રહ્મા છો. હે યજમાન ! અત્યંત મહિમાને કારણે તમે જ સવિતા છો. અમોઘવીર તમે પ્રજાઓનું દુઃખ દૂર કર્યું આથી વરુણ બન્યા છો. પ્રજાના ઐશ્વર્યરક્ષક હોવાથી ઈન્દ્ર છો. આશ્રિતોને સુખ આપનાર અને શરૂઆતે રડાવનારા હોવાથી તમે કુદ છો અને મહિમાવાન હોવાથી બ્રહ્મા છો. (૨૮)

અજિન બધા દેવોમાં પ્રથમ પૂજનીય છે. તે સંસારના ધારણકર્તા, હવિ સેવનકર્તા અને ગૃહસ્થ ધર્મના સાક્ષી છે. અમે અજિનને આપેલી આહૃતિઓ તેમના સુધી પહોંચો. (૨૯)

સવિતા, વાણીરૂપ, સરસ્વતીરૂપના અવિષ્ટાતા ત્વાયા, પશુઓના અવિષ્ટાતા પૂણ્ય, ઈન્દ્ર, બૃહસ્પતિ, વરુણ, અજિન, ચંદ્રમા અને યજસ્ત્વામી

હે સવિતાદેવ ! યજમાનને યજા-કર્મના સૌભાગ્ય માટે તમે પ્રેરિત કરો.
સવિતાદેવ તમારી સૃજનશીલતાથી, આ વિશ્વ-બળાંડમાં તમે સર્વત્ર સંવ્યાત
રહો છો. (૬)

હે સવિતાદેવ ! અમારા જ્ઞાનને તમે બ્રહ્મ-જ્ઞાનથી પવિત્ર કરો અને
વાણીને મધુર બનાવો. (૭)

હે યજ ! તમે દેવતાઓ માટે તૃપ્તિદાયક છો. તમે બ્રહ્મને વશમાં
કરનારા અને ધનદાતા છો. હે સવિતાદેવ ! આવા યજના ફળને સંપન્ન કરો.
આ આહુતિનો તમે સ્વીકાર કરો. (૮)

હે અજિન ! સવિતાદેવની પ્રેરણાથી, ગાયત્રી છંદના પ્રમાત્રવળા
અંગિરાની જેમ અમને તમે ગ્રહણ કરો. તમે પૃથ્વીની અંદરથી અજિનનું
આહરણ કરો. (૯)

હે અભિ ! તમને વિશેષ કાષમાંથી બનાવાયા છે અને તમે શત્રુ-શૂન્ય
છો. જગતી છંદના પ્રમાત્રથી તમે પૃથ્વીની અંદર વ્યાપ્ત અજિનને અંગિરાની
સમાન બહાર લાવવામાં સમર્થ છો. (૧૦)

હે સવિતાદેવ ! અંગિરાની જેમ સુવર્ણ-અભિને હાથમાં બર્દ અનુષ્પુન
છંદના પ્રમાત્રથી પૃથ્વીની અંદર રહેલા અજિન-જ્યોતિને બહાર લાવો. (૧૧)

હે અશ ! આ યજસ્થાન ઉપર જલદી પદારો. આદિત્યની જેમ તમે
સ્વર્ગોત્પન છો. અંતરિક્ષમાં તમારી નામિ અને પૃથ્વી ઉપર તમારું સ્થાન
છો. (૧૨)

હે યજમાન દંપતી ! તમે બન્ને ધન-વૃદ્ધિ કરનારા છો. અજિન-કર્મમાં
તમારા માટે હિતકારી અજિનનું વહન કરનારા અશોથી તમે ચુક્ત
બનો. (૧૩)

પરસ્પર મિત્રભાવ ધરાવતા, ઉત્સાહી અને બળવાન ઋત્યિજ-યજમાન
આ દેવયજન-પિતૃયજનમાં રક્ષણ માટે 'અજ' (પરમાત્મા)ને આહુતિ આપો
છો. (૧૪)

હે અશ (અજ) ! તમે શત્રુહન્તા, રુદ્રગણો ઉપર આધિપત્ય ધરાવનારા
છો. આથી અમારા સુખ માટે અહીં યજમાં આવો અને કલ્યાણકારી
વાવાપૃથ્વીનું વહન કરનારા બનો. (૧૫)

હે અભિ ! પૃથ્વી સ્થાનમાંથી અંગિરાની જેમ તમે અજિનને એકત્ર કરો.
તે અજિન દ્વારા અંગિરાની જેમ યજસંપાદન કરો. (૧૬)

ઉપાકાળની પહેલા પ્રકાશમાન અજિન સૂર્ય-ગણિત-સંચાલક બને છે. આ અજિન જ કમશઃ દાવા પૃથ્વીમાં વ્યાપ્ત બને છે. (૧૭)

હે અશ ! પૃથ્વીને ખોદ્દા પગલા પારીને તમે અમને એ બતાવો કે અજિનુકૃત મારીવાળા આ પ્રદેશમાં કયા સ્થાનમાં અજિન પડેલો છે જેથી અમે તેને ખોદીને બહાર કાઢીએ. (૧૮)

આ દુતગામી અશ યોજ્ઞાને કંપાપમાન કરે છે અને યજ્ઞ સ્થળમાં પ્રાપ્ત થયેલા અજિનને સ્થિર નેત્રો વડે જુઓ છે. (૧૯)

હે અશ ! સ્વર્ગ તમારી પીઠ છે. પૃથ્વી તમારા પગ છે, અંતરિક્ષ તમારો આત્મા છે અને સમુદ્ર તમારું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે. શત્રુઓને તમે પગ તળે કચડી નાંખો છો. (૨૦)

હે અશ ! તમે ધનદાતા છો, તમે સૌભાગ્યવુદ્ધ માટે અહીંથી નીકળો અને પગ વડે પૃથ્વીને ખોદીને જે ભાગમાં અજિન હોય તેનો સંકેત કરો. (૨૧)

અમે અશ દ્વારા પૃથ્વીની સ્થિત અજિનને શોધવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ. (૨૨)

સ્વર્ગલોકવાસી અજિનને અમે પ્રદીપત કરીએ છીએ. (૨૩)

સર્વત્ર વ્યાપ્ત અજિનને અમે આજ્યાહુતિ વડે પ્રદીપત કરીએ છીએ. તમે આહિતાંજિનનું સેવન કરો. અજિન સેવનિય છે, અગ્રાહ્ય નથી. (૨૪).

હે મન્યનોત્પન્ન અજિન ! તમે પુરુષરૂપથી શરીરમાં રહીને તેનું પાલન કરો છો. ભલભુલાયી રાક્ષસો અને પાપનો નાશ કરો છો. અમે તમારું ધ્યાન કરીએ છીએ. (૨૫)

હે અજિન ! તમે જનપાલક, પવિત્ર તેજ વડે અંધકાર અને આર્દ્તાને દૂર કરનાર તેમજ નિત્ય જળમાં વિવૃતતૃપે રહેલા છો. તમે પાણપાણ-ધર્ષણા અને અરણિ-મંથન દ્વારા ઉત્પન્ન થાવ છો અને યજ્ઞકર્તા યજ્માનસ્વરૂપ છો. (૨૬)

હે અજિન ! સવિતાની પ્રેરણાથી, અન્યિદ્યની ભુજાઓ અને પુષ્પાના ધથ વડે ભૂમિના પેટાળમાં રહેલા પશુ-સંબંધી. અજિનને ખનન દ્વારા પ્રાપ્ત કરીએ છીએ. (૨૭)

હે અજિન ! તમે જ્વળામુખી છો. પ્રજા હિતથે તમે શાંત રહો છો. અમે અંગીરાની જેમ પૃથ્વીની નીચેથી તમારું ખનન કરીએ છીએ. (૨૮)

હે વિદ્ધાન ! આપ સર્વત્ર વ્યાપ્ત વિવૃદ્જિના જાતા અને વિદ્ધા તેમજ

કાર્ય-કુશળતાને વધારનારા છો. આથી જગ્ના આધારમૂલ સમુદ્ર અને તેમાં રહેલા તમામ પદ્ધાંને જાપુણને તેના તેમજ વિવૃતના ઉપયોગથી વધનારા સુખોનું અમને શાન આપો. (૨૮)

હે હંપતિ ! તમે બને ગૃહસ્થાચ્રમ અને તેની સામગ્રીને પ્રાપ્ત કરો. અને તેની રક્ષા કરતા-કરતા અને અજિનની આરાધના કરતા કરતા તમે બને નિર્દોષપૂર્ણ સુખ ભોગવો. (૩૦)

હે હંપતિ ! તમને સારી રીતે સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. પ્રકાશયુક્ત અને બધા પદ્ધાંમાં વિવધમાન વિવૃત-અજિનને ઉત્પન્ન કરીને અને તેનો વિભિન્ન ઉપયોગ કરીને લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરો અને તેને ભોગવો. (૩૧)

હે અજિન ! તમે પશુઓના હિતેથી અને બધાં પ્રાણીઓના પાલક છો. સહૃ પહેલા અથવાએ જગ્ન-મંથન દ્વારા તમને મેળવ્યા હતા અને પછી ઋત્વિજો દ્વારા તમને અરજિણ-મંથનથી ઉત્પન્ન કર્યા. (૩૨)

હે અજિન ! તમે શ્રેષ્ઠ માર્ગમાં અવસ્થિત મનને પુષ્ટ કરનારા છો. તમે પાપીના ઘનને હરી લો છો. અમે તમને પ્રદીપ કરીએ છીએ. (૩૩)

હે અજિન ! તમે સન્માર્ગ દીરનારા છો. આ યજ્ઞ કાર્યનો આર્દ્ધ કરો. દેવોને પ્રસન્નતા આપનારા છો. હે અજિન ! તમે હવિ દ્વારા દેવોને તૃપ્ત કરો છો. યજ્માનને તમે દીર્ઘાયુ અને વિપુલ અન્નવાન બનાવો. (૩૪-૩૫)

તેજસ્વી અને હજારોના પાલક પાર્વિવ-અજિન પ્રદીપ થાવ, અહીં પ્રતિષ્ઠિત થાવ છો. (૩૬)

હે અજિન ! તમે દેવોના પ્રીતિપાત્ર અને મહાન છો. તમે પ્રદીપ થાવ છો અને આજ્યાહુતિથી દર્શનીયરૂપવાળા બનો છો. તમે ધૂમ્રનો ત્યાગ કરો. (૩૭)

હે અધ્વર્ય ! પ્રાણીઓ અરોગ રહે તે માટે દિવ્ય અને તેજસ્સંપન જગ વડે આ પ્રદેશનું સિંચન કરો અને અહીંથા શ્રેષ્ઠ ઔષધિઓ ખનન દ્વારા પ્રાપ્ત થાવ. (૩૮)

હે પૃથ્વી ! તમારું હદ્ય ઉદાર છો. વાયુ દેવતા તમને જગ્ન-પ્રક્ષેપ અને તુલ્યાદિથી પૂર્ણ બનાવો. હે વાયુદેવ ! તમે સર્વત્ર વિચરો. તમને અમે પ્રજાપતિનાં રૂપમાં વષટકારથી યુક્ત બનાવીએ છીએ. (૩૯)

હે અજિન ! તમે સારી રીતે દીપત થઈને જ્યોતિ-વૈભવ મેળવો છો. તમે આ કૃષ્ણાજિનનો ઉપયોગ કરો. (૪૦)

હે અજિન ! તમે યજા-કર્મના નિવાહક છો. ઉઠો અને દિવ્ય ગુણ-કર્મવાળી વૃદ્ધિથી તેને પુષ્ટ કરો. તમે શ્રેષ્ઠ રાજીમાથી યુક્ત, તેજસ્વી અને દર્શનીય છો. (૪૧)

હે અજિન ! સવિતાદેવ અમારી રક્ષા કરો. હે સવિતાદેવ અને અજિન ! તમે અમારા માટે અનુ પ્રદાન કરો. ઋત્વિજી તમારા માટે મંત્રોચ્ચારણ કરો છો. (૪૨)

હે અજિન ! તમે શ્રેષ્ઠ, પૂજનીય, ઔપધિપોપક અને ધારાપૂર્યિતીની વર્ષે ઉત્પન્ન થનારા તેના ગર્ભ સમાન છો. તમે અધિકાર દૂર કરી ઔષધિઓ અને વનસ્પતિઓની સમીક્ષ ગમન કરો. (૪૩)

હે પુત્ર ! તું વિદ્યાગ્રહણાર્થ દઢ બન. નીતિયુક્ત થઈને બળવાન અવયવોથી યુક્ત બન અને શીક્ષ કાર્ય કરનાર બન. તું અજિન-સંબંધી સુંદર વ્યવહારોમાં સ્થિત બન અને શુભ કાર્ય કરનાર તથા સુખની વૃદ્ધિ કરનાર બન. (૪૪)

હે પ્રિય સંતાન ! તમે મનુષો આદિ પ્રજાઓ માટે કલ્યાણકારી બનો. ધારાપૂર્યિતી, અંતરિક્ષ અને વનસ્પતિઓના વિષય શોક રહિત બનીને પદાર્થોની રક્ષાની કાળજી અને તેમના ઉપકારને પ્રયોગમાં લાયો. (૪૫)

વેગવાન અસ્ત ધ્વનિ કરતા, દિશાઓને ઘુંજાવતા ચાલે અને કર્મ કરતા પૂર્ણ રહે, નાટ ન થાય તે જગતમાં વિદ્યુતરૂપ અને સમુદ્રમાં વરુણરૂપ અજિનને ધારણા કરીને ચાલે. હે અજિન ! હવિનું ભક્ષણ કરવા અહીં પદ્ધારો. (૪૬)

આદિત્યરૂપ અને ઋત્-સત્યરૂપ અજિનનું અંગીરાની જેમ અમે ચયન કરીએ છીએ. ઔષધિઓ ! આ સ્થાનમાં આવીને અજિનને પ્રસન્ન કરો. હે અજિન ! તમે અહીં વિરાજમાન થઈને અમારા બધા અકલ્યાણ અને રોગપદિને દૂર કરી અમારી બુદ્ધિને યજોનુઝ કરો. (૪૭)

હે ઔષધિઓ ! તમે આ અજિનને ગ્રહણ કરો. આ અજિન ઋત્કાળથી પ્રાપ્ત અને પ્રાર્થીન સ્થાનમાં રહેલો છો. (૪૮)

હે અજિન ! તમે મહાન બળવાળા છો. ઋતુના કુપ્રભાવો, શત્રુઓ અને વ્યાપિઓ તથા રાક્ષસોને તમે દૂર કરો. (૪૯)

હે જળો ! તમે કલ્યાણપ્રદ અને સુખદાયક છો. તમે અમારા માટે શ્રેષ્ઠ દર્શન અને બળાનંદની અનુભૂતિ નિમિત્ત સ્થાપિત થાય. (૫૦)

હે જળ ! તમારો આ જે કલ્યાણપ્રદ રસ છે તેને તમે અમને એવી રીતે

આપો જેમ એક માતા પોતાના શિશુને પીવડાવે છે. (૫૧)

હે જગ ! તમારા વિશ્વપાલક રસની પ્રાપ્તિ માટે અમે તમારી સ્વરૂપ આવીએ છીએ. તમે અમને એ રસ આપો અને અમને પ્રજોત્પાદક બનાવો. (૫૨)

ધાવાપૃથ્વીના જ્યોતિરૂપ 'અંગ' (આત્મા)ના ભિત્ર દેવતા અમને અજિન આપે છે. અમે તે પ્રાપ્તારૂપ અજિનને પિંડ (શરીર)માં સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૫૩)

હે રુદ્રોએ પાર્વિચ પિંડને પાણારૂપ આપીને તેમાંથી અજિનને ઉત્પન્ન કર્યો તે રુદ્રોનું તેજ દેવોની મધ્યમાં પ્રકાશિત છે. (૫૪)

અમાવાસ્યાના દેવતા સિનીવાળી, વસુગણ અને રુદ્રગણ સુપ્રસિદ્ધ મૃત્તિકા હાથમાં લઈને તેને મૂઢુ બનાવી તેને કર્મ માટે યોગ્ય બનાવે છે. (૫૫)

હે પૂજનીય દેવમાતા અદિતિ ! હે સુંદર કેશ, મસ્તક અને દેહવાળી સિનીવાળી દેવી ! તમારા હાથમાં પાકપાત્ર 'ઉખા'ને સ્થાપિત કરો. (૫૬)

હે અદિતિ ! તમે સુમતિ પાસેથી પાકપાત્રને તમારા હાથમાં લઈ લો, અને આ પાકપાત્રમાં અજિનને એવી રીતે ધારણ કરો જેવી રીતે માતા પોતાની ગોદમાં શિશુને ધારણ કરે છો. (૫૭)

હે ઉખા ! ગાયત્રી છંદના પ્રભાવથી વસુગણ તમને પૂર્થિવી સમાન ઢઠ બનાવે, ન્રિષ્ટુપ-છંદના પ્રભાવથી રુદ્રગણ તમને અંતરિક્ષની જેમ ઢઠ કરે, જગતી છંદના પ્રભાવથી આદિત્યગણ તમને સ્વર્ગ સમાન ઢઠ કરે તથા અનુષ્ટુપ દ્વારા વિશેષદેવા તમને દિશાઓની જેમ ઢઠ બનાવે. અમારા યજમાનો માટે તમે સંતાન, પણું, ધન, પુણિ, વીર્ય પ્રદાન કરો બાંધવોનું સૌલાદ્ય ઢઠ કરો. (૫૮)

હે ઉખા ! તમારા મધ્યભાગને અદિતિ બ્રહ્મગણ કરો. અદિતિએ ઉખાની રચના કરી અને પાકકાર્ય માટે દેવતાઓને આપીને કલ્યું કે હે પુરો ! તમે આના વડે પાક કાર્ય કરો. (૫૯)

હે ઉખા ! ગાયત્રી છંદના પ્રભાવથી વસુગણ, જગતી છંદના પ્રભાવથી આદિત્યગણ, અનુષ્ટુપ છંદના પ્રભાવથી વૈશ્વાનર વિશેષદેવા, અંગિરા સમાન તમને ધૂપિત કરે છે. તમને ઈન્દ્ર અને વિષ્ણુ પણ ધૂપિત કરો. (૬૦)

હે ગર્ત ! પૂર્થિવીના ઉપરના ભાગમાં અદિતિ તમારું જનન કરે, દેવીઓ અને દેવતા તમને પૂર્થિવી ઉપર સ્થાપિત કરે, વાણી તમને પૂર્થિવી ઉપર

દ્વાચિયુક્ત કરે. દેવો સહિત અહોરાતના દેવતા તમને પૃથિવી ઉપર પકડે અને નક્ષત્રોના દેવતા બધા દેવોની સાથે પૃથિવીની ઉપર તમને પકડે. (૬૧)

મનુષ્યોના પુણ્યદાતા, મિત્ર દેવતાથી રક્ષિત અને શ્રવણીય યજની અમે યાચના કરીએ છીએ. (૬૨)

હે ઉખા ! સૂર્ય અને સવિતા તેમની બુદ્ધિ-શક્તિથી તમને પ્રકાશિત કરે. (૬૩)

હે ઉખા ! તમે પાક ગતમાંથી બઢાર નીકળી મહિમાવાન બનો અને તમારા કાર્યમાં લાગો જાવ. હે મિત્રદેવતા ! પ્રાણાદિતકારિણી ઉખાને તમારી રક્ષા અથે હું તમને આપું છું. (૬૪)

હે ઉખા ! ગાયત્રી છંદના પ્રભાવથી વસુગણ તમને અજા-દૂધથી સીંચે અને ત્રિજ્યુપ છંદના પ્રભાવથી રુદ્ર ગળા, જગતી છંદના પ્રભાવથી આદિત્ય ગળા અને અનુરૂપ છંદના પ્રભાવથી વિશેદેવા તમને અંગિરા સમાન અજા-દૂધથી સીંચે. (૬૫)

યજ્ઞ-પ્રેરક અજિન માટે આપેલી આહુતિ તેઓ સ્વીકારે. પ્રજાપતિ અને વૈશ્વાનર માટે આપેલી આહુતિ તેમને પહોંચે. (૬૬)

બધા મનુષ્ય ઇણ પ્રાપ્ત કરાવનાર પરમાત્માની મિત્રતાની કામના કરે. જ્ઞાન-તુષ્ટ માટે અન્નની કામના કરો. જે પરમાત્મા પાસે ઘનની યાચના કરવામાં આવે છે તેઓને આપવામાં આવેલી આ આહુતિ તેમને પહોંચે. (૬૭)

હે ઉખા ! તમે વિનાય થઈ જતા નહિ. તમે અને અજિન પ્રસન્નતાપૂર્વક અમારા આ (યજ) કર્મને પૂર્ણ કરો. (૬૮)

હે ઉખા ! યજમાનના મંગળ માટે દઢ થાવ. અમારું હવિરલ દેવોને પ્રસન્ન કરનારું છે. જ્યાં સુધી યજ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી તમે અહીં જ રહો. (૬૯)

અજિનનું મુખ્ય ભક્ષય પલાશ-કાશ અને મુખ્ય પેય ઘૃત છે. એવા હે અજિન ! આ સમિદ્ધાઓનું ભક્ષણ કરો. (૭૦)

હે અજિન ! શત્રુઓ દ્વારા કરાતા સંગ્રામમાં અમારા વીરોની રક્ષા માટે અમારી જન્મુખ આવો. આ સ્થાનની તમે સુરક્ષા કરો. (૭૧)

હે અજિનદેવ ! તમે સહપ્રિય છો અને દૂરવર્તી સ્થાનમાં રહેનારા છો. તમે અમારા યજમાં આવો અને રણક્ષેત્રમાં શત્રુઓને નાન કરનારા બનો. (૭૨)

હે અજિન ! તમને જે સમિધાઓ આપવામાં આવી છે તેને તમે ઘૃત સમાન પ્રિય માનીને તેનું ભક્ષણ કરો. (૭૩)

હે અજિન ! ઉધાર લાગેલ કાઢ પણ તમને ઘૃતની જેમ પ્રિય થાવ. (૭૪)

હે અજિન ! અમે અત્યંત સાવધાની સાથે તમને સમિધા અર્પણ કરીએ છીએ. જેવી રીતે અશશાળામાં અશ્વને તૃપ્તાદિ આપવામાં આવે છે તેવી રીતે તમે અમને ધન અને અન્ન આપો. (૭૫)

પૃથ્વીની નાભિમાંથી ઉખાની મધ્યમાં પ્રદીપાં, સામ-ઉક્ય અને અન્નથી સંતુષ્ટ, અજિનનું અમે યજમાનની ધનપુષ્ટિ માટે આવાહન કરીએ છીએ. (૭૬)

જે શત્રુ-સેના અમને લલકારી રહી છે, જે શત્રુધારી ચોર-ડાઢુ છે, તે બધાને હે અજિન ! અમે તમારા મુખમાં નાંખીએ છીએ. (૭૭)

ઔચ્ચય સંપન્ન હે અજિન ! પ્રત્યક્ષ ચોરી કરનારા અથવા અપ્રત્યક્ષ ધનનું આપહરણ કરનારા તસ્કરોને તમે ચાલીને જાઈ જાવ. ડાઢુઓ અને અન્ય ચોરોને તમે પીડિત કરો અને દુષ્કર્મિઓનું ભક્ષણ કરો. (૭૮)

હિન આચરણ કરનારા, ચોર, તસ્કર, લોભી મનુષ્યો જેવા જે હિંસક પાપીઓ છે તેમને હે અજિન ! તમારી દાઢોમાં મૂર્ક છું. (૭૯)

અમારા શત્રુઓ, અમારી પાસેથી કર્ઝ લેનારા અને પાછું નહિ આપનારા, અમારી નિંદા કરનારા અને અમારા હિંસક પાપીઓને હે અજિન ! તમે ભર્મ કરો. (૮૦)

હે અજિન ! તમારી દૂપાથી અમારું ભ્રાહ્મણત્વ તીક્ષ્ણ બન્યું છે. અમારી હિન્દ્રિયો કાર્યો કરવા સામર્થ્યવાન બની છે અને અમારા યજમાનોનો ક્ષાત્રધર્મ વિજયશીલ બન્યો છે. (૮૧)

અજિનની દૂપાથી ભ્રાહ્મણો અને ક્ષત્રિયો પોતાની ભુજાઓ ઊંચી કરે છે, ભક્ષતેજ દીપાં થયું છે, બળ સંતપ્ત થયું છે. અભિમંત્રિત જળ વડે અમે શત્રુઓનો નાશ કરીએ છીએ. અમારા પુત્ર-પૌત્રાદિને શ્રેષ્ઠ બનાવીએ છીએ. (૮૨)

હે અન્નના પાલનકર્તા અજિનદેવ ! અમારા માટે બળદાયક અનુ આપો. મનુષ્યો અને પશુઓ માટે અન્ન આપો. બધા પ્રકારથી અમારી વૃદ્ધિ કરો. (૮૩)

• બારમો અધ્યાય •

ગતિ : વત્તસ્પી, કુત્સ, રયાવાશ્ય, શુનઃશોપ, વિરુપાક્ષ આદિ

જેવી રીતે દિવ્ય-સૂર્ય પ્રકાશવાન છે, એવી રીતે પુરોહાશથી પ્રદીપન અનિ પ્રકાશવાન છે. કુમાર, હરિત, મિષ્ટક, વરુણદુપમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત અનિ-સૂર્ય બધાનું મૂળ કારણ છે. (૧)

માતા-પિતા જેમ એક ચિત્ત બનીને પરસ્પરના સહયોગથી બાળકનું પોષણ કરે છે, એવી રીતે રાત્રિ-દિવસ, એક સમાન, એક ચિત્ત બનીને અનિઝુપી શિશ્યુને સવાર-સાંજ હવિ દ્વારા પોષણ આપે છે, જેથી તે દિવ્યલોક અને ભૂ-લોકની અંદર સ્થૂલિંગ સમાન સુશોભિત થાય છે. એવા અનિદેવને અનુષ્ઠાન-પ્રદાયક શક્તિઓએ ધારણ કરેલા છે. (૨)

જે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે, જેમની દ્વારા અને બુદ્ધિ સર્વત્ર છે, જે પોતે સર્વત્ર છે તે પરમેશ્વર સવિતારૂપે પ્રાતઃકાળમાં પ્રકાશિત થાય છે અને દ્વિપદ, ચતુર્ખંડ બધા જીવો અને બધા પદાર્થોને પ્રકાશિત કરે છે. (૩)

જેવી રીતે શાખા, પત્ર-પુષ્પ-ફળ વગેરેથી વૃક્ષ શોભે છે તેવી રીતે વેદાદિ-શાસ્ત્રો ભણનારા વિજ્ઞાન જ્ઞાનથી પ્રકાશિત થાય છે. જેવી રીતે પણ પૂછ વગેરે અવયવોથી પોતાનું કામ કરે છે તેવી રીતે મનુષ્ય વિદ્યા અને સુશિક્ષણ વડે પુરુષાશ્ય કરીને સુખો પ્રાપ્ત કરી શકે છે. (૪)

હે મનુષ્યો ! તમે વિષણુ (વ્યાપક ઈચ્છા)ની દૃપાથી શરૂઆતોનો નાશ કરો. પૃથ્વીની આદિ પદાર્થો પ્રત્યે અનુકૂળ વ્યવહાર કરો, જ્ઞાન ગ્રહણ કરો અને સુખોથી સંયુક્ત થાવ. વિજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરો. (૫)

હે અનિ ! તમે મેઘ ગર્જના સાથે ચમકારાથી પૃથ્વીનું આસ્વાદન કરો. પ્રદીપન થઈને તમારી જ્વાળાઓથી વૃક્ષોમાં અંકુરિત બની ઔષધિઓમાં વ્યાપ્ત બનો. પર્જન્યના સમાન અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. (૬)

હે અનિ ! તમે અમારી સમક્ષ પ્રદીપન થાવ છો. તમે આયુ, તેજ, સંતપ્તન, શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિ, ધન અને સુસ્વાસ્ય વગેરે અમને પ્રદાન કરો. (૭)

હે અનિ ! તમે સેંકડો પગકમોથી યુક્ત છો. તમારી શક્તિઓ વડે અમારા ધનની પુષ્ટ કરો. (૮)

હે અજિન ! તમે દુર્ગધાદિ : તો સહિત પુનઃ આવો અને અમને આયુષ્ય તથા અન્નાદિ આપો અને પાપોથી અમારી રક્ષા કરો. (૮)

હે અજિન ! તમે અમને આપવા યોગ્ય ઘન લઈને આવો. વૃદ્ધિના જળધારાથી તૃષ્ણા, લતા, ઔષધિઓ અને વનસ્પતિઓ વગેરેને સ્થિત કરો. (૯)

હે અજિન ! અમે તમારું આહરણ કર્યું છે. તમે અહીં અવિચલ સ્થિર થાવ. અમારી પ્રજા તમારી કામના કરનારી થાવ. રાખ્રી ક્યારેય તમારાથી શૂન્ય ન બનો. (૧૦)

હે વરુણ ! અમારાં અંગોને પાણ મુક્ત કરો. હે વરુણ ! તમે બંધનોના મોચક છો. તમારી કૃપાથી અમે આદીન-એશ્વર્યવાન બનીએ. (૧૧)

હે અજિન ! રાનીરૂપી અંધકારમાંથી નીકળી ઉષાકળની પહેલા પૂર્વમાં ઉન્નત થાવ. દિવસે પ્રગત થતા પ્રકાશ-રચિતમાંથી આવૃત્ત બનો. તમે સુંદર દેહવાળા છો અને ઉત્પન્ન થતાંની સાથે જ બધા લોકમાં તમારું તેજ ફેલાવી દીધું હતું. (૧૩)

કર્માના પ્રવર્તક અને વેદીમાં સ્થિત અજિન-વાયુ દ્વારા અંતરિક્ષમાં રહેનારા બને છે. હોતારુપમાં પૂજનીય અજિન, પ્રાણરૂપમાં મનુષ્યોના શરીરમાં સ્થિત બને છે. હે અજિન ! તમારો મહિમા અન્ય છે. (૧૪)

હે સર્વજ્ઞા ! હે અજિન ! તમે ઉખા માતાની ગોટમાં સ્થિત રહો. તમે સંતાપ કરશો નહિ અને પ્રકાશિત કરતા રહો. (૧૫)

હે ઉખારૂપી સ્વગૃહમાં દીપ્ત સર્વજ્ઞાતા અજિન ! તમે સ્વજ્યોતિથી તેજસ્વી થઈને અમારુ માટે મંગલકારી બનો. (૧૬)

હે અજિન ! તમે અમારુ માટે મંગળમય અને કલ્યાણકારી બનો અને ઉખારૂપી શૈખ સ્થાનમાં પ્રતિષ્ઠિત બનો. (૧૭)

જીતવેદ અજિન સૂર્યરૂપથી અંતરિક્ષમાં ઉદ્દિત થાય છે. બ્રાહ્મણરૂપમાં પૂર્વિવી ઉપર આવિભૂત થાય છે. જળમાં તમે વડવાજિનરૂપે પ્રગતો છો. આ પ્રકારે તમે બહુજન્મા છો. બુદ્ધિમાન યજમાન આ અજિનને પ્રકટ કરનારો છો. (૧૮)

હે અજિન ! તમારાં ત્રણ સ્વરૂપ છે - સૂર્ય, અજિન અને વડવાજિન. આ ઉપરાંત, ગાહીપત્ય, આહવનીય, અન્વાઙ્મીય, પચન, અજિનધીય અને વિવુત પણ તમારાં જ રૂપો છે. (૧૯)

હે અજિન ! આપને પ્રજાપાતિએ હિતકારી વડવાળિનાં રૂપમાં જળમાં, આકાશમાં વિદ્યુતરૂપમાં અને સૂર્યમંડળમાં સૂર્યરૂપમાં તેમજ મનુષ્યોમાં પ્રાણરૂપમાં પ્રવૃદ્ધ કર્યા છે. (૨૦)

મેઘ સમાન ગર્જનશીલ અજિન પૃથિવી ઉપર વનસ્પતિ અને ઔષધિનાં રૂપમાં અંકુરિત થાય છે. ઘાવાપૃથિવીમાં તેઓ વ્યાપ્ત બનીને સ્વમહિમાથી તેજસ્વી બને છે. (૨૧)

હે અજિન ! આપ ઐશ્વર્યદાતા, ધનધારક, અભિષ્ટવર્ધક, યજરક્ષક, બધાના આશ્રયરૂપ, અરણિ દ્વારા મંથનરૂપ, જળમાં વરુણરૂપ, મેઘમાં વિદ્યુતરૂપ અને સૂર્યની પૂર્વે ઉદ્દિત પ્રકાશવતી ઉષારૂપ છે. (૨૨)

હે અજિન ! સંસારના કેતુરૂપ, હૃદયમાં પ્રાણવાયુરૂપ, આત્મારૂપ છે. તમે આ ઘાવા-પૃથિવીને તેજથી પરિપૂર્ણ કરો છો. તમે ચંદ્રરૂપમાં ગતિશીલ છો. મેઘવિદ્યારક પણ છો, આથી અમે પંચજનો (સંપૂર્ણ સમાજ) સંયુક્ત રીતે યજ કરીએ છીએ. (૨૩)

પ્રાણીઓ દ્વારા કાચ્ય, સર્વ-શોધક, મેધાવી, અમૃતરૂપ અજિનનું દેવો દ્વારા મનુષ્યોમાં સ્થાપન કરવામાં આવ્યું છે. તમે તમારા નિરુપદવ-ધૂમને આકાશમાં વ્યાપ્ત કરી વધ્યનું કારણ બનો છો. તમે વિશ્વધારક છો. તમારો મહિમા સ્વર્ગમાં પણ ફેલાયેલો છે. (૨૪)

સ્વયં પ્રકાશિત અત્યંત તેજયુક્ત અજિન વડે બધાં પ્રાણીઓનું કલ્યાણ થાય છે. ધન-ધાન્ય મેળવીને આપને પુરોડાશ આપી પ્રદીપ્ત કરવામાં આવે છે. દેવોએ આવા મહાન કર્મો કરનારા અજિનદેવને પ્રગટ કર્યા છે. (૨૫)

મંગળમય દીપિ અને દિવ્ય ગુણોથી સંપન્ન હે અજિન ! જે યજમાન તમને દ્વારા વડે સિંચિત કરે છે અથવા ઘૃતાક્ત પુરોડાશ અર્પણ કરે છે તેમને તમે ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન અને દિવ્ય સુજ આપો. (૨૬)

હે અજિન ! યજમાનના યજશ્વર્દ્ધિ-કારક યજશનુષ્ઠાનમાં તમે અનુકૂળ બનો. યજમાનને તમારા ગ્રીતિપાત્ર બનાવો. તેને પુત્ર-પુત્રાદિ સંતાનવાન અને સુખ-સમૃદ્ધિવાન બનાવો. (૨૭)

હે અજિન ! યજશનુષ્ઠાનમાં રોકાયેલા તમારા સેવક એવા યજમાન તમામ પ્રકારના સુખો પ્રાપ્ત કરી દેવયાન-માર્ગ દ્વારા સ્વર્ગને પ્રાપ્ત થાય (૨૮)

હે જઈજિનરૂપમાં જનહિત-કારક અને સોમરક્ષક અજિન ! ઋષિગણ

તમારી સ્તુતિ કરે છે. ધ્યાન-પૂર્ણિવીના અધિષ્ઠાત્રા દેવતા દેખરહિત બનીને અજિને આહૃતિ આપે છે. હે દેવો ! અમને વીર સંતાન અને ઐશ્વર્ય પ્રદાન કરો. (૨૮)

હે ઋત્યિજો ! સમિધારાન દ્વારા અતિથિપે આવેલા અજિનની રેવા કરો અને તેમને પ્રદીપ કરવા આજ્ઞાહૃતિ આપીએ કરો. (૩૦)

હે અજિન ! દેવતાઓ તમને સ્વભુદ્ધિથી ઉન્નત કરે અને બીંબે ઉઠના એવા તમે સુમુખ અને સુદીપ્તિવાન બનીને અમારું કલ્યાણ કરો. (૩૧)

હે અજિન ! તમે કલ્યાણકારીણી જ્યાળાઓથી પ્રકાશિત બનો. તમે સ્વરગિમાંઓથી દીપ્તિમાન બનીને અમારાં સંતાનોને સુખ આપો અને અમારા રંકટોને દૂર કરો. (૩૨)

હે અજિન ! તમે મેઘસમાન ગજ્ઝના કરી પૃથ્વીને સંસ્વારિત કરો અને અન્ન-વૃક્ષાદિને અંકુરિત કરી પ્રદીપ બનો. જેવી રીતે મેઘ વિશુત દ્વારા ધ્યાન-પૂર્ણિની મધ્યમાં પ્રકાશિત થાય છે તેવી રીતે મહિમાવાન અજિન પણ પ્રકાશિત થાય છે. (૩૩)

હે અજિન ! તમે હવિધારક યજમાનના આવાહનને સ્વીકારી પ્રદીપ થાવ છો. યુદ્ધમાં રાક્ષસોના સંહારક એવા હે અજિન ! અમારા બધાનું કલ્યાણ કરો. (૩૪)

હે દિવ્ય જળ ! તમે (વીદીસ્ય) ભર્મ ગ્રહણ કરો. આ મંગળમણી ભર્મ, પુષ્પ-ધૂપ અજિનના યોગથી સુરક્ષિત બનેલી છે. હે જળ ! તમારા દેવતા વરુણ છો. તમે વૃક્ષાદિ તેમજ અજિનને ઉત્પન્ન કરનારા છો. જેવી રીતે માત્ર પુરુતે ગોદમાં ધારણ કરે છે તેવી રીતે તમે પણ આ ભર્મને તમારા ખોળામાં ધારણ કરો. અમે અનુષ્ઠાન કરનારા તમને પ્રણામ કરીએ છીએ. (૩૫)

હે ભર્મરૂપી અજિન ! તમારું સ્થાન જળમાં જ છે. એ ભર્મ જ ગવાઈનાં રૂપમાં પરિશીત થઈને અરણાની મધ્યમાં ફરીથી પ્રગટ થાય છે. (૩૬)

હે અજિન ! તમે ભર્મ દ્વારા જળ અને પૃથ્વીને પ્રાપ્ત કરીને પુનઃ તેજયુક્ત થાવ. ઉખામાં સિયર થાવ. (૩૭)

હે અર્જિન ! તમે મહાન કલ્યાણરૂપ છો. તમે જળ અને પૃથ્વીને પ્રાપ્ત કરીને માતારૂપી ઉભામાં શરૂયન કરો છો. (૩૮)

હે અર્જિન ! તમે દુર્ગધ-અન્ન અને પ્રાણશક્તિ લઈને યજમાં પદ્ધારો અને પાપોથી અમારું રક્ષણ કરો. (૪૦)

હે અર્જિન ! તમે ધનદાતારૂપે આવો અને સર્વોપદોળી વખતની જળધારાથી તૃપ્તિ, લતાઓ અને વનસ્પતિઓનું સિંચન કરો છો. (૪૧)

હે યુવા શ્રેષ્ઠ, ધન સંપન્ન અર્જિન ! અમારી વાર્ણવાર કરાતી સ્તુતિઓનો તમે સ્વીકાર કરો. કેટલાક મનુષ્યો તમારા સ્તોત્ર છે અને કેટલાક તમારી નિંદા કરનારા છે. અમે તમારા સ્તોત્ર છીએ, તમને વંદન કરીએ છીએ. (૪૨)

હે ધનના સ્વામી ! ધનદાતા અર્જિન ! તમે સર્વજ્ઞ છો. તમે અમારી ભાવનાઓ જાણીને અમારા ઉપર પ્રસન્ન થાવ અને અમારા દુઃખિયને દૂર કરો. તમે જગતના સાથ્ય છો. તમારા માટે અર્પણ કરવામાં આવેલી આહૃતિઓનો તમે સ્વીકાર કરો. (૪૩)

હે અર્જિન ! તમે ધન પ્રાપ્ત કરવામાં નિમિત્તરૂપ છો. તમને આદિત્ય, કુદુર અને વસુગંગ પ્રદીપત કરે છે. ઋત્વિજ તમને પ્રદીપત કરે છે. તમે ઘૃતથી પ્રવૃદ્ધ થાવ છો. અને તમારી વૃદ્ધિ થકી જ યજમાનના મનોરથ પૂર્ણ થાય છે. (૪૪)

હે યમહૂતો ! તમે આ સ્થાનથી દૂર જતા રહો. તમે અનેક સ્થાનથી દૂર ચાલ્યા જાવ. યમ વડે યજમાનને આ પૃથ્વીનો અવકાશ મળ્યો છે અને યમ દ્વારા પૃથ્વીલોક આપવામાં આવ્યો છે. (૪૫)

હે ઉધા ! તમે યજમાનને જ્ઞાન-સંપાદનનું સામર્થ્ય આપો. હે સિક્તા ! તમે ભરમારૂપ છો. હે સર્કરા ! તમે પૃથ્વી ઉપર સર્વત્ર વ્યાપ્ત છો. આ ગાર્ડિપત્ર સ્થાન પર પદ્ધારો. (૪૬)

આ અર્જિન છે, અર્જિન-ચયનના ઈચ્છુક ઈન્દ્ર દ્વારા અભિષવ કરવામાં આવેલ અન્નને તેમણે ઉદરમાં ધારણ કર્યું છે. હે અર્જિન ! તમે હવ્ય ભક્તશ્રી કરતા-કરતા ઋત્વિજોની સ્તુતિઓને પણ સ્વીકારો છો. (૪૭)

હે અર્જિન ! તમારી જ્યોતિ સર્વર્માં પ્રકાશિત છે. પૃથ્વીવી ઉપર ઔષધિઓમાં, જળમાં અને અંતરિક્ષમાં વિદ્યુતરૂપે રહેલા છે. આ જ્યોતિ સમગ્ર સંસારને પ્રકાશિત કરનારી છે અને મનુષ્યોને કર્માનું જ્ઞાન કરાવે છે. (૪૮)

હે અજિન ! તમે જળમાં વિવધમાન છો. પ્રાણોમાં વિવધમાન છો અને સૂર્યમંડળના જળ તથા સૂર્યમંડળની ઉપર અને નીચે જે જળ છે તે બધામાં તમે વિવધમાન છો. (૪૮)

હે અજિન ! તમે પશુઓનું હિત કરનારા, સમાન મનવાળા લોકોમાં પ્રીતિયુક્ત અને આહિસાશીલ છો. તમે આ યજનનો સ્વીકાર કરો અને અમને અન્નદાન આપો. (૪૯)

હે અજિન ! અમને ગાયો અને અન્ન પ્રદાન કરો. હે અજિન ! અમે પ્રજાવાન પુત્ર પ્રાપ્ત કરીએ. અમને હિતકારિણી બૃદ્ધ પ્રાત થાવ. (૫૧)

હે અજિન ! તમારું ઉત્પત્તિ સ્થાન ગાઈપત્યાજિન છે. પ્રદીપ્ત થયેલા તમે દક્ષિણ કુદમાં આરોહણ કરો. આ યજના ફળરૂપે તમે અમારા ધનની વૃદ્ધિ કરો. (૫૨)

હે ઈષ્ટકા (સમિધા) ! તમે પરિચિત છો. અંગિરા દેવતાની જેમ દઢતા ધારણ કરીને તમે આ યજમાં આવો. (૫૩)

હે ઈષ્ટકે ! તમે પૂર્વ ઈષ્ટકાઓથી અનાકંત થઈને તેનું ખાલી સ્થાન ભરો અને દઢતાપૂર્વક યજમાં સ્થિત થાવ. ઈન્દ્ર, અજિન, બૃહસ્પતિ તમને આ સ્થાનમાં સ્થાપિત કરે છે. (૫૪)

હે જળ ! તમે દિવ્ય ધાન્યાદિના સંપાદક છો. તમે ઘાવા-પૂર્યિદી-અંતરિક્ષમાં યજ્ઞાત્મક સોમને પરિપક્વ કરો છો. (૫૫)

હે અજિન ! તમે સ્તુતિરૂપ છો, સમુદ્રની જેમ વ્યાપક અને મહારથી, અન્નના સ્વામી તેમજ સત્યના અવિશ્વર ઈન્દ્રને પ્રવૃદ્ધ કરનાર છો. (૫૬)

હે અજિન ! તમે જ્યોતિમાન છો. સમાન મનવાળા અને શ્રેષ્ઠ છો. તમે અન્ન-ધૂતાદિનો ઉપભોગ કરીને આ યજ-કર્મને સારી રીતે સંપાદિત કરો. (૫૭)

હે અજિન ! તમે મન અને કર્મોને સુરંગતિમાં રાખો છો. હે પૂરીખ્યાજિન ! તમે અમારા સ્વામી છો. યજમાનને અન્ન અને બળ આપો. (૫૮-૫૯)

હે વિવાહિત દંપતી ! તમે બને અમારા માટે એક સમાન વિચારવાળા, એક સમાન જ્ઞાનવાળા અને અપરાધ રહિત બનો. ધર્મને હિંસિત થવા દેશો નહિ. યજપતિ પ્રત્યે અપરાધ ન થાય તેનો જ્યાલ રાખો. અમારા માટે મંગલકારી બનો. (૬૦)

માટીરૂપી પૃથિવીમાંથી બનેલી ઉખાએ હિતકારી અજિનને એવી રીતે
ધારણા કર્યા છે જેવી રીતે માતા ગર્ભને પોતાની અંદર ધારણા કરે છે. વિચે
દેવા, પ્રજ્ઞપતિ અને ઋતુઓ તમને પાશમુક્ત બનાવો. (૬૧)

હે નિષ્ઠતિ ! તમે યજ્ઞ નહિ કરનારા અને દેવોને હવ્ય નહિ આપનારા
પુરુષોની પાસે જ જીવ. અમારી પાસે આવશો નહિ. અમે તમને નમન કરીએ
છીએ. (૬૨)

હે નિષ્ઠતિ ! તમને અમે નમન કરીએ છીએ. તમે જન્મ-મરણરૂપી
અમારા આ લોહ-પાશ સમાન ઢઢ બંધનને તોડો અને આ યજ્માનને સ્વર્ગ
પ્રદાન કરો. (૬૩)

હે કૂર નિષ્ઠતિ ! આ યજ્માનના પાપ-પાશને નષ્ટ કરવા અમે તમને
હવિ દ્રવ્ય આપીએ છીએ. પરંતુ અમે તમને પાપની દેવી જ માનીએ છીએ.
(૬૪)

હે યજ્માન ! હું અજિન દ્વારા તમારા નિષ્ઠતિ-પાશને કાપું છું. તમે આ
શ્રેષ્ઠ હવ્યાનનું ભક્ષણ કરો. દેવી નિષ્ઠતિને અમે નમન કરીએ છીએ. (૬૫)

હે અજિન ! તમે યજ્માનને ત્યાં ઉપસ્થિત થઈને યજ્ઞ-સંપાદન કરો છો.
અજિન જ બધાં રૂપોને પ્રકાશિત કરે છે. અજિન જ ઈન્દ્રની જેમ સંગ્રામમાં
જોડાય છે. (૬૬)

મેધાવી અને કાંતદર્શી અજિન જ બળદને હળ સાથે જોડે છે અને
બળદની જોડીને ભાર વહન કરવાની શક્તિ પણ અજિન જ આપે છે. (૬૭)

હે કૃષકો ! હળને વ્યવસ્થિત બનાવો. બળદોના ખાખા ઉપર જોતરું
નાખો. સંસ્કારીત ભૂમિમાં બીજ વાવો. બધું જ અન્ન પાડે અને પુષ્ટ બને.
પાક તૈયાર થઈ જાય એટલે દાંતી (દાતરું) વડે તેને કાપો અને કાચ્યા પછી
નજીકમાં આવેલ ઘરમાં તેને વ્યવસ્થિત મૂકી દો. (૬૮)

હે હળ ! તમે શ્રેષ્ઠ કણાવાળા છો. આ ભૂમિને તમે ખેડો. હળ અને
બળદોના સાથે કૃષક (ખેડો) સુખપૂર્વક રહો. (૬૯)

હે કણા ! તમારું મધ અને દી વડે સિંચન કરીએ છીએ. તમે દશે
દિશાઓને અન્ન તેમજ દૂધ-દહી-દી આદિથી ભરો દો. (૭૦)

આ કણાયુક્ત હળ પૃથ્વીને ખોદનાર, સોમ-નિષ્પાદક અને યજ્માન
માટે સુખાકારી વધારનાર છે. હે હળ ! તમે અમને ગાય આદિ પશુઓ પ્રાપ્ત
કરાવો છો. (૭૧)

હે હળ ! તમે અભિષ્ટદાતા છો. મિત્ર, વરુણ, ઈન્દ્ર, પૃથ્વ અને બન્ને અસ્થિનીકુમારો પ્રજા માટે કાય્ય ભોગોનું સંપાદન કરનારા બની રહો. (૭૨)

હે મનુષ્યો ! તમે જેવી રીતે ટિલ્ય-ભોગોની પ્રાપ્તિ માટે રક્ષા યોગ્ય ગાયોને પ્રાપ્ત કરો છો અને સુસંસ્કૃત અન્નના ઉપભોગ વડે રોગમુક્ત રહો છો એવું સુખ અમને પણ પ્રાપ્ત થાબ. (૭૩)

જાને આપનારા સંવક્ષર-મહિના-ટિવસો વગેરે પોતાના અવયવો ઉપર પ્રીતિ રાજે છે. ઉધા ગાયો સાથે પ્રીતિ કરે છે. બન્ને અસ્થિનીકુમારો ચિદિત્સાદિ કર્મોમાં પ્રીતિ ધરાવે છે. તે બધા માટે અમે આહુતિ અર્પજા કરીએ છીએ. (૭૪)

પૃથ્વીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી સોમલતા આદિ ઔષધિઓ હૂં. સુખ-દાન આપવામાં સમર્થ છે. આ ઔષધિઓનું સેવન કરવાથી રોગીની એકસો સાત નાડીઓમાં તે વ્યાપ્ત બને છે અને રોગીને નિરોગી બનાવે છે. મારા માટે પણ તે શુભકારી બનો. (૭૫)

હે બુદ્ધિ અને ડિયાઓથી યુક્ત ચિદિત્સકો ! તમે એક લાખ અંકુર-ઔષધિઓ વડે મારા આ શરીરને નિરોગી બનાવો. હે માતા ! તમે પણ અમને નિરોગી બનાવો. (૭૬)

હે મનુષ્યો ! તમે લોકો અશ્વ સમાન શક્તિશાળી, રોગને દૂર કરનાર, દુઃખોથી પાર ઉત્પાદનાર, સોમલતાદિ ઔષધિઓને પ્રાપ્ત કરીને સુખી-સંપન્ત બનો. (૭૭)

હે ઔષધિઓ ! તમે માતા સમાન પાલન કરનારી અને જગત-નિર્મિતી છો. હે યજપુરુષ ! તમારી કૃપાથી અમે અશ્વ, ગૌ, વસ્ત્ર અને નિરોગી શરીર પ્રાપ્ત કરીએ. હે ઔષધિઓ તમે અમારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરો. (૭૮)

હે મનુષ્યો ! ઔષધિઓ દ્વારા જ તમે આ નાશવંત શરીરમાં નિવાસ કરો છો. કમલ-પત્ર ઉપર જળની સમાન ચલાયમાન સંસારમાં ઈચ્છારે તમને જન્મ આપ્યો છે. આથી તમે ઔષધિઓથી પૂર્ણ દેહવાળા બનો અને સુખ પ્રાપ્ત કરી સંસારમાં રહો. (૭૯)

હે ઔષધિઓ ! તમે રોગોને જીતવા માટે જેવી રીતે ચિદિત્સક પાસે જાવ છો, જેવી રીતે રાજા શત્રુને જીતવા સંગ્રહમાં જાય છે. ચિદિત્સક રોગોનો નાશ કરે છે (રોગીનો નહિ) અને તે રોગોનો નાશક હોવાથી જ વૈદ્ય તરીકે ઓળખાય છે. (૮૦)

આ યજમાનના રોગાદ દૂર કરવામાં અને ગાય આદિ પણું માટે ઉપયોગી, સોમભાગાદિમાં ઉપયોગી અને બળ-પ્રાણ પોષણ કરનારી ઔપધિકોને સારી રીતે ઓળખું છું. (૮૧)

હે યજપુરુષ ! તમારા ધનરૂપી હવિ આપવાની કામના કરનારી ઔપધિકો દ્વારા જ બળ પ્રગટ થાય છે. જેવી રીતે ગભાણમાંથી ગાયો નીકળે છે તેવી રીતે વ્યવહારમાં આવવાથી ઔપધિ-ગુણ પ્રગટ થાય છે. (૮૨)

હે ઔપધિકો ! ભૂમિ તમારી માતા છે. જેવી રીતે ભૂમિ બધા રોગોનો નાશ કરે છે, તેવી રીતે તમે પણ રોગનાશ કરનારી છો. તમે મનુષ્યોના બધા રોગોનો નાશ કરો. (૮૩)

આ બધી ઔપધિકો ચારે બાજુથી બધા રોગોને દૂર કરે છે. શરીરમાં વ્યાપી જઈને ઔપધિકો શરીરમાં રહેલા રોગનો પોતાનાં સામથ્યથી નાશ કરે છે. (૮૪)

આ ઔપધિનું પૂજન કરીને જ્યારે તેને હથમાં ગ્રહણ કરું છું કે, તરત જ તેને જાધા પહેલાં જ ક્ષયરોગ નાશ પામે છે. જેવી રીતે કંસીના માંચડે લઈ જવાતો મનુષ્ય તેનો વધ થતાં પહેલાં જ પોતાને મરેલા જેવો માનવા લાગે છે, તેવી રીતે રોગ પણ પોતાને નાશ પામેલો માને છે. (૮૫)

હે ઔપધિકો ! તમે જે રોગીના શરીરમાં દાખલ થાય છો તેની પાસે ક્ષય રોગ ટકી શકતો નથી. (૮૬)

હે બીમારીઓ ! તમે પરસ્પર એકબીજી ઔપધિનાં ગુણોની રક્ષા કરો છો. આવી ઔપધિકો અમારાં માટે સમાન ગતિવાળી બનીને અમારા રોગોને દૂર કરો. (૮૭)

હે બૃહસ્પતિ ! તમે ફળવાળી, પુષ્પવાળી, ફળરહિત અને પુષ્પ રહિત ઓવી બધી જ ઔપધિકોને જાણો છો. તમે અમારા રોગો દૂર કરો. (૮૮)

ક્યારેક પ્રતિજ્ઞાને કારણે અથવા પાપને કારણે કે જળવિહાર અથવા યમસંબંધિત પાપ કે દેવોનાં કોધનાં કારણો જે રોગો થાય છે, તેવા તમામ રોગોને ઔપધિકો દૂર કરી દે છે. (૮૯)

સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવતી ઔપધિકો કહે છે કે, અમે જે વ્યક્તિના શરીરમાં દાખલ થઈએ છીએ, તે વ્યક્તિ ઉપર કોઈ રોગનું આકમણ થઈ શકતું નથી. (૯૦)

આ ખૂબ જ ગુણવાળી જે ઔષધિઓ છે, તેના રાજી સોમ છે. હે સોમ ! તમે અહીં પદ્ધારો હે ઔષધિ ! તમે શ્રેષ્ઠ છો. અમારી કામનાપૂર્તિ કરનાર અને કલ્યાણકારી બનો. (૮૨)

જેના રાજી સોમ છે, તેવી હે ઔષધિઓ ! તમે અમારા દ્વારા ગ્રહણ કરવામાં આવેલ ઔષધિઓને શક્તિશાળી બનાવો અને અમારી રક્ષા કરો. (૮૩)

હે નજીક રહેલી અને દૂર રહેલી ઔષધિઓ ! તમે અમારી પ્રાર્થના સ્વીકારો અને અમારા દ્વારા લેવાતી ઔષધિઓને બળવાન કરો જેથી અમારું રક્ષણ થઈ શકે. (૮૪)

હે ઔષધિઓ ! રોગના ઉપચાર માટે જે તમને ઉખાડે છે, તેમના અપરાધને તમે માફ કરો. અમે ઉપચાર માટે તમને ઉખાડીએ છીએ આથી અમારું અનિષ્ટ કરશો નહીં. અમારાં સ્ત્રી-પુરુષોને તમે રોગરહિત બનાવો. (૮૫)

ઔષધિઓએ સોમગાજને કહું કે, જે ભાલાકું ઉપચાર માટે અમારા મૂળિયા, ફળ અને પાંઢાં વગેરે ગ્રહણ કરે છે તેમના રોગો પણ અમે મટાડી દઈએ છીએ. (૮૬)

હે ઔષધિઓ ! તમે ક્ષય, મેદસ્વિતા અને હાથીપગો વગેરે રોગોનો નાશ કરનાર છો અને એકસોથી પણ વધુ રોગોનો નાશ કરો છો. (૮૭)

હે ઔષધિ ! ગંધવો, ઈન્દ્ર અને બૃહસ્પતિએ તમને ખોદકામ કરીને પ્રાપ્ત કરી છે. સોમે તમારા ગુણો જાણીને તમારું સેવન કર્યું અને ક્ષયગોગથી મુક્તિ મેળવી. તમારા ગુણને જાણનારા તમને મેળવીને રોગ મુક્ત બને છે. (૮૮)

હે ઔષધિઓ ! તમે શત્રુઓનો તિરસ્કાર કરવામાં સમર્થ છો. તમે શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવો અને અમારા અમંગળને દૂર કરો. (૮૯)

હે ઔષધિ ! તમને ખોદનારાને દીવાયુ બનાવો. જે રોગી માટે તમારું ખનન કરવામાં આવ્યું છે, તે રોગીને પણ દીવાયુ બનાવો. બધા દીવાયુ થાવ. (૯૦૦)

હે ઔષધિ ! તમે શ્રેષ્ઠ છો. તમારી નજીકમાં જ શાલ-તમાલ વગેરે ઉપદ્રવને દૂર કરનારાં વૃક્ષો છે. વારસાગત રીતે પ્રાણીઓ માટે ઉપહાર સમાન બનો છો. (૯૦૧)

હે પ્રજાપતિ ! તમે પૃથ્વીને ઉત્પન્ન કરનાર અને જગને ઉત્પન્ન કરનાર છો એવા તમે અમારું રક્ષણ કરો. આ હવિ તમને અપર્ણ કરીએ છીએ. (૧૦૨)

હે પૃથ્વી ! યજ અનુષ્ઠાન અને તેનાં સુફળની વૃદ્ધિ સહિત અમારા માટે લાભકારી બનો. પ્રજાપતિ દ્વારા પ્રેરિત આ અજિનને તમારા ઉપર સ્થાપીએ છીએ. (૧૦૩)

હે અજિન ! તમારા ઉજ્જવળ જ્યોતિસંપન્ન, પ્રશંસનીય દેહને અમે દેવકાર્ય સિદ્ધ માટે પ્રગતાવીએ છીએ. તમે યજ સંપાદક પણ છો. (૧૦૪)

યજની ઉત્પત્તિનાં કારણરૂપ અન્ન, દહી, દૂધ અને ઘીની કામના કરનારાઓ માટે અમે આ હવિ ધારણ કર્યો છે. હે અજિન ! અમારા પુત્ર વગેરેનું કલ્યાણ કરો. (૧૦૫)

હે અજિન ! તમે જ્યોતિરૂપ ઐશ્વર્યવાળા છો. અને યજમાનનું અભિષ્ઠ શેમાં છે, તે સારી રીતે જાણો છો. તમારા વડે પ્રકાશિત વાયુ યજમાનને ધાન્ય આપનારો છે. (૧૦૬)

હે અજિન ! તમે શુદ્ધ જ્યોતિસંપન્ન અને નિર્મળ દીપિત્વાન છો. તમે પોતાના મહિમા વડે જ શ્રેષ્ઠ અને પૂર્ણ શક્તિશાળી છો. તમે સર્વત્ર વિચરણ કરનારા તેમજ દેવો અને મનુષ્યના રક્ષક છો. (૧૦૭)

હે અજિન ! તમે અન્નપાલક અને યજમાં કરવામાં આવતી સ્તુતિઓ વડે વૃદ્ધિ પામી અનેક રૂપ ધારણ કરો છો. તમારું બળ અદ્ભુત છે અને તમારો જન્મ સુંદર છે. તમે હવ્ય આપનારા યજમાનને ઈચ્છિત ફળ આપો. (૧૦૮)

હે અજિન ! તમે યજમાનના હવ્ય વડે પ્રદીપત બનો. અમારાં ધનની વૃદ્ધિ કરો. હે અત્યંત દર્શનીય અજિન તમે અમારા સંકલ્પોને પૂર્ણ કરવામાં સમર્થ છો. (૧૦૯)

હે અજિન ! તમે શ્રેષ્ઠ મનવાળા અને યજના સર્જક છો. તમે યજમાનને ઉત્કૃષ્ટ ઐશ્વર્ય આપો છો. અમારા યજમાનને પણ શ્રેષ્ઠ ધન આપો. (૧૧૦)

હે અજિન ! સદ્બુદ્ધિવાળા ઋત્વિજ-યજમાન પૂર્ણિમા વગેરે પવોએ તમારી સ્તુતિ કરે છે અને સત્યરૂપ મહિમામય, દર્શનીય, યશસ્વી દેવહિતોપી એવા તમારું યજ નિમિત્તે આવાહનના પૂર્વભાગમાં સ્થાપન કરે છે. (૧૧૧)

હે સોમ ! તમને સર્વત્ર તેજ પ્રાપ્ત થાઓ. તમે શ્રેષ્ઠ વીર્યથી સ્વયં
પ્રખુદ બનો. રસયુક્ત એવા તમે યજ્ઞ વગેરે કર્માને પ્રાપ્ત થાવ. (૧૧૨)

હે સોમ ! તમે પાપનાશક ઉત્તમ પીણું છો. તમે દૂધરૂપી અન્નથી
સુસંગત થાવ અને અમે આપનાથી સુસંગત બનીએ. તમે યજમાનની વૃદ્ધિ
કરો. અમારી શ્રેષ્ઠ અન્નવાળી આહુતિ ગ્રહણ કરો. (૧૧૩)

હે સોમ ! તમારું અંતઃકરણ તૃપ્તા છે. તમારું મન બધી વ્યાપેલું છે. તમે
તમારા સૂક્ષ્મ અવયવોથી સદા જગૃત થાવ. મિત્રરૂપે તમે અમારી સહાયતા
કરો. (૧૧૪)

હે અજિન ! યજમાન તમારા પુત્ર સમાન છે. તેઓ તમારી સ્તુતિ કરી
રહ્યા છે. તેઓ પોતાનું મન સ્વર્ગથી પણ હટાવીને તમારી સ્તુતિ અને યજામાં
લગાવી રહ્યા છે. (૧૧૫)

હે અજિન ! તમે હવિનું ભક્ષણ કરનાર છો. સ્વર્ગ તરફ લઈ જનારી
અને ચોગ્ય સ્તુતિઓ તમારા માટે કરવામાં આવી રહી છે. (૧૧૬)

ઉત્પન્ન અથવા ઉત્પન્ન થનાર બધાં પ્રાણીઓની કામનાપૂર્વક કરનાર
તથા બધાના સમાટરૂપ અજિન પોતાનાં શ્રેષ્ઠ અને પ્રિય સ્થાનોમાં બિરાજમાન
થાય છે. (૧૧૭)

• તેરમો અધ્યાય •

અધિ : વત્સાર, હિરણ્યગર્ભ, વામદેવ, અજિન વગેરે

હું યજમાન, ધન-પુષ્ટિ, સંતાન, પરાક્રમ વગેરેની ઈચ્છાથી આ અજિનને
આત્મામાં ગ્રહણ કરું છું. બધા ટેવતાઓ મને આશ્રય આપો. (૧)

હે પરમેશ્વર ! સર્વત્ર વ્યાપીને રહેલા તમે જળના આધાર છો. તમે
અજિનના ઉત્પત્તિ કર્તા અને સમુદ્રનાં કારણરૂપ છો. મારાં હદ્યરૂપી
અંતરિક્ષમાં તમારી વ્યાપક શક્તિ સાથે બિરાજમાન થાવ. (૨)

સૂર્યરૂપ બ્રહ્માએ શૌપ્રથમ પૂર્વદિશામાં ઉદ્દિત થઈને ભૂલોક અને
અન્યલોકને પ્રકાશિત કર્યા. સૂર્ય દ્વારા જ અંતરિક્ષ તથા દિશાઓ વગેરે
પદથોરેને તમે જ પ્રકાશિત કરો છો. (૩)

સર્વપ્રથમ હિરણ્યગર્ભના રૂપમાં પ્રજાપતિ ઉત્પન્ન થયા. તેમણે સ્વર્ગ,
અંતરિક્ષ અને પૃથ્વી - એમ ગ્રણ લોકની રચના કરી. તેમને પ્રસન્ન કરવા

અમે આ હવી અર્પણ કરીએ છીએ. (૧)

સર્વપ્રથમ ઉત્પન્ન થયેલાં બધાના આદિરૂપ બધાને રસ વડે ટૃપા કરનારા અને ત્રણેય લોકમાં વિચરણ કરવા સમર્થ એવા આદિત્યને પ્રજ્ઞપતિએ સ્થાપિત કર્યો. (૨)

આ જગતમાં લોક-લોકાંતરમાં, અંતરિક્ષમાં અમે સ્વર્ગમાં જે પ્રાણીઓ છે, તે બધાં પ્રાણીઓને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૩)

આસુરીતત્ત્વોનાં સાધનરૂપ જે વનસ્પતિઓ ઉપર આશ્રિત પ્રાણીઓ અને જે ગુપ્ત સ્થાનોમાં રહેનારાં પ્રાણીઓ છે તે બધાને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૪)

સ્વર્ગનાં જ્યોતિર્મય સ્થાનમાં રહેલાં જીવો તેમજ જે અપ્રત્યક્ષ છે અને બણી સૂર્ય રશિમાં તેમજ જળમાં રહેવાવાળી જે જીવો છે, તે તમામ જીવોને અમારા નમન થાવ.' (૮)

હે અર્જિન ! તમે શત્રુઓનો નાશ કરવામાં સમર્થ છો આથી અમારા શત્રુઓનો નાશ કરો. તમે શત્રુઓ ઉપર આકમણ કરો અને રાક્ષસોને વલકારો.' (૯)

હે અર્જિન ! તમે તમારી તેજ ગતિવાળી જ્વાળાઓ વડે સંતાપ આપનાર રાક્ષસોને ભર્સ કરી દો. તેઓનો નાશ થાવ. (૧૦)

હે અર્જિન ! અમારા દૂર રહેલા તેમજ નજીક રહેલા શત્રુઓ ઉપર તમારા વેગવાન બંધન કેંકો. અમારાં સંતાનોની રક્ષા કરો. (૧૧)

હે અર્જિન ! જગ્યાતું થાવ. તમારી જ્વાળાઓ વધારો અને જરૂર્યથી શત્રુઓને ભર્સ કરો. અમારા દાનમાં વિદ્ધરૂપ બનતા શત્રુઓનો નાશ કરો. (૧૨)

હે અર્જિન ! પ્રજ્ઞવિલિત થાવ અને અમારા ઉપર આકમણ કરનારા શત્રુઓને સજા કરો. અને દેવને લગતાં કર્મોનો પ્રારંભ કરો. રાક્ષસોનાં ધનુષ્યોને પણછાહિન કરો. (૧૩)

આ અર્જિન સ્વર્ગલોકનાં ભર્તક સમાન છે. જેવી શીતે બળદનો ખખો તેના શરીરમાં સર્વોચ્ચ હોય છે તેવું સ્થાન અર્જિનનું છે. (૧૪)

હે અર્જિન ! જ્વારે તમે તમારી જ્વાળાઓને પ્રગટ કરો છો ત્યારે હવ્યાદેવતા આ યજને પ્રવૃત્ત કરનારા બને છે તથા યજનાં ફળસ્વરૂપે જળને પણ પ્રવૃત્ત કરનારા થાય છે. તમે સૂર્યમંડળની મધ્યમાં રહો છો. (૧૫)

હે સ્વયમાતૃણે ! તમે જગતના ધારણ કરનાર છો અને વિશ્વકર્મા દ્વારા તમને વિસ્તૃત અને દઢ કરવામાં આવે છે. તમને સમુદ્ર કે વાયુ નાથ ન કરે. તમે અવિચલ રહીને પૃથ્વીને દઢ કરનાર બનો. અમારી ભૂમિને દઢ કરો. (૧૬)

તમને વિસ્તૃત જળની ઉપર સમુદ્રમાં સ્થાપિત કરવામાં આવે છે અને પ્રજાપતિ દ્વારા તમે વિસ્તૃત બનો. તમારો જન્મ પૃથ્વી દ્વારા થયો હોવાથી તમે પૃથ્વીઓ જ છો. (૧૭)

હે સ્વયમાતૃણે ! તમે વિશ્વનું પોષણ કરનાર અદિતી છો. તમે સમગ્ર જગતને ધારણ કરનાર હોવાથી આ ભૂમિને અનુકૂળ બનો અને આ ભૂમાળને દઢ તેમજ અવિનાશી બનાવો. (૧૮)

હે ! વિશ્વના પ્રાણ, આપાન, ઉદાન અને વ્યાન માટે અમે તમને આ સ્થાન ઉપર સ્થાપિત કરીએ છીએ. તમારા મહિમા થડી અજિનદેવ તમારી રક્ષા કરો. (૧૯)

હે દુર્વા ! તમે પ્રત્યેક છોડુમાં અંકુરિત થાવ છો. તમારા સેંકડો, હજરો અંકુરોની જેમ અમારા પુત્ર-પૌત્રાદિની વૃદ્ધિ કરો. (૨૦)

હે દિવ્ય ગુણવાળી દુર્વા ! તમે સેંકડો ડાળોઓ અને હજરો અંકુરો વૃદ્ધિ પામો છો. અમે તમને હવિ અપીળ કરીએ છીએ. (૨૧)

હે અજિન ! સૂર્ય મંડળમાં રહીને સ્વર્ગલોકને પ્રકાશિત કરનારી તમારી જ્યોતિ વડે અમારા પુત્ર-પૌત્રાદિની પ્રસિદ્ધ માટે પ્રેરણા આપો. (૨૨)

હે ઈન્દ્રાજિન ! હે બૃહસ્પતિ ! હે દેવો ! આપની જે જ્યોતિ સૂર્યમંડળ, ગાયો અને અશ્વોમાં રહેલી છે. તેનાં વડે અમારા પુત્ર-પૌત્રાદિની વૃદ્ધિ કરો. (૨૩)

તમામ દીણિઓથી અત્યંત શોભનારા એવા તમે અમને આરોગ્ય અને તેજ આપો. વિરાટરૂપ સંસારમાં અજિનની જ્યોતિ વ્યાપેલી છે. જ્યોતિવાળા વિરાટરૂપ દેવલોક અજિન-તેજને ધારણ કર્યું છે. હે અજિન ! સમગ્ર જગત માટે પ્રાણ અને વ્યાનના નિમિત્ત એવી પ્રજાપતિરૂપમાં જ્યોતિ આપો. (૨૪)

થૈત અને વૈશાખ બંને વસંતऋતુને સંબંધિત મહિના છે. તમે બંને અજિનને પોતાનામાં સ્થાપીને દઢતાથી સ્થિર થાવ. સમાન કર્મ કરનાર અનેક નામ ધારણ કરનાર અજિનનો વસંત ઋતુનું સંપાદન કરતા આ કર્મમાં આશ્રિત બનો. (૨૫)

હે ઈષ્ટકા (ઉળીઓ) ! તમે સ્વભાવથી જ શત્રુઓને છતનારી છો. તમે શત્રુઓને સહન ન કરી તેમનો તિરસ્કાર કરો. યુદ્ધાં ઈચ્છાવાળા શત્રુઓને હરાવો. તમે અત્યન્ત પગકમી છો અને મારા પર પ્રસન્ન થાવ. (૨૬)

'પણાનુષ્ઠાનના ઈષ્ટુક યજમાન માટે વાયુ પુષ્પ રસરૂપી મધનું વહન કરે; નઠીઓ મધુર જળ વહેવડાવે અને ઔપયિઓ મધુર રસથી યુક્ત બને.' (૨૭)

પિતાની સમાન પાલક - સ્વર્ગલોક મધુમય બને, માતાની સમાન પૃથિવી મધુર બને અને રાત્રિ તથા દિવસ અમારા માટે સારા બને. બધી બાજુથી અમારું મંગલ થાવ. (૨૮)

બધી વનસ્પતિઓ અમારા માટે મધુર હોય. સૂર્ય અમને માધુર્યતાથી ભરી દે. ગાય અમને મધુર દૂધ આપે. (૨૯)

હે મનુષ ! તું ઉનાળામાં જળોના ઊંડા સ્થાનમાં રહે, સૂર્ય તને ઢાકે નહીં. વૈશાનર અજિન તને ન ઢાકે. પ્રજા તારી અનુકૂળ થાય શુદ્ધ ગુણયુક્ત વર્ષ તને પ્રાપ્ત થાપ. (૩૦)

હે વિદ્વાન ! જેવી રીતે પ્રાણોના રક્ષક સૂર્ય જળને ધારણ કરી કામનાની પૂર્તિ માટે ત્રણોય લોકોને પ્રાપ્ત થાય છે તેમ તમે પણ સુખ આપનાર લોકને પ્રાપ્ત થાવ. (૩૧)

ધાવા-પૃથિવી પોત-પોતાના અંશોથી અમારો યજ પૂર્વી કરે તથા જળ-વૃષ્ટિ, ધાન્ય, સુવર્કા, પશુ, પ્રજા વગેરે બધાથી સમૃદ્ધ કરતા અમારું દરેક રીતે કલ્યાણ કરે. (૩૨)

હે ઋત્ચિંદ્રો ! વિષ્ણુના સૂર્યિ-રચના કાર્યને જુઓ. તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલ વ્રત-અનુષ્ઠાન વિધાનને જુઓ. વિષ્ણુ ઈન્દ્રના મિત્ર છે. પદાર્થ વિષ્ણુના બળ, વિકમના સાક્ષી છે. (૩૩)

હે પુરુષ ! તું ગુણયુક્ત અને પ્રકાશવાળો છો. હે સત્રી ! તું સદાચારથી શોભાયમાન છો. તમે બંને વિજ્ઞાન, ધન, બળ, યશ, અન્ન, પગકમ અને સારા સેતાનની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરો. (૩૪-૩૫)

હે દિવ્ય ગુણ સંપન્ન અજિન ! તમારા ગતિમાં કુશળ જે અથ તમને યજમાં લાવે છે, એવાં જ અશોને તમારા રથમાં જોડો. (૩૬)

હે અજિન ! તમે અશોને રથમાં જોડો અને અમારા આ શ્રેષ્ઠ

યજ્ઞસ્થાનમાં પદ્ધારો અને અહીં બિરાજમાન થાવ. (૩૭)

અજિનની મધ્યમાં રહેલા હિરણ્યમય પુરુષ શુદ્ધ અન્ન અને ધીની ધારા સુવિત કરે છે. જેમ નઠીઓ સમુદ્રને મળે છે તેવી રીતે હિરણ્યમય પુરુષ માટે અપણી કરવામાં આવેલ હવિ તેમના સુધી પછોંચી જાય છે. (૩૮)

હે હિરણ્યમય ! યજ્ઞાદિ કર્માની સિદ્ધ માટે તેજ પ્રાપ્તિ માટે દક્ષિણ (જમણી) નાસ્તિકામાં તમે સુવાસ પ્રગટ કરો છો, અને બને કાનનું પ્રાશન કરાવો છો. (૩૯)

હે હિરણ્યમય કાંતિમાન અજિન ! તમે સુવર્ણના તેજની જેમ તેજસ્વી છો. હે પુરુષ ! તમે યજ્માનની કામનાઓ સિદ્ધ કરવામાં સમર્થ છો, આથી હું તમને અમારા માટે અનુકૂળ બનવા પ્રાર્થના કરું છું. (૪૦)

હે પુરુષ ! તમે અજિન-ચયન કરવાના કાર્યમાં રોકાયેલા છો. તમામ પ્રાણીઓના પાલક, વિશુરૂપ આદિત્ય આ અજિનને દૂધ વગેરેથી સિંચિત કરે છે, તેમજ યજ્માનને (યજ્ઞના) અજિનના તેજ વડે હિંસિત બનવા હેતા નથી, અને યજ્માનને સુખી કરવા શરૂઆત બનાવો છો. (૪૧)

હે અજિન ! તમે વાયુ સમાન વેગવાન છો. આથી નાભિરૂપ જળમાં આવિભૂત, નઠીઓમાં શિશુરૂપ હરિત વાર્ણિના આ અશ્વને હિંસિત કરશો નહિ. (૪૨)

હે ઐશ્વર્યવાન, અવિનાશી, પ્રાચીન ઋષિઓ દ્વારા ચયનીય અને સર્વ પ્રાણીઓના પોપક અજિન ! અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ હે અજિન ! તમે પ્રત્યેક ઋતુના કર્માનું સંપાદન કરો છો. દુઃધ આદિથી પુષ્ટ અજિન અદિતીરૂપી ગાયનું રક્ષણ કરો. (૪૩)

હે અજિન ! તમે શ્રેષ્ઠ આકાશમાં સ્થાપિત થયા છો અને વરુણની નાભિરૂપે રક્ષા કરો છો તેમજ રૂપોની રચયિત્રી અને પ્રાણીઓના ઉપકારક હવિનું રક્ષણ કરો. (૪૪)

હે અજિન ! પ્રજ્ઞપતિના સંતાપથી ઉત્પન્ન થયેલ અજિનરૂપી અજ ઉપર તમે કોવિત બનશો નહિ. (૪૫)

એ કેટલા આશ્વર્યની વાત છે કે, રઘિમ-સમૂહરૂપ અને ભિત્ર વરુણ તેમજ અજિનના નેતરૂપ, અંતર્યામી સૂર્ય સમગ્ર સંસારને પ્રકાશિત કરવા માટે ઉદ્દિત થાય છે અને તેમના તેજ વડે ત્રણે લોકને પ્રકાશિત કરે છે. આવા સૂર્ય માટે અપણી કરવામાં આવેલી આહુતિ તેમને અપણી કરીએ છીએ. (૪૬)

હે અજિન ! તમને આ યજા-કર્મ માટે પસંદ કરવામાં આવ્યા છે. આ જૈ-પગા પશુરૂપ મનુષ્યનું તમે રક્ષણ કરો. તમારો તાપથી અમારો દ્વેષ કરનારાને બાળી નાંખો. (૪૭)

હે અજિન ! તમે વેગવાન હણહણતા અથવી હિંસા થવા દેશો નહિ. તમારો સંતાપકારક તાપ મૃગને અથવા અમારો દ્વેષ કરનારાને ભવે પ્રાપ્ત થાબ. (૪૮)

હે અજિન ! આ ગાયો શ્રેષ્ઠ સ્થાનમાં રહેનારી છે. અદિતિરૂપ આ ગાયને કોઈ પીડા ન પહોંચાડે, તમારો કોધ અન્ય પશુ તરફ જાવ. (૪૯)

હે અજિન ! શ્રેષ્ઠ ઉનથી ઢંકાયેલ, સૃષ્ટિમાં પ્રથમ ઉત્પન્ન થયેલ આ ઘેટાનું રક્ષણ કરો. તમારો કાષ્ટદાયક તાપ ઉંટ ઉપર ભવે પડતો. (૫૦)

આ ઘેટાને અજ પ્રજાપતિ દ્વારા ઉત્પન્ન કર્યું છે. તેણે પ્રજાપતિને જોયેલા છે. આથી હે અજિન ! તમારો સંતાપદાયક તાપ તેના ઉપર પડે નહિ અને પીડા પહોંચાડે નહિ. તમે તમારા તાપ વડે ઉંટ (શરભ)ને પીડિત કરો. (૫૧)

હે તરુણાત્મ અજિન ! તમે અમારી સ્તુતિ સાંભળો. હવી પ્રદાન કરાડાર પણમાનોની તમે રક્ષણ કરો. (૫૨)

હે ઈષ્ટિકા ! અમે તમને ઔપધિઓ, વિવૃત, ભૂમિ, પ્રાણ, મન, વાણી, શોભ, સ્વર્ગ, સમુદ્ર, રેતી, અજિન અને વિષદુપ-અનુષ્ટુપ-પંક્તિ છંદોમાં સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૫૩)

હે ઈષ્ટિકા ! આ અજિન પ્રથમ ઉત્પન્ન થયો છે. તમે તેના સમાનરૂપવાળી છો. આથી હું અજિનરૂપ તમને સ્થાપિત કરું છું. પ્રાણ અજિનનો પુત્ર છે. આ અજિનનું સ્મરણ કરીને અમે તમારું સ્થાપન કરીએ છીએ. પ્રાણનો પુત્ર વસંત છે. વસંતનું સંતાન ગાયત્રી છે. ઈચ્છા રહિત અમે આ ઈષ્ટિકાને સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૫૪)

આ ઈષ્ટિકા (ઈટ) વિશ્વકર્મા નામવાળી છે. તે દક્ષિણ દિશામાં પ્રવાહિત થાય છે. અમે દક્ષિણ દિશામાં વાયુનું મનન કરતા આ ઈષ્ટિકાનું સ્થાપન કરીએ છીએ. (૫૫)

ઉત્તર દિશામાં સ્વર્ગલોક સ્થિત છે. તે સ્વર્ગલોકમાંથી શ્રોત્ર ઉત્પન્ન થયું છે. શ્રોત્રમાંથી શરદાંગતુ, શરદાંગતુમાંથી અનુષ્ટુપ છંદ અને અનુષ્ટુપમાંથી એક સામ, સામથી ઉત્પન્ન વિશ્વામિત્રનું તથા અન્ય તમામ દેવોનું મનન કરી

અમે ઈષ્ટિકાનું સ્થાપન કરીએ છીએ. (૫૭)

ચંદ્રમારૂપ મતિથી ઉત્પન્ન વાળીનું મનન કરીને અમે ઈષ્ટિકાનો ઉપયોગ કરીએ છીએ. વાળીથી પ્રગટેલ હેમંતજીતું અને હેમંત ઝતુમાંથી હેમંત નામનો પંડિત છિંદ, પંડિત છિંદથી નિધન વત્સામ, નિધન વત્સામથી પ્રગટ થયેલા આગ્રયશ ગ્રહ તેમજ આગ્રયશથી ત્રિષ્વા અને ત્રયસ્તિશ સ્તોમ, ત્રિષ્વા અને ત્રયસ્તિશ સ્તોમથી વિદ્યિત શાકવર અને રૈવત સામ અને શાકવર તથા રૈવત સામથી વિદ્યિત વિશ્વકર્મા નામના ઋષિ અને ઉક્ત તમામનું મનન કરીને અમે ઈષ્ટિકાનું સ્મરણ કરીએ છીએ. (૫૮)

• યોદમો અદ્યાય •

અધિ : ઉશના, વિશેષદ્વા, વિશ્વકર્મા

હે મહિલા ! તમે શ્રેષ્ઠ ધર્મિણી, બુદ્ધિનું પ્રેમપૂર્વક સેવન કરનારી, જીથી નિવાસ કરવા માટે સ્થિર સ્થાનમાં રહેવા ઈચ્છુક, દઢ ધર્મયુક્ત છો. અસ્થિનીકુમાર તમને આ સ્થિર-ગૃહમાં અને ગૃહસ્થાશ્રમમાં સુસ્થાપિત કરો. (૧)

હે સુખદાયિની યુવતી ! બધા વિદ્ધાનો તારા પ્રશંસક બનો. તમને સુંદર-સંપત્તિ અને વિદ્યાધન પ્રાપ્ત થાવ. અસ્થિનીકુમાર તમને આ ગૃહસ્થાશ્રમમાં સુસ્થાપિત કરો. (૨)

હે સ્ત્રી ! આ લોકમાં તને વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાવ અને હુમેશા સુખ મળો. સુખયુક્ત અને સુંદર શરીર પર વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરીને પોતાના પતિ જાયે આ ગૃહમાં (ઘર) પ્રવેશ કરો. અસ્થિનીકુમાર ગૃહસ્થાશ્રમમાં સ્થાપિત કરો. (૩)

હે મહિલા ! સુતિઓ જાણવાની ઈચ્છા ધરાવતી હોવાથી તને સુંદર નામ-રૂપ અને વિપુલ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાવ. વિદ્ધાનો તારી પ્રસંગ કરો. ગૃહસ્થાશ્રમમાં સારી રીતે રહો. અસ્થિનીકુમાર ગૃહસ્થાશ્રમમાં સુસ્થાપિત કરો. (૪)

હે નારી ! તું શુભ ગુણોથી યુક્ત છો. તારો પતિ અવિનાશી કીર્તિગાન, સુખ અને સંતપ્ત કરાવનાર તને આ ધરમાં સૂર્ય રાશિની જેમ ધરની અવિકારણીરૂપે સ્થાપિત કરો. અસ્થિનીકુમાર ગૃહસ્થાશ્રમમાં સુસ્થાપિત કરો. (૫)

જીએ અને અધાર મળીને ગ્રીઝમત્તુ બને છે. હે સ્વી-પુરુષો ! તમે બધા મળીને એવી વિવા અને શાન પ્રાપ્ત કરો જેથી ગ્રીઝ મક્કતુ, સુખદાયિની બને. જેમાં કફના રોગોનું નિવારણ થાય અને જળ, ઔષધિઓ, અજિન, વિદ્યુત બધા જ સુખદાયી બનો. (૬)

હે મનુષ્ય ! અસ્ત્રનીકુમારો આ જગતમાં પ્રાપ્ત બધા પદાર્થો તમને પ્રાપ્ત કરવે તેમજ અજિનવિવાનું શાન મેળવવા તમને નિયુક્ત કરે અને સધાનું શાન પ્રાપ્ત કરવા તમને નિયુક્ત કરો. અને બધું શાન પ્રાપ્ત થાવ. (૭)

હે ઈણ્ડિકા ! મારા પ્રાણ, આપાન, વ્યાન, ચક્ષુઓ અને શ્રોતની રક્ષા કરો. તમે ઔષધિઓને પુષ્ટ કરો. મનુષ્યો અને પશુઓની રક્ષા કરો તથા આકાશમાંથી જળ-વૃદ્ધિ કરો. (૮)

ગાયત્રીરૂપ બનીને પ્રજાપતિએ યજ્ઞ વડે મૂધીરૂપ બાલાજાની રચના કરી. અનિરુક્ત છંદરૂપ બનીને આયુષ્યના માપથી ક્ષત્રિયની રચના કરી. છંદરૂપ બનીને વેશને બનાવ્યા. વય દ્વારા છંદરૂપ મેળવેલા પ્રજાપતિએ શૂદ્ધની ઉત્પત્તિ કરી. એકપદ નામક છંદ વડે પ્રજાપતિએ અજાને ગ્રહણ કરી. ત્યારપણી પુરુષની ઉત્પત્તિ થઈ, પશુ ઉત્પન્ન થયા. ગાયત્રી છંદથી મેઘ બન્યા, પંક્તિ છંદ બનીને પ્રજાપતિએ કિન્નરરૂપ ધારણા કર્યું. જગતી છંદરૂપથી સિંહ, નિરુક્તથી ગર્ભભ આદિ પશુ, કંકુપ છંદથી અક્ષર અને બૃહતી છંદથી ઋષભને ગ્રહણ કરી રીછ વગેરેન ઉત્પન્ન કર્યા. (૯)

પંક્તિ છંદ વડે બલીવર્દ (બળદ), જગતીથી ગાયો અને ત્રિષ્ટુપ-ગાયત્રી-ઉષ્ણિક-અનુષ્ટુપ છંદોનાં રૂપથી પ્રજાપતિએ કમશઃ ઋષિ, દિત્યવાર, મચાત્રિ, ત્રિવક્તા, તુર્યવાતની રચના કરી. હે ઈણ્ડિકા ! પૂર્વ સ્થાપિત ઈણ્ડિકાઓથી રહ્યાને તમે બધા છિદ્રોને પૂરી દો અને સ્થિર થાવ. ઈન્દ્ર, અજિન, બૃહસ્પતિ તમને શ્રેષ્ઠ સ્થાન પર સ્થાપિત કરો. જળ પૃથ્વી પર પડવાથી ધાવા-પૃથ્વીની-અંતરિક્ષ સોમને પરિપક્વ કરે છો. દેવતાઓની સુતિઓ ઈન્દ્રને અર્પિત થાય છો. (૧૦)

હે ઈન્દ્રાજિન ! તમે અચળ રહીને ઈણ્ડિકાને દઢ કરો. હે ઈણ્ડિકા ! તમે ધાવા-પૃથ્વી-અંતરિક્ષને વ્યાપ્ત કરવામાં સમર્થ છો. (૧૧)

હે સ્વયમાતૃશો ! તમે આકાશયુક્ત અને વિસ્તૃત બનો. વિશ્વકર્મા તમને અંતરિક્ષમાં સ્થાપિત કરો. વાયુ તમારી રક્ષા કરો. તમે અંગીયાની જેમ અચળ બનો. (૧૨)

હે ઈણિકા ! તમે દશે દિશાઓમાં વિઘ્નાન ગાયત્રીરૂપ બનો. (૧૩)

વાયુરૂપ હે ઈણિકા ! વિશ્વકર્મા તમને અંતરિક્ષની ઉપર સ્થાપિત કરો. તમે પંજમાનને પ્રાણપાન, વ્યાન અને ઉદાન નિમિત્ત તેજ આપો. (૧૪)

શ્રાવણ અને ભાદરવો મળીને વર્ષાત્મક ઋતુ બને છે. તમે બનો મહિનાઓ એકરૂપ - એક કાર્યમાં જોડાઈને તમારી શ્રેષ્ઠતાની કલ્યાના કરો. છો. (૧૫)

આસો અને કારતક બનો મળીને શરદાત્મક છે. આ બનો મહિનાઓ પંજમાનને શ્રેષ્ઠ બનાવો. (૧૬)

હે ઈણિકા ! અમારો આયુષ્ય, પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ચક્ષુઓ, કાર્ય, વાણી, મન, આત્મા અને તેજની રક્ષા કરો. અને તેમની પુષ્ટિ કરો. (૧૭)

હે ઈણિકા ! તમને આ લોકમાં મનનપૂર્વક સ્થાપિત કરીએ છીએ. હે ઈણિકા ! તમને ધૂલોક, અંતરિક્ષ, પંક્તિ છંદ, ઉષ્ણિક છંદ, બૃહતી, અનુષ્ટુપ, વિગાર, ગાયત્રી, ત્રિષ્ટુપ અને જગતી છંદ તથા ઉક્ત બધાને અલગથી પથાપૂર્વક સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૧૮)

અમે પૃથ્વી દેવતા સંબંધિત છંદનું મનન કરીને ઈણિકાની સ્થાપના કરીએ છીએ. (૧૯)

અજિનદેવતા, વાયુદેવતા, ચંદ્રમાદેવતા, વસુગણ, તુદગણ, આદિત્યગણ, મરુદ્રગણ, વિશેષદેવતાદેવતા, બૃહસ્પતિદેવતા, ઈન્દ્રદેવતા અને વરુણદેવતાનું મનનપૂર્વક અને ઉક્ત તમામ દેવતાઓનું મનનપૂર્વક સ્મરણ કરી ઈણિકાનું સ્થાપન કરીએ છીએ. (૨૦)

હે વાલભિલ્ય ઈણિકા ! તમે સમૂધાની સમાન શ્રેષ્ઠ છો. તમે ધારણ કરવા યોગ્ય અને સ્થિર છો. આથી સ્થિરરૂપથી આ સ્થાનને ધારણ કરો. (૨૧)

હે વાલભિલ્ય ! તમે આ સ્થાનમાં વિધિપૂર્વક નિવાસ કરો. તમે પોતે નિયમમાં રહો છો અને બીજા પાસે પણ નિયમનું પાલન કરાવો છો. તમે પૃથ્વીવીની જેમ અવિચલ રહો છો. અન્ન અને ધન-પુષ્ટિ-પ્રાપ્તિ માટે અમે તમારી સ્થાપના કરીએ છીએ. (૨૨)

હે ઈણિકા ! નિવૃત્ત સ્તોમના રૂપમાં તમને અહીંથા અમે સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૨૩)

હે ઈછિકા ! તમે અજિના ભાગનું છો. તમારા ઉપર રૂદ્રગણનો અધિકાર છે. ૨૪ સ્તોમ દ્વારા તમે પશુઓને મૃત્યુથી બચાવ્યા હતા. તે સ્તોમનું મનન કરીને અમે તમને સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૨૪)

હે ઈછિકા ! તમે શુક્લપક્ષની તિથિઓનો ભાગ છો અને તમારા ઉપર કૃષ્ણપક્ષની તિથિઓનો અધિકાર છે. ૨૪ સ્તોમનું મનન કરીને અમે તમને સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૨૫)

માગશર અને પોષ બન્ને મળીને હેમંત ઋતુ કહેવાય છે. જે અજિનનું અંતશ્રેષ્ઠ છે. અજિનનું ચચન કરનાર યજમાનને ઘાવાપૂર્વિવી જળ અને ઔષધિનું શ્રેષ્ઠત્વ પ્રાપ્ત થાવ. (૨૬)

પ્રજાપતિએ એક વાણીથી આત્માનું સ્તવન કર્યું. જેનાથી પ્રજા ઉત્પન્ન થઈ અને પ્રજાપતિ જ તેના અધિપતિ બન્યા. પ્રાણપાન - વ્યાન દ્વારા સ્તુતિ કરી, જેનાથી બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થયા અને તેમના અધિપતિ બન્યા બ્રહ્માસ્પતિ. પંચભૂતોની સ્તુતિ કરી તો તેમાંથી પંચભૂતાત્મક સૃષ્ટિ બની અને તેના અધિપતિ બન્યા ભૂતનાથ મહાદેવ. શ્રોત્ર, નાસિકા, ચક્ષુ અને જિહવા દ્વારા તેમની સ્તુતિ કરી, જેનાથી સપ્તર્ષિ ઉત્પન્ન થયા અને તેના અધિપતિ બન્યા ઘાતા. (૨૭)

શરીરના નવ દ્વાર વડે સ્તુતિ કરી જેનાથી પિતૃ વાયુ અને અજિ ઉત્પન્ન થયા અને તેમની સ્વામિની બની અદિતિ. પ્રાણ વગેરે દસ અને અજિયારમા આત્મા વડે સ્તુતિ કરવામાં આવી. તેમાંથી ઋતુઓ બની અને તેના અધિપતિ બન્યા - ઋતુપતિદેવતા. દસ પ્રાણ, અજિયારમો આત્મા અને બે પ્રતિષ્ઠાઓ - આ તેરની સ્તુતિ કરવાથી બાર મહિના અને એક અધિકમાસવાળા સંવસરની ઉત્પત્તિ થઈ. તેના અધિપતિ બન્યા સંવસર. બન્ને હથ, દસ આંગળીઓ, બે ભૂજાઓ અને એક નાભીની ઉપરનો ભાગ, આ પંદરની સ્તુતિ કરવાથી ક્ષત્રિય ઉત્પન્ન થયા. જેમના અધિપતિ બન્યા - ઠંડ. બે પગ, તેની દસ આંગળીઓ, બે જંધ અને એક નાભીની નીચેનો ભાગ - આ પંદર દ્વારા સ્તુતિ કરવાથી ગ્રામ્ય પશુની ઉત્પત્તિ થઈ, જેના અધિપતિ બન્યા બૃહસ્પતિ. (૨૮)

પ્રજાપતિએ હથોની દસ આંગળીઓ અને ઉપર-નીચેના છીદ્રાંપી નવ પ્રાણો વડે સ્તુતિ કરી, તે શૂદ્ર અને આર્ય જાતિ ઉત્પન્ન થઈ, તેની સ્વામિની અહોરાત્ર બની, હથ અને પગની વીસ આંગળીઓ અને આત્મા એટલા

એકવીસમી સ્તુતિ કરવાથી એક ખરીવાળા પશુ જન્મયા. તેના સ્વામી થયા વરુણા હાથ-પગની વીસ આંગળીઓ. અને બે પગ તથા એક આત્માની સ્તુતિ કરવાથી અજા (બકરી) વગેરે પશુ થયા અને તેના સ્વામી થયા પૂષા. વીસ આંગળીઓ, બે હાથ, બે પગ અને આત્મા મળી પચીસની સ્તુતિ કરવાથી વનના મૃગ આદિ પશુ થયા અને તેમના અધિપતિ થયા વાયુ. વીસ આંગળીઓ, બે હાથ, બે જંધ અને બે પ્રતિષ્ઠા - તેમની સ્તુતિ કરવાથી ઘાવાપૂર્ણિવી, વસુગણ, રૂદ્રગણ અને આદિત્યગણ પ્રગટ થયા. (૩૦)

વીસ આંગળીઓ અને નવ પ્રાણના છિદ્રો સહિત ઓગણત્રીસની સ્તુતિ કરવાથી વનસ્પતિ થઈ જેના સ્વામી સોમ છે. વીસ આંગળીઓ, દસ ઈન્દ્રિયો, અને એક આત્માની સ્તુતિ કરવાથી બધાં પ્રાણીઓની સૃષ્ટિ થઈ, તેના સ્વામી પૂર્વ પક્ષ અને ઉત્તર પક્ષ થયા. વીસ આંગળીઓ, દસ ઈન્દ્રિયો, બે પગ અને આત્માની સ્તુતિ કરવાથી બધાં પ્રાણીઓમાં પરસ્પર ગ્રીત થઈ અને પરમેષ્ઠી પ્રજાપતિ તેના અધિપતિ થયા. (૩૧)

• પંદરમો અદ્યાય •

અધિ : પરમેષ્ઠી, પ્રિયમેધા, વલ્સિષ્ઠ, મધુશ્રંદા

હે અજિન ! અમારા જાહેરીતા અને અજાણ્યા શત્રુઓને દૂર કરો. પ્રસન્ન થયેલા આપ અમને અભિષ્ટ વરદાન આપો. અમે ઉત્તમ પદથોથી યુક્ત બનીએ, આધ્યાત્મિક, આધિભૌતિક અને આધિદેવિક ત્રણે સુખો પ્રાપ્ત કરીએ. (૧)

હે અજિન ! તમે અમારા વર્તમાન અને ભવિષ્યના શત્રુઓનો સંપૂર્ણપણે નાશ કરી દો. તમે પ્રસન્નચિત્ત બનીને અમને અભિષ્ટ વર આપો. તમારી કૃપાથી અમે શત્રુઓ સામે તમામ પ્રકારે બળવાન બનીએ. (૨)

હે ઈણ્ણિક ! સોળ કળાઓથી વ્યાપ્ત સ્તોમ વડે આપને સ્થાપીએ છીએ. આ સ્થાનમાં અમને ઓજ અને ધન પ્રાપ્ત થાવ. (૩)

હે ઈણ્ણિક ! પૂણીવી, અંતરિક્ષ, ધૂલોક, અન્ન, મન, વાયુ, વાણી, પ્રાણ, ઉદાન, વેદત્રય, જળ, સ્વર્ગ, ભૂ-લોક, પાતાળલોક અને વિદ્યુતનું મનનપૂર્વક સ્મરણ કરીને તમને સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૪)

હે ઈણ્ણક ! પ્રાણીઓ માટે વિચરણ કરવા યોગ્ય પૂર્ણી, પ્રભામંડળયુક્ત

અંતરિક્ષ, સ્વર્ગાય આનંદના પ્રધોતા ઘૂલોક અને બધી બાજુએ વાપણ દિશાઓનું મનન કરતાં આપને સ્થાપિત કરીએ છીએ. વૈભવી વાણી, મધ્યમા વાણી, ભૂલોક પ્રભામંડળ, જરાણિ, યશાંદિ કર્મથી સિદ્ધ શાનદારી ચૂર્ય તથા જળનું મનન કરીને હે ઈષ્ટકે ! તમને સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૫)

હે ઈષ્ટકે ! તમે રશીમરૂપ અન્ન દ્વારા સત્ય માટે સત્યવાણીને પુષ્ટ કરો. કર્મ નિમિત્ત ધર્મને પ્રવૃત્ત કરો. સ્વર્ગલોક નિમિત્ત સ્વર્ગને, અંતરિક્ષને, પૃથ્વી-લોકને, વૃષ્ટિ જળને અને રાત્રીને પુષ્ટ કરો. તમે વસ્તુઓ અને આદિત્યો સાથે પ્રાપ્તિ કરો. (૬)

હે ઈષ્ટકે ! શરીરને પુષ્ટ કરનાર અન્નના પ્રભાવથી ધનની વૃદ્ધિ માટે તમે સંપત્તિની પુષ્ટિ કરો. તમે શાસ્ત્રોની વૃદ્ધિ કરો તેમજ સ્વાસ્થ્ય માટે ઔદ્ઘાસોને પણ પુષ્ટ કરો. (૭)

હે ઈષ્ટકા ! તમે જીવનનું અસ્તિત્વ ટકાવવા ઈન્દ્રિયોને પોત-પોતાના કાર્યોમાં સમર્થ રાખનાર છો. તમે ધનનું પ્રતિપાદન કરનાર અને તેજસ્વી બનાવનાર અન્ન સમાન છો. અમે તમને ઈન્દ્રિય-સામર્થ્ય, ધન અને તેજ પ્રાપ્ત કરવા સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૮)

હે ઈષ્ટકા ! તમે કૃષિ, વૃષ્ટિ અને બીજ દ્વારા ઉત્પન્ન થનાર, પ્રાણીઓને કર્મમાં પ્રવૃત્ત કરનાર ઈન્દ્રિયોને પોત-પોતાના કર્મમાં જોડનાર, જીવનની સ્તરે ચાલનાર, ભૂખ મટાડનાર છો. અમે તમને અનલથાન, કર્મ-પ્રવૃત્તિ, ઈન્દ્રિયો દ્વારા કરવામાં આવતાં કાર્યો માટે તમને સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૯)

હે ઈષ્ટકા ! તમે પૂર્વ દિશાની સ્વામિની છો, તમારા અધિપતિ અષ્ટવસુ છો. અછિન તમારા વિદ્ધ-નિવારક છો. પૃથ્વી ઉપર તમને સોમ, અંતરિક્ષમાં રથંતર અને દેવ સ્વર્ગલોકમાં સ્થાપિત કરે છો. (૧૦)

હે ઈષ્ટકા ! તમે દક્ષિણારૂપ છો. દુદગણ તમારા અધિપતિ છો. ઈન્દ્ર વિદ્ધાને દૂર કરે છો. પંદર સોમ તમને પૃથ્વી ઉપર, બૃહત્સામ અંતરિક્ષમાં અને દેવતા દિવ્યલોકમાં વિસ્તૃત કરે છો. દેવતાઓ યજમાનને સ્વર્ગ આપો. (૧૧)

હે ઈષ્ટકા ! તમે પશ્ચિમ દિશારૂપ છો. આદિત્ય તમારા અધિપતિ છો. વસુશ તમારું દુઃખ દૂર કરનાર છો. તમને પૃથ્વી ઉપર સતત સોમ અને દેવગણ દિવ્યલોકમાં પ્રતિષ્ઠિત કરે છો. દેવતાઓ યજમાનને સ્વર્ગ આપો. (૧૨)

હે ઈષ્ટક ! તમે ઉત્તર દિશારૂપ છો. મરુદ્રગણ તમારા અધિપતિ અને સોમ વિઘનાશક છે. એકવીશ સ્તોમ તમને પૃથ્વી ઉપર અને વૈરાજ તમને અંતરિક્ષમાં તેમજ દેવતાઓ તમને સ્વર્ગ-વ્લોકમાં વિસ્તૃત કરે. દેવતા યજમાનને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરાવો. (૧૩)

હે ઈષ્ટક ! તમે ઉધ્વ દિશાવિશ્વરી છો. વિશેષદેવા તમારા અધિપતિ અને બૃહસ્પતિ વિઘનાશક છે. ત્રિશુવત્ત્રયસ્ત્રિંશ સ્તોમ તમને પૃથ્વી ઉપર અને શાકવર તથા રૈવત સામ તમને અંતરિક્ષમાં સ્થાપિત કરો. વૈશ્વદેવ આજિન, મરુતં, ઉક્થ તમને દઢતા આપો. દેવો તમને સ્વર્ગલોકમાં વિસ્તૃત કરો. યજમાનને દેવતા સ્વર્ગ પ્રદાન કરો. (૧૪)

પૂર્વ દિશામાં પ્રતિષ્ઠિત આજિનરૂપ ઈષ્ટક હિરાણ્યમય અને રશિમ યુક્ત છે. એવા આજિનને અમે નમન કરીએ છીએ. તમે અમને સુખ આપો. જેઓ અમારો દ્રેષ કરે છે અને અમે જેનો દ્રેષ કરીએ છીએ તેમને અમે આજિનની દાઢોમાં ધકેલીએ છીએ. (૧૫)

દક્ષિણ દિશામાં સ્થાપિત ઈષ્ટક વિશ્વકર્મારૂપ છે. ઈષ્ટકને અમે નમન કરીએ છીએ. તમે અમને સુખ આપો અને અમારી રક્ષા કરો. જેઓ અમારો અને અમે જેનો દ્રેષ કરીએ છીએ તેમને આદિત્યની દાઢોમાં ધકેલીએ છીએ. (૧૬)

પદ્મિમ દિશામાં સ્થાપિત ઈષ્ટક આદિત્યરૂપ છે. તેના સેનાપતિ વર્તત છે. જેઓ અમારો દ્રેષ કરે છે અને અમે જેમનો દ્રેષ કરીએ છીએ તેમને અમે આદિત્યની દાઢોમાં મોકલીએ છીએ. (૧૭)

ઉત્તર દિશામાં સ્થાપિત ઈષ્ટક યજરૂપ છે. તેના સેનાપતિ છે - શરદ્ધાંતુ તેઓ અમને સુખ આપે અને અમારી રક્ષા કરે. જેઓ અમારો અને અમે જેમનો દ્રેષ કરીએ છીએ તેમને અમે આજિનની દાઢોમાં નાંખીએ છીએ. (૧૮)

મધ્ય દિશામાં સ્થાપિત ઈષ્ટક પર્જન્યરૂપ છે. પર્જન્યને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. તેઓ અમને સુખ અને રક્ષા આપે. જે અમારો અને અમે જેમનો દ્રેષ કરીએ છીએ તેમને અમે પર્જન્યની દાઢમાં મોકલીએ છીએ. (૧૯)

સ્વર્ગ સત્માન મુર્ધન્ય સ્થાનમાં બિરાજમાન આજિનદેવ બળદના ખલાની જેમ ઊંચા છે અને સર્વોચ્ચ સ્થાને બિરાજમાન છે. તેઓ જગતના કારણરૂપ અને રક્ષક છે તેમજ જળ-તત્ત્વના પોષક છે. (૨૦)

હે અજિન ! તમે બધા જ પ્રકારના અન્નના સ્વામિ છો. તમે કાંતદશા અને ધનના અગ્રાહી છો. (૨૧)

હે અજિન ! તમને જળમાંથી અથર્ ઋષિ દ્વારા મંથન કરીને મેળવ્યા છે. બધા ઋત્વિજોએ મંથન કર્યું હતું. (૨૨)

હે અજિન ! જ્યારે તમે હવિ-ભક્ષક બનીને તમારી જિહુવાને બહાર કાઢો છો. ત્યારે તમે યજના નેતા હોવ છો. સૂર્યમંડળમાં અજિનરૂપે તમે રહેલા છો. (૨૩)

યાજીકોની સમિધાઓ વડે અજિન એવી રીતે પ્રગટ થાય છે જેવી રીતે માતા-ગાયને જોઈને વાછરકું અથવા ઉષાના આગમન ટાકો ચૈતન્યતા અથવા ઉપર ઊડતા પક્ષીને જાળી જોઈને જેટલી તૃપ્તિ થાય છે. (૨૪)

અમે કાંતદશા અજિનની સ્તુતિ કરીએ છીએ. અમારી વાણી દ્વારા ઉચ્ચારિત સ્તુતિ અજિનને અર્પણ કરવાથી એવી રીતે આકાશમાં જાય છે જેવી રીતે આદિત્ય માટેની સ્તુતિ પહોંચે છે. (૨૫)

અજિન યજના હોતા છે અને સોમ-યાગાદિમાં તેમની સ્તુતિ કરવામાં આવે છે. અનુષ્ઠાનોમાં તેમને યજસ્થાનમાં સ્થાપિત કરવામાં આવે છે. મહર્ષિ ભૃગુએ પ્રાણીઓના હિત ખાતર અજિનને જંગલમાં સ્થાપિત કર્યો છે. (૨૬)

યજમાનનોના રક્ષક એવા અજિનદેવ સ્વ-કર્મમાં ચૈતન્ય અને કુશળતા તેમજ પવિત્રતા ધરાવે છે તેમજ ધીને પોતાના મુખમાં ધારણ કરે છે. હે અજિન ! ઋત્વિજો દ્વારા પ્રગટાવવામાં આવતા તમે દરરોજ નવા સ્વરૂપે પ્રગટ થાવ છો. તમારી જ્વાળાઓ સ્વર્ગને સ્પર્શ કરનારી વ્યાપક તેજ સ્વરૂપ હોય છે. (૨૭)

યજ્ઞાદિ કર્મોમાં વિવિધ સ્વરૂપે વિચચણ કરનારા હે અજિન ! અંગીરાવંશના ઋષિઓએ તમારી જળ અને વનસ્પતિઓમાંથી ઉત્પત્તિ કરી હતી. બળપૂર્વક અરજિયાંમંથન કરવાથી તમે પ્રગટ થાવ છો. આથી તમને બળપુત્ર તરીકે પાકો ઓળખે છો. (૨૮)

હે ઋત્વિજો ! અજિન વરિષ્ઠ, જળના પૌત્ર અને મહાન ઈ આપનારા છો. તમે તેમને હવિ અર્પણ કરો અને તેમની સ્તુતિઓનું ગાન કરો. (૨૯)

હે અજિન ! તમે સેચન-સમર્થ અને સર્વાધિપતિ છો. તમે યજમાનને યજ્ઞફળ આપનારા છો. યજા-કર્મ માટે ઉત્તરવેદીમાં પ્રગટ થનારા તમે યજમાનને ઉત્કૃષ્ટ ધન પ્રદાન કરો. (૩૦)

હે અજિન ! તમે અદ્ભુત ધનવાળા અને હવિથી પ્રસાન થનારા છો. ઝલ્લિંગ અને યજમાન હવિ-વહન માટે તમને આ આહુતિ અપ્રાપી કરે છો. (૩૧)

હે યજમાન ! તમારો હવિ ગ્રહણ કરવા અમે એવા અજિનદેવનું આવાહન કરીએ છીએ જે જુણા પૌત્ર, હુમેશા, સાવધાન, કમ્પ્રૈસ્ક, દેવદૂત, વજા સંપન્ન કરનારા, કર્મ તત્પર અને અવિનાશી છો. (૩૨)

અવિનાશી અને દૂતની જેમ કાર્યરત રહેનારા અજિન માટે અમે આહુતિ આપીએ છીએ. અમારું આવાહન સાંભળીને પ્રસાન થઈને પોતાના અત્યંત વેગવાન રથ દ્વારા અહીં આગમન કરે છો. (૩૩)

યજમાનને ધન આપનારા, દૂતની જેમ કાર્યરત રહેનાર, વસુ આદિ દેવતાઓ સાથે રહેનાર, શ્રેષ્ઠકર્મા, અવિનાશી અજિનનું આવાહન કરવાથી ભારે વેગથી યજમાં ઝલ્લિંગ પાસે તેઓ આવી જાય છો. (૩૪)

હે અજિન ! તમે બળ વડે ઉત્પન્ન થાવ છો. ગાયો વડે યુક્ત, શાનવાન અને અન્નના સ્વામી એવા હે અજિન ! તમે અમને સંપત્તિ આપો. (૩૫)

હે અજિન ! તમે દીપિત્તમાન, કાંતદશી, અનેક મુખવાળા અને બધાને આવાસ આપનારા છો. વેદવાણીથી તમારી સ્તુતિ કરવામાં આવે છે અને યજમાં તમે સૌથી પહેલા પ્રાન્ત થયેલા અત્યંત તેજસ્વી છો. (૩૬)

હે અજિન ! તમે વિકરણ દૃષ્ટા, દીપત્તમાન અને રાક્ષસોનો નાશ કરનારા છો. તમે દિવસ તેમજ ઉપકાળના બધા રાક્ષસોને નાશ કરો છો. (૩૭)

હે અજિન ! શ્રેષ્ઠ, ઐશ્વર્યવાન ઝલ્લિંગથી આહુત થઈને તમે અમારું કલ્યાણ કરો. તમારું ધન મંગળકારી બનો. તમારા માટે કરાયેલી સ્તુતિઓ વડે અમારું કલ્યાણ થાવ. (૩૮)

હે અજિન ! તમે જે ઉત્સુકતાથી રાક્ષસોનો નાશ કરો છો તેવી રીતે અમારું કલ્યાણ કરો. તમારી સ્તુતિઓ કલ્યાણકારિણી બનો. (૩૯)

હે અજિન ! તમે ઉપકારી, ઐશ્વર્યવાન છો એવું અમે જાપીએ છીએ. અજિન પ્રજ્યાવિલ થતાં જ ગાયો પોત-પોતાના ગોષ્ઠમાં આવી જાય છો. અશ્વ વેગવાન બની ગમન કરે છો. હે અજિન ! તમારા સ્તોત્રનું ગ્રાન કરનારાઓને તમે અઠળક ધન આપો. (૪૧)

હે અજિન ! તમે જે ઉત્સાહથી શત્રુઓને મારો છો તેવી જ રીતે

ભળવાન શત્રુઓના ધનુષને પ્રત્યંગારહિત કરો. તમારા દ્વારા અપાયેલા જૈસથો વડે અમે સુખ પ્રાપ્ત કરીએ. (૪૦)

અંશો જે વાસદાયક પ્રજ્ઞવિત અજિને પ્રાપ્ત કરે છે અને ગાયો જેની રોવા કરે છે, મેધાવી લોકો જેની સેવા કરે છે તેવા હે અજિન ! અમને જૈસથી આપો. (૪૧)

હે ચંદ્ર સમાન અજિન અમારા માટે ધન આપનાર બનો. તમે મુખથી ઘૃતપાન કરવા માટે દર્ભ સમાન તમારા હાથને ઉચ્ચે લઈ જાવ છો. તમે ઉક્ખવાળા યજોના ફળરૂપે અમને ધનવાન બનાવો અને અમને બધા સ્તોત્રાઓને અન્ન આપો. (૪૨)

હે અજિન ! અમે સ્તોમો વડે યજને સમૃદ્ધ બનાવીએ છીએ. જેવી રીતે સ્તુતિઓ વડે અસમેદના અસને તૈયાર કરવામાં આવે છે. અમે કલ્યાણમય યજ્ઞ-સંકલ્પને દઢ કરીએ છીએ. (૪૩)

હે અજિન ! જેવી રીતે સારથી રથ ચલાવે છે, તેવી રીતે આપ પણ સ્તુ-અનુષ્ઠિત થઈને કલ્યાણકારી બની મારા આ યજને પૂર્વી કરો. (૪૪)

હે અજિન ! અમારા સ્તોત્રોથી પ્રસન્ન થઈને અમારા અભિમુખ બનો, જેવી રીતે સ્વર્ય ઉદિત થઈને સંસારને અભિમુખ કરે છે તેવી રીતે તમે અમારા માટે લાભદાયી બનો. (૪૫)

દિવ્ય ગુણવાળા, શ્રેષ્ઠ યજ વડે સંપન્ન, જ્વાળાઓથી પ્રદીપન, ઘૃતપાનની ઈચ્છાવાળા, મંથનના બળ વડે ઉત્પન્ન ધયેલા અને દેવો દ્વારા આમનિત કરાયેલા અજિનને જ્ઞાનસંપન્ન, શાસ્ત્રજ્ઞાતા વિપ્રની જેમ અમે માનીએ છીએ. (૪૬)

હે અજિન ! તમે આહવનીય રૂપવાળા, નિવાસયુક્ત અને ધનદાન દ્વારા કીર્તિવાન પણ છો. તમે અમારા આત્મીય અને રક્ષક છો તથા હિતકર્તા છો. તમે અમારા યજમાં આવો. દીપિત્માન તમે બધાના પ્રકાશક છો. અમે તમારું ભિત્રમુખ પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાથી તમારી પ્રાર્થના કરીએ છીએ. (૪૭)

મનની એકાગ્રતારૂપી જે તપ વડે જ્ઞાનિઓએ અજિનને ઉત્પન્ન કર્યો તે જ તપ વડે અમે સ્વર્ગદાતા અજિનની સ્થાપના કરીએ છીએ. વિદ્વાનો આ અજિનને યજને સિદ્ધ કરનાર તરીકે ઓળખે છે. (૪૮)

હે જ્ઞાતિજો ! તૃતીય સ્વર્ગની ઉપર શ્રેષ્ઠ ફળના આશ્રયસ્થાન એવા સ્વર્ય મંદળમાં સ્થાન મેળવવા અમે પરિવારજનો સહિત અજિનની સેવા કરીએ છીએ. અમને શ્રેષ્ઠ સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરાવો. (૪૯)

હે શ્રેષ્ઠ પુરુષોના પાલનકર્તા, સંસારના રક્ષક, હમેશા સાવધાન રહેણારું દીપ્તિમાન અને પૃથ્વી ઉપર સ્થાપિત અજિન ! તમે અમારા શત્રુઓનો નાશ કરો. (૫૧)

હે અજિન ! તમે અત્યંત વીર, હવિગ્રાહક અને સહભો ઈષ્ટકાંગોથી પુરુત છો. તમે આળસરહિત, શિંદ્ર પ્રદીપ્ત થનાર અને ગ્રાણ લોકમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કરનાર છો. અજિનની કૃપાથી અમે સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરીએ. (૫૨)

હે જ્ઞાનિ ! અજિનની સમીપ આવો અને અજિનને પ્રદીપ્ત કરો. હે અજિન ! તમે અમને દેવ-ધાન માર્ગથી લઈ જાવ. આ યજાને જ્ઞાનિઓએ વાણી અને મનથી વિસ્તૃત કર્યો છો. (૫૩)

હે અજિન ! તમે જગૃત થાવ, યજમાં યજમાન માટે સુસંગત થાવ અને યજમાનના અભિષ્ટની પૂર્તિ કરો. હે વિશ્વાદેવો ! આ યજમાનને ચિરકાળ સુધી સ્થાન આપો. (૫૪)

હે અજિન ! તમે જે પરાકમ વડે સદકિશ-યજમાં બેસો છો તેવી જ રીતે અમારા યજમાં પદારો. આ યજથી સ્વર્ગમાં જઈ શકે છો. આથી અમે પણ સ્વર્ગમાં જઈ શકિશું. (૫૫)

હે અજિન ! તમારું ઉત્પત્તિસ્થાન અહીંથા છો. જેમ ગાહીપત્ય અજિનથી તમે ઉત્પન્ન થયા છો અને કર્મમાં પ્રવૃત્ત થયા છો તેવી રીતે તમે કર્મમાં પ્રવૃત્ત બની અમારા આ યજાનુંમાં પ્રતિષ્ઠિત થાવ અને અમારા ધનના વૃદ્ધિ કરો. (૫૬)

માધ-કાલ્યુન શિશિર જ્યાતુના અવયવ છે અને અજિનના અંતશ્લેષ છે. ધાવા-પૃથ્વીથી, જળ અને ઔર્ધ્વઘાસો અમને શ્રેષ્ઠતા આપે. ધાવા-પૃથ્વીની અન્ય યજમાનો દ્વારા ચયન કરાયેલ ઈષ્ટકાઓ શિશિર-જ્યાતુનું કર્મ-સંપાદન કરીને કર્મની આશ્રિતા છે. હે ઈષ્ટક ! તમે અહીં ઢઢતાથી સ્થિર થાવ. (૫૭)

હે ઈષ્ટક ! તમે વાયુરૂપમાં દીપ્તિમાન બનો છો. વિશ્વકર્મા તમને દિવ્યલોકમાં સ્થાપિત કરે છે. તમારા અધિપતિ સૂર્ય છે. તમે યજમાનના પ્રાણ, અપાન અને વ્યાનને જ્યોતિમાન કરો તેમજ વાયુ દેવતાના પ્રભાવથી અંગિરા સમાન ઢઢ રીતે સ્થાપિત થાવ. (૫૮)

હે ઈષ્ટકાઓ ! પૂર્વ ઈષ્ટકાંગોથી અનાકંત થયેલી તમે ચયન-સ્થાનને પૂર્ણ કરો ખાલી જગ્યાને ભરી દો અને ઢઢતાથી સ્થિર થાવ. તમને ઇન્દ્રાજિત, બૃહસ્પતિએ સ્થાપિત કરી છો. (૫૯)

સ્વર્ગમાંથી ઉત્તરી આવેલ અને ધાન્યનું સંપાદન કરનાર આ જળ તર્ફે
લોકમાં સંવત્સરમાં સોમને પરિપક્વ કરે છે. (૬૦)

સમુદ્રની જેમ વ્યાપક, બધા મહારાયિઓમાં શ્રેષ્ઠ, અજિના સ્વામી,
તથા ધર્મ અને પ્રાણીઓના પાલનકર્તા ઈન્દ્રનું જ બધી સ્તુતિઓ ગુણગાન કરે
છે. (૬૧)

મહિમામય અરજિઓ દ્વારા અજિન એવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે જેમ
અથ ધાસ માટે હણહણે છે. તેવી રીતે ઘૃત માટે પણ તે અવાજ કરે છે. વાયુ
અજિનની જ્વાળાઓનું વહન કરે છે. હે અજિન ! એ સમયે તમારો ગમનપથ
કૃષ્ણવર્ષનો હોય છે. (૬૨)

હે સ્વર્યમાતૃષે ! તમે વૃદ્ધિદાતા, આયુવધક આદિત્યના હૃદયમાં
પ્રકાશમાળાને સ્થાપિત કરો છો. તમે ધાવા-પૃથિવી-અંતરિક્ષમાં પ્રકાશ ભરી દો
છો. (૬૩)

હે સ્વર્યમાતૃષે ! વિશ્વકર્માને તમને સ્વર્ગમાં સ્થાપિત કરી છે. તમે
બધાં પ્રાણીઓના પ્રાણાપાન, વ્યાન અને ઉદ્ધારનને સ્વર્ગલોકમાં ધારણ કરવા
યોગ્ય બનાવો. સૂર્ય તમારી રક્ષા કરો. તમે અંગિરાની જેમ રક્ષિત બનીને
દઢતાથી સ્થાપિત થાવ. (૬૪)

હે અજિન ! તમે સહલે ઈષ્ટકાઓની સમાન અને ઈષ્ટકાઓના
પ્રતિનિધિ છો અને તેના માટે ઉપયુક્ત છો. તમે અમને અનંત ફળ
આપો. (૬૫)

• સોળમો અધ્યાય •

અધિ : પરમેષ્ઠી, કૃત્સા, બૃહસ્પતિ, પ્રજાપતિ.

હે રુદ્ર ! તમારા કોધ, વાણી અને બાહુઓને નમસ્કાર કરીએ
છો. (૧)

હે રુદ્ર ! પર્વતવાસી ચેવા તમારું રૂપ કલ્યાણકારી અને સૌભ્ય છે.
તમારા આ પુરુષકળદાયી મંગળમયરૂપથી અમારી તરફ દસ્તિ કરો. (૨)

હે રુદ્ર ! તમે પર્વત ઉપર અથવા વાદળોની અંદર રહો છો. તમે બધા
પ્રાણીઓના રક્ષક છો. તમે પ્રલયકાળમાં જે વાણી ગ્રહણ કરો છો તેને
વિશ્વકર્માણ કરનારી બનાવો. અમારા પુરુષો અને પશુઓનું રક્ષણ કરો. (૩)

હે કેલાસપતિ ! અમે મંગળમય વાણીથી તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ.
આ વિશુ અમારા માટે આગોજ્યપ્રદ અને શ્રેષ્ઠ મનવાળું બનો. (૪)

હે દેવહિતેધી, સર્વરોગોનો નાશ કરનારા રુદ્ર ! તમે અમારા સર્પ વળે
શત્રુઓ અને રાક્ષસો આટિનો નાશ કરો. (૫)

સૂર્યરૂપમાં પ્રત્યક્ષ દર્શન આપનારા રુદ્ર ઉદ્યકાળમાં પ્રાણીઓના કર્મનો
વિસ્તાર કરે છે. અમે તેમના કોધને શ્યામ રાખવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ. (૬)

હે રુદ્ર ! વિષ ધારણા કરવાથી તમારો કઠ લીલો છે (નિલકંડ).
આહિત્યરૂપમાં તમારો ઉદ્ય-અસ્ત થાય છે. તમારાં દર્શન ગોપ અને
પનિહારિઓ પણ કરે છે. હે રુદ્ર અમારું પણ કલ્યાણ કરો. (૭)

હે નિલકંઠવાળા, હજાર નેત્રોવાળા, વર્ષા કરનારા, પર્જન્યરૂપ રુદ્ર તમને
અમે નમન કરીએ છીએ. હે રુદ્ર ! તમારા અનુચરોને પણ અમે પ્રણામ કરીએ
છીએ. (૮)

હે રુદ્ર ! સંદ્યા સમયે તમારા ધનુષ્યની ચઢાવેલી પણછ ઉત્તરી દો
અને બાણનો પણ ત્યાગ કરો. (૯)

આ જગધારી રુદ્ધના ધનુષ્યની પ્રત્યંચા ઉત્તરી જાય અને ભાથામાંથી
બાણ પણ ખાલી કરી દો. તમારા બાણ દેખાય નહિ અને તલવારની મ્યાન
પણ ખાલી કરી દો. અમારા રુદ્ર હવિયારો સંપૂર્ણરૂપથે છોડી દે. (૧૦-૧૧)

હે રુદ્ર ! તમારા હથને ધનુષ્ય-બાણના ઉપદ્રવ-રહિત રાખો. અમારું
સર્વ દિશાઓથી રક્ષણ કરો. (૧૨)

હે સહભ્રન્ત રુદ્ર ! તમે તમારા ધનુષ્યની પ્રત્યંચા ઉત્તરી દો, બાણોનુ
ઝણાને ફેંકી દો અને અમારા માટે કલ્યાણકારી તથા શ્રેષ્ઠ મનવાળા
બનો. (૧૩)

હે રુદ્ર ! તમારા ધનુષ્ય ઉપર ચઢેલા બાણને અમે નમન કરીએ છીએ.
તમારી બનો ભુજાઓ અને શત્રુ-નાશ માટે સમર્થ ધનુષ્યને અમે નમન કરીએ
છીએ. (૧૪)

હે રુદ્ર ! અમારા વડીલો, અમારાથી નાના, અમારાં બાળકો, યુવકો,
ગર્ભરથ શિશુ, અમારી માતા અને અમારા શરીરનો નાશ કરશો નહિ. અમારી
ગાયો, અચ્છો, ઘોડાઓને મારશો નહિ. હવિયુક્ત બનીને અમે દરરોજ તમારી
પ્રાર્થના કરીએ છીએ. (૧૫)

હિગ્રયમય બાહુવાળા, સેનાનાયક, હિશાઓના સ્વામી, પશુપાલક, તેજસ્વી, પીતવર્ણ ઉપવિત્તધારી અને ગુણવાન મનુષ્યોના સ્વામી રૂદ્ધને અમારા નમસ્કાર. (૧૭)

ભૂખરાવણ્યવાળા, વિશ્વકર્મા, વનસ્પતિ-પાલક, ભૂમંડળ-વિસ્તારક, જીવપોષક, શ્રેષ્ઠ મંત્રધાતા, ઔર્ધ્વધિન્યાલક, સંગ્રામમાં શત્રુનાશક, પંક્તિબદ્ધ સેનાઓના પાલક (તૃણ અથ, પાંચ પાયદળ, એક રથ, એક ધ્યાવાળી ટુકડીને પંક્તિ કહેવાય છે) અને રક્ષક એવા રૂદ્ધને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૧૮)

અમારી રક્ષા માટે કાન સુધી ધનુષ ખેંચનારા, વીર સેનાઓના અધિપતિ અને પાલક, ઉપદ્રવી દુષ્ટો ઉપર તલવારથી પ્રથાર કરનારા, અપહૃણાકારી ચોરોના નિયંતા અને વનોના પાલક રૂદ્ધને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૧૯)

વૃઘભ ઉપર બેસનારાં પશુઓ માટે વ્યાધિરૂપ, અન્નોના સ્વામી, સંસારના શાસક, જગતના પાલક, પાપથી બચાવનારા, જનપાલક-કર્તા અને શ્રેષ્ઠ કર્મ કરનારાઓના રક્ષક રૂદ્ધને નમન કરીએ છીએ. (૨૦)

લૂટારુથોના નિયંત્રક, ગુપ્તચરોનું ધ્યાન રાખનારા, ઉપદ્રવિઓને અટકાવનારા, ચોરોના નિયંત્રક રૂદ્ધ દેવને નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૨૧)

પાઘડી ધારણ કરી પર્વત ઉપર વિચરણ કરનારા, પારકી સંપત્તિ હરી લેનારાઓને નિયંત્રણમાં રાખનારા, પાપીઓને ભયબહીત કરનારા અને દમન કરનારા રૂદ્ધને નમન કરીએ છીએ. (૨૨)

પાપીઓનું દમન કરવા માટે બાજુ ચલાવનારા, જાગતા રહેનારા અને ઊંઘી ગયેલા લોકોના હૃદયમાં સ્થિત રહેનારા અને વેગયુક્ત ગતિવાળા રૂદ્ધદેવને નમન કરીએ છીએ. (૨૩)

સભારૂપ રૂદ્ધદેવને નમન છે. સભાપતિરૂપ રૂદ્ધદેવને નમન છે. અશ્વપતિરૂપ અને સંગ્રામમાં જઈ પ્રથાર કરનારા રૂદ્ધને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૨૪)

હેવોના અનુચર, ગાળોના અધિપતિ, સમૂહો અને જાતિ સમૂહોના અધિપતિ, વિવિધ રૂપવાળા અને વિશ્વરૂપ વાળા રૂદ્ધને નમન કરીએ છીએ. (૨૫)

સેનારૂપ, સેનાપતિરૂપ, રથીરૂપ, રથહિનરૂપ રથિઓ અને સારથિઓના

હદ્યમાં સૂક્ષ્મરૂપે રહેતા રૂદ્ધદેવને નમન કરીએ છીએ. (૨૬)

શિલ્પ વિદ્યાના શાતા, રથ-નિમાણ વિદ્યાના શાતા અને માટીનાં વાસણો બનાવવાની કળાના જ્ઞાનકાર રૂદ્ધ દેવને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૨૭)

સંપૂર્ણ વિશ્વના સર્જનહાર, દુઃખનાશક, પાપનાશક, નીલકંઠ અને મેઘ સહિત આકાશમાં રહેનારા રૂદ્ધને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૨૮)

જ્યા-જૂટધારીરૂપને નમન, મૂડ ડેશધારીને નમન, ધનુધરીને નમન, પર્વત ઉપર શથન કરનાર, સર્વના અંતર્યમી વિષ્ણુરૂપને નમન, શત્રુઓમાં વ્યાપ્ત થનાર અને યજ્ઞ તથા સૂર્યમંદળમાં વાસ કરનારા રૂદ્ધ ભગવાનને અમે નમન કરીએ છીએ. (૨૯)

અલ્ય શરીરી, વામનરૂપ ધારી, ગ્રૌદંગ, વિદ્યા-વિનયરંપણ, પાંડિત્યપૂર્ણ વ્યવહાર કરનાર અને સર્વના અગ્રગણ્ય તેમજ સર્વના પ્રમુખ એવા રૂદ્ધને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૩૦)

વિશ્વવ્યાપક, ગતિશીલ, જળરૂપમાં પ્રવહમાન, આત્મરૂપ અને નદી તેમજ દીપમાં વર્તમાન રહેનારા રૂદ્ધને વારંવાર નમન કરીએ છીએ. (૩૧)

જ્યોષ્ઠરૂપ, કનિષ્ઠરૂપ, ઉત્પન્ન થવાવાળા અને સૃષ્ટિનાશ પદી સંતાનરૂપે ઉત્પન્ન થનારા રૂદ્ધને નમન કરીએ છીએ. (૩૨)

મૃત્યુલોકનાં પ્રાણીઓમાં રહેનારા, મંગલ કાર્યોમાં રહેનારા, પાપીઓનો નાશ કરનારા યમરૂપ અને પરલોકવાસી પ્રાણીઓને સુખ આપનારા, યજ્ઞ-પ્રચારના કારણરૂપ, પ્રાણીઓના જન્મ-મરણ-બંધન છોડાવનારા તેમજ ધાન્ય આધિમાં રહેલા રૂદ્ધને પ્રદાન કરીએ છીએ. (૩૩)

વન-વૃક્ષ-તૃણ-વલ્લીમાં વિદ્યમાન, ધ્વનિ-પ્રતિધ્વનિમાં વિદ્યમાન, સેના પંક્તિમાં વિદ્યમાન, ગમનશીલ રથ-પંક્તિમાં રહેનારા અને વીરો તેમજ શત્રુઓના હદ્યને વિરીરી કરનારા તેમજ શસ્ત્ર-અસ્ત્રોમાં રહેનારા ઈશ્વરરૂપ રૂદ્ધને નમન કરીએ છીએ. (૩૪)

શિરસ્ત્વાણ અને તનુગ્રાણધારી, રથ તથા હાથીની અંબાઈ ઉપર બેસનારી, પ્રસિદ્ધ સેનાઓના સ્વામી અને રણભેરીમાં બિરાજતા રૂદ્ધદેવતાને નમન. (૩૫)

સંધર્પશીલ વીરોના રક્ષક રૂદ્ધને નમસ્કાર. વિચારશીલ વિદ્ધાન, ખરુગ, ભાયું અને બાળ ધારણ કરનારા, ત્રિશૂલ આદિ આયુધો ધારણ કરનાર અને ધનુષ્ય ચલાવવામાં કુશળ રૂદ્ધદેવને નમસ્કાર. (૩૬)

ગામડાના નાના માર્ગો, શહેરોના રાજમાર્ગો, દુર્ભિમ માર્ગોમાં રહેનારા અને પર્વતના નીચા ભાગમાં, સરોવરમાં, જળમાં અને ગુફામાં રહેનારા રૂદ્ધને નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૩૬)

કૂપમાં રહેનારા, અત્યંત પ્રકાશમાં રહેનારા, ધોર અંધકારનો નાશ કરનાર, ધૂપ, મેઘ અને વૃષ્ટિ ધારામાં રહેનારા તેમજ વૃષ્ટિ રોકવામાં પણ સુમર્થ ઓવા રૂદ્ધને પ્રણામ. (૩૮)

વાયુના પ્રવાહમાં, પ્રલયરૂપમાં, પવનમાં, વાસ્તુકળામાં રહેનારા રૂદ્ધદેવ અને વાસ્તુગહના પાલક રૂદ્ધદેવને નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૩૯)

કલ્યાણમયી દેવવાણીને નમસ્કાર, પ્રાણીઓના પાલક રૂદ્ધને નમસ્કાર, શત્રુઓને સામેથી મારનારા અને શત્રુઓને દૂર્થી મારનારા રૂદ્ધને નમન, પ્રલયંકારી રૂદ્ધને નમન, અત્યંત હનુનીલ હરિતકેશ રૂદ્ધને નમસ્કાર, વૃક્ષરૂપવાળા અને સંસાર આગરથી પાર કરાવનારા પરમપિતા રૂદ્ધને નમસ્કાર. (૪૦)

ઈહલોક અને પરલોકના સુખદાતા, ભક્તોનું કલ્યાણ કરનારા અને મંગળકારી રૂદ્ધને નમસ્કાર. (૪૧)

સમુદ્રના આ તરફના અને પેલી તરફના તર તેમજ મધ્ય ભાગમાં રહેનારા, સમુદ્ર નૌકામાં રહેનારા, તીર્થોમાં રહેનારા, જળના ડિનારે રહેનારા અને સમુદ્રના ઝીણરૂપે રહેલા તેમજ કુશઅદિમાં વિદ્યમાન રૂદ્ધને નમસ્કાર. (૪૨)

નદીની રેતમાં રહેનારા, નદીના પ્રવાહમાં રહેલા, નદીની અંદર પેલા, કકરોમાં રહેલા, સિયર જળમાં વિદ્યમાન, જટાજૂટધારી રૂદ્ધને નમન. શરીરમાં અત્યાર્મીરૂપે રહેલા, પૃથ્વી અને જળપ્રવાહમાં રહેલા રૂદ્ધને નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૪૩)

ગાયોના ગૌચર સ્થાનમાં રહેલા, ગૌશાળામાં રહેલા, ધરોમાં રહેલા, હદ્યમાં રહેલા, દુર્ભિ રથમાં રહેલા અને પર્વતકંદરામાં તેમજ ગહન જળમાં વિદ્યમાન રૂદ્ધને નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૪૪)

સુકાયેલા કાઠમાં, લીલા પાંદડામાં, પૃથ્વીની ધૂળમાં, પુષ્પની ગંધમાં, ઘસ્સમાં, ફળદૂપ જમીનમાં રહેલા અને પ્રલયકાલાજિનમાં રહેલા રૂદ્ધને નમસ્કાર કરીએ છીએ. (૪૫)

પાનમાં વિરાજિત, નીચે પડેલા, પાંદડામાં વિરાજિત દેવને નમસ્કાર,

ઉત્પત્તિ નિમિત્ત હુમેશા ઉઘમશીલ રહેનારા હે રુદ્ ! તમે વ્રિવિધ તાપના ઉત્પત્તિકર્તા છો. તમને અમે પ્રશ્નામ કરીએ છીએ. જેઓ અજિન, વાયુ, વરસાદ અને સૂર્ય દ્વારા વિશ્વનું પાલન કરે છે તે રુદ્ દેવને અમારા નમસ્કાર. (૪૬)

હે રુદ્ ! તમે પાપીઓની દુગતિ કરાવો છો. હે સોમપોષક, લીલા ભૂખરા રંગવાળા રુદ્ ! અમારા પશુઓને ભયભીત કરશો નહિ. અમારી પ્રજા અને પશુઓનું રક્ષણ કરો. તેમને રોગ રહિત બનાવો અને ભધાનું કલ્યાણ કરો. (૪૭)

અમે જટાધારી રુદને અમારી બુદ્ધિઓને પ્રેરણા આપનાર તરીકે નમન કરીએ છીએ. વિશ્વ પરિવારના એકમ તરીકે અમારું ગામ ચિંતારહિત અને સમૃદ્ધ (પરિપુષ્ટ) બનો. (૪૮)

હે રુદ્ ! તમારી કલ્યાણકારી શક્તિ વડે અમારા જીવનને સુખમય બનાવો. (૪૯)

હે રુદ્ ! તમારા આયુધો અને તમારો કોધ અમને સતતવે નહિ. હે ઈચ્છિત ફળ આપનાર રુદ્ ! આ યજમાનના ભયને દૂર કરો અને અમારા પુત્રોને પણ સુખ આપો. (૫૦)

હે શિવ ! તમે કલ્યાણકારી છો. તમે અમારા માટે શાંત અને શ્રોષ મનવાળા બનો રહો. તમારા આયુધો અમારા શત્રુઓ અને દુષ્ટો ઉપર પડો. (૫૧-૫૨)

હે ભગવાન ! તમે તમારાં હજારો શસ્ત્રોનું મૂળ અમારા તરફ કરશો નહિ. (૫૩)

જે રુદ્ પૃથ્વી ઉપર વાસ કરે છે તેમના આયુધ અમારાથી દૂર ગાઓ. (૫૪)

નીલકંઠ અને ઉજાવલ કંઈ તેમજ સ્વર્ગાક્રિત રુદ્ તમારા બધાના ધનુષોને અમે અમારાથી દૂર મૂકી આપીએ છીએ. (૫૫)

સર્વભૂતાવિપત્તિ, શિખાહિન અને મુનિત મસ્તકવાળા અથવા જટાઝૂટવાળા જે રુદ્ છે તેમના આયુધોને અમારાથી હજારો યોજન દૂર કરી આવો. (૫૬-૫૮)

શ્રેષ્ઠ માગોના સ્વામી, ઉત્તમ માગોના રક્ષક, અન્નના ધારક અને જીવન-પર્યાત સંગ્રહમાં રત રહેનારા રુદ્રોનાં શસ્ત્રોને અમે સ્વર્ગથી હજારો યોજન દૂર મૂકીએ છીએ. (૫૯)

જેઓ હાથમાં ગાલ-તલવાર ધારણ કરે છે તે રુદ્રના આયુધો અમે જાતે જ હજારો યોજન દૂર મૂકી આવીએ છીએ. (૬૧)

જે રુદ્ર અન્ન ખાનારાં પ્રાર્થિતોને (રોગગ્રસ્ત કરે છે) દુઃખ આપે છે અને જે જળ, દૂધ વગેરે પીવાવાળા મનુષ્યોને રોગગ્રસ્ત કરે છે તેવા રુદ્રના આયુધોને અમે હજારો યોજન દૂર મૂકી આવીએ છીએ. (૬૨)

જે રુદ્ર બધી દિશાઓમાં આશ્રય ધરાવે છે તે રુદ્રના તમામ શરૂંઓને અમે મંત્ર-બળ વડે હજારો યોજન દૂર ચાખીએ છીએ. (૬૩)

સ્વર્ગમાં બિરાજતા રુદ્ર પાસે વરસાદુપી બાળ છે. તેમને અમારા નન્યાન. બધી દિશાઓમાં હાથ જોડીને હે રુદ્ર તમને અમે નમન કરીએ છીએ. હે રુદ્ર ! તમે અમારા રક્ષક બની અમારું કલ્યાણ કરો. (૬૪)

પૃથ્વી ઉપર રહેલા રુદ્રનું બાળ અન્ન છે. એવા રુદ્રને અમે બધી દિશાઓમાં હાથ જોડીને નમન કરીએ છીએ. રુદ્ર અમારા માટે કલ્યાણકારી બનો. (૬૫-૬૬)

• સતરમો અધ્યાય •

અધિ : મેધાતિથિ, લોપામુદ્રા, ભરદ્વાજ, વિશ્વકર્મા

હે પ્રસિદ્ધિદાતા મરુદ્રગણ ! તમે બળના કારણરૂપ છો. અમને શ્રેષ્ઠ ગાયો, જળ અને દુઃખ રસ આપો. હે અજિન ! તમે આ આદુતિનો સ્વીકાર કરો. હે અજિન ! તમારો કોધ એવા મનુષ્ય પાસે પહોંચે જે અમારો દેષ કરતો હોય. (૧)

હે અજિન ! તમારી કૃપાથી આ ઈષ્ટકાઓ અભિષ્ટ ફળ આપનારી ગાયની જેમ અમારા માટે લાભદારી બનો. (૨)

હે ઈષ્ટક ! તમે સત્યવૃદ્ધિકર્તા ઋતુ-રૂપ છો. તમે અમારા માટે ઘૃત-મધુથી સિંચિત, સુશોભિત અને અભિષ્ટ ફળ આપનારી બનો. (૩)

હે અજિન ! અમે આપને સમુદ્રના શેવાળ વગેરે (તાપ-અવાહકો)થી ઘેરીને સુરક્ષિત ચાખીએ છીએ. તમે અમારું કલ્યાણ કરો. (૪)

હે અજિન ! અમે તમને હિમના જરાયુ (સંરક્ષક આવરણ) સમાન ચારે બાજુથી લાપોઠીને આપની રક્ષા કરીએ છીએ. આપ અમારા માટે પવિત્ર કર્તા અને કલ્યાણરૂપ સિદ્ધ થાવ. (૫)

હે અજિન ! ભૂમિની ઉપર આવો અને વેતસુ (વડવાનલ)ની સાથે નદીઓમાં પ્રવાહિત થાવ. અમારા આ યજને તમે સફળ બનાવો. (૬)

હે અજિનદેવ ! તમારી જ્વાળાઓ અમારા વિરોધીઓને સંતાપ આપો. આપ અમારા માટે પવિત્રરૂપ અને કલ્યાણકારી બનો. (૭)

હે દિવ્યગુણવાળ ! અજિન ! આપ આપની દીપ્તિમાન જ્વાળારૂપી જિહ્વાથી દેવતાઓને અમારા યજમાં આવાહિત કરો અને યજન કરો. (૮)

હે દિવ્ય અજિન ! અમારા યજમાં દેવોને બોલાવો અને અમારા માટે હવિષ્યાન પ્રાપ્ત કરાવો. (૯)

જેવી રીતે ઉષાકાળ વિશ્વને શોભા પ્રદાન કરે છે તેવી રીતે પૂર્ણહૃતિના હિંદુક, અજર, ગતિમાન, શત્રુહન્તા અજિનદેવ પોતાના તેજથી સંસારને સુશોભિત કરે છે. એવા અજિનને અમે પ્રદીપ્ત કરી છીએ. (૧૦)

હે અજિન ! આપની દીપ્તિમાન જ્વાળાઓ બધા રસોને આકર્પિત કરનારી છે. આપના તેજને નમન છે. આપની જ્વાળાઓ અમને છોડીને અન્યને સંતાપ પહોંચાડે. આપ અમારા માટે પવિત્રકારક અને કલ્યાણરૂપે સિદ્ધ થાવ. (૧૧)

જઈએનિરૂપે મનુષ્યોમાં વિદ્યમાન અજિનને આ આહુતિ સમર્પિત છે. વડવાનિરૂપે સમુદ્રમાં વિદ્યમાન અજિનને આહુતિ આર્પણ છે. બહિરૂપથી ઔષધિઓમાં વિદ્યમાન અજિનને આહુતિ આપીએ છીએ. દાવાળારૂપે વૃક્ષોમાં રહેલા અજિનને આહુતિ આપીએ છીએ. સૂર્યરૂપે સ્વર્ગમાં રહેલા અનેકરૂપવાળા અજિનને પૃથ્વે-પૃથ્વે આહુતિઓ આર્પણ કરીએ છીએ. (૧૨)

જે દેવગણ આહુતિઓ આપ્યા વિના જ હવિષ્યાન ગ્રહણ કરે છે, તે પ્રાણરૂપ દેવગણ આ યજમાં મધ્ય, દીપ વગેરે હવિભાગનું જાતે જ પાન કરે. (૧૩)

ઈન્દ્ર આદિ દેવતાઓમાં પ્રધાન એવા પ્રાણપદિ દેવતા કે જેના વનર શરીર નિયોતન બની જાય છે તે પ્રાણ સ્વર્ગમાં પણ નથી રહેતા કે પૂર્વી ઉપર પણ નથી રહેતા. તે તો પ્રત્યેક ઈન્દ્રિયમાં વિદ્યમાન રહે છે. (૧૪)

હે અજિન ! તમે પ્રાણ, આપાન વગેરે વાયુ તેમજ બળપ્રદાન કરનાર અને કલ્યાણકારી છો. તમારા આયુધો અમારા સિવાય અન્યને સંતાપ પહોંચાડે. (૧૫)

હુ આજન દેવ ! તમે તમારા તીક્ષ્ણ હત વડે વિઘ્નકર્તાઓને ભગાડી હો અને અમને ધન પ્રદાન કરો. (૧૬)

સર્વદ્ધા, પરમેશ્વર બધાં પ્રાણીઓના પાલક અને સંહારક પણ છે. તમે પહેલા એક રૂપ ધારણા કરીને પણી અનેક રૂપો ધારણા કરી માયાના વિકારવાળા દેહમાં પ્રવિષ્ટ થાવ છો. (૧૭)

ધાવા-પૃથિવીનું નિમાણ કરતી વખતે પરમેશ્વર કોના આધારે ટકેલા હતા ? જેવી રીતે મૃત્તિકાશી ઘટદ્વારાનિ બને છે તેવી રીતે જ પ્રાણીઓની રચના પરમેશ્વરે પદાર્થોમાંથી કરી છે. (૧૮)

ચોતરફ જોનારા, બધી દિશાઓમાં ભુજાઓ અને ચરણો રાખનારા અદ્વિતીય પરમાત્મા ધાવા-પૃથિવીમાં અધિષ્ઠાન રહિત બનીને પ્રગત થાય છે. તેમણે ઉપાદાન સાધનની સહાય વગર અનિત્ય પંચભૂતોના સંયોગ વડે જ આ વિશ્વની રચના કરી છે. (૧૯)

તે વન કેવા પ્રકારનું હતું ? તે વૃક્ષ કર્યું હતું ? કયા વન અને વૃક્ષ દ્વારા વિશ્વકર્મા ભગવાને ધાવા-પૃથિવીને અંબંકૃત કરી હતી ? હે વિદ્વાનો ! બધા ભુવનોના ધારણકર્તા-વિશ્વકર્માને જે સ્થાન નિશ્ચિત કર્યું છે તેના ઉપર મનન કરો, તેના વિશે પૂછા કરશો નહિ. (૨૦)

હે વિશ્વકર્મા ! તમે સ્વધા-રૂપ હવિ ગ્રહણ કરી યજમાનને ઉત્તમ, મધ્યમ અને નિર્દૃષ્ટ શ્રેષ્ઠાના ધામ પ્રદાન કરો અને યજમાનને હવિ વડે પ્રવૃદ્ધ કરી તમે પણ યજન કરો. કેમકે તમાંનું યજન કરવાનું કોઈ મનુષ્યમાં સામર્થ્ય નથી. તમે જ આ યજમાનને હવિ-પ્રદાન કરવાનું શિક્ષણ આપો. (૨૧)

હે વિશ્વકર્મા ! અમારા દ્વારા અર્પણ કરાયેલા હવિ વડે પ્રસન્ન થઈને તમે આ યજમાં પૃથ્વી અને સ્વર્ગનાં પ્રાણીઓને અમારા અનુદૂષણ બનાવો. અમારા યજમાં પદાર્થી ઈન્દ્રદેવ અમને આત્મ-જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરો. (૨૨)

અમે આ યજમાં સૂર્યિકર્તા ઈચ્છાનું આવાહન કરીએ છીએ. હે વિશ્વનું કલ્યાણ કરનારા અભિનદેવ ! પ્રીતિપૂર્વક અમારી આહુતિઓ ગ્રહણ કરો. (૨૩)

હવિ દ્વારા વૃદ્ધ પામનારા હે વિશ્વકર્મા ! તમે ઈન્દ્રને વિશ્વના રક્ષક બનાવ્યા છે. આ ઈન્દ્રદેવનું પ્રાચીન ઋષિઓએ જેવી રીતે આવાહન કર્યું હતું તેવી રીતે અમે પણ તેમનું આવાહન કરીએ છીએ. (૨૪)

પ્રાચીન ઋષિઓએ ધાવા-પૃથ્વીના અંતરિક ભાગોને સુદૃઢતા પ્રદાન કરી હતી અને તેનો વિસ્તાર કર્યો હતો અને તેને દઢ બનાવવા વૃત્તને ઉત્પન્ન કર્યો હતો. (૨૫)

હે પરમાત્મા તમે સર્વજ્ઞ અને બધાના મનની વાત જાણી લેનારા છો,
તમે જ સપ્તર્ષિઓને ઉત્પન્ન કર્યા છો. (૨૬)

પરમપિતા પરમાત્મા સર્વદ્ધા વિધાતા અને બધાના ધારક તેમજ
સર્વજ્ઞ છે. તેઓ એક જ છે પરંતુ દેવોનાં રૂપમાં અનેક નામવાળા છે.
પ્રલયકાળમાં બધા લોક તમારામાં જ વિલીન થાય છે. (૨૭)

ઈશ્વર દ્વારા ઉત્પન્ન કરાયેલા સપ્તર્ષિઓ દ્વારા પ્રાણીઓની રચના
કરવામાં આવી અને તેમના દ્વારા જ જળ-રસ અને કામનાઓનું દાન કરવામાં
આવ્યું. (૨૮)

હૃદયરૂપી ગુણમાં બિરાજમાન જે ઈશ્વર છે તે, સ્વર્ગ, પૃથ્વી અને
દેવોથી પણ દૂર છે. સર્વ પ્રથમ ઉત્પન્ન થયેલા જળમાં ગર્ભરૂપે કોણ હતું ?
કોના કારણે ગ્રસિઓને દેવત્વ પ્રાપ્ત થયું ? (૨૯)

જળના ગર્ભમાં ઈશ્વર જ રહેલા હતા. જે ગર્ભ દ્વારા બધા દેવતાઓ
ઉત્પન્ન થાય છે તેનો આધાર કોણ છે ? તે અજન્મા પરમાત્માની નામિ દ્વારા
જ બધાં પ્રાણીઓ અને દેવતાઓ ઉત્પન્ન થયા છે. (૩૦)

જે પરમાત્માએ આ સૃષ્ટિની રચના કરી છે, તેઓ પ્રાણીઓના
અંત:કરણમાં વાસ કરે છે. આપણા અહંકારને કારણે તેઓ દૂર જતા રહે છે.
અજ્ઞાનના કારણે જ તેમને જાણી શકતા નથી. કારણકે અસત કલ્યાણ કરનારા
અવિચારી લોકો પરલોકની કામનાથી સકામ યજો જ કરે છે. (૩૧)

બહુંડમાં પ્રથમ દેવનો પ્રાદુર્ભાવ થયો. પછી અજ્ઞ પ્રગટ થયા અને
પછી ઔષધિઓને ઉત્પન્ન કરનાર પર્જન્યનો જન્મ થયો. પર્જન્યે ઉત્પન્ન
થઈને જળને ગર્ભમાં ધારણ કર્યો. (૩૨)

ભ્યદ્યાતા, શત્રુનો નાશ કરનાર, ગર્જનશીલ, સતત સાવધાન અને
અદ્વિતીય વીર ઈન્દ્ર એક સાથે સો સેનાઓ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી લે
છે. (૩૩)

હે પુરુષો ! શત્રુઓને પીડા આપનાર ઈન્દ્રના બળ વડે તમે શત્રુ-સેના
ઉપર વિજય મેળવો અને શત્રુઓને વશમાં કરી તેમનો નાશ કરો. (૩૪)

શત્રુઓ સામે યુદ્ધ કરનાર હે ઈન્દ્ર ! તમે યજ્ઞમાનના સોમરસનું
પાન કરવા પદ્ધારો છો. તમે શ્રેષ્ઠ ધનુષ્ય અને બાણ લઈને શત્રુ-સેના સામે
જાવ છો. હે ઈન્દ્ર ! તમે અમારા રક્ષક છો. (૩૫)

હે બૃહસ્પતિ ! તમે રાક્ષસોનો નાશ કરો છો. તમે શત્રુઓ અને શત્રુસેનાને પીઠિત કરી અને તેનો નાશ કરી અમારી રક્ષા કરો. (૩૬)

હે ઈન્દ્ર ! તમે શત્રુઓના બળને આપો છો અને તમે પોતે અધિક બળવાન બની સ્તુતિ કરનારાઓનું રક્ષાણ કરો છો તેમજ શત્રુઓનો તિરસ્કાર કરો છો. આપ આપના રથમાં બેસીને જલદી યજ્ઞમાં પદ્ધારો. (૩૭)

હે દેવો ! ઈન્દ્રને શત્રુઓનો નાશ કરવાના વીર કર્મમાં તમે પ્રોત્સાહિત કરો અને ઈન્દ્રની સાથે તમે પણ વેગપૂર્વક અહીં પદ્ધારો. (૩૮)

હે અજેય, પરાક્રમી અને વજધારી ઈન્દ્ર ! તમે રાક્ષસોને તિરસ્કૃત કરી અમારી સેનાનું રક્ષાણ કરો. (૩૯)

હે ઈન્દ્ર અને બૃહસ્પતિ ! તમે શત્રુઓ સામે વિજય મેળવનાર દેવ સેનાઓનાં પાલનકર્તા છો. મરુદ્રગણ દેવસેનાની આગળ રહો, સંદક્ષિણ સોમ પણ અગ્રસ્થાને રહો. (૪૦)

આદિત્યગણ, મરુદ્રગણ, ઈન્દ્ર અને વરુણના શ્રેષ્ઠ બળ વડે દેવ-સેનાનો સદાય જયઘોષ થાય છે. (૪૧)

હે ઈન્દ્ર ! તમે તમારા આયુધોને ધારદાર બનાવો. અમારા પુરુષોના મનને પ્રસન્ન કરો. તમારા વિજયશીલ રથને ચારે બાજુ ઘુમાવો. (૪૨)

હે ઈન્દ્ર ! તમે અમારા રક્ષક બનો. અમારા બાળ શત્રુઓનો તિરસ્કાર કરનારા બનો. શત્રુ-વીરો કરતાં અમારા વીરોને શ્રેષ્ઠ બનાવો. હે દેવગણ અમારી રક્ષા કરો. (૪૩)

હે વ્યાધિ ! તમે શત્રુઓની સેના માટે કષ્ટદાયિની અને શત્રુ-સેનાના ચિત્રને મોહિત કરનારી છો. તમે શત્રુઓના હંદયને શોકસંતપ્ત બનાવી શત્રુઓને ઘોર અંધકારમાં નાંખી દો. (૪૪)

હે બાળાર્થી ભલ્લાસ્ત્ર ! તમે અભિમંત્રિત થાવ. અમારા દ્વારા તમને છોડવામાં આવે ત્યારે તમે શત્રુઓની સેના ઉપર જઈને પડો. (૪૫)

હે વીર યોદ્ધાઓ ! તમે શત્રુ-સેના ઉપર તૂટી પડો. આપણો વિજય નિશ્ચિત છે. ઈન્દ્ર તમને વિજય-નુઝ આપનાર બનો. તમારી ભુજાઓ પરાક્રમાયુક્ત બનો. (૪૬)

હે મરુદ્રગણ ! શત્રુ-સેના ઓજસ્વિની છે. તેને તમે મોહમાં નાંખી દો અને શત્રુસેનાને યુદ્ધમાંથી નિવૃત્ત કરી દો. (૪૭)

જે સંગ્રહમાં શત્રુઓના બાળ વરસતા હોય તે સંગ્રહમાં પહોંચો જઈને

ઈન્દ્ર, બૃહર્ષિતિ અને અદિતિ અમને વિજય આપાવો અને અમને સુખ આપો. (૪૮)

હે યજમાન ! તમારાં મર્મ-રથાનોને અમે કવચ વડે હાંકી દઈએ છીએ. સોમદેવ તમને મૃત્યુનિવારક કવચથી હાંકી હે, વરુણ તમને શ્રેષ્ઠ ભળવાળા બનાવો અને દેવતાઓ તમને વિજયી બનાવો. (૪૯)

હે ઘૃત વડે તૃપ્ત થનારા અજિનદેવ ! યજમાનને તમે શ્રેષ્ઠતા પ્રદાન કરો. યજમાનના ધનની પુષ્ટિ કરો અને તેમને સંતાનવાન બનાવો. (૫૦)

હે ઈન્દ્ર ! અમારા યજમાનને તમે એવું ઔષ્ણ્ય આપો જેથી તેઓ સમાનજન્મા શત્રુઓ ઉપર શાસન કરે. તમે યજમાનને તેજસ્વી બનાવો. (૫૧)

હે અજિન ! અમે યજમાં હવિ તૈયાર કર્યો છે. તમે યજમાનોની વૃદ્ધિ કરનારા બનો. યજમાનો યજ્ઞાદિ કર્મમાં પ્રવૃત્ત બને અને દેવો યજમાનને શ્રેષ્ઠ બનાવો. (૫૨)

હે અજિનદેવ ! તમને વિશેષેવા ઉપર લઈ જાય છે. તમે બધ્ય દીપિ બનો અને અમારા માટે કલ્યાણકારી બનો. (૫૩)

હે યમ, ઈન્દ્ર, વરુણ, સોમ અને દિશાઓ અમારી કુબુદ્ધિને તમે દૂર કરો. યજમાનના ધનની પુષ્ટિ કરો અને યજના રક્ષક બની તમે અમારા યજને સમૃદ્ધ બનાવો. (૫૪)

જ્યારે દેવતાઓ હવિ ગ્રહણ કરે છે અને હવિ-અન્ન વડે અજિનને પ્રદીપન કરે છે ત્યારે યજ પ્રવૃત્ત થાય છે અને યજમાન તેજસ્વી બને છે. (૫૫)

દેવ, સેવક, યજમાન અજિનને પ્રદીપન કરીને યજાનુષ્ઠાન કરે છે. અત્યિજ યજમાં દેવ-યજન-કામનાથી પ્રવૃત્ત થાય છે. (૫૬)

જ્યારે ચતુર્થ યજ-અનુષ્ઠાન થાય છે ત્યારે સંસ્કારિત હવિ યજ દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. તે સમયે આપવામાં આવતા આશીર્વયન દ્વારા અમારું કલ્યાણ થાવ. (૫૭)

હરિત (લીલા) વર્ષાવાળી વનસ્પતિઓ અને એના પર આશ્રિત બધ્ય જીવોનું પોષણ કરનાર તેજસ્વી સૂર્યદીવ પોતાનાં કિરાણોને પૂર્વમાંથી જ પ્રગટ કરી દે છે. તેઓ સતત ગમનશીલ છે. (૫૮)

સમુદ્રમાંથી જળ ગ્રહણ કરનારા, વરસાદ કરનારા, વ્યાપક એવા

સૂર્યદિવ પૂર્વ દિશામાંથી ઉદ્દિત થાય છે અને પછી આકાશમાં જઈને નરો
લોકની રક્ષા કરે છે. (૫૦)

બધા રથીઓમાં મહારથી, સર્વના સ્વામી અને સત્યધર્મના પાલક ઈન્દ્ર
બધી સ્તુતિઓ વડે અભિવૃક્તિ પામે છે. (૫૧)

હે અજિન ! તમે બધા દેવો માટે હવિ લઈ જાવ છો. તમે અહીં દેવોનું
આવાહન કરો. યજ્ઞ દ્વારા બધા દેવોને હવિ પહોંચાડો. (૫૨)

હે ઈન્દ્ર ! અમને અન્નનું દાન કરો. અમારા શત્રુઓની અધોગતિ થાય
તેવું તમે કરો. (૫૩)

હે દેવગણ ! અમને ઉત્કૃષ્ટ બનાવો અને અમારા શત્રુઓ ભવે નિકૃષ્ટ
રહેતા. હે ઈન્દ્ર અને અજિન ! તમારા વડે શત્રુઓને પરાજ્યત બનાવી તેમનો
નાશ કરો. (૫૪)

હે ઋત્વિજો ! અજિનદેવથી ઉત્તમ સુખ પ્રાપ્ત કરીને, ઉખા પાત્રને
ધથોમાં ધારણ કરીને શૌર્ય બતાવો. આપ દેવગણોની સાથે મળીને,
દિવ્યલોકમાં જઈ સુખપૂર્વક રહો. (૫૫)

હે ઉખા (પાત્ર)માં રહેલા અજિન ! તમે મેઘાવી છો. તમે ચિત્ત
અજિનની સાથે રહો. તમે દશો દિશાઓને પ્રકાશિત કરી અમારાં સંતપ્તનોને
બળ આપો. (૫૬)

અમે પૃથ્વીથી ઊંચા એવા અંતરિક્ષમાં આરૂઢ થઈએ છીએ, અને
અંતરિક્ષથી ઊંચા ધૂલોકમાં આરૂઢ થઈએ છીએ. ત્યારે ધૂલોકના સુખસ્વરૂપ
વલયથી ઊંચે રહેલ પરમ જ્યોતિર્માન સૂર્યલોકને પ્રાપ્ત કરીએ છીએ. (૫૭)

જે વિદ્ધાન વિશ્વધારક યશનું અનુષ્ઠાન કરે છે તેઓના બધા જ હુંઘો
દૂર થઈ જાય છે અને તેઓ શુભત્વના પોષક એવા સ્વર્ગમાં ગમન કરીને
સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. (૫૮)

હે અજિન ! તમે યજ્માનોના પ્રમુખ છો અને દેવો તેમજ મનુષ્યોના
નેત્ર સમાન છો. યજ્માન તમારી કૃપાથી સુખપૂર્વક સ્વર્ગલોકને પ્રાપ્ત
કરે. (૫૯)

દિવસ અને રાત્રીની મધ્યે, સંધ્યાકાળમાં પ્રજ્વલિત અજિનને અમે તૃપ્ત
કરીએ છીએ. યજ્ઞના ફળાંપે ધન આપનાર દેવતા અજિનને ધારણ કરે
છે. (૬૦)

હે હજાર નેત્રોવાળા અજિનદેવ ! તમારે હજાર પ્રાણ અને હજાર કાન.

પણ છે. તમે સહભ્ર સંપત્તિઓના સ્વામી છો. અમે તમને હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. તમને આપવામાં આવેલી આખુતિઓનો સ્વીકાર કરો. (૭૧)

હે અજિન ! તમે ગરુડ સમાન છો. આથી તમે પૃથ્વી ઉપર સ્થિર થાવ અને જગપથી અંતરિક્ષને પૂર્ણ કરો. તમારા સામયથી સ્વર્ગ અને દિશાઓને સ્થિર કરો. (૭૨)

હે આખુત અજિન ! તમે પૂર્વ દિશામાં સ્થિત છો અને હે વિશેષેટો ! તમે આ સ્થાનમાં અજિનની સાથે રહો. (૭૩)

સવિતાદેવની વરણીય, વિચિત્ર ગતિને હું ગ્રહણ કરું છું. કષુબગોત્રના મહર્ષિઓ સવિતાદેવની વાણી રૂપીણી પયસ્વની ગાયનું દોહન કર્યું હતું. (૭૪)

હે અજિન ! સ્વર્ગમાં વિદ્યુતરૂપે જન્મેલા તમારા માટે અમે આ યજનનું વિધાન કર્યું છે. અમે તમારા માટે આ હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૭૫)

હે તરુણ અજિન ! તમે જવાળાઓ રૂપે પ્રદીપ થાવ અને સારી રીતે વૃદ્ધિ પામો. અમે તમને હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૭૬)

હે અજિન ! અશ્વમેધ યજનો અશ્વ જેવી રીતે બ્રાહ્મણ અને યજમાનને યજન-સંકલ્પથી પ્રવૃદ્ધ કરે છે તેવી રીતે તમે આ યજનમાં અમારી સ્તુતિઓનો સ્વીકાર કરો. (૭૭)

અમે મનોયોગપૂર્વક ઘૃત-આખુતિઓ દ્વારા આ ચિત્તિમાં રહેલ અજિનદેવને પુષ્ટ કરીએ છીએ. આ યજનમાં યજન-મ્રવદ્ધક દેવતાઓ અને વિશ્વનિયંત્ર નિમિત્તે હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૭૮)

હે અજિન ! તમારી સાત સમિધાઓ અને સાત જિહ્વાઓ છે. તમારા દધ્યા પણ સતતજીષિઓ હતા. અજિનણોમાટી સાત પણોમાં સાત હોતાઓ તમને પ્રજ્વલિત કરે છે. સાત ચિત્ત તમારું ઉત્પત્તિ-સ્થાન છે. તમારા માટેનો આખુતિનો સ્વીકાર કરો. (૭૯)

હે યજ રક્ષક મરુદ્ગણ ! અમારા યજનમાં ઉપસ્થિત થાવ. તમારી પ્રસન્નતા માટે આપવામાં આવતી આ આખુતિઓનો તમે સ્વીકાર કરો. (૮૦)

આ અર્પણ કરાયેલા તેમજ ભવિષ્યમાં અર્પણ થનારા પુરોડાશનો સ્વીકાર કરનારા, સમદશી, ૧૪ મરુદ્ગણ અમારા યજનમાં પદ્ધારો. તમારી પ્રસન્નતા માટે આપવામાં આવતી આ આખુતિઓનો તમે સ્વીકાર કરો. (૮૧)

સત્યસ્વરૂપ, સત્યમાં સ્થિત રહેનાર એકવીસ મરુદ્ગણો તમે યજનમાં પદ્ધારો. મરુદ્ગણો માટે અર્પણ કરવામાં આવતી આ આખુતિઓનો તમે સ્વીકાર કરો. (૮૨)

હે સત્યજીત, શરૂ સેનાના નેતા, શ્રેષ્ઠ સેનાઓવાળા, સમીપજીનોના
મિત્ર એવા અથવાસ મરુદુગણો અમારા યજ્ઞમાં પદ્ધારો. તમારા માટે અર્પણ
કરવામાં આવેલી આહુતિઓ સ્વીકારો. (૮૩)

હે સમાનદશી, સુસંગત અને સમાન આભૂષણો ધારણ કરનારા હે
પાંનીસ મરુદુગણો અમારા યજ્ઞમાં ઉપસ્થિત રહો. તમારા માટે અર્પણ કરાવેલ
આહુતિનો સ્વીકાર કરો. (૮૪)

હે પુરોગાંશનું સેવન કરનાર, વિજ્યશીલ બેતાલીસ મરુદુગણો અમારા
યજ્ઞમાં શોભાયમાન થાક. તમને સમર્પિત આ આહુતિઓ સ્વીકારો. (૮૫)

મરુદુગણ રૂપી દેવસેના ઈન્દ્રની અનુગામી છે. તેવી રીતે અમારી બધી
પ્રજાઓ પણ આ યજ્ઞમાનની અનુગામી બનો. (૮૬)

હે અજિન ! આ યજ્ઞમાનની ઘૃતયુક્ત સ્ત્રુવા વડે અર્પણ કરાયેલા હવિને
પ્રસન્નતાથી ગ્રહણ કરો. તમે સર્વત્ર ગમન કરનાર છો. તમે આ યજ્ઞશાળામાં
પદ્ધારો. (૮૭)

ઘૃત અજિનની ઉત્પત્તિનું કારણ છે, જે અજિનને તીક્ષ્ણ કરે છે અને
અજિન ઘૃતાશ્રિત છે. આથી હું અજિનમુખમાં ધીનું સિંચન કરું છું. (૮૮)

ઘૃતરૂપી સમુદ્રમાંથી મધુર તરંગો નીકળે છે જે અજિનમાં પહોંચી
અવિનાશી રૂપ પ્રાપ્ત કરે છે. ધીનું બીજુ નામ છે – દેવતાઓની જિહ્વા. આ
ઘૃત અમૃતની નામિ છે. (૮૯)

અમે યજ્ઞમાં ‘ઘૃત’ નામનું ઉચ્ચારણ કરીએ છીએ. ઘૃતથી યજ્ઞને ધારણ
કરીએ છીએ. વિદ્વાનો ઘૃતની સ્તુતિને સાંભળો છે. આ ઘૃત ચાર શ્રુગવાળા
યજ્ઞને પ્રગટ કરે છે. (૯૦)

આ યજ્ઞના બ્રહ્મા, હોતા, ઉદ્ગ્રાતા અને અધ્વર્ય એ ચાર શ્રુગ છે. ઋક્ષ,
યજુઃ, સામ એ ત્રણ ચરણ છે. હવિર્ધાન અને પ્રવર્ણ એ બે શિર છે.
અનુષ્ણુપાઠ સાત છંદ તેના સાત હથ છે. ત્રણ સવન જ તેના ત્રણ બંધન
સ્થાન છે. શબ્દવાન પૂજ્ય અને દિવ્યરૂપવાળા (યજ્ઞ) કામનાવર્ધક થઈને
મનુષ્ય લોકમાં વ્યાપ છે. (૯૧)

ત્રણ લોકમાં સ્થિત (અસુરો) પ્રાણીઓ દ્વારા છુપાવાયેલા આ યજ્ઞ
કણરૂપ ઘૃતને દેવતાઓએ ગાયમાં અનુમાનિત કર્યું. ત્યારે તેનો એક ભાગ
ઈન્દ્રરૂપે અને બીજો ભાગ સૂર્યરૂપે પ્રગટ થયો. તેના એક ભાગને સ્વધા રૂપ
અન્ન તરીકે બાલણોએ પ્રાપ્ત કર્યો. (૯૨)

શનું કે ચોર જેનું અપહરણ કરી રહકતા નથી અને જેના સેંકડો પથ છે તેવી વેઠવાણી (મંત્રવાણી) હૃદયાકાશમાંથી નીકળી અને ઘૃત-ધારાની જેમ અવિદ્યાન રહીને અજિને પ્રાપ્ત કરે છે. (૮૩)

શરીરસ્થ મનથી પવિત્ર થયેલી વાણીઓ નદીની સમાન પ્રવાહિત થઈને અજિનની સ્તુતિ કરે છે. આ ધીની તરંગો સ્ત્રુવામાંથી નીકળીને અજિનની તરફ એવી રીતે દીકે છે જેવી રીતે વાધના ભયથી મૃગ તરફ દીકે છે. (૮૪)

ઘૃતની પ્રવાહિત ધારાઓ સ્ત્રુવામાંથી એવા વેગથી નીકળે છે જેવી રીતે વાયુના યોગથી નહીમાં વેગથી તરંગો ઉઠે છે, અને તે અજિનનું એવી રીતે સિંચન કરે છે જેવી રીતે રષાક્ષેત્રમાં સૈનિકોના પરસેવાથી ભૂમિનું સિંચન થાય છે. (૮૫)

ઘૃતની ધારાઓ અજિનમાં પડીને સમિધાઓને મળીને અજિન પાસે પહોંચે છે. અજિન આવી ધારાઓ વારંવાર થાય એવું ઈરદ્ધે છે. (૮૬)

ઘૃતની ધારાઓ ત્યાં જ જાય છે, જ્યાં સોમાભિષવ હોય છે, જ્યાં યજ હોય છે. આ ધારાઓ અજિનમાં પડીને અજિનને પ્રસન્ન કરે છે. (૮૭)

હે દેવો ! શ્રેષ્ઠ ઘૃત અને મધુર ઘૃતવણા આ યજમાં પધારો. અમારા આ યજને સ્વર્ગમાં લઈ જાવ. અમને ધન અને કલ્યાણ આપો. (૮૮)

હે અજિન ! જે પરમદેવતા સમુદ્રમાં, હૃદયમાં અને આયુમાં રહેલા છે તે બધાં જ પ્રાણીઓના આશ્રયરૂપ બને છે. ઘૃતની જે તરંગોને જળમાં લાવવામાં આવી છે તેનું હું ભક્ષણ કરું છું. (૮૯)

• અટારમો અધ્યાય •

અધિ : દેવગણ, શુનઃ શેષ, ગાલવ, વિશુકમા, દેવશ્રવ વગેરે

આ યજના ફળસ્વરૂપે દેવગણ અમને અન્ન આપે છે અને પવિત્રતા, ધ્યાન, સંકલ્પ, વેદ-શ્રવણની શક્તિ, પ્રકાશ અને સ્વર્ગલોકને પ્રાપ્ત કરાવે. (૧)

યજના ફળસ્વરૂપે અમને પ્રાણ, અપાન, માનસ-સંકલ્પ, બાધ્ય જ્ઞાન, વાણી-સામર્થ્ય, મન-ચક્ષુ, શ્રોત્ર તથા જ્ઞાનેન્દ્રિયાની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૨)

હે દેવ ! અમને ઓજ, બળ, આત્મજ્ઞાન, શરીર પુષ્ટિ, અસ્થિઓ અને અંગોની ઢઠતા, આયુષ્ય-આરોગ્ય અને સમર્થતા આપો. જે અમે યજ દ્વારા મેળવીએ. (૩)

યજ્ઞ દ્વારા અમે શ્રેષ્ઠતા, સ્વામિત્વ, કોથ, મધુર જળ, વિજ્ય, બળ
મહિમા, વરિષ્ઠતા, દીર્ઘાયુ, વંશપરેપરા અને અત્યારિક ઘૃત-ધાન્ય અને ગુજરો
મેળવીએ. (૪)

યજ્ઞ-ફળનાં રૂપમાં અમને સત્ત્ય, શક્તા, ધન, સ્થાવર-જંગમ જગત,
મહાતા, કિડા, મોહ, સંતાન અને શુભ ભવિષ્ય પ્રાપ્ત થાવ. (૫)

યજ્ઞના ફળરૂપે અમે સ્વર્ગ, રોગ અને વ્યાધિઓનો અભાવ, ઔષધિ,
દીર્ઘાયુ, શત્રુઓનો અભાવ, અભય, યજ્ઞ, ધાન આદિ ધનથી યુક્ત કલ્યાણમય
દિવસોની પ્રાપ્તિ ઈચ્છાએ છીએ. (૬)

અમારામાં નિમંત્રણ-ક્ષમતા, પ્રાજ્ઞપાલન શક્તિ, ધનરક્ષા શક્તિ, ધૈર્ય,
બધાની અનુકૂળતા વગેરેની પ્રાપ્તિ યજ્ઞ-ફળરૂપે થાવ. (૭)

યજ્ઞ દ્વારા અમને ઈહલૌકિક અને પારલૌકિક સુખ, પ્રસન્નતાદાયક
પદાર્થ, ઈન્દ્રિયસુખ અને સ્વસ્થાન પ્રાપ્ત થાવ. (૮)

યજ્ઞ-કાર્ય દ્વારા અમને અન્ન, દૂધ, ધી અને મધની પ્રાપ્તિ થાવ. અમે
અમારા બાંધવો સાથે બેસીને ભોજન આરોગ્યાએ. યજ્ઞ વડે અમારામાં પ્રિય
સત્ત્ય કહેવાનું અને શત્રુ ઉપર વિજ્ય મેળવવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાવ. (૯)

યજ્ઞથી અમને ધનની પુષ્ટિ અને શરીરની પુષ્ટિ પ્રાપ્ત થાવ. ઔષધ
સંતાન, ધન અને અન્નની પ્રાપ્તિ અમને યજ્ઞ-ફળરૂપે પ્રાપ્ત થાવ. (૧૦)

યજ્ઞ થકી અમે ધન, ભૂમિ, સુનુર ભવિષ્ય, સમુદ્ર, ઋક્ષિ, કઠિનકાર્યોમાં
સફળતા, મતિ અને સુમતિ પ્રાપ્ત કરીએ. (૧૧)

યજ્ઞના ફળરૂપે અમારા માટે બીહિધાન્ય (ચોખા), જવ, અડદ, તલ,
મગ, ચાશા, પ્રિયંગુ (માલ કાંકડી), અણવ (નાના ચોખા), નિવાર ધાન્ય
(સામો), ઘઉં અને મસૂર વગેરે ધાન્યોમાં વૃદ્ધિ થાવ. (૧૨)

હે દેવતાઓ ! અમને યજ્ઞના ફળરૂપે ખનિજો, શ્રેષ્ઠ મારી, નાના-મોટા
પર્વત, રેતી, વનસ્પતિ, ભુવર્ણ, લોખંડ, તાંબુ, શીથુ, ટીનમાં વધારો પ્રાપ્ત
થાવ. (૧૩)

યજ્ઞ-કર્મના ફળરૂપે અમને અર્જિન, અંતરિક્ષ, ઔષધિઓની અનુકૂળતા
પ્રાપ્ત થાવ. ગ્રામ્ય વન્ય-પશુ, ધન, ગૃહ, પુત્રાદિથી સંપન્ન જનાવો. (૧૪)

યજ્ઞ-ફળરૂપે અમે પશુ-ધન, ગૃહ, સંપત્તિ, ઈચ્છિત પદાર્થો વગેરે પ્રાપ્ત
કરીએ અને અમારી મનોકામનાઓ પૂર્વ થાવ. (૧૫)

આજિન, ઈન્ડ્ર, સોમ, સત્વિતા, સરસ્વતી, બૃહસ્પતિ, મિત્ર, વરુણા, ધૂતા, ત્વષા, મહુદ્ગણ, અચિનીકુમાર અને અન્ય દેવોની અનુકૂળતા અમારા ઉપર યજ્ઞ મારફક્ત ઉત્તરો. (૧૬-૧૭)

ધુલોક-પૃથીવી-અંતરિક્ષ, સ્વર્ગલોક, ઈન્ડ્ર, વર્ણ, નક્ષત્ર, દિશાઓ બધા યજ્ઞ દ્વારા અમારા અનુકૂળ બનો. (૧૮)

યજ્ઞ-કર્મના ફળરૂપે બધા જ ગ્રહો અમારા માટે સાનુકૂળ બનો. (૧૯) આગ્રયણ, વૈશ્વાદેવ, ધૂવ, વૈચાનર, ઐન્દ્રાજિન, મહાવૈશ દેવ વગેરે અમારા ગ્રહયજ્ઞના ફળરૂપે અનુકૂળ બનો. (૨૦)

યજ્ઞના ફળ સ્વરૂપે જૂણ, ચમસ, વાયવ્ય, પાત્ર, દ્રોષ, કળશ, પાણપણ, અભિષવણા ફલક, પવિત્ર આદ્વનીય વેદી, અષ્ટગૃથ સ્નાન ઈત્યાદિ અમને પ્રાપ્ત થાય. (૨૧)

યજ્ઞના ફળ સ્વરૂપે આજિન, સૂર્ય, અર્ક, પ્રાણી, અસ્ત્રમેધ, પૃથ્વી, અદિતિ, દિતિ, ધૌ, શક્તિ, દિશાઓ - બધા જ અમારા માટે અનુકૂળ બનો. (૨૨)

પ્રત, ઋતુઓ, તપ, સંવત્સર, રાત્રી-દિવસ, ઉવાછિ, બૃહદ્યાનતર સામ વગેરે બધા જ અમારે અનુકૂળ થઈને, અમને યોગ્યની પ્રાપ્તિ કરાવો. (૨૩)

યજ્ઞના ફળ સ્વરૂપે અમારા નિમિત્તે એક સંખ્યક સ્તોમ, ત્રણ સંખ્યક, પાંચ, સાત, નવ, અગિયાર, તેર, પંદર, સતત, ઓગણીસ, તેવીસ, પચ્ચીસ, સત્તાવીસ, ઓગણત્રીસ, એકત્રીસ અને તેત્રીસ સંખ્યક સ્તોમ સહાયક બનીને, યોગ્ય પ્રાપ્ત કરાવો. (૨૪)

યજ્ઞ દ્વારા અમને ચાર, આઠ, બાર, સોળ, વીસ, ચોવીસ, અક્ષયાવીસ, બનીસ, છનીસ, ચાલીસ, ચુંવાલીસ અને અડતાલીસ સંખ્યક સ્તોમ પ્રાપ્ત થાવ અને વાછરડા, વાછરડી, બળદ, ગાય વગેરે પ્રાપ્ત થાવ. ચાર વર્ષની ગાય, વંધ્યા ગાય, ગર્ભિણી ગાય, ગ્રાંડું હંકનાર બળદ, તાજી વિયાયેલી ગાય બધા જ અમારા સહાયક બનો. (૨૫-૨૬-૨૭)

અન્નનું ઉત્પાદન કરનાર ચૈત્રમાસ, જળ-કિંડાદિ તૃપ વૈશાખ અને જીર્ણ માસ, યજરૂપ અધાર માસ, માત્રા નિમેષક શ્રાવણ માસ, તાપકારક ભાદરવો માસ, મોહ ઉત્પન્ન કરનાર આચિન માસ, પાપનાશક કર્તિક, વિષ્ણુરૂપ માગશર, જઠરાજિન દીપક પોષ-માઘ માસ, અને પાલનકર્તા કલ્યાન માસ માટે અર્પણ કરાયેલી આહુતિ તેમને પહોંચો. બારેય મહિનાના અધિષ્ઠાત્રા દેવતા પ્રજાપતિને અપાયેલી આહુતિ સ્વિકાર કરો. હે પ્રજાપતિ

અજિન ! તમે અજિનએમાટિ મંત્રો વડે બધાના નિયંતા છો. તમે આ સખાનું
યજીમાનના પણ નિયામક બનો. અમે વર્સોધારા દ્વારા સિંચન કરીને વરસાદ
નિમિત્તે તમારો અભિષેક કરીએ છીએ. (૨૮)

યજીના ફળવડે આયુષ્યની વૃદ્ધિ થાવ, પ્રાણ રોગરહિત બનો, ચક્ષુ
જ્યોતિવાળા બનો અને કાન તથા વાણી ઉત્કૃષ્ટતા પ્રાપ્ત કરો. મન સ્વર્ણથ
થાવ, આત્મા આનંદિત થાવ અને અમે શાસ્ત્રો પ્રત્યે પ્રીતિ કરનારા બનીએ.
યજીના પ્રભાવથી અમે પરમજીવોતિ ઈશ્વરને પ્રાપ્ત કરીએ, સ્વર્ગ મેળવીએ,
યજીના પ્રભાવથી જ સ્વર્ગની ભૂમિ ઉપર પણ અમે યજી કરી શકીએ. સ્તોત્ર
તથા ગ્રંથ, યજુ, બૃહત સામ્નુ અને રથન્તર સામ્નુના યજીના પ્રભાવથી જ વૃદ્ધિ
થાય છે. યજીના પ્રભાવથી અમે દેવત્વ પ્રાપ્ત કરી મરણધર્મથી રહેત બની
પ્રજાપતિની પ્રજ્ઞા બનીએ. ઉક્ત તમામ દેવો માટે આ વિશેષ આહુતિ આપીએ
છીએ. (૨૯)

પોતાના દિવ્યરસોથી અને અન્ન વડે સમસ્ત પ્રાણીઓને પોષણ
આપનારી અખંડ પૃથ્વીની અમે ઉત્તમ સ્તુતિઓથી વંદના કરીએ છીએ. એમાં
સમસ્ત લોકો સમાયેવા છે. સમગ્ર જગતને પોતાનાં દિવ્ય દિરશોથી પ્રેરિત
કરનારા સચિતાદેવ, આ પૃથ્વીમાં અમારી સ્થિતિને સુદૃઢ કરો. (૩૦)

અમારા આ પણમાં મરુદુગણ, બધા જ ગણો, બધા ગણા-દેવતાઓ, તુદ
અને આદિત્ય ગણ તથા વિશેષેવા સહિત સમસ્ત દેવો પદ્ધારો. હે અજિન !
તમે આરી રીતે પ્રદીપ થાવ અને અમને ધનની પ્રાપ્તિ કરાવો. (૩૧)

અમારામાં અન્ન, જ્ઞાન, ઐશ્વર્ય, પરાક્રમ વગેરે ચારેય લોક અને સાતેય
દિશાઓમાં અભિવૃદ્ધ થાવ. સમસ્ત દિવ્ય શક્તિઓ અમારા ધન-ધાર્યની રક્ષા
કરો. (૩૨)

હે અન્નના અધિષ્ઠાત્રા દેવ ! અમને અન્નદાન કરવાની પ્રેરણા આપો.
બધા દેવગણોને ગ્રંથુઓને અનુદૂળ હવિષ્યાન પ્રાપ્ત થતું રહે. અમારા પુત્ર-
પૌત્રાદ્યને સંપન્ન કરો અને અનંધી સમૃદ્ધ બનાવો તેમજ બધી દિશાઓ
અમારા વશમાં થાવ. (૩૩)

અન્ન અમારા ધરમાં જ રહો. અન્ન વડે જ અમે દેવોની તૃપ્તિ માટે
હવિ આપીએ છીએ. અમને પુત્ર-પૌત્રાદ્યને પણ તમે તૃપ્ત કરો. અમે અન્ન
વડે પુષ્ટ બનીએ અને બધી દિશાઓ અમારી વશવત્તા બને. (૩૪)

હે અજિન ! પાર્વિં રસ, જળ અને ઔર્ધ્વદિવિઓને અમારા આત્મા સાથે

સુસંગત બનાવો. જળ અને ઔપયિત્થોથી સિંચિત થઈને અમે અનન્તનું યજન કરીએ છીએ. (૩૫)

હે અજિન ! તમે પૃથ્વીમાં રસને ધારણ કરો અને ઔપયિત્થો, સ્વર્ગ તેમજ અંતરિક્ષમાં પણ રસની સ્વાપના કરો. અમારા માટે દિશા-પ્રદિશાઓ પણ રસદાયિની બનો. (૩૬)

સવિતાદેવની પ્રેરણાથી, અન્ધિદ્વયના બાહુઓ અને પૂખાદેવના હાથો તેમજ સરસ્વતીના નિયંતા પ્રજાપતિના નિયમનમાં રહીને હે યજમાન ! અમે અજિનના સામાજય વડે તમને અભિપ્રકિત કરીએ છીએ. (૩૭)

સત્યરૂપ ધારમવાળા અને પૃથ્વીના ધારક અજિનરૂપ ગાંધર્વ, બ્રાહ્મણ અને કણ્ઠિય જાતિની રક્ષા કરો. મુદ્રા નામની ઔપયિત્થ ગાંધર્વ નામના અજિનની આપસરાઓ સમાન છે. આ ઔપયિત્થો અમારી રક્ષા કરો. તેમને અમે આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૩૮)

અહોરાત્રનો મેળાપ કરાવનાર સૂર્યરૂપી ગાંધર્વની સ્પોમ સુત્તિ કરે છે. આ સૂર્ય બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય જાતિની રક્ષા કરે છે. તેમને અમે આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. આયુધ નામની મરીચિ-રશિમાં સૂર્યની આપસરાઓ છે. તેઓ અમારી રક્ષા કરો. તેમને અમે આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૩૯)

સૂર્ય-રશિમાથી આભાવાન ચંદ્રરૂપ ગાંધર્વ બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય જાતિની રક્ષા કરો. તેમને આહુતિ પહોંચે. બેદુર્મી નામનું નક્ષત્ર તેમની આપસરા છે. તેઓ અમારી રક્ષા કરો. આ આહુતિ તેમને અર્પણ કરીએ છીએ. (૪૦)

હે વાયુરૂપ ગાંધર્વ, અમારી બ્રાહ્મણ જાતિની રક્ષા કરો. તમારા માટે અર્પણ કરાયેલી આહુતિ સ્વીકારો. રસ નામનું જળ તમારી આપસરારૂપ છે. તે જળ અમારી રક્ષા કરો. તેમને આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. (૪૧)

સ્વર્ગમાં ગમનશીલ, પ્રાક્તિપાલક યજ્ઞરૂપ ગાંધર્વ બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય જાતિની રક્ષા કરે. યજ દેવતાને અમે આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. સ્તવા નામની દૃક્ષિણ યજની આપસરા છે તે અમારી રક્ષા કરો. આ આહુતિ તેમને અર્પણ કરીએ છીએ. (૪૨)

પ્રજાપાલક મનરૂપી ગાંધર્વ અમારી બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય જાતિની રક્ષા કરો. તેમને આ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. એણિ નામની ગ્રંઝ-સામની ગ્રહચારો મનની આપસરાઓ છે. તે અમારી રક્ષા કરો. આ આહુતિ તેમને અર્પણ કરીએ છીએ. (૪૩)

હે પ્રજાપતિ ! તમે સ્વર્ગમાં વાસ કરો છો અને વિશ્વપાતક છો. અમારી ભાગ્યાશ્ક્રતિય જાતિની રક્ષા કરો. પ્રજાપતિને અમે આહૃતિ આપીએ છીએ. (૪૪)

હે વાયુ ! તમે સમુદ્રના જળ વડે આર્ડ રહો છો, નભ મંડળવાસી છો. પૃથ્વીને વધાર્થી આર્ડ કરે છો. બને લોકમાં સુખ આપો છો. હે વાયુ ! તમે મરુદ્વાગ્યરૂપ છો. તમે એવો પ્રકાશ આપો જેથી અમને બને લોકમાં સુખ મળે. હે વાયુ ! તમે અન્નઉત્તાદક છો. અમારા અભિમુખ થઈને વહુન કરો. જેથી અમને બને લોકમાં સુખ મળે. (૪૫)

હે અજિન ! સૂર્યમંડળમાં વિદ્યમાન તમારું તેજ સ્વર્ગમાં બિરાજે છે. તે દીપિત અમને અને અમારા સંતાનોને પણ યશસ્વી બનાવો. (૪૬)

હે ઈન્દ્રાજિન ! હે બૃહસ્પતિ ! હે દેવો ! તમારું તેજ સૂર્યમંડળમાં ગાયો હો? અચ્છોમાં વિદ્યમાન છે. અમને પણ તમારા તેજ વડે તેજસ્વી બનાવો. (૪૭)

હે અજિન ! અમારા ભાગ્યાશો, ક્ષત્રિયો, વૈશ્યો અને શ્રૂદોને તેજસ્વી બનાવો. અમારામાં સૌથી તેજસ્વી કાંતિ ફેલાય તેવા આશીષ આપો. (૪૮)

હે વેદમંત્રો વડે વંદનીય વરુણદેવ ! હવિદાન કરવાવાળા યજમાનોને અભીષ્ટ કળ મળે. તે હેતુથી વેદમંત્રો વડે તમારી સ્તુતિ કરીને અમે યાચન કરીએ છીએ. મારા અભિપ્રાયને જાણો. અમારું આયુષ્ય કીણ ન થાય અને અમે કોઈ પ્રકારની કીષણતા અનુભવીએ નહિએ. (૪૯)

આદિત્યદેવને આ આહૃતિ અર્પણ કરીએ છીએ. સૂર્ય સમાન અજિન પણ તેજસ્વી છે. તેમને અમે સૂર્યમંડળમાં સ્થાપિત કરીએ છીએ. સૂર્યને આ આહૃતિ આપીણ કરીએ છીએ. આ અજિન સ્વર્ગ સમાન છે. અમે આ જીવેતિને સ્વર્ગમાં સ્થાપિત કરીએ છીએ. આ આહૃતિ સ્વર્ગરૂપ અજિનને આપીએ છીએ. બધા દેવો અને તેજસ્વી સૂર્યને આ આહૃતિ આપીએ છીએ. (૫૦)

સ્વર્ગમાં ઉત્પન્ન થયેલા અને ધૂમ્રથી વિટળાયેલા અજિનને અમે દી વડે સંપન્ન કરીએ છીએ. અમે આ અજિન દ્વારા આદિત્યલોકમાં સ્થાન મેળવીએ અને તેનાથી આગળ જયાં દુઃખની શૂન્યતા હોય તેવા લોકમાં જઈએ. (૫૧)

હે અજિન ! તમારી પાંખો વૃદ્ધત્વ રહિત રહો. આ પાંખો વડે જ તમે રચસ્પોનો નાશ કરો છો. આ પાંખો વડે અમને એ પુણ્યલોકમાં લઈ જાવ જયાં અમારા પૂર્વજી ગયા છે. (૫૨)

હે અજિન ! તમે ચંદ્રમા સમાન આહુલાદક અને શૈન પક્ષીની જેમ વેગવાન છો. તમે સત્યરૂપી યજણી સંપન્ન છો. જઈરાનિરૂપે શરીરપોષક છો. તમે સ્વ મહિમા વડે મહાન બન્યા છો અને ભબના પદ ઉપર બિરાજો છો. અમે તમને નમન કરીએ છીએ. અમારું અહિત થવા દેશો નહિ. (૫૩)

હે અજિન ! સ્વર્ગના મસ્તકરૂપ અને પૃથ્વીની નામિ છો. તમે જળ અને ઔષધિઓના સારરૂપ, પ્રાણીઓના જીવનરૂપ, સર્વત્ર વ્યાપી અને બધાના આશ્રયરૂપ તેમજ સ્વર્ગના રસ્તારૂપ છો. અમે તમને નમન કરીએ છીએ. (૫૪)

હે સુર્યાત્મક અજિન ! તમે બધાં પ્રાણીઓમાં અગ્રરૂપે રહેલા છો. તમારું હૃદય અંતરિક્ષમાં અને આયુષ જળમાં છો. ઘાવા-પૃથ્વી અને અંતરિક્ષમાં જ્યાં પણ જળ હોય ત્યાંથી લાવીને તમે વર્ષા કરો છો. મેઘને વિદીર્ઘ કરી જળ પ્રદાન કરી અમારી રક્ષા કરો. (૫૫)

હે ધન ! તમે યજમાનની કામનારૂપ છો. અમારા નિવાસમાં પધારો. આ યજ ભૃગુઓ અને વસુઓ દ્વારા સારી રીતે સંપાદિત થાય છો. (૫૬)

હે યજકારક અજિન ! આ હવિ વડે તમે સંતુષ્ટ બનો અને અમારા અભિષ્ટને પૂર્ણ કરો. આ હવિ દેવોને પહોંચાડો. (૫૭)

હે ઋત્વિજો ! તમે પુરુષાત્મકાઓના ધામમાં જાવ. આ યજ પ્રજ્ઞાપતિને પ્રીત્યર્થ કરીએ છીએ. આથી જે પ્રજ્ઞાપતિ-લોકમાં અમારા પૂર્વજો ગયા છે ત્યાં તમે પણ જાવ. (૫૮)

હે સ્વર્ગ ! અજિનએ જે યજનું ફળ આપ્યું છે તે યજમાનને હું તમને સૌંપું છું. હે દેવગણ ! યજ-સમાપ્ત થયા પણી આ યજમાન તમારી પાસે સ્વર્ગમાં આવશે. (૫૯)

હે દેવગણ ! તમે સ્વર્ગમાં વાસ કરો છો. તમે આ યજમાન અને તેનાં રૂપને ઓળખી લો. આ યજમાન દેવયાન માર્ગે તમારી પાસે સ્વર્ગમાં આવશે. (૬૦)

હે અજિન ! તમે સાવધાન અને ચૈતન્ય બનીને યજમાનના અભિષ્ટની પૂર્તિ કરો. વિશ્વેદેવતાઓ નિમિત્ત યજ કરનારું આ યજમાનને ચિરકળ સુધી સ્વર્ગમાં રાખો. (૬૧)

હે અજિન ! તમે જે બળ વડે સહજ દક્ષિણા અને સર્વદક્ષિણાવાળા યજોને પ્રાપ્ત કરો છો એવા જ બળથી અમારા યજમાનને સ્વર્ગમાં લઈ જાવ. (૬૨)

હે અજિન ! તમે સુવા, વેદી, કુશા અને ઝચા વગેરેથી યુક્ત બનીને આ યજને દેવોની પારો સ્વર્ગ સુધી પહોંચાઓ. (૫૩)

વિશ્વકર્માલ્પક હે અજિન ! ગરીબોને આપવામાં આવેલ, જમાઈ, પુત્રી, ભજિની, બ્રાહ્મણોને કરવામાં આવેલ દાન અને કૂવા, તળાવોના નિર્માણ માટે આપવામાં આવેલ દાન વડે અમે સ્વર્ગમાં જઈએ. (૫૪)

આ અજિન વડે અમે સ્વર્ગમાં સ્થાપિત થઈએ. જ્યાં મધ, દૂધ, દઢી વગેરેની સતત ધારાઓ વહ્યા જ કરે છે. (૫૫)

જાતવેદા, અર્થનીય, યજ્ઞરૂપ અને જળના નિર્માતા તેમજ અવિનાશી અજિન ધૃતનો હવિ ઈચ્છે છે. ધૃત તમારું નેત્ર છે. ધૃતાનું હવિનું મુખ છે. તે આદિત્યરૂપ અને પુરોણાશરૂપ છે. (૫૬)

અદ્વૈતવાદી યાજક સર્વત્ર આત્મરૂપ અનુભવતા કહે છે કે - હું ઝ્રગ્વેદરૂપ અજિન છું, હું યજ્ઞવેદરૂપ અજિન છું, સામવેદરૂપ અજિન છું, ચિત્તરૂપ અજિન છું. હે અજિન ! તમે અમને દિવાયુ બનાવો. (૫૭)

હે ઈન્દ્રદેવ ! આપ શત્રુઓને હરાવનારા છો. શત્રુઓ પર હુમલો કરી એમને હરાવનારા, અત્યંત સામર્થ્યવાન છો. અમે આપનું વારંવાર આવાહન કરીએ છીએ. (૫૮)

અનેક યાજકો દ્વારા હવિ પ્રાપ્ત કરનારા હે ઈન્દ્રદેવ ! નજીક રહેલ શત્રુ અને કુત્સિત વચ્ચન કહેનાર શત્રુને હસ્તહીન (શસ્ત્રહિન) કરીને કચડી નાંખો. આપ વૃત્તાસુરને ગતિહિન કરીને નષ્ટ કરી નાંખો. (૫૯)

હે ઈન્દ્ર ! મુદ્રમાં તમે અમારા શત્રુઓને હરાવો. યુદ્ધની ઈચ્છા ચાખનારા અમારા શત્રુઓને તમે હરાવી દો. અમને કલેશ કરાવનારા શત્રુઓને અંધકારરૂપ નરકમાં નાંખો. (૬૦)

હે ઈન્દ્ર ! તમે કુટિલ ચાલવાળા, પર્વતની ગુજાઓમાં રહેનારા, સિંહ સમાન, વિકરણ, દૂર રહેલા શત્રુઓને બધી બાજુથી બેરી લો. તમારા તીક્ષ્ણ વજથી શત્રુના શરીરને ક્ષત-વિક્ષત કરી દો. અને શત્રુ સેનાને ભગાડી દો. (૬૧)

પ્રાણીમાત્રનું કલ્યાણ કરનારા હે અજિનદેવ ! આપ અમારી સ્તુતિઓને સાંભળો. દૂરના દેશમાંથી અર્ડી આવીને સત્કર્મમાં જોડાયેલા યજમાનોનું રક્ષણ કરો. (૬૨)

અંતરિક્ષમાં સૂર્યરૂપ અજિન, પૃથ્વી ઉપર ચિત્રરૂપ અજિન, વાયુમાં પાવકાજિન, વિશ્વમાં પ્રકાશમાન વૈશ્વાનરાજિન, વિદ્યુતરૂપ અજિન, ઔપધિઓમાં વ્યાપ્ત અજિન, બધા જ જ્ઞાણવાયોગ્ય છે. દિવસે અને રાત્રીમાં પણ અજિન અમારી રક્ષા કરો. (૭૩)

હે અજિન ! તમારી રક્ષા માટે અમે અનુ પ્રાપ્ત કરીએ, હુમેશા દીધ યશ મેળવીએ અને બધું આભિષ્ટ પ્રાપ્ત કરીએ. (૭૪)

હે અજિન ! તમે ખુલ્લા હથે દ્વાન આપનારા છો, યજ્ઞ-તત્પર અમે તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ. એકાગ્રચિતથી અમે તમને હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. તમે અમારા હવિને દેવતાઓ સુધી પહોંચાડો અને તેમને તૃપ્ત કરો. (૭૫)

હે બધા લોકમાં વ્યાપ્ત દેવતાઓ, અજિન, ઈન્દ્ર, ભ્રાhma, બૃહસ્પતિ અને વિશ્વેષદેવા અમારા યજને સ્વર્ગમાં સ્થાપિત કરો. (૭૬)

હે તરુણ અજિનહેવ ! અમારા દ્વારા વેદમંત્રોનાં રૂપમાં તમારી સ્તુતિઓનું ગાન કરવામાં આવે છે તેને સાંભળો. યજમાનના પુત્ર-પૌત્રાદિનું રક્ષણ કરો. બધા મનુષ્યોની સુરક્ષા કરો. (૭૭)

• ઓગણીસમો અદ્યાય •

અધિ : પ્રજાપતિ, ભરદ્વાજ, આભૂતિ, હૈમવર્ણિ, વૈખાનસ, શંખ

હે સોમ ! તમે સ્વાદિષ્ટ, તીક્ષ્ણ, મધુર અને અમૃત સમાન છો. તમને અધિક્ષદ્ય નિમિત્તે રંધવામાં આવે છે. (૧)

શ્રેષ્ઠ હવિ એવા સોમ, યજમાન માટે સુખદાયક છે. એવા સંસ્કૃત સોમને હે ઋત્વિજો ગાયના દૂધથી મિશ્રિત કરો. (૨)

આ નીચેની તરફ વેગપૂર્વક ગતિ કરતો સોમ વાયુની પવિત્રતાથી પવિત્ર થઈને ઈન્દ્રનો પ્રિય મિત્ર બને છે. (૩)

હે યજમાન ! જેવી રીતે સોમને શાશ્વત ગળણી (પ્રકૃતિગત શોધ પ્રક્રિયા) પવિત્ર કરે છે, તેવી રીતે શ્રદ્ધા તમને પવિત્ર કરે છે. (૪)

હે સોમ ! તમે દિવ્ય ગુણોવાળા છો આથી સ્વરસ વડે દેવોને તૃપ્ત કરો છો. સોમ બ્રહ્મતેજ અને ક્ષાત્રતેજને પોતાના રસથી વધારે છે. (૫)

જેવી રીતે ખેડૂત જવ પ્રાપ્ત કરવા માટે જરૂરી ખેતરમાંથી જવ કાપીને

બીજ માટે અલગ કરે છે. તેવી રીતે હે સોમ ! તમે આ યજમાનો માટે જરૂપથી ભોજ્યપદાર્થ પ્રદાન કરો. (૬)

હે દેવસુરા ! હે સોમ ! તમારી બન્નેની પ્રકૃતિ અલગ છે. આથી યજમાં અલગ-અલગ સ્થાન પર રહો. હે સુરા ! તમે સુરો દ્વારા સ્વીકાર કરવા યોગ્ય છો. આ સોમ તમારાથી અલગ ગુણો ધરાવે છે. (૭)

હે પ્રથમ સુરાગાં ! ઉપયામ પાત્રમાં ધારણા કરાયેલ તમે તેજરૂપ છો. અખિદ્વયની પ્રસાન્તા માટે તમને અમે ધારણા કરીએ છીએ. (૮)

હે સોમ ! તમે તેજવદ્ધક છો. અમને તમે તેજ આપો. તમે વીરવદ્ધક છો. અમને વીર આપો. તમે બળવદ્ધક છો. અમને બળ આપો. તમે ઔજવદ્ધક છો. અમને ઔજ આપો. તમે કોધવદ્ધક છો. અમને કોધ આપો. તમે સહનશીલ છો. અમને સહનશીલતા આપો. (૯)

રોગની અવિષ્ટારી દેવી વિસૂચિકા જેવી રીતે વાઘ અને વરુ એ બન્નેની રક્ષા કરે છે અને જરૂપથી ઊડનારા બાજ તેમજ સિંહની પણ રક્ષા કરે છે તેવી રીતે આ યાજકોની પણ રક્ષા કરે. (૧૦)

હે અર્જિન ! જેવી રીતે દૂધ પીતો બાળક અજ્ઞાતા માતાને હાથ-પગ વડે મારે છે તેવી રીતે અમે માતા-પિતા પ્રત્યેના ઋજણમાંથી મુક્ત તમને પ્રાર્થના કરીએ છીએ. તેમની સેવા કરીને ઋજમુક્ત બનાવો. (૧૧)

દેવતાઓ દ્વારા ઈન્દ્રના યજને વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યો અને વૈદરૂપ અખિદ્વય ઈન્દ્રમાં ઓજ-બળની સ્થાપના કરી. (૧૨)

નવા ઉગેલા જવ વડે યજની દીક્ષા થાય છે. નવાં જવ સુખપ્રદ અને પ્રાયશુદ્ધિય યજનું રૂપ છે. ખરીદિવામાં આવેલ વાજા (ચોખા) અને મધ સોમનું રૂપ છે. ઉપસદ પ્રક્રિયા વડે ત્રણ રાની સુધી નિચોવાઈને રસ 'સુરા' બની જાય છે. (૧૩-૧૪)

સરસ્વતી અને અખિદ્વય દ્વારા દોહન કરાયેલ સોમ હુંઘરૂપ છે. ત્રણ દિવસ રાખેલો સોમ ઈન્દ્રને માટે જ અલગ રાખ્યો છે. તે તૈયાર કરવામાં આવેલ સોમનું જ રૂપ છે. (૧૫)

હે મનુષ્યો ! તમે યજા-સંપાદન કરવા માટે યજના તમામ સાધનો એકત્ર કરો. જેમકે - આસંદી - વેદી ઉપર યજમાનને બેસવા માટે, કુંભી - ધાન્ય આદિ પદાર્થો રાખવા માટે, સુરાધાની - (ઘડો) સોમરસ ભરવા માટે, અન્ આદિ પદાર્થો, ઉત્તરવેદી, કર્મચારીઓ અને ભિષક (ચિકિત્સકો). (૧૬)

હે મનુષ્યો ! જેવી રીતે યજાની સામગ્રીથી યજાવેઠી અને પુરુષાર્થ વડે વિપુલ ધન પ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે તેવી રીતે બધાં સાધનો મેળવીને તમામ સુખો પ્રાપ્ત કરો. (૧૭)

હે મનુષ્યો ! જેવી રીતે ઋત્વિજ યજા-સામગ્રીનો સંચય કરીને યજાને સુશોભિત કરે છે તેવી રીતે તમે પણ સ્ત્રી-પુરુષો ભેગા મળી ઘરનાં ડાયો કરીને નિત્ય યજા સંપન્ન કરો. (૧૮)

જે વિદ્વાન અનુકૂળ યજા કર્મો દ્વારા યજીય પદાર્થો અને યજા કિયાઓ તેમજ આહૃતિઓ વડે અજિનને સંતુષ્ટ કરે છે તે સુખી થાય છે. (૧૯)

હે મનુષ્યો ! જેવી રીતે સદ્ગુહસ્થ પાકેવા ઉત્તમ પદાર્થો વડે હવન કરવા યોગ્ય ઉત્તમ પદાર્થો અને ગ્રાયની આદિ છંદોની વિદ્યા વડે સમિધાઓ વડે યજા-કિયા કરીને વષટ્કારોને પ્રાપ્ત કરે છે તેવી રીતે તમે પણ પ્રાપ્ત કરો. (૨૦)

હે મનુષ્યો ! તમે હવિ, સોમ, દૂધ, પ્રશસ્ત અન્ન અને મધના ગુણોને જાળીને તેનો ઉપયોગ કરો. (૨૧)

મધુર બોરનું ફળ ધાન્યરૂપ છે અને દઢી મેળવેલ સત્તુ જવરૂપ ધાન્ય છે. હે મનુષ્યો તેને તમે ઓળખો. (૨૨)

હે મનુષ્યો ! તમે એ જાળો કે, જવ દૂધ સમાન છે, બદરીફળ દઢી સમાન છે, અન્ન સોમરસ સમાન છે અને દઢી-મિશ્રિત ઉષ્ણ દૂધ સોમ વડે પકાવેલ ચરુ સમાન છે. (૨૩)

હે વિદ્વાન ! તમે વિદ્યાધીની જેમ સારી રીતે વિદ્યાઓ ભાગો, પછી સોતોનો અભ્યાસ કરો જેથી વિદ્યાધીઓ પણ ધારણ કરવા યોગ્ય જ્ઞાન મેળવે. (૨૪)

જે વિદ્વાન ઋચાઓના સ્વરૂપને જાણો છે, જે સુબન્ત અને તિગંત પદો અને ઓમકારના સ્વરૂપને જાણો છે તથા જે સોમાભિષવને જાણો છે તેને જ વેદનો જ્ઞાતા કહેવાય છે. (૨૫)

જે મનુષ્યો અધ્યાનીકુમારો પાસેથી પ્રાતઃકાળની યજા-વિધિ, ઈન્દ્ર પાસેથી માધ્યાનિન સવન (મધ્યાહનની યજા કિયા) અને સરસ્વતી પાસેથી સંધ્યા સમયની હવન-કિયાને સારી રીતે જાળી કે છે તે જગત માટે ઉપકારક બને છે. (૨૬)

વાયવ્ય પાત્રોની પ્રાપ્તિ મહાન વાયવ્ય સોમપાત્રોથી થાય છે, અને દ્રોષકળણની પ્રાપ્તિ વેતસ પાત્ર દ્વારા થાય છે. (૨૭)

યજુર્વ્મિનો દ્વારા યજુ, બધા ગ્રહપાત્રો દ્વારા ગ્રહ અને બધા સ્તોમો દ્વારા સ્તોમ, ઉત્તમ સ્તુતિઓ દ્વારા સ્તુતિઓ, છંદો દ્વારા બધા ઉક્થ અને શાલ્વ સામમંત્રોથી સામ તથા અવભૂષ સ્નાનથી અવભૂષનું પુષ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. (૨૮-૨૯)

ચાર શત્રીનું ક્રત કર્યા પદી દીક્ષા પ્રાપ્ત થાય છે. દીક્ષા વડે કુશળતા મળે છે અને કુશળતાથી શક્તા અને શક્તા વડે સત્ત્યને પામી શકાય છે. (૩૦)

જે યજ્ઞમાં પશોપવિત ધારણ કરાવાય છે તે સૌત્રામરિંગ યજને જે પ્રાપ્ત કરે છે તે દ્વિજ બની જાય છે. (૩૧)

સ્તુતિઓ દ્વારા ટેવોએ સોમરસ ધારણ કર્યો. ટેવતાઓ સોમરસવાળા આ સૌત્રામરિંગ યજની વૃદ્ધિ કરે છે. આવા યજ દ્વારા અમને આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. (૩૨)

હે વિદ્ધાનો ! સોમનું જે બળ છે, તે રસ સારદુપ સોમરસ વડે યજમાન, અસ્થિદ્ય, સરસ્વતી અને અજિનને તૃપ્ત કરો. (૩૩)

જે સોમરસને અસ્થિદ્ય નમુચિ પાસેથી લાવ્યા અને સરસ્વતીએ જેને ઈન્દ્રના બલ-વિરણી વૃદ્ધિ માટે આપ્યો તે મહાન સોમરસને અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ. (૩૪)

નિષ્પન્ન સોમનો જે અંશ કમો દ્વારા શોધિત થવાથી ઈન્દ્ર દ્વારા પાન કરવામાં આવે છે તેવી રીતે આ યજમાં અમે શ્રેષ્ઠ મનથી આ સોમરસનું પાન કરીએ છીએ. (૩૫)

અન્નને ધારણ કરનારા પિતા અને પિતામહોને સ્વધા નામક અન્ન પ્રાપ્ત થાવ. પિતૃઓ તૃપ્ત થઈને અમને અભિષ્ટ પ્રદાન કરો. હે પિતૃઓ ! તમે આચમન દ્વારા શુદ્ધ બનો. (૩૬)

પિતા, પિતામહ અને પ્રપિતામહ અમને પવિત્ર રાજે, તેમના દ્વારા પવિત્ર બનેલા અમે પૂર્ણ આયુષ્ય પ્રાપ્ત કરીએ. (૩૭)

હે અજિન ! તમે સ્વયં આયુષ્ય પ્રાપ્ત કરાવનાર છો. આથી અમને જવ આદિ ધાન્ય-રસ પ્રદાન કરો. અને દુષ્ટ પાપીઓનાં કાણ્યોમાં વિઘ્ન ઊભું કરો. (૩૮)

દેવોના અનુગામી મન-બુદ્ધિ અમને પવિત્ર કરો. હે અજિન ! તમે પણ અમને પવિત્ર કરો. (૩૮)

હે અજિન ! તમે તેજસ્વી છો, અમારા યજ્ઞ-કર્મને ધ્યાનમાં લઈ અમને સ્વતેજ વડે પવિત્ર બનાવો. (૪૦)

હે અજિન ! તમારી જ્વાળાઓમાં જે ભક્તતેજ છે તેના દ્વારા અમને પવિત્ર બનાવો. (૪૧)

કર્મ-અકર્મના શાતા, સર્વજ્ઞ અને પવિત્ર વાયુ દેવતા અમને તેમના પ્રભાવ વડે પવિત્ર બનાવો. (૪૨)

હે સંવિતપદેવ ! તમે બને પ્રકારથી પવિત્ર બનાવો અમને તમામ પ્રકારે પવિત્ર બનાવો. (૪૩)

આ વાણી તમામ દેવોનું છિત કરનારી અને પવિત્રતા આપનારી છે. બધા દેહધારીઓ તમારી કામના કરે છે. તમારી અનુકૂળતાને કારણે અમે શ્રેષ્ઠ ધનના સ્વામી બનીએ. (૪૪)

સમાન મન અને સમાન મર્યાદાવાળા પિતૃલોક નિવાસી અમારા પિતૃઓને અમારા દ્વારા અર્પણ કરાયેલ સ્વધારુપ અન્ન અને અમારા પ્રણામ પહોંચો. (૪૫)

જે અમારાં સપિંડ પ્રાણીઓ છે, તેમની લક્ષ્મી સો વર્ષ મુખી અમારા આશ્રયમાં રહો. (૪૬)

શ્રુતિ દ્વારા બે માર્ગ બતાવવામાં આવ્યા છે – મરણધર્મ મનુષ્યોને દેવો પાસે ગમન કરવાનો જે માર્ગ છે – દેવયાન માર્ગ અને પિતૃઓને પિતૃલોકમાં લઈ જનરો પિતૃયાન માર્ગ. (૪૭)

આ હવિ પ્રજોતેપતિ કરાવનાર, ઈન્દ્રિયોની વૃદ્ધિ કરાવનાર અને બધાં અંગોને પુષ્ટિ આપનારી છે. આ હવિ અમારું કલ્યાણ કરો. હે અજિન ! અમારી પ્રજાની વૃદ્ધિ કરો. અમારું ધાન્ય અને દૂધ બળ દાયક બનો. (૪૮)

ઈહલોક, પરલોક અને મધ્યલોકમાં સ્થિત અમારા પિતૃઓ ઉદ્ઘલોકને પ્રાપ્ત કરો. પ્રાશરૂપમાં રહેલા પિતૃઓ અમારો પોકાર સાંભળી અમારી રક્ષા કરો. (૪૯)

સોમનું સંપાદન કરનારા પિતૃઓને અમે સોમપાન માટે બોલવીએ છીએ. પિતૃઓની સાથે યમદેવતા પણ અમારા હવિનું સેવન કરો. (૫૦)

હે સોમ ! તમે દેવયાન માર્ગ પ્રાપ્ત કરાવનાર છો. હે સોમ ! અમારા

પિતૃઓએ તમારા દ્વારા જ યજ્ઞ ફળ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. (૫૧)

હે સોમ ! અમારા પિતૃઓએ સોમયાગ કરાવ્યો હતો આથી તમે યજ્ઞમાં વિઘ્ન કરનારાઓને દૂર ભગાડો. અમને વીર પુરુષો અને અભૂતપી ધન આપો. (૫૨)

હે સોમ ! પિતૃઓની સાથે વાતચીત કરતાં તમે સ્વર્ગ અને પૃથ્વીનો વિસ્તાર કર્યો છે. તમારા નિમિત્ત અમે આ હવિ-વિધાન કરીએ છીએ. (૫૩)

હે પિતૃઓ ! તમે કુશના આસન ઉપર બિરાજમાન થાવ. અમારા કલ્યાણ માટે અહીં આવો. તમારા માટે અર્પણ કરાયેલ આ હવિનો સ્વીકાર કરો અને અમને સુખ, અભય અને પાપ મુક્તિ આપો. (૫૪)

હે દેવ ! અમારું કલ્યાણ કરનારા પિતૃઓને અમે જાહીએ છીએ અને દેવયાન તથા પિતૃયાન માર્ગોને પણ જાહીએ છીએ. સ્વધા-સહિત સોમપાન કરનારા હે પિતૃઓ અહીંયા આવો. (૫૫)

અમે જેમને આહુતિ આપીએ છીએ તે પિતૃઓ ! અમે તમને હવિ આપીએ છીએ. તમે અહીં આવો, અને પિતા જેમ પુત્રને બોલાવે તેવી ગીતે અમને બોલાવો. હે પિતૃઓ ! અમારી રક્ષા કરો. (૫૬)

હે અમારા પિતૃઓ ! તમે દેવયાન માર્ગથી આવો. આ યજ્ઞમાં અર્પણ કરતા સ્વધાયુક્ત અન્નથી પ્રસન્ન થઈને તમે અમને ઉપદેશ આપો અને અમારું રક્ષણ કરો. (૫૭)

હે પિતૃઓ ! અમારા યજ્ઞમાં આવો. કુશનું આસન ગ્રહણ કરો, બધા પ્રકારના હવિને ગ્રહણ કરો અને અમને ધન આપો. (૫૮)

જે પિતૃઓને અજિનદાહ કર્મ પ્રાપ્ત થયું છે અને જેમનો અજિનદાહ થયો નથી તે બધા જ પિતૃઓ પોતાના ઉપાર્ક્ષિત કર્મને ભોગવીને સ્વર્ગમાં રહે છે. પછી યમની ઈચ્છાનુસાર યથા સમયે તેમને મનુષ્ય શરીર આપવામાં આવે છે. (૫૮-૫૯)

અજિનના માધ્યમથી ઉદ્ઘગતિને પ્રાપ્ત થયેલા પિતૃઓ જે યજ્ઞાદિ કમોનાં સોમ પીનારા છે, તે ઉત્તમ પુરુષોની પ્રસંગા સાથે અમે તેમનું સ્વાગત કરીએ છીએ. હે પિતૃઓ ! અમને અપાર વૈભવ પ્રદાન કરો. (૬૧)

હે પિતૃઓ ! તમે દક્ષિણાભિમુખ થઈને બેસો, અને આ યજ્ઞની પ્રશંસા કરો. અમારા દ્વારા અજ્ઞાનને કારણે જે અપરાધ યથા હોય તેના ઉપર વિચાર નીહિ કરતા અમને માફ કરો. (૬૨)

હે પિતૃઓ ! તમે સૂર્યલોકમાં રહો છો, અમને હવિ અર્પણ કરનારાઓને તમે ધન આપો. અમારા પુત્રોને તમે ધન આપો અને યજામાં આનંદમય વાતાવરણ ઉભું કરો. (૫૩)

વિદ્ધાનો દ્વારા સ્તુત્યગુણો અને સામયને ધારણ કરનારા હે અર્જિન ! અમારા દ્વારા દેવતાઓની તૃપ્તિ માટે અર્પણ કરાયેલ હવિ તમે દેવતાઓ સુધી પહોંચાડો. (૫૪)

હે કવ્યનું વહન કરનારા અર્જિન ! અમે સત્યની વૃદ્ધિ કરનારા પિતૃઓનું યજન કરીએ છીએ. (૫૫)

હે કવ્ય (પિતૃઓ માટેના હવિ)નું વહન કરનારા અર્જિન ! જીત્વિજો દ્વારા તમારી સ્તુતિ કરવામાં આવે છે. તમે હવિનું વહન કરીને સ્વધા દ્વારા તેને પિતૃઓ પાસે પહોંચાડો છો. હે અર્જિન ! તમે હવિને ગ્રહણ કરો. (૫૬)

અમારા જે પિતૃઓ અહીં અધિષ્ઠિત છે, અને જે અહીંથા અધિષ્ઠિત નથી, જેને અમે ચોક્કસ જાળીએ છીએ અને જેમને ચોક્કસ જાળતા નથી હે જાતવેદસ એ જેટલા હોય એને આપ જાણો. અન્યાંદી પોષક પદથોથી સ્વધાપૂર્વક ઉત્તમ પ્રકારે સંપાદિત આ યજને આપ સ્વીકારી સંતુષ્ટ થાવ. (૫૭)

પૂર્વ જે પિતૃઓ સ્વર્ગમાં ગયા છે અને જે મુક્તિને પાત્ર છે, જે પૃથિવી ઉપર સ્થિત છે અથવા જે ધર્મરૂપ અને બળયુક્ત પ્રજાઓને અનુ આપે છે. આ અનુ બધા પિતૃઓને પ્રાપ્ત થાવ. (૫૮)

હે અર્જિન ! યજ સંપન્ન કરનારા પિતૃઓએ જેવી રીતે દેહાંત થતાં સ્વર્ગ મેળાયું તેવી રીતે અમે પણ વિધિપૂર્વક યજ કરીએ અને સ્વર્ગમાં જઈએ. (૫૯)

હે અર્જિન ! અમે તમારી સ્થાપના કરીએ છીએ અને તમને પ્રદીપન કરીએ છીએ. તમે પિતૃઓને આ હવિનું ભક્તણ કરવા બોલાવો. (૬૦)

હે અર્જિન ! તમે બધા યજોમાં વિજયી થયા છો. તમે નમુદ્ય રાક્ષસનું મસ્તક સમુદ્ર ઝીણ વડે છેદી નાખ્યું હતું અને તેને મારીને જળમાં પદ્ધતાવી દીધો હતો. (૬૧)

તૈયાર કરવામાં આવેલ સોમ અમૃત સમાન છે. તે રસરૂપ છે. સોમ-પાન કરવાથી બળ ઉત્પન્ન કરનાર, અમૃતમય ગુણવાળો દૂધ જેવો મધુર હોય છે. (૬૨)

જેવી રીતે અંગોના રસને પ્રાણ પીવે છે તેવી રીતે પોતાની બુલ્લ દ્વારા લીલી જળોના રસરૂપી હુંઘનું પાન કરવામાં આવે છે. આથી એ પ્રમાણિત થાય છે કે તે ઈન્ડિયોના બળને વધારે છે અને તેનો સારહિત સ્થળ ભાગ પૃથક્કરણીય છે. (૧૩)

નિર્મણ આકાશમાં વિચરણ કરનાર આદિત્ય જળયુક્ત સોમને છંદો દ્વારા પૃથક કરીને તેના રસ-ઉપનું પાન કર્યું હતું તે સત્ય છે. આ પીંઠું ઈન્ડિયોને બળ આપે છે. આ રસ ઈન્દ્રને પીવા યોગ્ય છે. (૧૪)

ઈન્દ્રનાં આ અન્નરૂપી સોમરસ ઈન્ડિયોને શ્રેષ્ઠ બળ આપનાર અને અમૃતાત્મક પ્રદાન કરનાર છે. (૧૫)

જેવી રીતે ગર્ભ પોતાનાં રક્ષણ માટે પોતાને જ ઓરથી ઢાંકી હે છે, પરંતુ જન્મ બાદ તેને તોડી નાખે છે. આ અન્ન-રસરૂપ સોમનું પાન કરવાથી વિશેષ સાધન, બળ, અન્ન, તેજાન્દ્રિય સામર્થ્ય, હુંઘાદિ પેય અને મધુર પદાર્થને અમારા માટે પ્રદાન કરાયો. (૧૬)

પ્રજાપતિએ સત્ય અને અસત્યનો સારી રીતે વિચાર કરીને બને તત્ત્વોને અલગ-અલગ સ્થાપિત કર્યા. અસત્યમાં અશ્વા અને સત્યમાં શ્રદ્ધાને સ્થાપિત કર્યા. આ સત્ય છે અને તેને સત્ય વડે જ જાણી શકાય છે. (૧૭)

પ્રજાપતિ દ્વારા પ્રેરિત ધર્મ અને અપ્રેરિત અધર્મમાંથી અને અધર્મનો ત્યાગ કરીએ. આ સત્યને સત્ય વડે જ જાણી શકાય છે. (૧૮)

પ્રજાપતિએ દીપ્તિમાન સોમરસને જોઈને શુદ્ધભાવથી તેનું પાન કર્યું અને સત્યના સ્વરૂપને જાણ્યું. ઈન્દ્રનાં આ સોમરસ બળકારક, અમૃત સમાન અને મધુર છે. (૧૯)

જેવી રીતે સીસાના યંત્ર અને ઉન વગેરે ભૂત (દોરા)ની મદદથી વર્ષ વાણવામાં આવે છે એવી જ રીતે બને આચિનીકુમારો સર્વના પ્રેરક સવિતાદેવ, સરસ્વતી, વરુણ અને મેધાવી, કાંતદર્શી ઈન્દ્રદેવનાં રૂપને ઔપાધ્ય દ્વારા પુષ્ટ કરી મનોયોગપૂર્વક સોત્રામણી નામના યજને સંપન્ન કરે છે. (૨૦)

બને આચિનીકુમારો, વરુણ અને સરસ્વતીએ ઈન્દ્રના અવિનાશી રૂપનું સંધાન કર્યું, રોગોનો નાશ કરનારી વનૌપથિએ શોધી કાઢી અને ત્યાની રચના કરી. યજમાં વપરાત્પ લાજા (ચોખા)થી માંસને પુષ્ટિ મળી. (૨૧)

પૃથ્વી ઉપર સોમરસને સ્થાપિત કરીને ચિકિત્સક એવા બને આચિનીકુમારો અને સરસ્વતીએ ઈન્દ્રના રૂપને પૂર્ણ કર્યું અને અસ્થિ, મજજા આદિનું નિર્માણ કર્યું. (૨૨)

બને અસ્થિનીકુમારે તેમજ સરસ્વતીએ મનથી વિચાર કરીને ઈન્દ્રના દશનીય રૂપને બનાવ્યું. સોમને દેહ રંજક અને બુદ્ધિપ્રેરક બનાવ્યો, ત્વા આદિને રસપૂર્ણ બનાવ્યા. (૮૩)

ઉક્ત ત્રણે દેવોએ દૂધ વડે વીર્યની ઉત્પત્તિ કરી અને તેમણે અજ્ઞાન તેમજ કુમતિને રોકી. આમાશય અને પકવાશયમાં ગયેલા અન્ન વડે નાદીઓ બનાવી અને સુરા દ્વારા મૂત્ર બન્યું. (૮૪)

સવિતાદેવતાએ હદ્ય વડે ઈન્દ્રના હદ્યને અને સત્ય વડે પુરોહિતને પ્રગટ કર્યો. વરુણે વાયુઓથી પકૃત, હદ્યની બને બાજુની પાંસળીઓ અને પિત્તને પ્રગટ કર્યું. (૮૫)

મંત્રસિક્ત સ્વાલી વડે આંતરડા, દૂધ આપનારી ગાય અને પાત્ર વડે ગુદા તથા આસની થકી નામિ અને ઉદરની રચના કરી. (૮૬)

સોમ-કુભના રસ વડે નાનું આંતરદું, જનનેન્દ્રિય અને સુરાધાની પાત્ર વડે સ્વધારૂપ અન્ન બનાવ્યું. (૮૭)

સત્ત નામક પાત્ર ઈન્દ્રનું મુખ બન્યું. દશાપવિત્રથી જિંહવા બની અને ચખથી ઈન્દ્રિયો બની. (૮૮)

બને અસ્થિનીકુમારોએ ગ્રહોનાં રૂપમાં બે શાશ્વત આંખો બનાવી. હવિ દ્વારા એમની આંખોમાં તેજ વ્યાપ્ત થયું. જે અજ્ઞાન દૂધથી પરિપક્વ બની હતી. નેત્રોના નીચેવાળા લોમ ઘઉંમાંથી અને બોરમાંથી ઉપરના લોમ સ્થાપિત કર્યા. (૮૯)

એ વિરાટ શરીરની નાસિકામાં ગંધ શક્તિ માટે ધેટાની શક્તિ કારણરૂપ બની. ગ્રહોથી અનશ્વર પ્રાણવાયુનો માર્ગ અનશ્વરતરૂપે પ્રવાહમાન બન્યો. સરસ્વતી દેવીએ યવ અંકુરોથી વ્યાન વાયુ પ્રગટ કર્યો. બોર અને કુશાઓથી નાસિકાના વાળ ઉત્પલ થયા. (૯૦)

જીષને બળ માટે ઈન્દ્રનું રૂપ વિનિર્મિત કર્યું. ઈન્દ્ર સંબંધી ગ્રહો દ્વારા અવિનશ્વર શબ્દોને ગ્રહણ કરનારી, સંબળવાની શક્તિથી યુક્ત બંને કાનોની રચના થઈ. જીણ અને કુશાથી અમરના વાળની ઉત્પત્તિ કરી. એ વિરાટ ઈન્દ્રદેવના શરીરમાં ઉપરના ભાગના અને નીચેના ભાગના વાળ, વૃક (વરુ)ના વાળરૂપ બન્યા. (૯૧-૯૨)

અસ્થિનીકુમારોએ અનેક પ્રાણીઓ દ્વારા પૂજવા યોગ્ય ઈન્દ્રદેવના રૂપે

તथા એમના પૂર્વ આયુષ્યને, ચંદમાની આહુલાદક જ્યોતિની સાથે સંયુક્ત કરીને અનશ્વરતા પ્રદાન કરી. (૮૩)

સરસ્વતી દેવી અને અસ્થિનીકુમારો ઉત્તમ પ્રકારે વિગૃટ ઈન્દ્રદેવને ધારણ કરે છે. એ રીતે દેવી સરસ્વતી વરુણ-ઈન્દ્રની ધારક અને પોષક છે. (૮૪)

વિકિતસા કરનારા બને અસ્થિનીકુમારો અને દેવી સરસ્વતીને શક્તિયુક્ત-વીર્યયુક્ત પશુઓના હુંઘ-ઘૃતને મધ્યમાળીઓના મધની સાથે બેગું કરીને ઈન્દ્રદેવના માટે તેજસ્વી પેય બનાવ્યું. અને અમૃત સમાન શક્તિવર્દ્ધક સોમને તૈયાર કર્યો.

• વીસમો અધ્યાય •

અધિ : પ્રજ્ઞાપતિ, પ્રજ્ઞાપત્ર, ક૊ડિન્ય, વિર્દલ્બિ, ગૃત્સમદ, મધુરંધા

હે રાજી ! આપ ક્ષાત્રબળના આશ્રય-સ્થળ છો. ક્ષાત્રબળનું નાભિરૂપ કેન્દ્રબિંદુ છો. આ આસની આપને પીડા ન આપે. આપ પણ અમને પીડિત ન કરશો. (૧)

હે રાજી ! ઉત્તમ બુદ્ધિ, કર્મ અને ઉત્તમ સ્વભાવયુક્ત તથા સત્યવત ધારણ કરનારા આપ ચક્રવર્તિ-રાજ્ય કરો અને ન્યાય - બધાને સુલભ બનાવો તેમજ અમારી રક્ષા કરો. (૨)

હે શુભલક્ષણયુક્ત પુરુષ ! વેદાધ્યયન અને પ્રજ્ઞાપાલન માટે અમે તમારો અભિપ્રેક કરીએ છીએ. (૩)

હે સત્ય બોલનારા, શ્રેષ્ઠ કાર્ય કરનારા અને સત્ય-ન્યાયનો પ્રકાશ કરનારા તમે સુખરૂપ અને અતિ સુખકારી છો. આથી પરમેશ્વર માટે અને પરમેશ્વર ઝે મંત્રના દેવતા છે એ મંત્ર દ્વારા અમે તમને અભિપ્રેક કરીએ છીએ. (૪)

હે મનુષ્યો ! રાજ્યાભિપ્રેક પ્રાપ્ત કરાવનાર શ્રી જ મારું શિર છે, ધર્શ જ મારું મુખ છે, ન્યાયનો પ્રકાશ જ મારા કેશ અને દાઢી-મુંદ છે, મારો પ્રાપ્ત અમૃત છે, બલ જ મારા નેત્ર છે અને વિરાટ મારા કાન છે, એને તમે જ્ઞાન લો. (૫)

હે મનુષ્યો ! મારી જલ કલ્યાણકારક અન્નાદિનો ભોગ કરનારી છે,

વાળી વેદશાસ્ત્રના બોધથી યુક્ત છે. અંતઃકરણ દુરાચારીઓ ઉપર કોષ કરનારું છે અને બુદ્ધિ હર્ષ, ઉત્સાહ આનંદવાળી છે. મારાં અંગો મારા મિત્ર અને સહાયક છે. (૬)

હે મનુષ્યો ! બળ અને ધન જ મારી ભુજાઓ છે. કર્મ અને પરાક્રમ જ મારા હાથ છે. મારો આત્મા અને હદ્ય દુઃખથી રક્ષા કરે છે. (૭)

હે મનુષ્યો ! રાષ્ટ્ર જ મારું શરીર છે અને પ્રજાજનો જ મારા શરીરના અંગરૂપ છે. (૮)

હે પ્રજાજનો ! પ્રજાનું સમરણ કરવાની વૃત્તિ જ મારી નાભિ છે. વિશેષ જ્ઞાન જ મારી મૂલેન્દ્રિય છે. મારું રાજ્ય-એચર્ચર્ચ જ મારા આનંદધાર્યક ગુપ્તાંગ છે. (૯)

પ્રજાજનોમાં પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત હું ક્ષત્રિયકુળમાં પ્રતિષ્ઠિત છું. તથા અચાહિ વાહનો, ગાયો અને પૂણીવી આદિ પદથોડો અને રાજ્યના અંગોમાં પ્રતિષ્ઠિત થઈ છું. હું આત્મા-પ્રાણ, વિદ્યાજ્ઞાન-આદિ કિયામાં પ્રતિષ્ઠિત રહું છું. (૧૦)

ત્રણ દિવ્ય ગુણવાળા દેવતા અને અગ્નિયાર દિવ્યગુણવાળા પદથોડો, જેને ઈશ્વરે ઉત્પન્ન કર્યા છે તેની તેમજ પૂર્ણી આદિ તેરીસ પદથોડોની દેવગણ રક્ષા કરો. (૧૧)

આઠ વસુ, અગ્નિયાર પ્રાણ, અગ્નિયાર રૂદ્ર, બાર મહિના, સત્ય યત્ન, ચાર વેદની મંત્ર વાળીઓ, ઉત્તમ કિયાઓ, હોમ કિયાઓ અને સત્ય કિયાઓ વડે અમારી કામનાઓ પૂર્ણ કરો. (૧૨)

હે ઉપદેશકો ! જેવી રીતે અમે નમ્રતાપૂર્વ બનીએ તેવા પ્રયત્નો તમે કરો. (૧૩)

હે વિદ્વાન ! જો અમે ઉપદેશકો, વિદ્યાનો પરસ્પર એકબીજાનો અનાદર કરવાનો અપગાધ કરીએ તો અમારા બધા જ અપરાધો તમે માફ કરો. (૧૪)

દિવ્યસ દરમિયાન અને રાત્રી દરમિયાન અમારાથી જે અપરાધ થઈ જાય છે તે બધા જ પાપોમાંથી હે વાસુદેવ અમને છોડાવો ! (૧૫)

જાગૃત અવસ્થામાં અથવા સ્વાન્જમાં અમે જે કોઈ અપરાધ કરીએ તે બધામાંથી સ્ફૂર્યદિવ અમને છોડાવો. (૧૬)

હે વિદ્વાન ! ગ્રામમાં, અગ્રણ્યમાં, સભામાં, મનમાં, શૂદ્ર પ્રતિ, વૈશ્ય પ્રતિ, અમારાથી જે કોઈ અપરાધ થઈ જાય તેને હે દેવ ! તમે માફ કરો. (૧૭)

હે જળાશય ! તમે ગમનશીલ છો, પરંતુ આ સ્થાનમાં તમે મંદગતિવાળા રહો. અમે જાનેન્દ્રિયો દ્વારા દેવતાઓના જે પાપ કર્યા હોય અથવા ઋત્વિજો પ્રત્યે કોઈ પાપ થઈ ગયું હોય તો એવા તમામ પાપ. અમે આ જળાશય અને યજમાં ત્યારી દર્શાએ છીએ. હે વરુણ ! તમે અમારી રક્ષા કરો. (૧૮)

હે સોમ ! તમારું હૃદય જળમાં સ્થિત રહો. અમે તમને ત્યાં જ મોકલીએ છીએ. ત્યાં તમારામાં જળ અને ઔષધિઓ પ્રવિષ્ટ થાવ. અને તે અમારા માટે મિત્રવત બનો. (૧૯)

હે જળદેવતા ! અમને પાપમાંથી મુક્ત કરો. જેવી શીતે મોજીને ઉત્તારવાથી તે પગથી અલગ થઈ જાય છે તેવી શીતે હે જળ અમને મવીનતાથી અલગ કરો. (૨૦)

આ લોકથી ઉપર સ્વર્ગલોકને અને તેનાથી પણ ઉપર અમે સૂર્યલોકમાં રહેલા સૂર્યને જોઈએ અને તેની જોગીત અમને પ્રાપ્ત થાવ. (૨૧)

આજ અમે જળ-કર્મ પૂર્ણ કરીએ છીએ. હવે અમે ગુણમુક્ત બનીએ છીએ. હે અજિન ! તમે અમને તેજ, સંતાન, ધન અને ઔષધ આપો. (૨૨)

હે સમિધા ! તમે તેજરૂપ છો, અમને સમૃદ્ધ આપો. તમે રૂપવતી છો, અમને તેજ આપો. હે અજિન ! અમારા અત્મિણ કાઢે અમે તમને વંદન કરીએ છીએ. આથી તમે અમારી ઈચ્છા પૂર્ણ કરો. (૨૩-૨૪)

જળાં વ્યક્તિઓ એક-મન થઈને રહે છે ત્યાં દેવતાઓ અને અજિન નિવાસ કરે છે, અમને એ સ્વર્ગલોક પ્રાપ્ત થાવ. (૨૫)

જે ઈચ્છરમાં ઈન્દ્ર અને વાયુ જેવા પદ્ધતિ વ્યાપ છે, જે અનાહિ અને અનંત છે તે ઈચ્છરને અમે ઓળખી લઈએ. (૨૬)

બળના પોષણની ઈચ્છા રાખનારા પ્રસન્નતાપૂર્વક તેનું પાન કરે છે અને પવિત્ર થાય છે. તેમનું શરીર અને આત્મા બળ પામે છે, પરંતુ જેઓ માત્ર વાતો જ કરે છે તે આનાથી શું થશે તે કંઈ કરી શકતા નથી. (૨૭-૨૮)

હે ઈન્દ્ર ! આ પ્રાતઃકાળમાં તમે અમારા ધાન્યયુક્ત પુરોહિત અને સ્તુતિઓનો સ્વીકાર કરો. (૨૯)

હે ઋત્વિજો ! તમે ઈન્દ્રદેવની સ્તુતિ માટે પાપનાશક બૃહત્સામનું ગાન કરો. આ જામગાન વડે જ યજ્ઞવર્ધક દેવોએ ઈન્દ્રને પ્રસન્ન કર્યા હતા. (૩૦)

હે અધ્યયુ ! આ શ્રેષ્ઠ સોમને ઉનની ગરણી વડે જાળો જેથી ઈન્દ્રદેવને પીવા માટે તે શુદ્ધ બને. (૩૧)

પરમાત્મા સંસારનાં સર્વ પ્રાણીઓના પાલનકર્તા છે અને બધા લોક તેમના આશ્રિત છે. તેમજ જે મહાન બનીને બધા પદાર્થોને વશમાં કરનારા છે. હે ગ્રહયાત્ર ! અમે આપના સામર્થ્યનો સ્વીકાર કરીએ છીએ અને આપને સ્થાપિત કરીએ છીએ. (૩૨)

હે ગ્રહ ! બન્ને અચિનીકુમારો તમને ઉપયામ પાત્રમાં ગ્રહિત કરે છે. અચિન-દ્વય (અચિનીકુમારો) સાથે તમારો ગાડ સંબંધ છે. તમને અમે સરસ્વતી અને ઈન્દ્રની કૃપા મેળવવા ધારણા કરીએ છીએ. તમે અમારી ઉત્તમ પ્રકારે રક્ષા કરો. (૩૩)

હે ગ્રહ ! તમે અમારા પ્રાગ, અપાન, નેત્ર, શ્રોત અને ઈન્દ્રિયોની રક્ષા કરનારા છો. અમારા મન, વાણી અને ઔષધિઓમાં તમે સ્થાપિત થાવ. (૩૪)

હે યજ્ઞાન ! બન્ને અચિનીકુમારો અને ઈન્દ્ર દ્વારા સંસ્કાર પામેલ અને સરસ્વતી દ્વારા પ્રસ્તુત કરવામાં આવેલ તમને આજ્ઞાનુસાર ભક્ષણ કરીએ છીએ. જીત્યિજો તમારી આહુતિ આપે છે. (૩૫)

ઉષાકળમાં આગળ ચાલનારા સૂર્યના રૂપમાં પૂર્વ દિશામાં પ્રકાશિત કરનારા અને તેનીસ દેવતાઓ સાથે આગળ વધનારા ઈન્દ્ર (સૂર્ય) વૃત્ત (મેઘ)ને મારીને તેમાં રહેલા જળને પ્રવાહિત કરે છે. (૩૬)

જઈદિનુરૂપે શરીરના રક્ષક, મધુર અને સ્વાદિષ્ટ હવિનું યજમાન દરરોજ ભક્ષણ કરીને તે નિમિત્ત ઈન્દ્રનું નિયમિત પૂજન કરે છે. (૩૭)

આહિત્યો અને વસુઓથી યુક્ત હે ઈન્દ્ર ! તમે યજશાળામાં પદારો અને આ કુશના આસન ઉપર બિરાજમાન થાવ. (૩૮)

હે તેજસ્વી, બધાના પ્રીતિપાત્ર ઈન્દ્રદેવ ! બધા દ્વારોથી યુક્ત અને સજાવેલી અમારી આ સુવ્યવસ્થિત પ્રાચીન યજશાળામાં પદારીને આપ તેને સુશોભિત કરો. (૩૯-૪૦)

અદ્ભુતરૂપથી ગ્રહિત કરનારી રોગી અને પૂજા દ્વારા ઈન્દ્ર દેવની દીપિ વધે છે. તમે અહીં સ્થાપિત થાવ. (૪૧)

યજ કરનારા હોતાઓ ઈન્દ્ર (સૂર્ય)ને અહીં પ્રતિષ્ઠિત કરે છે અને આહવનીય અજિમાં હવિ આપીને તેને પ્રદીપ્ત કરે છે. (૪૨)

સરસ્વતી અને ભારતી ઈન્દ્રની સેવા કરે છે. તેઓ અમારા યજને દૂધ અને હવિ વડે સંપન્ન બનાવે. (૪૩)

ધરા માટે તવદ્યા ઈન્દ્રનું પૂજણ કરે છે. હે તવદ્યા ! તમે યજના પ્રમુખ દેવતાઓને હવિ દ્વારા સંપન્ન કરો. (૪૪)

વનસ્પતિ દેવતા હવિ વડે ઈન્દ્ર દેવતાને તૃત કરે છે અને ઘૃત-દ્વારા યજનું સેવન કરે છે. (૪૫)

ઈન્દ્ર સ્વાહાકારસ્પર્શમાં ઘૃત દ્વારા અત્યંત પ્રસન્ન થાય છે અને સોમપાન વડે આનંદિત બને છે. (૪૬)

કર્મ વડે સ્વર્ગ સાથે જોડાયેલા ઈન્દ્રદેવ પૂર્ખી ઉપર ક્ષત્રિય ધર્મના પોષક છે. (૪૭)

અમારા વડે સ્તુતિ કરાય છે તેવા ઈન્દ્ર અમારી રક્ષા માટે અહીં પદ્ધારો અને આ યજમાં દેવોની સાથે હવિ ગ્રહણ કરો. (૪૮)

ધનવાન અને મહાન ઈન્દ્ર તમે તમારા અશ્વોને લઈને અહીં આવો અને અમારા વડે અર્પણ કરાયેલ હવ્યાનને ગ્રહણ કરો. (૪૯)

હે ઈન્દ્રદેવ ! અમે તમારું આવાહન કરીએ છીએ. તમે અમારું કલ્યાણ કરો. (૫૦)

હે ઈન્દ્ર ! તમે અમારા રક્ષક છો. અમારા દુઃખિયને દૂર કરી અમને સૌભાગ્ય આપો, અન્ન આપો, ભયનો નાશ કરો અને અમને ધનવાન બનાવો. (૫૧)

કાર્ય સંપાદક ઈન્દ્રની અમે કૃપા માંગીએ છીએ, તમારા હંદ્યમાં અમને સ્થાન આપો. અને અમારા દુઃખિયને તમે દૂર કરો. (૫૨)

હે ઈન્દ્ર ! તમારા અશ્વો સહિત અમારા યજમાં પદ્ધારો. તમને અહીં કોઈ રોક નહિ, શિકારી જેવી રીતે જાળ પાથરીને પક્ષીઓને ફસાવે છે તેવી રીતે તમને કોઈ ફસાવે નહિ. (૫૩)

મહર્ષિ વસિએના વંશજો ઈન્દ્રદેવની સ્તોત્રો વડે પૂજા કરે છે. હે ઈન્દ્રદેવ ! તમે અમને પશુ, સંતાન, ધન આપો. (૫૪)

હે બન્ને અસ્થિનીકુમારો ! હવે અજિન પ્રદીપ્ત થઈ ગયો છે, સોમ નિષ્ઠાનું થઈ ગયો છે અને સરસ્વતી દ્વારા સોમનું દોહન કરી લેવામાં આવ્યું છે. (૫૫)

શરીરરક્ષક બન્ને અસ્થિનીકુમારો અને સરસ્વતીએ ઈન્દ્ર માટે યજની સાથે સોમ અને ઔષધિ-કંદ પણ ધારણ કર્યા છે. (૫૬)

અખિદ્ય અને સરસ્વતી બધા લોકને શરીરરક્ષક રસ વડે પૂર્ણ કરે છે. તૈયાર કરવામાં આવેલ સોમને તેઓ ઈન્દ્રની બળવૃદ્ધિ માટે વહન કરીને લઈ જાય છે. (૫૬)

ઈન્દ્રને આહુતિ આપતાં-આપતાં સરસ્વતી અને બન્ને આચિનીકુમારોએ ઈન્દ્રમાં ઈન્દ્રિયો અને વીરયનું સ્થાપન કર્યું અને ઈન્દ્રના નિમિત્તે જ દૂધ-દાઢા વગેરેને ઘારણ કર્યા. (૫૭)

આચિનીકુમારો દ્વારા ઔષધ, રસ સહિત સંસ્કારિત કરવામાં આવેલ સોમને જળધારા વડે ગ્રહણ કર્યો અને કુશના આસન ઉપર બેસેલા ઈન્દ્રને રક્ષણ-નિમિત્તે અપણા કર્યો. (૫૮)

આચિનીકુમારો અને સરસ્વતીએ ટિવસ-રાત્રી અને સંધ્યાકાળમાં ઈન્દ્રને બળયુક્ત કર્યા. (૫૯)

આચિનીકુમારો સહિત સરસ્વતી અને ઈન્દ્રને યજ અને દિશાઓ પાસેથી શુભકામનાઓ યાચી. (૬૦)

હે અખિદ્ય ! હે સરસ્વતી ! તમે અમારી ટિવસે તેમજ રાત્રીના સમયે રક્ષા કરો. હે ટિવ્ય હોતાઓ ! સોમાભિષ્વચ કરીને ઈન્દ્રની રક્ષા કરો. (૬૧)

અંતરિક્ષમાં સરસ્વતી, ધૂલોકમાં ભારતી અને પૃથ્વીમાં ઈલા એ ત્રણ દેવીઓએ, આચિનીકુમારો દ્વારા મહા ઔષધિઓના ટિવ્ય આરોગ્યવર્દ્ધક ગુજ્રોથી યુક્ત સોમને ઈન્દ્રદેવ માટે નિયોગ્યો. (૬૨)

સોમને નિયોગ્યા બાદ, બન્ને આચિનીકુમારો, સરસ્વતી અને ત્વાઘદેવ આ મહા ઔષધિના રૂપમાં ઈન્દ્રદેવની પુષ્ટિ માટે ઔષધિઓને ઘારણ કરી. (૬૩)

ઔષધિયુક્ત સોમ વડે ઈન્દ્રની સ્તુતિ કરીએ છીએ. સમય-સમયે નિયોગાપેલ મધુર રસ મેળવીને ઈન્દ્ર વૃદ્ધિ પામે છે. આચિનીકુમારો અને દેવી સરસ્વતીએ ગાયને દોહવાની જેમ, આ મધુર રસોનું દોહન કર્યું. (૬૪)

હે આચિનીકુમારો ! આપ બને દેવી સરસ્વતીના શાયે, ગાયના દૂધ-ધી વગેરેની સાથે મહાઔષધિઓના મધુર રસ સાથે ગાળેલ સોમને મેળવી, ઈન્દ્રદેવને અર્પિત કરો. આ આહુતિ સારી શીતે તેઓ ગ્રહણ કરે. (૬૫)

બન્ને આચિનીકુમારો અને દેવી સરસ્વતીએ નમુચિ (જળ) વડે ઈન્દ્રિય-બળ પ્રાપ્ત કર્યું. સંવિતા અને વરુણદેવે યજમાનને ઘન, બળ આપ્યું. (૬૬)

સમાન મનવાળા બનીને બંને અસ્ત્રિનીકુમારો અને સરસ્વતીએ ઈન્દ્રને હવિગ્રહણ કરવા પ્રવૃત્ત કર્યા. સવિતા અને વરુણા દેવે યજમાનને ધન અને બળ આપ્યું. (૬૮)

અસ્ત્રિનીકુમારો અને દેવી સરસ્વતીએ હવિ દ્વારા ઈન્દ્રને બળ ધારણ કરાયું. સવિતા અને વરુણાદેવે યજમાનને ધન આપ્યું અને તેમની સ્તુતિ કરી. (૬૯)

સવિતાદેવ, વરુણાદેવ અને ભગદેવતાએ ઈન્દ્રમાં બળ સ્થાપન કર્યું. હે ઈન્દ્રદેવ ! તમે યજમાનની કામના પૂર્ણ કરો. (૭૦)

રક્ષક ઈન્ડ (સ્યુદી)એ નમુચિ (જળ) વડે ઈન્દ્રિય-બળ મેળવ્યું. સવિતા અને વરુણાદેવે યજમાનને ધન અને બળ આપ્યું. (૭૧)

હે સવિતાદેવ, વરુણાદેવ અને ઈન્દ્રદેવતા ! યજમાનોમાં ક્ષાત્રબળ, સૌભાગ્ય અને લક્ષ્મીની સ્થાપના કરી આ સૌત્રામરિગ યજમાં તમે ઉપરિથિત થાવ. (૭૨)

બને અસ્ત્રિનીકુમારો અને સરસ્વતીએ પશુઓ પાસેથી ઈન્દ્રિય સામર્થ્ય અને અશ્વો પાસેથી ઓજસ, બળ ગ્રહણ કર્યું તથા ઓજસ, બળ અને હવિ વડે યજમાન તેમજ ઈન્દ્રને સમૃદ્ધ કર્યા. હે તૃપ્ત ઈન્ડ ! તમે પણ યજમાનને સમૃદ્ધ કરો છો. (૭૩)

સ્વાર્થીય માગ્રોમાં વિચારશીલ, રૂપવાન બને અસ્ત્રિનીકુમારો અને શ્રેષ્ઠ હવિવાળા સરસ્વતી તેમજ ઐશ્વર્યવાન ઈન્ડ તમે અમારા યજમાં આવો અને ચોન્તરફથી અમારી રક્ષા કરો. (૭૪)

શ્રેષ્ઠ પ્રકારના ચિકિત્સક એવા બને અસ્ત્રિનીકુમારો, કમનીય ધનદાત્રી સરસ્વતી અને શતકમાં ઈન્દ્ર વડે યજમાનને ઈન્દ્રિય-સામર્થ્ય આપીને સમર્થ બનાવાયા છો. (૭૫)

હે બને અસ્ત્રિનીકુમારો ! હે સરસ્વતી ! તમે સહમતી દ્વારા નમુચિ (જળમાં) વિદ્યમાન રસ (સોમ)ને ગ્રહણ કરો અને તેનું પાન કરી તૃપ્ત થઈને અમારા યજમાં પદ્ધારી ઈન્દ્રના કૃપાપાત્ર યજમાનના રક્ષક બનો. (૭૬)

હે ઈન્દ્ર (સ્યુદી) ! જ્યારે તમે નમુચિ પાસેથી સોમ ગ્રહણ કરો. છો ત્યારે સરસ્વતીદેવી સ્તુતિ વડે તમારી સેવા કરે છો. (૭૭)

અન, રસ અને સોમની આખુતિ ગ્રહણ કરનારા હે શ્રેષ્ઠ પતિ અર્જિન ! તમે અમારા મન-બુદ્ધિને શુદ્ધ કરો. (૭૮)

હે અર્જિન ! અમે તમારા મુખમાં બધી બાજુઓથી હવિ અપરંશ કરીએ છીએ. તમે અમને શ્રેષ્ઠ અન્ન, સંતાન, ધન, યશ અને સૌભાગ્ય આપો. (૭)

હન્ને અસ્થિનીકુમારોએ સ્વતેજ વડે નેત્ર-જ્યોતિ, સરસ્વતીએ પ્રાણ-સામર્થ્ય અને ઈન્દ્રએ યજમાનમાં વાળી, સામર્થ્ય તથા બળ અને ઓજસ સ્થાપિત કર્યા. (૮)

હે બન્ને અસ્થિનીકુમારો ! તમે રુદ્રરૂપમાં પાપીઓને રુદ્ધન કરાવો છો. તમે આ યજમાન સોમપાન કુરવા પદ્ધારો અને યજમાનને અસ્થ, ગાયો આપો તેમજ તેમને શ્રેષ્ઠ માર્ગ ઉપરે ચાલનારા બનાવો. (૯)

હે અસ્થિદ્ય ! તમે ફળરૂપે વૃષ્ટિ-જળ (વરસાદ) આપનારા છો. અમારા દુષ્ટ નિંદકો અમારું અપમાન ન કરી શકે પરંતુ તમે તેનું અપમાન કરો. (૧૦)

હે સર્વધારક અસ્થિદ્ય ! તમે અમને વૃદ્ધિકારક પીળા રંગના સ્વરૂપનનું દાન આપો. (૧૧)

અન્નો વડે યજની અધિષ્ઠાત્રી, બુદ્ધિ-ધન આપનારી અને બધાને પરિત્રકરનાર સરસ્વતીદેવી તમે યજમાન પદ્ધારો. (૧૨)

સત્ય અને પ્રિય વચનો બોલવાની પ્રેરણા આપનારા હે દેવી સરસ્વતી ! તમે અમારા યજમાન પદ્ધારો. (૧૩)

હે દેવી સરસ્વતી ! તમે મહિમારૂપી જળની વૃષ્ટિ કરનારા છો. તમે પ્રાણીઓની બુદ્ધિને પ્રદીપ્ત કરો છો. એવા હે સરસ્વતીદેવી ! અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. તમે બધાં પ્રાણીઓને સુમતિ આપીને તેમને સતકમો કરવા પ્રેરણા આપો છો. (૧૪)

હે ઈન્દ્ર ! અમારા આ યજમાન આપ પદ્ધારો. ગરણી વડે ગાળીને શુદ્ધ કરેલો આ સોમરસ તમારા માટે પાન કરવા જ તૈયાર રાખ્યો છો. (૧૫)

હે ઈન્દ્ર ! તમારા યજમાન પદ્ધારવાની રાહ જોઈને યજમાનો હવિની બાજુમાં આસન લઈને બેસી ગયા છો. હે ઈન્દ્ર ! તમે સ્વતઃ પ્રેરણાથી જ અહીં આવો. (૧૬)

હે ઈન્દ્ર ! તમે હવિ ગ્રહણ કરવા માટે ઝડપથી અહીં ઉપસ્થિત રહો અને આ સોમ તેમજ હવિઓને ગ્રહણ કરો. (૧૭)

હે દેવી સરસ્વતી, અસ્થિનીકુમારો અને દેવરાજ ઈન્દ્ર ! અહીં પદ્ધારી આ મધુર સોમરસનું પાન કરો. (૧૮)

ઉત્તરાધ

• એકવીસમો અધ્યાય •

(સૂક્ત ૧૬૩ ૬૦ સુધી)

અધિ : શુનઃ શેષ, વામદેવ, વિશ્વામિત્ર વગેરે

સમિધાઓ વડે સુદીપત, પૂજનીય અજિનદેવ દ્વારા યજમાનોને બળ અને આયુષ્ય આપવામાં આવે છે. (૧)

અજિનદેવ શરીરના પોષણાર્થે ગૌ-ઘૃત, દિવ્ય હવિનું વહન કરે છે અને પૂજનીય બનીને યજમાનમાં બળ અને આયુષ્યની સ્થાપના કરે છે. (૨)

અજિનએ અવિનાશી સોમ, અનુષ્ટુપ છંદ અને ગાયની જેમ પૂજનીય બનીને યજમાનમાં બળ અને આયુની સ્થાપના કરી. (૩)

પૂષા દ્વારા સ્થાપિત કરાયેલ અવિનાશી અજિનએ બૃહતી છંદ અને ત્રણ વર્ણની ગાયથી પૂજિત થઈને યજમાનમાં બળ અને આયુની સ્થાપના કરી. (૪)

મહાતમી દિશાઓ, દીપિત્માન દ્વાર-દેવી, બૃહસ્પતિ, બ્રહ્મા, પંક્તિ, છંદ અને ચાર વર્ણની ગાયથી પૂજિત થઈને યજમાનમાં બળ અને આયુ સ્થાપિત કરો છો. (૫)

મહાન શૈખ રૂપવાળી દિન-રાત્રી અને અમૃતત્વના ગુણ ધરાવતા વિશેષદેવા, ત્રિજ્ઞપ છંદ અને ભારવાહી વૃષભે પૂજિત થઈને યજમાનને બળ અને આયુ અપીક્ષા કર્યા. (૬)

દિવ્ય હોતપુરુપ અજિન અને વાયુ, ઈન્દ્રદેવ સાથે સુસંગત બનીને વૈદ્યરુપ અજિન અને જગતી છંદ તથા છ વર્ણના વૃષભથી પૂજિત થઈને યજમાનને આયુ-બળ આપો છો. (૭)

ઈંદ્રાણી, સરસ્વતી અને ભારતી - ત્રણેય દેવીઓ તેમજ મરુદગાઢ, વિરાટ છંદ અને પદ્મસ્વિની ગાય વડે યજમાનમાં આયુ અને બળની સ્થાપના કરવામાં આવી. (૮)

ત્વષ્ટા દેવ, પુષ્ટિ-તુષ્ટિદાતા ઈન્દ્ર, અજિન અને દ્વિપદ છંદ તથા સેવન-સમર્થ વૃષભે પૂજિત થઈને યજમાનમાં આયુ-બળ સ્થાપ્યા. (૯)

મુખદાયિકા વનસ્પતિ, ઘનના પ્રેરક દેવ સાવિત્રા, કક્ષુપ છંડ,
ગર્ભધાતવાળી વંદ્યા ગાયે પૂજિત થઈને ઈન્દ્રમાં બળ અને વય ધારણ
કરાવ્યા. (૧૦)

દુઃખરક્ષક વરુણા, સ્વાહાકૃત પ્રયાજ અને ઔષધિશુપ યજ્ઞ, અતિ છંડ
અને મહાન વૃથાને પૂજિત થઈને ઈન્દ્રમાં બળ અને વયની સ્થાપના કરી.
(૧૧)

રથન્તર સામ અને ત્રિવૃત સ્તોત્રાંશી સ્તુતિને પ્રાપ્ત થયેલી વસંત ઋતુ
સહિત આયુવસુ દેવતાએ ઈન્દ્રમાં આયુ-બળ સ્થાપિત કર્યા. (૧૨)

પંચદશસ્તોમ અને બૃહત્સામથી સ્તુત શ્રીભ ઋતુ સહિત રૂપ દેવતાએ
ઈન્દ્રમાં યશ-બળ-આયુની સ્થાપના કરી. (૧૩)

સત્પદશસ્તોમ અને બૃહત્પૃષ્ઠથી સ્તુત્ય વર્ષતુ સહિત આદિત્ય દેવતાએ
ઈન્દ્રમાં બળ, આયુ સ્થાપિત કર્યા. (૧૪)

એકવીસ સ્તોમ અને વૈરાજ ઉપર બેઠેલા લક્ષ્મી તેમજ શરદ ઋતુથી
સંપન્ન ઋતુઓએ ઈન્દ્રને શ્રી, હવિ અને આયુ અપણા કર્યા. (૧૫)

ત્રિજીવ સ્તોમથી સ્તુતિ કરાતા હેમંત ઋતુ સહિત મરુદ્વગણે ઈન્દ્રને
બળસહિત હવિ આયો અને આયુની સ્થાપના કરી. (૧૬)

શ્વયસ્ત્રિંશ સ્તોમ અને રેવતી પૃષ્ઠ દ્વારા સ્તુત શિશિર ઋતુ સહિત
દેવોએ ઈન્દ્રમાં સત્યયુક્ત ક્ષાત્ર-બળ, હવિ અને આયુની સ્થાપના કરી. (૧૭)

દિવ્ય ગુણવાળા દિવસ-રાત્રી અને અસ્થિનીકુમારો તથા રક્ષકા
સરસ્વતીએ ઈન્દ્રમાં બળ અને તેમના મુખમાં વાળીને ધારણ કરાવી. હે હોતા
મનુષ ! તમે પણ યજમાનને સમૃદ્ધ કરો. (૧૮)

દિવ્ય સેવનીય સરસ્વતી, અસ્થિનીકુમારો અને ઘાવા-પૃથ્વીએ ઈન્દ્રને
પ્રવૃદ્ધ કર્યા અને ઈન્દ્રનો યશ સમગ્ર સંસારમાં ફેલાયો. આથી ઈન્દ્ર સંપન્ન
બન્યા. જેવી રીતે આ દેવોએ ઈન્દ્રને પ્રવૃદ્ધ કર્યા તેવી રીતે હે હોતા ! યજ
દ્વારા તમે પણ યજમાનને સમૃદ્ધ કરો. (૧૯)

કામનાપૂરક, હોહનશીલ, દિવ્ય, સરસ્વતી અને અસ્થિનીકુમાર, રક્ષક
(સૂર્ય) ઈન્દ્રને ઓજ-તેજ ધારણ કરાવે છે. આથી ઈન્દ્ર સંપન્ન થાય છે. હે
હોતા ! તમે પણ યજના યજમાનને સમૃદ્ધ કરો. (૨૦)

દિવ્ય હોતા, અનુયાજ દેવતા, સરસ્વતી અને બન્ને અસ્થિનીકુમારોએ

ઈન્દ્રના હૃદયમાં વષટકારો દ્વારા કાંતિ, બુદ્ધિ અને ઈન્દ્રિયોને ધારણ કરાવો અને સમૃદ્ધ કર્યા હે હોતા ! તમે પણ યજમાનને સમૃદ્ધ કરો. (૨૧)

ઈલા, ભારતી, સરસ્વતી અને અસ્તિક્યે ઈન્દ્રની નાભિમાં બળ સ્થાપન અને ઈન્દ્રિય ધારણ કરાયું અને તેમને સમૃદ્ધ કર્યા હે હોતા ! તમે પણ યજમાનને સમૃદ્ધ કરો. (૨૨)

ઐશ્વર્યવાન ત્વષા દેવ ! તમે ઈન્દ્રની અંદર ઓજ, સૌંદર્ય, અમૃતત્વ, શ્રેષ્ઠ ઉત્પત્તિ અને સામાર્થ્યની સ્થાપના કરો. જેવી રીતે આ બધા દેવોએ ઈન્દ્રને સામાર્થ્ય આપ્યું રીતે હે હોતા તમે પણ યજમાનને યજ્ઞ દ્વારા આ બધું આપો. (૨૩)

હે વનસ્પતિ દેવતા ! અમારામાં તેજ, વેગ, સીમિત કોધ અને ઈન્દ્રિયબળ ધારણ કરાવો. હે હોતા ! તમે એવો યજ્ઞ કરો જેથી યજમાન સમૃદ્ધ બનો. (૨૪)

હે આદિત્યદેવતા ! તમારી સતત સ્તોત્રો અને વૈરૂપ છંદ દ્વારા સ્તુતિ કરવામાં આવી છે. વર્ષાસ્તુતના માધ્યમથી ઈન્દ્રદેવમાં આજ્યાયુક્ત હવિ અને આયુષ્યને સ્થાપિત કરે છે. (૨૫)

દિવ્ય, અજિન દેવતાએ હોતાઉપમાં દેવ-વાડીનું યજન કર્યું. ઈન્દ્ર વનસ્પતિ વડે યજન કર્યું. એવી રીતે દિવ્ય હોતાઓએ મનુષ્ય હોતાઓને યજ્ઞ, ઈન્દ્રિય-બળ, અન્ન અને સ્વધારી આખુતિ આપ્યો. આ યજ્ઞમાં બધા દેવતા તેમનો યજ્ઞ ભાગ ગ્રહણ કરો. હે મનુષ્ય હોતા ! તમે પણ યજ્ઞ કરો. (૨૬)

યજમાન દ્વારા પકાવવા યોગ્ય હવિને તૈયાર કરીને આ પુરોડાશ રંધ્યો છે, અને બન્ને અસ્તિનીકુમાર તથા સરસ્વતીની પ્રસાન્તતા માટે હવિ આપ્યો તેમને તૃપ્ત કરીએ છીએ. (૨૭)

વનસ્પતિ દેવતાએ હવિ દ્વારા બન્ને અસ્તિનીકુમારની સેવા કરી. સરસ્વતી અને ઈન્દ્રનો પણ હવિ-સત્કાર કર્યો. આ દેવતાઓએ યજ્ઞ-ભાગનો સ્વીકાર કર્યો અને પુરોડાશ વડે પ્રવૃદ્ધ બનેલા ઈન્દ્ર, બન્ને અસ્તિનીકુમારો અને સરસ્વતીએ સોમધાન કર્યું. (૨૮)

હે અધિષ્ઠોના સંતાનો ! યજમાન સાથે સુસંગત થઈને અનેક દેવતાઓએ તમારું વરણ કર્યું છે. આ અજિન દેવતાઓના વરણીય ઘનને દેવો માટે ગ્રહણ કરે છે. હે અજિન ! તમારું જે ધન દેવોને પ્રાપ્ત થાય છે તે બધું જ ધન યજમાનને પ્રાપ્ત કરાવો.

• ભાવીસમો અધ્યાય •

(કૂટન : ૧૩૫ સુધી)

અધિ : પ્રજાપતિ, વિશ્વામિત્ર, અરુણ વગેરે

હે સુવર્ણ ! તમે તેજરૂપ છો – અમારા આયુષની તમે રક્ષા કરો. હે રશના ! સવિતાની આશામાં વર્તમાન અસ્વિદ્વયની બુજાઓ અને પૂષાના હાથો વડે અમે તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. યજ્ઞકર્મમાં કુશળ એવા કવિઓ દ્વારા યજ્ઞાનુષ્ઠાનારંભમાં આ રશનાને ગ્રહણ કરી હતી, તે યજ્ઞનો પ્રસાર કરાવનારી છે. (૧)

હે અશ્વ ! તમે સ્તુત્ય અને સર્વાશ્રયરૂપ છો. તમે જગતના ધારક છો. તમે અજિનને પ્રાપ્ત થાવ. (૨)

હે અશ્વ ! તમે દેવો અને પ્રજાપતિના નિમિત્તે સ્વયં જ ગમન કરો છો. હે બ્રહ્માણ ! દેવો અને પ્રજાપતિની પ્રીતિ નિમિત્તે આ અશ્વને બાંધીએ છીએ. (૩)

હે અશ્વ ! તમે પ્રજાપતિના પ્રીતિ પાત્ર છો. વાયુ અશ્વને યશસ્વી બજાવે છે. હે અશ્વ ! તમે સમર્સ્ત દેવતાઓના પ્રિયપાત્ર છો. હિંસક લોકો પરાજિત થાવ. (૪)

તે સવિતાદેવ બધાના વરણીય છો, બધા પાપોને દૂર કરનારા તમારા તેજરૂં અમે ધ્યાન કરીએ છીએ. તે સવિતાદેવ અમારી બુદ્ધિઓને શુભ કર્મ કરવાની પ્રેરણા આપો. (૫)

સવિતાદેવને અમે અમારી રક્ષા માટે આખૃતિ આપીએ છીએ. તેઓ જ્ઞાનીઓના આશ્રયરૂપ છે. બધાને ચૈતન્ય આપનારા મહિમાવાન સર્વજ્ઞ સવિતાદેવ અમને કલ્યાણકારી શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિ આપો. બધાની બુદ્ધિને જ્ઞાનારા, શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિ વધારનારા સવિતાદેવ પાસે અમે સામર્થ્યરૂપી ધન માંગીએ છીએ. સર્વ સાધન આપનારા, સત્યનિષ્ઠીના પાલક, સવિતાદેવનું અમે આવાહન કરીએ છીએ, તમારું પૂજન કરીએ છીએ. શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિ દ્વારા સવિતાદેવ સમર્સ્ત ધનનું કારણરૂપ અને સર્વદ્વોની હિતકરીશી બુદ્ધિને અમે માંગીએ છીએ. બધા જ મરણધર્મ પ્રાણીઓના કર્મ-ફળને પ્રાપ્ત કરાવનાર સવિતાદેવતાની મિત્રતાની અમે યાચના કરીએ છીએ. તેમના કર્મની પુણિ નિમિત્તે અન્ન અને

ઘનની કામના કરીએ છીએ. તેમના માટેનો આ આહુતિ તેમને અર્પણ થાવ. (૬)

હે બ્રહ્મ ! અમારા રાજ્યમાં બ્રહ્મતેજવાળા બ્રાહ્મણો બને, ક્ષત્રિયો મહારથી, બાળ-વિદ્યામાં ચતુર, શૂર અને બળવાન બને અને બળદો ભારવાહક તેમજ શીદ્ધગમન કરનારા અને સ્ત્રીઓ સર્વગુણસંપન્ન તેમજ અચ્છ શીદ્ધ ગમનશીલ બનો. રથ વિજયશીલ બનો. પજમાનના પુત્રો યુવા અને વીર બનો. ઔષધીઓ પરિપક્વ અને ફળવતી બનો. કામનાઓ ઉપર મેઘનું વર્ષણ થાવ. અમારું કલ્યાણ થાવ. (૭)

પરમાત્મા, દેવ પુરુષ, પ્રકૃતિ, અનંત ઈશ્વર એક હોવા છતાં જુદા-જુદા પદ્ધાથોમાં અલગ અલગ રૂપે રહેનાર બ્રહ્મ તેમજ દિવસ અને રાત્રીના અધિપતિ દેવતા બધાને વારાફરતી જે આહુતિઓ અર્પણ કરીએ છીએ તેનો તેઓ સ્વીકાર કરો. (૮)

• ત્રેવીસમો અધ્યાય •

(સૂક્ત-૧થી ૬૫ સુધી)

ત્રણિ : પ્રજાપતિ

પ્રાણીઓની ઉત્પત્તિ પહેલા હિરણ્યગાંભે દેહ ધારણ કર્યો અને ઉત્પન્ન થતાની સાથે જ તેઓ સમગ્ર વિચના સ્વામી બની ગયા. તેમણે પૃથ્વી, સ્વર્ણ અને અંતરિક્ષની રચના કરી તેને ધારણ કર્યા. એવા હે પ્રજાપતિ ! તમારા માટે અમે હવિનું વિધાન કરીએ છીએ.

હે ગ્રહ ! તમને ઉપયામ પાત્રમાં રાખીએ છીએ, પ્રજાપતિની પ્રીતિ માટે અમે તમને ધારણ કરીએ છીએ. આ તમારું સ્થાન છે. અહીંથા તમને સૂર્યની પ્રીતિ માટે સ્થાપિત કરીએ છીએ.

તમારો મહિમા દિવસમાં, વાયુમાં, અંતરિક્ષ અને સૂર્યલોકમાં પ્રકટ થાય છે. એવા મહિમાવાળા પ્રજાપતિના માટે અને અન્ય દેવો માટે આ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ.

જે પ્રજાપતિ પ્રાણુરૂપે બધાં પ્રાણીઓના સ્વામી છે અને જેઓ પોતાની મહત્ત્વાને કારણે મનુષ્યો અને પશુઓના અધિપતિ છે તેવા પ્રજાપતિ માટે અમે આ હવિનું વિધાન કહીએ છીએ.

હે ગ્રહ ! તમે ઉપયામ માત્રમાં ગૃહીત રહો. અમે પ્રજાપતિની કૃપા માટે તમને બોલાવીએ છીએ. આ તમારું સ્થાન છે અને ચંદ્રમા તમારો મહિમા છે. તમારો મહિમા સંવસર, રત્ની, પૃથ્વી, અજિન, ચંદ્રમા, નક્ષત્રોમાં પ્રગટ થાય છે. તમારા આવા મહિમાને કરણે પ્રજા તમને અનન્દદેવો નિમિત્તે આ આહુતિ અપણી કરે છે.

યજ્ઞ કાર્યમાં સ્થિત ઋત્તિકરૂપી સૂર્ય કોથ રહેત થઈને સિદ્ધ નિમિત્તે વિચરણ કરનાર આદિત્ય સમાન પ્રભાવવાળા અશ્વને રથમાં જોડીએ છીએ. તે આદિત્યનો પ્રકાશ સર્વત્ર ફેલાયેલો છે.

આ અશ્વની સહાયતા માટે પક્ષીની સમાન ગતિવાળા બે અશ્વોને સહિત સૂર્ય રથમાં જોડે છે.

હે અધ્યધૂ ! વાયુ-સમાન વેગવાળા અશ્વને જે માર્ગોથી જળ અને ઈન્દ્રનું શરીર પ્રાપ્ત થયું છે તે અશ્વને પુનઃ તે માર્ગ જ પાછો વાળી હો.

હે અશ્વ ! તમને વસુગણ ગાયત્રી છંદ વડે અને આદિત્યગણ જગતી છંદ વડે અલંકૃત કરે છે. પૃથ્વી-સ્વર્ગ અને અંતરિક્ષ પણ તમને અલંકૃત કરો. હે દેવો ! હે પ્રજાપતિ ! હવ્યાનને ગ્રહણ કરો.

હે અશ્વ ! વાયુ અને અજિન તમારી રક્ષા કરો. વટ અને શીમળાનું વૃક્ષ તમારી રક્ષા કરો. હે અશ્વ ! અમારા માટે તમે અભિભન્ની વર્ષા કરનાર બનો. નિષ્કલ્પ બ્રહ્મા અમારા રક્ષક બનો. વિઘ્નો દૂર કરવા અમે અજિનદેવતાને નમસ્કાર કરીએ છીએ. આ અશ્વરથ રણમઝો દ્વારા દર્શનીય છે. આ અશ્વ લગ્નમ દ્વારા શોભાયમાન છે. જળમાંથી ઉત્પન્ન અશ્વ જળમાં શોભાયમાન થાય છે. બલ્લા સોમની આગળ જઈને તેને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. હે અશ્વ ! તમારા દેહની કલ્યાણ જાતે જ કરો. તમે જાતે જ યજ્ઞમાં યજ્ઞન કરો. તમારા ઈષ્ટ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરો. એનાથી તમારો મહિમા ઘટશે નહિ. આ અશ્વનું મૃત્યુ થયું નથી - નાન્દ થતો નથી. હે અશ્વ ! તમે દેવયાન માર્ગ દ્વારા સ્વર્ગમાં જાવ છો. જે લોકમાં પુણ્યાત્મા જઈને નિવાસ કરે છે તે લોકમાં સવિતા તમને સ્થાપિત કરો.

શૂષ્ઠિમાં ઉત્પન્ન અજિન વડે દેવોએ યજ્ઞ કર્યો. આથી અજિનએ ત્રણે લોકને જીતી લીધા. જે લોકમાં અજિન નિવાસ કરે છે તે લોકમાં તને અવશ્ય વિજય મળશે. તમે આ જળનું પાન કરો. વાયુ પશુરૂપે ઉત્પન્ન થયા, વાયુ વડે દેવોનું યજ્ઞન કર્યું. આથી વાયુએ લોકને જીતી લીધા. જે લોકમાં વાયુનો

નિવાસ છે તે તારો લોક બનશે. તું તેને જીતી જઈશ. આ જગન્નું પાન કરો. સૃષ્ટિમાં સૂર્ય ઉત્પન્ન થયો. તેના વડે દેવોએ યજ્ઞ કર્યો. આથી સૂર્યે લોકોને જીતી લીધા. જે લોકમાં સૂર્યનો નિવાસ છે તે તારો લોક બનશે. તેને તું જીતી લઈશ. આ જગન્નું પાન કરો. પ્રાણ, અપાન અને વ્યાનની તુષ્ટિ માટે અલગ-અલગ આહુતિઓ આપીએ છીએ તે તેમને પહોંચો. હે ગણપાતે ! તમે ગણોના, પ્રિયોના અને નિવિયોના અધિપતિ છો. અમે આપને નિમંત્રીએ છીએ. હે પરમાત્મા ! સંસારને ગર્ભરૂપમાં ધારણ કરનાર પ્રકૃતિના આપ ધારક છો એ અમે જ્ઞાનીએ છીએ.

હે રાજા ! હે પ્રજાજનો ! તમે બને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષને પ્રાપ્ત કરો. તમને બનેને આ સ્વર્ગરૂપ પરમભૂમિ પ્રાપ્ત થાઓ. પ્રજાપતિ તમારામાં બળની સ્થાપના કરો.

હે શક્તિમાન ન્યાયાધીશ ! પુરુષો અને સ્ત્રીઓમાં જેઓ વ્યભિચાર કરતાં હોય તેમને પગ ઉપર અને માથું નીચે કરીને ઢંડ આપો અને પ્રજાજનોને ઉત્તમ સુખ આપો.

જે પ્રજા ઉપર રાજા રાજ્ય કરતા હોય તે પ્રજાને સુખ મેળવનાર બનાવો અને હળ જેવી રીતે જમીનને ફળદુપ બનાવવા ખોટી નાંખે છે, તેવી રીતે રાજા પણ પ્રજાને લાભ પહોંચાડવા તેમની પાસેથી કરવેરા ગ્રહણ કરો. હે પવિત્ર આચરણ કરનારા રાજા ! તમે પ્રજા પ્રત્યે અસત્ય વ્યવહાર કરશો નહિ, જો એવું કરશો તો નિબંધ પક્ષીની જેમ નાશ પામશો.

હે રાજા ! તમારી માતા પૃથ્વી સહનશીલ અને પાલન કરનારા પિતા તેજસ્વી સૂર્ય છે. આ રાજશ્રી ઉપર આરુધ થઈને તમે કરડુપે અલ્ય ધન લઈને પ્રજાહિત કરો. અમે પ્રજાજનો એવા રાજા પ્રત્યે પ્રીતિ રાખીએ છીએ.

હે બ્રહ્મન (સજજન) ! તમારા તેજસ્વી પિતા અને સહનશીલતા માતા છે. તમારા પિતા રાજ્યમાં વિદ્યા અને શોભાનો વિસ્તાર કરે છે. તમે પણ પ્રમાણયુક્ત ઓછું બોલનારા બનો.

હે રાજા ! રાજ્યલક્ષ્મી યુક્ત તમે સદા પ્રજાની ઉન્નતિ કરો અને તે દ્વારા તમે જાતે પણ વૃદ્ધિ પામો.

હે પ્રજાપતિ ! તમે પ્રજાની ઉન્નતિ કરો, તેને એવી રીતે ઊંચે લઈ જાવ જેવી રીતે ખેડૂત વાયુ આગળ ઘાન્યપાત્ર ઊંચું રાખી ઉંજાણી કરે છે.

જે રાજી અથવા રાજપુરુષ અપરાધ રોકનારી પ્રજાના ઉત્તમ કર્મોની પ્રશંસા કરે છે અને ન્યાયપૂર્વક પ્રીતિનો વ્યવહાર કરે છે તે રાજી અને પ્રજા બને એવી રીતે સુખપૂર્વક સાથે સાથે રહે છે જેવી રીતે બે માછલીઓ જળ ભરેલા તળાવમાં સુખપૂર્વક રહે છે.

જેવી રીતે સ્ત્રી-પુરુષના શરીરનાં અંગોને જોઈ શકાય છે તેવી રીતે પ્રત્યક્ષ આદિ પ્રમાણો વડે સત્ત્યને જોઈ શકાય છે. એવા સત્ત્યથી હે રાજી ! તમારો વ્યવહાર કોમળ બનો. પ્રજા પણ નમૃતાનો વ્યવહાર કરે અને રાજી-પ્રજા બને સુખી રહો.

જેવી રીતે ખેતરમાં ઊગેલા જવ હરણ ખાઈ જાય છે તેવી રીતે જે અનાચારી રાજી પ્રજાની પુષ્ટિ-અપુષ્ટિનો વિચાર કર્યા સિવાય તેના ધનને ખાય છે. તેનું ધન નાશ પામે છે.

જેવી રીતે શૂદ્ધ સેવક પોતાના સ્વામીની સ્ત્રી સાથે વ્યબિચારમાં રત રહી પોતાના આયુષ્માનો નાશ કરે છે અને જેવી રીતે હરણ વગર વિચારે ખેતરમાં ઉત્પન્ન જવ ખાઈ જાય છે તેવી રીતે જે રાજી, પ્રજાના ધન-ઐશ્વર્યનો વિચાર નથી કરતો તે પોતાનો જ વિનાશ કરે છે.

જેમ ધોડાને તાતીમ આપનાર ધોડાને પરાકમી અને યુદ્ધમાં જીત મેળવનાર બનાવે છે તેવી રીતે રાજી પણ પ્રજાને બળ, પરાકમ અને ઐશ્વર્યયુક્ત બનાવે.

હે વિદ્ધાન ! ગાયત્રી, ત્રિષ્ટુપ, અનુષ્ટુપ, બૃહત્તી, પંક્તિ, ઉષ્ણિક અને કક્ષુપ છંદ તમને શાંતિ આપનારા છે.

હે વિદ્ધાન ! બે પદવાળી, ચાર પદવાળી, ત્રણ પદવાળી અને છ પદવાળી જીવાઓ તમને સુખ અને શાંતિ પ્રાપ્ત કરાવો.

હે વિદ્ધાન ! મહાનામ્ની અને રૈવત જીવાઓ, બધી દિશાઓ, વિદ્યુત અને બધાં પ્રાણીઓ તમારું કલ્યાણ કરનારા બનો.

પ્રેમથી મેળવનારી દિશાઓ તમને શાંતિ અને જ્ઞાન આપો.

જેવી રીતે સ્વયંવરમાં વિવાહિતા બનેલી સ્ત્રી, પ્રશંસિત બળવાન પતિને પ્રાપ્ત કરી તેની સેવા કરે છે અને પતિની પ્રીતિપાત્ર બને છે તેવી રીતે પતિને પ્રેમ કરનારી, ઉચિત આચરણ કરનારી, પ્રેમ વડે બંધાયેલી સ્ત્રીઓ પતિઓને મેળવી સુખ ભોગવે છે.

ખેડૂત જેવી રીતે જવને ભૂસાથી અલગ કરે છે તેવી રીતે તમે પણ આ મનુષ્યોમાંથી એવા લોકોને પસંદ કરો જે શુદ્ધ અન્નવાળા હોય, જે જળ અને ભોજન આપવાથી તમારો ઉચિત સત્કાર કરે.

હે વિદ્યાર્થી ! કયા અધ્યાપક તને જીવન-બંધનથી મુક્ત થવાની શૈક્ષ વિદ્યા આપે છે ? કોણ તારાં અંગોને શાંતિ આપે છે ? કોણ તારો યજ્ઞ કરાવે છે ? અને કયા અધ્યાપક સમસ્ત શાસ્ત્રોના જ્ઞાતા અને વિદ્વાન છે ?

હે વિદ્યાર્થી ! ઋતુઓ પોત-પોતાના ગૃહશો વડે તારું પોખરા કરે. અધ્યાપક તને ગૃહશો આપે. સંવત્સર પોતાના તેજ અને કર્મા વડે તારા માટે શાંતિદાપક બનો.

હે વિદ્યાર્થી ! જેવી રીતે દિવસ-રાત્રી અને મહિનાઓ વ્યતીત થાય છે તેવી રીતે ઉત્તમ અધ્યાપક તારા કઠોર વચ્ચો અને દુષ્ટ કર્મોને કાપી તારા દુર્લભસન છોડાવે.

હે વિદ્યાર્થી ! અધ્યાપક તને વિશેષ ઉપદેશ આપો. તારા બધા દોષ સંપૂર્ણપણે દૂર થાવ. પ્રેમ વડે બંધાયેલી માતા અને અન્ય સતી સ્ત્રીઓ પણ તને આરું જ શિક્ષણ આપે.

હે વિદ્યાર્થી ! ઘાવા-પૂઢ્યી-અંતરિક્ષ-વાયુ, સૂર્ય અને નક્ષત્રો. સહિત ચંદ્રમા તારી પ્રત્યેક ઇન્જિન્યુન્યુન સુખ આપો. તારો વ્યવહાર સુંદર બનાવે. અને ઉત્તમ સત્યને જોવા તને પ્રકાશ આપે.

પ્રશ્ન : કોણ એકલા વિચરણ કરે છે ? કોણ વારંવાર જન્મ લે છે ? શીતાનું ઔષધ કયું છે ? અને કોણ બીજ વાવવાનો વિશાળ આધાર છે ?

ઉત્તર : સૂર્ય એકલો વિચરણ કરે છે. ચંદ્રમા વારંવાર જન્મ લે છે. શીતાની દવા અજિં છે અને પૂઢ્યી બીજ વાવવાનો વિશાળ આધાર છે.

પ્રશ્ન : સૂર્ય સમાન જ્યોતિ કોણી છે ? સમુદ્ર સમાન તળાવ કયું છે ? પૂઢ્યીથી મોટું કોણ છે ? અને કોનું પરિમાણ મળાતું નથી ?

ઉત્તર : સૂર્ય સમાન જ્યોતિ બધા છે. સમુદ્ર સમાન તળાવ અંતરિક્ષ છે. પૂઢ્યીથી મોટો સૂર્ય છે અને વાણીનું પરિમાણ નથી.

પ્રશ્ન : હે વિદ્વાનોના ભિત્ર ! જો તમે મનથી અહીં સ્થિત હોવ તો હું તમને પૂર્ણ હું કે વિષણુએ ત્રણ પગલાં વડે કમજૂર કર્યું તો શું ત્રણ પગલાંમાં સમગ્ર ભૂવન સમાઈ શકે ?

ઉત્તર : હે મનુષ્ય ! વિષણુ (પરમાત્મા) કહે છે - જે ત્રણ પગલાંમાં મેં વિશ્વને વ્યાપ્ત કર્યું અને જે ત્રણ સ્થાનમાં સમસ્ત વિશ્વ આવી જાય છે તે ત્રણે સ્થાનમાં હું વ્યાપ્ત છું. ઘાવા-પૂઢ્યીથી અને અંતરિક્ષ અને તેની ઉપરના લોકમાં પણ હું એક મન દ્વારા વ્યાપ્ત રહું છું.

પ્રશ્ન : હે ભલન ! પરમાત્મા કયા પદ્ધાર્થમાં રમણ કરે છે ? અને કયા પદ્ધાર્થમાં ઈચ્છા સ્થાપિત છે ? હું જિજ્ઞાસાથી આ પ્રશ્ન કરું છું.

ઉત્તર : હે જિજ્ઞાસુ ! પરમાત્મા પંચભૂતો અને તેમની સૂક્ષ્મ માત્રાઓમાં વ્યાપ્ત છે અને તે પંચભૂત તથા તેમની સૂક્ષ્મ માત્રાઓ પરમાત્મામાં સ્થાપિત છે. એને પ્રત્યક્ષ જાળીને હું તને ઉત્તર આપું છું.

પ્રશ્ન : હે ભલન ! અનાદિ સમયમાં કોણ સંચિત થાય છે ? સૌથી વિશાળ કોણ છે ? ચીકણી વસ્તુ કઈ ? રૂપને કોણ ગળી જાય છે ?

ઉત્તર : અનાદિ સમયમાં સંચિત થનારી વિદ્વિત છે. મહત્ત્વ બધાથી વિશાળ છે. ભૂમિ વૃષ્ટિ દ્વારા ચીકણી થાય છે અને રૂપને રાત્રી ગળી જાય છે.

પ્રશ્ન : હે વિદુષી ! વારેવાર કોણ રૂપનું આવરણ કરે છે ? કોણ વારેવાર યવ આદિ અન્નને ગળી જાય છે ? કોણ વારેવાર જુહી જુહી ચાલ બદલે છે ? અને કોણ વિવિધ પ્રકારે માર્ગમાં જાય છે ?

ઉત્તર : હે મનુષ્યો ! જન્મરહિત પ્રકૃતિ પ્રલય સમયે વિશ્વનાં રૂપને વારેવાર ગળી જાય છે. રોળો (ડાંટાળા પાંછચાળું પ્રાણી) અન્નનો નાશ કરે છે. વાયુ સસ્વાનાની જેમ વારેવાર ચાલ બદલે છે. મેઘ એટલે કે વાદળો વિવિધ પ્રકારે માર્ગમાં ભ્રમણ કરે છે.

પ્રશ્ન : હે ભલન ! યજ્ઞાન કેટલા પ્રકારના હોય છે ? અક્ષરો કેટલા છે ? હોમ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓ કેટલી છે ? સમિધાઓ કેટલા પ્રકારની છે ? હોતા કેટલા છે ? હું તમારી પાસેથી યજ્ઞનું જ્ઞાન મેળવવા આ પ્રશ્નો કરું છું.

ઉત્તર : યજ્ઞાન છ છે. અક્ષર ૧૦૦ છે. હોમ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓ એંસી છે. સમિધાઓ તણા પ્રકારની છે. હોતા સાત હોય છે. આ હું તમને યજ્ઞની જાણકારી આપવા કરું છું.

પ્રશ્ન : હે વિદ્વાન ! સંસારની નાભિને કોણ જાણો છે ? ધ્યાવા-પૃથ્વી-અંતરિક્ષને કોણ જાણો છે ? વિશાળ સૂર્ય મંડળના કારણને કોણ જાણો છે ? ચંદ્રમા કોનાથી ઉત્પન્ન થયો ? તેને અને ચંદ્રલોકને કોણ જાણો છે ?

ઉત્તર : હે જિજ્ઞાસુ ! આ સંસારના કારણા નાભિ (મધ્યભાગ)ને હું (પરમાત્મા) જાણું છું. ધ્યાવા-પૃથ્વી-અંતરિક્ષને હું જાણું છું. સૂર્યમંડળના કારણને હું પરમાત્મા જાણું છું અને ચંદ્રને ઉત્પન્ન કરનાર પરમાત્મા અને તેનાથી ઉત્પન્ન ચંદ્રલોકને હું જાણું છું.

પ્રશ્ન : હે વિદ્વાન ! પૃથ્વીના પરમ અંત વિશે હું તમને પૂછું છું. બ્રહ્માંડની નાભિ વિશે હું તમને પૂછું છું. અસ્તું પરાક્રમ હું તમને પૂછું છું. વાણીનું પરમસ્થાન જણાવો.

ઉત્તર : આ પણ (પરમાત્મા) બ્રહ્માંડની નાભિ છે. પ્રજાપતિનું ઓજસ એ જ અસ્તું પરાક્રમ છે. આ ઋત્યિજરૂપી બ્રહ્મા જ ત્રણે વેદરૂપ વાણીનું પરમ સ્થાન છે.

• ચોવીસમો અધ્યાય •

(શૂક્ર ર્થી ૪૦ સુધી)

અધિ : પ્રજાપતિ

[અહીં જે પણું જે દેવતા સાથે સંબંધિત છે અથવા જેના માટે છે તેનામાં તે દેવતાના ગુણ છે તેમ સમજવું જોઈએ.]

અસ્તું પ્રજાપતિની પ્રસન્નતા માટે, અજ અજિનની પ્રસન્નતા માટે, શૈત અંજ બને અસ્તુંનીકુમારો માટે, કૃષ્ણા અને શૈતા અજ સોમ અને પૂર્ણ માટે, શૈત-કૃષ્ણાચ અજ સૂર્ય-યમ માટે, અધિકરોમાચ ત્વાણ માટે, શૈત અજ વાયુ માટે, વામનાચ વિષ્ણુની પ્રસન્નતા માટે છે.

રક્ત-ધૂમરવણ અને બૂરના જેવા વણનો અસ્તું સોમ માટેનો, ભૂરો-લાલ અને ભૂરો-લાલો વરુણ સંબંધી, શૈતપદવાળો અસ્તું, બૃહસ્પતિ સંબંધી અને વિચિત્ર વણ તેમજ નાના-મોટા ટપકાવાળો અજ મિત્ર-વરુણ માટેનો છે.

કૃષ્ણગ્રીવા અજિનને સંબંધી, કપિલવણી સોમ માટે, શૈતવર્ણ આદિત્યને માટે અને આકાશ જેવા ભૂરા વર્ણવણી પણ પર્જન્ય નિમિત્ત છે.

સમુદ્ર માટે શિશુમાર (પોતાનાં જ બાળકોને મારનાર) જળચર, પર્જન્ય માટે મંડૂક (હડકાં) જળોને માટે મત્સ્ય (માછલાં), મિત્રદેવ માટે કુલીપણ, તથા વરુણદેવ માટે 'નાર' નામના જળજંતુ નિયુક્ત કરો.

અજિનને માટે મરધો, ધૂવડ પક્ષી વનસ્પતિને માટે, અજિન સોમને માટે નીલકંઠ પક્ષી, મયૂર (પક્ષી) બને અસ્તુંનીકુમારો માટે તથા મિત્રાવરુણ માટે હોલાને નિયુક્ત કરો.

સોમદેવ માટે લવા (પસી), ત્વાણ માટે સુગરી (બયાં), દેવપત્નીઓ માટે ગોયાદિ ગુણત્વ પક્ષી, દેવતાઓની બહેનો માટે કુલીક અને ગૃહપતિ

અનિના નિમિત્તે પારુષ્ણ પક્ષીને નિયુક્ત કરો.

દિવસને માટે 'કલૂતરો' ને રાત્રીને માટે 'સીચાપુ' પક્ષી અને દિવસ-રાત્રીના સંઘિકાળ માટે જતુ (ચામારીઓયું) મહિનો (માસ) માટે કાળા કાળાને તથા સંવત્સર નિમિત્તે સુંદર પાંખોવાળા સુપર્ઝ ગરુડને નિયુક્ત કરો.

પૃથ્વી માટે ઉદર, અંતરિક્ષ માટે પંક્તિમાં ઉનારાં પક્ષીઓ, ઘુલોકના માટે 'કશ', દિશાઓ માટે નોળિયો, ઉપદિશાઓ માટે 'ભથુક' વર્ણના જંતુઓને નિયુક્ત કરો.

વસુગણો માટે ઋષ્ય (મૃગ) ઉત્ત જાતિના મૃગ રૂદ્રહેવ માટે, ન્યારું જાતિનાં મૃગ આદિત્યો માટે, પૃથ્વી મૃગ વિશેષેવો માટે તથા કુલુગ જાતિના મૃગ સાધ્ય દેવગણો માટે નિયુક્ત કરો.

અણિદાર શિંગડાવાળો ગેડો વૈશદેવ માટે, કાળા રંગનો કૂતરો, ગધેડો અને વાધ એ ત્રણો ચાકસો માટે, સુવર ઈન્દ્રના નિમિત્ત, સિંહ મરુતના નિમિત્ત, કાંચિંદો, પપીછા અને શદ્ધનિ નામની પક્ષીણી એ બધાં શરવ્યદેવી માટે અને પૃથ્વત મૃગ બધા દેવતાઓ માટે નિયોજિત કરો.

• પચ્યીસમો અદ્યાય •

(શ્રુત ૧થી ૪૮ સુધી)

અધ્યાત્મિક : પ્રજ્ઞાપત્તિ, જૌતમ

હિરણ્યગર્ભ (પરમાત્મા) સૂચિ પૂર્વે એકલા હતા. સૂચિની રચના થતાં તેઓ તેના અધિપતિ (સ્વામી) બન્યા. તેમણે પોતાની શક્તિથી પૃથ્વી અને અંતરિક્ષને ધારણ કર્યા. આ હિરણ્યગર્ભની પ્રસાન્તતા માટે અમે હવિ આપીએ છીએ.

ઈચર જ જીવન આપે છે. તેમના દ્વારા જ આપજે સંકિય રહીએ. છીએ. તે બધાં પ્રાણીઓના સ્વામી છે. તેમના માટે અમે હવિ આપીએ છીએ.

બરફથી ઢંકાયેલા પર્વતો, નદીઓ, દિશાઓ અને સમુદ્ર જેનો મહિમા પ્રગટ કરે છે, તેમની ભુજાઓ સંસારનું પાલન કરે છે. તે દેવતાને અમે હવિ આપીએ છીએ.

દેહમાં જે પ્રાણનો સંચાર કરાવે છે, જે બળ આપે છે, બધાં પ્રાણીઓ જેમની ઉપાસના કરે છે, બધા દેવો જેમને આવિન છે, જેમની છાયાનો સ્પર્શ

મુક્તિ દાતા છે અને જન્મ-મરણના કારણરૂપ છે તે દેવતાને અમે હવિ અપાએ છીએ.

સર્વતઃ વિદ્યનરહિત અક્ષમ મનવાળા અમે કલ્યાણકારી યજો કરીએ છીએ જેથી દેવગણ પ્રતિદિન અમને સમૃદ્ધ બનાવે.

સરળદેવોની કલ્યાણકારિણી મતિ અમારા અભિમુખ બનો. તે દેવોને અપાયેલું દાન અમારી સન્મુખ ઉપસ્થિત થાવ. હે દેવતાઓ ! અમારી આયુ વૃદ્ધિ કરો.

પૂર્વકાળમાં સ્વયં ઉત્પન્ન થયેલા અચ્યુત, ભગ, મિત્ર, અદિતી, સોમ અને અશ્વિનીકુમારોને અમે બોલાવીએ છીએ. હે દેવો અમને સુખ આપો.

હે વાયુદેવ અમને સુખકારી ઔષધિઓ આપો, પૃથ્વી અમને સુખકારી ઔષધ આપો, સ્વર્ગ અમારા માટે સુખકારી જળ આપો, સોમ વાટવાનો પથ્યર અમારા માટે સુખદાયક ઔષધિરૂપ બનો. બધાના આશ્રયરૂપ અશ્વિનીકુમારો અમને સુખ આપો.

જે બધાના સ્વામી છે અને જેમની પ્રેરણાથી બધા ચૈતન્ય મેળવે છે તેવા રૂદ દેવતાનું અમે આવાહન કરીએ છીએ.

હે ઈન્દ્ર ! અમારું કલ્યાણ કરો. હે પૂણા, ગરુડ અને બૃહસ્પતિ દેવતા ! અમારું કલ્યાણ કરો.

હે અદિતી-પુત્ર, મરુદ્રગણ અને વિશ્વદેવો. અમારા દ્વારા આપવામાં આવેલ હવિ ગ્રહણ કરો અને અમારા યજ્ઞમાં ઉપસ્થિત થાવ.

હે દેવતાઓ ! અમે દઢ શરીરવાળા અને પુત્રાદિથી સંપન્ન થઈને તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ. અમે અમારા કાન વડે કલ્યાણકારી વાતો ચાંબળીએ, નેત્રો વડે સુખ જોઈએ અને દેવતાઓની ઉપાસનામાં વ્યય થાય રેવું આયુષ્ય પ્રાપ્ત કરીએ.

હે દેવો ! અમારા પુત્રો જ્યારે સંતાપવાન પિતા બની જ્યારે ત્યાર પછી જ અમને વૃદ્ધત્વ પ્રાપ્ત થાવ. અમારું જીવન સો વર્ષનું થાવ.

અમારા યજ્ઞમાં અમે સૂર્ય વડે ઉત્પન્ન અશ્વના ચરિત્રનું યજ્ઞ કરીએ. ત્યારે મિત્ર, વરુણ, અર્યમા, આદિત્ય અને વસુગણ વર્ગે અમારી નિંદા ન કરો.

જ્યારે બાલણો સાનાદિ વિધિ કર્યા બાદ સંસ્કૃત અશ્વને ઘૃત-હવિ અર્પણ કરે છે ત્યારે અજ-અશ્વ, ઈન્દ્ર અને પૂણાને પણ તુલ્ય કરે છે.

આ અજ-અસ્ત્ર જ્યારે પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ત્યાર પછી અજાપ્તિ રેને શ્રેષ્ઠ યશની પ્રાપ્તિ કરવે છે.

અસ્ત્રત્વિજ આ યજ્ઞ માટેના અસ્ત્રની ગ્રંથ પરિક્રમા કરે છે ત્યારે અજ-અસ્ત્ર યજ્ઞને પ્રાપ્ત થાય છે.

હે અસ્ત્રત્વિજ ! તમે આ શ્રેષ્ઠ હવિ અને દક્ષિણાવાળા અસ્ત્રમેધ-યજ્ઞ દ્વારા ઉત્કૃષ્ટ જગ્યાવાળી નદીઓને પૂર્ણ કરો.

અસ્ત્રત્વિજ યજ્ઞ-કર્મ કુશળતાપૂર્વક કરવે છે. તેમનું આ કર્મ અમને ટૂટિ આપનાનું બનો.

મનનીય-શ્રેષ્ઠ-કર્મ અમને જ પ્રાપ્ત થાવ. અમારા આ પ્રાપ્ત ફળની બધા હૃદયા રાખે છે. અમે આ દેવોના મિત્ર અસ્ત્ર બનાવ્યા છે. બધા વિદ્ધાનો અમારા આ કર્મનું અનુમોદન કરો.

વિશેષ નોંધ : [અહીંથી આગળના ૧૫ મંત્રોમાં અસ્ત્રમેધ યજ્ઞના અસ્ત્રના બિવિદાનનું વર્ણન છે. આ બિવિદાન વાસ્તવિક અસ્ત્રનું કરવામાં આવતું નથી. પરંતુ, અહીં અસ્ત્રને 'અજ' એટલે કે અજનમા કહીને રૂપક અલંકાર દ્વારા તેનું વર્ણન કર્યું છે. અથર્વવેદમાં પણ આ સંદર્ભમાં કહેવાયું છે કે, દેવોએ સાધ્ય અસ્ત્રમેધયજ્ઞ અસ્ત્રરૂપી હવિ વડે કર્યો. જેમાં વસેત ગૃહ્ણતુ આ યજ્ઞના ઘૃતયજ્ઞરૂપે છે. ગ્રીભવત્તુ સમિધારૂપ બની અને શરદીકૃતુ પુરોડાશરૂપ બની. (૧૬-૬-૫૭)]

તેવી જ શીતે યજુર્વેદમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે – હે અસ્ત્ર ! સ્વર્ગ તમારી પીઠ અને પૃથ્વી તમારા પગ છે. અંતરિક્ષ તમારો આત્મા અને સમુદ્ર તમારું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે. યજુર્વેદ ૧૮/૨૦.

આ અસ્ત્રમેધ યજ્ઞના સંદર્ભમાં બૃહદ્યારૂપક ઉપનિષદમાં કહેવાયું છે કે – 'ઉધા આ અસ્ત્રના મસ્તકરૂપ છે, સૂર્ય નેત્રરૂપ, વાયુ પ્રાણરૂપ, અજિન મુખરૂપ, સંવત્સર આત્મરૂપ, ઘુલોક પૃષ્ઠ અને અંતરિક્ષ તેનું ઉદર છે. પૃથ્વી તેના પગ રાખવાનું સ્થાન છે. દિશાઓ તેનાં અંગોનું જોડાણ છે. દિવસ અને રાત્રી તેના ચરણરૂપ છે. બૃહદ્યારૂપક – ૧/૧.

આથી આ અદ્યાયમાં અથવા અન્યત્ર જ્યાં પણ અસ્ત્રનું કે અસ્ત્રના અંગોનું વર્ણન આવે છે ત્યાં બૌતિક જોડાની વાત નથી પરંતુ અજ-અસ્ત્ર એટલે કે સર્વય્યાપક પરમાત્મારૂપે જ અસ્ત્રનું રૂપક આપાને વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. હિંસત્વક યજ્ઞની વાત નથી.]

• છવીસમો અદ્યાય •

(સૂક્ત રથી ૨૬)

અધિ : યાજવલ્ક્ય, લૌંગાક્ષિ, રમ્યાક્ષી વગેરે

અનુકૂળ ગુણવાળા અજિન અને પૃથ્વી અમારી અભિવાધા પૂર્ણ કરો. વાયુ અને અંતરિક્ષ અમારી ઈચ્છાઓને અનુરૂપ ફળ આપો. આદિત્ય, સ્વર્ગ, જગ્ઞ અને વરુણ અમારી કામનાઓને ફળવતી બનાવો. હે પરમાત્મા ! તમે દેવોના આશ્રયરૂપ છો, અમારી કામનાઓ પૂર્ણ કરો.

ચારે વર્ષના લોકો માટે આ વાર્ષી રજૂ કરી છે. તેના દ્વારા દેવોને દક્ષિણા આપનારાઓનો પ્રિય બની રહીશ. અમારી ઈચ્છા પૂર્ણ થાવ અને અમારું અમુક કાર્ય સિદ્ધ થાવ.

હે બૃહસ્પતિ ! તમે સત્ય વડે પ્રગટ થાવ છો. અમને યજમાનોને તમે ધન આપો.

હે ઈન્દ્રહેવ ! તમે આ યજમાં પદ્ધારો અને સોમપાન કરો. હે ગ્રહ ! આ તમારું સ્થાન છે. તમને અમે ઈન્દ્રની પ્રસન્નતા માટે આ સ્થાન ઉપર સ્થાપિત કરીએ છીએ.

હે ઈન્દ્ર ! તમે અહીં ઉપસ્થિત થાવ અને સ્તુતિઓ સહિત અર્પણ કરાયેલ સોમનું પાન કરો. હે ગ્રહ ! તમને અમે ઈન્દ્રની પ્રસન્નતા માટે ગ્રહણ કરીને સ્થાપના કરીએ છીએ.

અમે અવિનાશી અજિનની સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે ગ્રહ ! તમને ઉપયામ પત્રમાં સ્થાપિત છીએ. અજિનની પ્રસન્નતા માટે તમને આ સ્થાને સ્થાપિત કર્યા છે. અજિન દેવતાની પ્રેરણથી અમે પ્રતિષ્ઠિત બનીએ. શાનાજિન વડે ઉત્પન્ન થઈને તેઓ સમગ્ર વિશ્વને જુએ છે અને સૂર્યની જેમ કીર્તમાન થઈને વરસાદ આપે છે.

હે અજિન ! તમે અમારી રક્ષા માટે દૂર દેશમાંથી પણ આવો.

યજ્ઞમાં સ્થાપિત મહાન અજિનની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે ગ્રહ ! તમે ઉપયામ પત્રમાં સ્થાપિત થયા છો. અજિનની પ્રસન્નતા માટે તમને આ જગ્યાએ સ્થાપિત કર્યા છે.

હે મહાન ઈન્દ્ર ! તમે અમને સુખ આપો અને અમારા દ્વેષને નષ્ટ કરશો નહિ.

હે પણમાનો ! પ્રલુલ વડે બધા ઉપર નિયંત્રણ રાખનારા અને તમારા હવિથી તૃપ્ત ઈન્દ્રદેવને અમે પ્રસાન કરીએ છીએ.

બૃહત્સામ વડે અજિનની પ્રાર્થના કરો કે હે અજિન ! તમે અમને શ્રેષ્ઠધન આપનારા છો. તમે અમને ઈચ્છિત ધન આપો.

બધી ઋતુઓ અમારા યજને સમૃદ્ધ કરો. બધા મહિના અમારા હવિરનની રક્ષા કરો અને સંવત્સર યજને પૂર્ણ કરો તથા અમારા સંતાપનોની રક્ષા કરો.

પર્વતોની નજીક નદીઓના સંગમ ઉપર અને પવિત્ર સ્થાનોમાં અમારાં સાધનો અને બુદ્ધિ વડે અમે બ્રાહ્મણત્વની પ્રાપ્તિ કરીએ.

હે સોમદેવ ! આપના રસ-રૂપ અન્ન વડે ઉત્પન્ન શ્રેષ્ઠ પુત્રાદિયુક્ત સુખ અને કીર્તિરૂપી ધનને ભૂમિ પ્રાપ્ત કરે છે.

હે પ્રભુ ! તમે અમને બધાને ધન પ્રાપ્ત કરાવો. અમે દાનશીલ ઉપાસકો ધનનો સહૃપયોગ કરીએ.

હે અજિનદેવ ! અમારા આ યજનની પ્રશંસા કરો. ઋતુની અવિષ્ટાત્રીદેવી સાથે પદ્મારી યજમાં સોમપાન કરો.

હે ઋત્વિજો ! અજિનદેવ સોમપાનની કામના કરે છે. આથી તેમનું યજન કરો, જેથી સોમનું તેમનાં તરફ ગમન થાય.

હે દેવાંગનાઓ ! આ યજસ્થળને તમારું ઘર માની અહીં આવો અને કુશનું આસન સ્વીકારો. પરસ્પર વાતાવરાપ કરી તૃપ્ત બનો.

હે સોમ ! સુરવાદ-ધારા સહિત આ દ્રોષકળશમાં આવો. ઈન્દ્રદેવના રસપાન માટે તમને તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે.

હે સોમ ! દેવો દ્વારા રાક્ષસોનો નાશ કરાવનારા તમે આ દ્રોષ કળશમાં આવી યજ સ્થાનમાં પદ્મારો.

• સત્યાવીસમો અધ્યાય •

(સૂક્ત ૧થી ૩૫)

અધિ : અજિન, પ્રજાપતિ, હિરણ્યગર્ભ, વસિષ્ઠ

હે અજિન ! વર્ષ, ઋતુ, સંવત્સર અને ઋષિ તમને મંત્રો વડે જ્ઞગૃત કરે છે. તમે બધી દિશાઓને દીપ્તિમાન કરો.

હે અજિન ! તમે પ્રદીપ થઈને યજમાનને યજનમાં પ્રેરિત કરો અને સૌભાગ્યશાળી બનાવો. તમારા ભક્તો યજ પ્રાપ્ત કરો.

હે અજિન ! બ્રાહ્મણો તમારું વરણ કરે છે. તમે અમારા માટે કલ્યાણકારી બનો. શરૂઆતોનો નાશ કરો અને અમારી રક્ષા કરો.

હે અજિન ! યજમાનના ધનને પુષ્ટ કરો. યાજીકો તમારી અવજ્ઞા ન કરો. ક્ષત્રિયો તમારા માટે વજ કરવા યોગ્ય છે. તમારા ઉપાસકોની રક્ષા કરો, નાશથી બચાવો.

હે અજિન ! તમે ક્ષત્રિય યજમાન દ્વારા યજનો આરંભ કરાવો. સૂર્ય સાથે સુરૂંગત થઈને યજ સંપન્ન કરો. હે યજ ! તમે સમાનજન્માઓની સાથે રહો છો. તમે આ યજનમાં આવો અને પ્રદીપ થાવ.

હે અજિન ! દુરાચારીઓને વજનમાં કરો, પાપોને દૂર કરો અને અમને વીર પુત્ર તથા શ્રેષ્ઠ ધન આપો.

હે અજિન ! તમે અપરાજેય, સર્વજ્ઞ, અચ્યુત અને મહા બળવાન છો. યજ કર્મમાં જોડાવ અને અમારી અભિવાસ પૂર્ખ કરો.

હે બૃહસ્પતિ ! હે સવિતાદેવ ! યજમાનને યજ-કર્મમાં પ્રેરિત કરો. તેમને સૌભાગ્યશાળી બનાવો.

હે બૃહસ્પતિ ! અમને પરલોકનો ભય, યમરાજનો ભય, મૃત્યુ-ભય તથા આ જન્મ અને પૂર્વ જન્મના અભિશપ્તમાંથી છોડાવો.

આ લોકની પેલે પાર સ્વર્ગલોક અને સૂર્યલોકમાં સૂર્યનાં દર્શન કરતા અમે જ્યોતિ સ્વરૂપ બનીએ.

યજમાનો દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ અજિનની રજિમાં, સમિધાઓ સાથે મળીને ઊર્ધ્વજ્ઞમિની બને છે.

અવિનાશી, પ્રાણવાન, દેવ શ્રેષ્ઠ અજિન મધુર-ઘૃત વડે યજનો માર્ગ સાચે છે.

હે અજિન ! ઋત્વિજોની સ્તુતિ તમારા બધા માટે વરણીય છે. તમે યજને મધુર બનાવો છો.

યજ કર્મરત યાજીક અધ્વર્યુ ઘૃત-હવિ સહિત અજિનની નજીક જઈએ છીએ.

આ યજકર્મ સ્થિત અધ્વર્યુ ચૈતન્યપ્રદ અન્નવાન અજિનની ઉપાસના કરે છે. દિવ્ય દ્વાર જ્યારે અજિન કર્મને ધારણ કરે છે ત્યારે બધા દેવતાઓ અજિન-પ્રત ધારણ કરે છે.

અજિનની અનુગામિની દિવસ-રાત્રી યજના ગપ્પાપત્ય-અજિનની સંગત કરે છે.

હે દિવ હોતા અજિન અને વાયુ ! તમે અમારા યજનું સંચાલન કરો. અજિનની જવાણાઓને ઉદ્ઘાગમી બનાવો.

હે ઈન્દ્ર, ભારતી અને સરસ્વતીએવી તમે કુશનું આસન ગ્રહણ કરો.

હે ત્વાણ ! શ્રેષ્ઠ સામર્થ્યવાળું ધન અમને શીଘ્ર પ્રાપ્ત કરાવો.

હે અજિન ! તમે હવિનો સંસ્કાર કરાવો છો. હે વનસ્પતિ ! દેવતૃપ બનીને તમે હવિઓનો હવન કરો.

હે સર્વજ્ઞ અજિન ! આ હવિઓને ઈન્દ્ર તથા વિશ્વેદેવાઓને પ્રાપ્ત કરાવો.

વાયુ અચારુઢ થાય એટલે ઋત્વિજો સંતાન આપનારા શ્રેષ્ઠ યજ-કર્મ કરે છે.

ધારા-પૃથ્વીને જળઉપી ધન પ્રાપ્ત કરાવવા વાયુને પ્રગટ કર્યો. વાણીએ વાયુને ધારણ કર્યો. નિયુક્ત કરાયેલ અશ્વનું વાયુ વહન કરે છે.

પ્રજાપતિએ હિરણ્યગર્ભ અજિનને પ્રગટ કર્યો તો તેનાથી સમગ્ર સંસાર જલમય બની ગયો. તેમાંથી બધા દેવતાઓનો આત્મા પ્રગટ થયો. અમે પ્રજાપતિરૂપ એકાત્મ બ્રહ્મને હવિ આપીએ છીએ.

જે બ્રહ્મ પ્રજાપતિ અજિનને ધારણ કરનારા જળને જોયું અને જે દેવતાઓના એકમાત્ર સ્વામી છે તે બ્રહ્મને અમે હવિ આપીએ છીએ.

હે વાયુ ! તમે અશ્વ ઉપર આરુઢ થઈને યજમાન પાતે આવો છો, આથી તે રથમાં જ અમારા માટે ધન લાવો.

હે વાયુ ! તમે શત-સહસ્ર રથો લઈને અમારા યજમાં આવો. અને આ વૃત્તીય સવનમાં તૃપ્ત બનો. અને તમારી સાધના વડે અમારી રક્ષા કરો.

હે વાયુ ! તમે અચારુઢ થઈને યજસ્થાનમાં આવો. આ શુક તમારા માટે ઉપસ્થિત છે.

હે વાયુ ! તમારા હજારો રથ છે. તે અશ્વોને જોડીને સોમપાન કરવા આ યજમાં પદ્ધારો.

હે વાયુ ! તમે આત્મસમૃદ્ધિરૂપ છો. તમે એક, બે, ત્રણ, દસ, વીસ, નીસ અશ્વો દ્વારા જે યજ પાત્રોને ધારણ કરો છો તેમને આ યજમાં છોડો.

હે વાયુ ! તમે સત્યના સ્વામી અને અદ્ભુત રૂપવાન છો. વાયુની કૃપાથી અમે પોપળ મેળવીએ.

હે ઈન્દ્ર ! અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ હીએ. જેમ દોષા પહેલા ગાય વાછરડાને ઈચ્છે તેવી રીતે અમે તમારી પુણિ ઈચ્છીએ હીએ.

• અહુયાવીસમો અદ્યાંચ •

(સૂક્ત : ૧થી ૭૮ સુધી)

અધિક : બૃહદંકથ, વામદેવ્ય

હે દિવ્ય હોતાઓ ! તમે સમિધાઓ વડે ઈન્દ્રનું યજન કરો. હે ઈન્દ્ર તમે હવિ ગ્રહણ કરો. પૃથ્વી ઉપર ગાહ્યપત્રાયુપથી, અંતરિક્ષમાં વિશુતરૂપે અને સ્વર્ગમાં આદિત્યરૂપે અજિન પ્રજ્વલિત થાય છે.

હે દિવ્ય હોતાઓ ! અજેય હવિ વડે ઈન્દ્રને તૃપ્ત કરવા માટે આ યજન કરીએ હીએ. હે ઈન્દ્ર ! તમે હવિરૂપે ઘૃતપાન કરો.

હે હોતાઓ ! પ્રયાજ દેવતા સહિત ઈન્દ્રનું યજન કરો, વજધારી ઈન્દ્ર ઘૃતપાન દ્વારા તૃપ્ત થાય છે.

દિવ્ય હોતાઓ બળવાન, યજમાન હિતેથી ઈન્દ્રને કુશના આસન ઉપર સ્થાપિત કરી તેમનું પૂજન કરે છે.

સાધનો વડે દેવતાઓએ ઈન્દ્રની વૃદ્ધિ કરી. હે ઈન્દ્ર ! તમે દુષ્ટ પશુઓ અને હિંસકો તથા વિદ્યોથી અમને દૂર રાખો અને આ ઘૃતપાન કરી અમને ધન આપો. હે હોતા ! તમે પણ આ નિમિત્તે યજન કરો.

ઉધા અને નક્ત દેવતા યજના અવસર ઉપર ઈન્દ્રને આહુતિ આપે છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે યજમાનને ધનલાભ કરાવવા ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે પણ ઈન્દ્રનું યજન કરો.

અહોરાત્રની અધિષ્ઠાત્રી દેવીઓ ઈન્દ્રને પ્રવૃદ્ધ કરી યજમાનને ધન આપે છે. હે ઈન્દ્ર ! તમે ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે પણ તેમનું યજન કરો.

અન્ન અને જળથી પરિધૂળ બન્ને દેવીઓ દૂધ દ્વારા ઈન્દ્રની વૃદ્ધિ કરે છે. તેઓ બન્ને પણ ઘૃતપાન કરે. હે હોતા ! તમે પણ તેમનું યજન કરો.

ભારતી, ઈન્દ્ર અને સરસ્વતીએ ઈન્દ્રને પ્રવૃદ્ધ કર્યા હતા. આ તર્ફે

દેવીઓ ઘનદાન અને સુસ્થિતિ દાન માટે ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે આ દેવીઓનું યજન કરો.

જે યજમાં દેવોની પ્રશંસા થાય છે તેવો આ યજ ઋક, યજુ અને સામથી સંયુક્ત થઈને ઈન્દ્રની વૃદ્ધિ કરે છે અને સેંકડો ગાયોનું વહન કરે છે.

આ યજના હોતા ભિત્રા-વરુણ અને સ્તોત્રા બૃહસ્પતિ યજમાનને ધન આપવા અને સુસ્થિતિ દાન આપવા યજમાં ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે યજન કરો.

અનુયાજ દેવતા ઈન્દ્રને પ્રવૃદ્ધ કરે છે. હે ઈન્દ્ર તમે યજમાં ઘૃતપાન કરો. અને યજમાનને ધન અને સારી સ્થિતિ આપો. હે હોતા તમે ઈન્દ્રનું યજમાં યજન કરો.

અજિનએ ઈન્દ્રદેવતાને પ્રવૃદ્ધ કર્યા છે. હે ઈન્દ્ર તમે અમને ઈષ ફળ આપો અને યજમાનને ધન તથા સારી સ્થિતિ મળો તે માટે તમે ઘૃતપાન કરો. હે હોતા તમે આ નિમિત્તે યજ કરો.

આ યજમાન પાક-યોગ્ય ચરુ તૈયાર કરી રહ્યા છે અને હોતા યજમાં અજિનનું વરણ કરે છે. વનસ્પતિદેવતાએ પરિપક્વ હવિ ગ્રહણ કરી ઈન્દ્રની વૃદ્ધિ કરી. આજે આ યજમાન અજિનનું વરણ કરી રહ્યા છે.

દિવ્ય હોતાએ ગાયત્રી છંદ, ઈન્દ્રિય-બળ અને વાયુની ઈન્દ્રમાં સ્થાપના કરો. વરણીય યજમાં પ્રયાજ દેવતા ઈન્દ્ર સાથે ઘૃતપાન કરે છે. હે હોતા ! તમે ઈન્દ્રનું યજન કરો.

દિવ્ય હોતાએ અદિતી-પુત્ર ઈન્દ્રનું પૂજન કર્યું તે સમય ઉષ્ણિક છંદ યુક્ત ઈન્દ્રિય, ગાય અને આયુની યજમાનમાં સ્થાપના થઈ. હે ઈન્દ્ર ! તમે યજમાં આવી ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે યજ કરો.

દિવ્ય હોતાએ સોમ વડે પ્રસન થનારા ઈન્દ્રનું યજન કર્યું. પ્રયાજ-દેવતાએ અનુષ્ઠાપ છંદ, બળ અને ગાય તથા પુરુષુની સ્થાપના કરો.

દિવ્ય હોતાએ આયુદાતા ઈન્દ્રનું પૂજન કર્યું. બરહિદેવતા, બહુતી છંદ બળ, ગાય, આયુની સ્થાપના કરીએ છીએ. હે ઈન્દ્ર ! તમે ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે આ હેતુથી યજ કરો.

દિવ્ય હોતાએ નક્ત અને ઉષાદેવીઓ દ્વારા ઈન્દ્રનું યજન કર્યું. તે બંને દેવીઓ ત્રિષ્ઠૂપ છંદ, બળ અને ગાય તથા આયુની યજમાન સ્થાપના કરે છે.

હે ઈન્દ્ર ! તમે ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે આ નિમિત્તે યજ્ઞ કરો.

દિવ્ય હોતાએ બન્ને હોતાઓ સાથે આયુદાતા ઈન્દ્રનો યજ્ઞ કર્યો. તેઓ બન્ને દિવ્ય હોતા, જગતી છંદ, બળ, ગાય, આયુની સ્થાપના યજ્માનને ત્યાં કરો. તેઓને હવિ ઘૃતપાન કરાવવા માટે હે હોતાઓ તમે યજ્ઞ કરો.

દિવ્ય હોતાએ વીર્યવાન ત્વષ્ટા અને ઈન્દ્રનું પૂજન કર્યું. હે ત્વષ્ટા ! તમે દ્વિપદ છંદ, બળ, ગાય, આયુ યજ્માનના ઘરમાં સ્થાપિત કરો અને યજ્ઞમાં ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે યજ્ઞ કરો.

દિવ્ય હોતાએ વનસ્પતિ અને ઈન્દ્ર માટે યજ્ઞ કર્યો. હે વનસ્પતિદેવ ! કકુપ છંદ, બળ, ગાય, આયુની યજ્માનને ત્યાં સ્થાપના કરો અને આ યજ્ઞમાં ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે હવન કરો.

દિવ્ય હોતાએ અર્જિન, ઈન્દ્ર અને પ્રયાજદેવતા માટે યજ્ઞ કર્યો. હે દેવતાઓ ! તમે અતિ છંદસ છંદ, બળ, ગાય અને આયુની યજ્માનને ત્યાં સ્થાપના કરો અને યજ્ઞમાં ઘૃતપાન કરો. હે હોતા તમે યજ્ઞ કરો.

બર્હિએ આયુદાતા ઈન્દ્રને પ્રવૃદ્ધ કર્યા. હે બર્હિ, તમે ગાયત્રી છંદ, બળ, ગાય આદિ યજ્માનને આપો અને ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે યજ્ઞ કરો.

ઉચ્ચિક છંદ દ્વારા દેવી પ્રાણ-બળ આદિની સ્થાપના યજ્માનને ત્યાં કરો છો. અને ઈન્દ્રનું પૂજન કરો છો. તમે યજ્માનને ધન-લાભ કરાવવા યજ્ઞમાં ઘૃતપાન કરો. હે હોતા ! તમે યજ્ઞ કરો.

• ઓગણાત્રીસમો અદ્યાય •

(સૂક્ત : ૧૩૩ ૬૦ સુધી)

અધિ : બૃહદ્કથ, વામદેવ્ય, જમદિન, ભરદ્વાજ

હે અર્જિન ! તમે સુદીપત થઈને બુદ્ધિમાનોના હદ્યગત ભાવોને પ્રગટ કરો અને ઘૃતપાન દ્વારા પ્રસન્ન થાવ. તમે દેવતાઓ માટેની આહુતિ તેમના સુધી પહોંચાડો છો.

દેવોના માર્ગને ઘૃતસિંચિત કરતાં આ યજ્ઞ દેવો સુધી પહોંચો છે. હે અશ્વરૂપ યજ્ઞ ! તમને દિશાસ્થ પ્રાણી જતા જુઝે છે. આ યજ્ઞ દ્વારા યજ્માનને અનુ પ્રદાન કરો.

હે વેગવાન અશુરૂપ યજા ! તમે સુત્ય અને નમસ્કાર યોગ્ય છો. વસુઓની તમારા ઉપરની પ્રીતિને કારણો અજિન તમને દેવો સુધી લઈ જાવ છે.

હે અજિન ! તમે અરણિઓ દ્વારા ઉત્પન્ન થઈને પ્રજાપતિ દ્વારા પ્રવૃદ્ધ બની યજાને ધારણ કરો છો. તમે સ્વાહાકારયુક્ત હોમવામાં આવેલા હવિઓ દ્વારા આચમન કરો, જેથી દેવતાઓ અમારા હવિનો સ્વીકાર કરે.

હે અશુરૂપ અજિન ! પરમાત્મા દ્વારા અંતરિક્ષમાંથી પ્રથમ ઉત્પન્ન કરાયેલ વાયુની જેમ જ્યારે તમે ધ્વનિ કરો છો ત્યારે તમારી હરણશીલ આર્થિરૂપ ભુજાઓ શ્યેન પક્ષી સમાન વેગથી નીકળે છે. તમારું આ કર્મ સ્તુતિ-યોગ્ય છે.

વસુઓએ અજિન-રૂપ અશુને સૂર્ય-મંડળમાંથી બહાર કાઢ્યા. પછી યમ (અંતરિક્ષ) દ્વારા પ્રદાન આ અશુને વાયુએ કાર્ય-નિયુક્ત કર્યા. આ પ્રસંગે ઈન્દ્ર આવી ગયા અને ગંધર્વ તેમની લગ્નામ પકડી.

હે વેગવાન અશુ ! તમે ગુપ્ત કર્મ દ્વારા યજા, આદિત્ય અને ઈન્દ્રના ત્રણો સ્થાનમાં રહો છો. તમે સૌમ સાથે એકાકાર થઈ જાવ છો. ઋક્ષ, યજુ, સામ આ ત્રણ તમારા બંધન છે.

હે અશુ ! સૂર્ય-મંડળ તમારું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે. સ્વર્ગમાં તમારા ત્રણ બંધન છે અને અંતરિક્ષમાં ત્રણ બંધન છે.

હે અશુ ! અમે તમારા સ્થાનમાં જોઈએ છીએ. તમારા દ્વારા આકાંત સ્થાનનો પણ જોઈએ છીએ. તમારા કલ્યાણકારી રજૂને પણ જોઈએ છીએ. જે યજાના માધ્યમથી તમારી રક્ષા કરે છે.

હે અશુ ! આકાશમાળથી નીચે સૂર્ય તરફ ગમન કરી રહેલા તમને અમે મનથી જાળીએ છીએ. સુખપૂર્વક ગમન કરનારા અને ઉપદ્રવ રહિત માળથી જઈ રહેલા સૂર્યરૂપ તમને અમે જોઈએ છીએ.

હે અશુ ! તમારા યજાની ઈચ્છાવાળા રૂપને અમે સૂર્ય-મંડળમાં સારી રીતે જોઈએ છીએ. જ્યારે યજમાન તમારા માટે હવિ અર્પણ કરે છે ત્યારે ઔપાધિરૂપ હવ્યાનનું તમે ભક્ષણ કરો છો.

હે અશુ ! જ્યારે તમે વાયુના રથમાં જોડાવ છો ત્યારે સારથિ (દીપ્તિ) તમારું અનુગમન કરે છે. ગ્રાય (આર્થિઓ) તમારું અનુસરણ કરે છે. મનુષ્યો તમારા મિત્રભાવને જાણો છે અને દેવતાઓ તમારા જાણનાર છે.

સ્વર્ગ સમાન કંતિવાળા અશુ (અજિન) પર (વિદ્યુતરૂપ) ઈન્દ્ર આરૂઢ

થાય છે. અસનાં ચરણ મનની જેમ વેગવાન છે. દેવગણ આ અસને મેળવે છે.

જ્યારે બહારથી પુષ્ટ અને અંદર ફૂશ નિરંતર ગતિવાળા સૂર્યના રથના ઘોડાઓ પંક્તિબદ્ધ ચાલે છે, ત્યારે તે સ્વર્ગને વ્યાપી વળે છે.

હે અસ ! તમારો દેહ પ્રકાશમાન અને મન વાયુની જેમ વેગવાન છે. તમારી દીપિઓ દાવાનળની જેમ વનમાં ફેલાય છે.

દેવતાઓ તરફ જ્યારે ગમનશીલ અન્નવાન અને મનની જેમ વેગવાન અસ જાય છે ત્યારે સ્તોત્રા ઋત્વિજ તેની સ્તુતિ કરે છે.

જ્યારે આ અસ (અભિજ્ઞાત્વી અસ) માત્રા-પિતાના પરમસ્થાન દિવ્યલોકને પ્રાપ્ત થાય ત્યારે હે અસ ! દેવગણ તમને ઉપરોગી વસ્તુઓ પ્રદાન કરે.

હે મિત્ર ! હિતૈષી અજિન ! તમે પ્રદીપ થઈ યજમાનના ગ્રહોમાં દેવોને બોલાવો, કારણ કે તમે આ કાર્ય કરનાર દેવદૂત બનો. તમે યજનો ભાગ વહન કરો છો.

હે અજિન ! તમારી જવાળાર્પી જિહ્વવાઓ (છબ) શ્રેષ્ઠ છે. તમે યજના ગમનને યોગ્ય માર્ગને મધુરરસથી ખેંચો અને દેવોને યજ પ્રાપ્ત કરાવો.

અમે યજોમાં પૂજ્ય પ્રજ્ઞાપતિના મહિમાની સ્તુતિ કરીએ ધીએ. શ્રેષ્ઠ કર્મવાળ બુદ્ધિમાન દેવગણ હવિઓનું ભક્ષણ કરે છે.

સમાન મનવાળી નારીઓની જેમ સમાન બે ધનુષ્ણોટિવાલા ધનુષ્ય બે ધનુષ્ણોટિઓની વર્ચો બાળ ધારણ કરવાનો ટંકાર કરે છે. હે ધનુષ્ણોટ ! તમે શત્રુઓનો તિરસ્કાર કરો.

આ ભાયું (તરકસ) અનેક બાળોનો રક્ષક છે. પિતારૂપ તેના આશ્રયમાં બાળ પુત્રરૂપે રહે છે. યુદ્ધમાં આ તરકને અવાજ કરે છે અને આદેશ મળવાથી રણભૂમિમાં વીરોને વિજય પ્રાપ્ત કરાવે છે.

અસો રથને ત્યાં જ લઈ જાય છે, જ્યાં સારથિ ઈચ્છે છે. આ લગ્નામ પણ પ્રશંસનીય છે, જે પાછળ રહીને પણ મનને વશમાં ચાપે છે.

જેના હાથમાં અસોની લગ્નામ છે, એ પુરુષ ઘોર શબ્દ કહે છે. અસ રથમાં ચાલતાં શત્રુઓની હિંસા કરવામાં સમર્થ થાય છે.

વહન કરવા યોગ્ય આ રથમાં વીરનાં કવચ અને આયુધ હોય છે. આ રથને અમે સુરક્ષિત સ્થાનમાં સ્થાપિત કરીએ.

જે રથ સુખપૂર્વક બેસવા યોગ્ય, આયુધ ધારક અને રક્ષક, સંકટ સમરે સેવન કરતાં પહેલાં દઢ, વિચિત્ર સેનાવાળો, બાળતૃપ શક્તિથી સંશક્ત, ઉગ્ર અને વિશાળ છે, તેને અમે ધારણ કરીએ છીએ. જે બાળ સુંદર રક્ષા કરવાવાળા છે, તેના ફાલ શત્રુઓને શોધ છે. આ સનક બાળ શત્રુઓ પર પડે છે. વીરપુરુષ જ્યાં જાય છે, એ યુદ્ધભૂમિમાં એ બાળ અમારું રક્ષણ કરે.

હે ઋજુગામી બાળ ! તમે અમને છોડી અન્ય પર પડો. અમારું શરીર પાણાણાની જેમ દઢ બને. સોમદેવ અમારી પ્રાર્થનાનું અનુમોદન કરે. માતા અદિતિ અમારું કલ્યાણ કરે.

હે અશ્વને પ્રેરનાર ચાબુક ! તમે રણક્ષેત્રમાં અશ્વોને પ્રેરિત કરો. તમારા દ્વારા જ અશ્વચાલક અશ્વોના માંસલ પ્રદેશ અને કટિ ભાગમાં ઘા કરે છે.

વનસ્પતિ-કાષથી બનેલ આ રથ સુંદર રહો. અમારા મિત્ર જેવો આ અમને સંગ્રામમાં વિજયી બનાવે. તે કર્મ-પરાપરા અને વીર બનો. હે રથ ! તારો રથી જીતવા યોગ્ય, શત્રુનઘનને જીતવામાં સમર્થ હોય.

હે હુંદુભિ ! તમે ઘાવાપૃથિવીને ગજવી હો. તમને વિશ ઓળાંને. તમે ઈન્દ્ર તથા અન્ય દેવોના પ્રાતિપાત્ર બનો. અમારા શત્રુઓને દૂર ભગાડો.

હે હુંદુભિ ! તમારા શબ્દ સાંભળી શત્રુસેના રોવા લાગે. તમે અમને તેજ આપો, અમારા પાપોને દૂર કરો. હુંદુભિ શત્રુઓને અમારી સેનાથી દૂર લઈ જાવ. તમે ઈન્દ્રની સૂચિ છો, અમને સુંદર કરો.

હે ઈન્દ્ર ! આ શત્રુસેનાને બધી બાજુથી દૂર કરો. આ હુંદુભિ ઘોર અવાજ કરી રહી છે. આથી અમારી સેનાવિજયી થઈ પાછી ફરે. અમારા ઝડપી દોડનારા ઘોડાઓ વિજયી બને.

• શ્રીસમો અધ્યાય •

(સૂક્ત ન્યથી ૩૦ સુધી)

અધિ : નારાયણ, મેધાતિથિ, સવિતા, પરમેશ્વર

હે સવિતાદેવ ! અમારા યજાથી અમારી ઐચ્યદ્વારા વૃદ્ધિની કામના પૂર્ણ કરો. યજાદેવતા અમને યજ જેવું સામર્થ્ય આપે. ગંધવદેવતા અમને જ્ઞાન આપે. હે સવિતાદેવ ! અમારા પાપોને દૂર કરો અને અમારું કલ્યાણ કરો.

હે સવિતપદેવ ! અમે તમારા તેજનું ધ્યાન કરીએ છીએ. અમારી બુદ્ધિને સત્કર્મમાં પ્રેરિત કરો.

અદ્ભુત ધનના ધારક અને મનુષ્યોના કર્મ-દશા સવિતાને અમે યજમાં બોલાવીએ છીએ.

બાલક માટે પરમાત્મા સેવન કરવા યોગ્ય છે. ક્ષત્રિય માટે વીર કર્મ, વૈશ્ય માટે મરુદગણ, શૂદ્ર માટે સેવા, ચોર ને અંધકાર, નાંસકને પાપાચરણ, વ્યાભિચારિણીને કામાચાર સેવનીય છે.

હે પરમેશ્વર ! નૃત્ય માટે સૂત, ગીત માટે નટ, ધર્મરક્ષા માટે સભાપતિ, ક્રોમણા માટે સ્તુતિ કરવાવાળા, આનંદ ભોગવા માટે સ્ત્રીઓ મિત્રતા રાખવાવાળા પતિ, બુદ્ધ માટે કારીગર, ધીરજ માટે મહિનાઓ સુધી કામ કરનારે ઉત્પન્ન કરો અને અતિ દુષ્ટ નરની ગોઢિમાં પ્રવૃત્તિને તથા વિવાહથી પહેલાં વ્યાભિચારીને નિવૃત્ત કરો.

હે પરમેશ્વર ! વાસણ પકવવાના તાપ સાહન કરવા માટે કુંભારને, બુદ્ધ વધારવા માટે શોભન કર્મને, શુભ આચરણ માટે ગુણવાળાને, બાણ બનાવવા માટે બાણશક્તિને, હિંદ્યાર બનાવવા માટે આયુધકારને ઉત્પન્ન કરો. મૃત્યુ પ્રાપ્ત કરાવનાર વધને અમારાથી તથા સમાજથી દૂર કરો.

હે પરમેશ્વર અથવા રાજા ! નદીઓ બગડનાર ધાનુકને અને હિંસક પ્રવૃત્તિવાળા અભિમાનીને પિશાચોથી માને અલગ કરો.

કામકિડામાં પ્રવૃત્ત અવિવાહિત મોટાભાઈને નાનાભાઈની વહુથી, મોટાભાઈને ભાગ ન આપનાર નાનાભાઈને, સાળીને જાજજાથી, કામને ચેતન કરનાર દાસીને ઉત્તમ કાયોથી દૂર કરનાર સાથીથી અલગ કરો.

હે પરમેશ્વર અથવા રાજા ! નાશ માટે તેયાર થયેલ કૂલડાને, પ્રબળ કામાદિથી આનંદ માટે ઠીગણાને, સોના માટે અંધને અને ધર્મચિરરણ માટે બહેરાને અલગ કરો તથા રોગ નિવૃત્તિ માટે વૈઘને, શાન વધારવા માટે ઉત્તમ વિષયોના જાણકારને, વિદ્યા ગ્રહણ કરવા માટે પ્રશ્રક્તાને, વેદાદિવિદ્યા ગ્રહણ કરવા માટે ઘણાં પ્રશ્ન કરનારને તથા ન્યાય અન્યાયની વ્યવસ્થા કરવા માટે ન્યાય-અન્યાયને ઉત્પન્ન કરો.

હે ઈશ્વર અથવા રાજનું ! પ્રાપ્તિ કરનાર માટે હથીના રક્ષકને, વેગ માટે અશ્વરક્ષકને, પુષ્ટ માટે ગૌપ્યાલકને, વીર વધારવા માટે ભરવાડને, તેજ-

વૃદ્ધ માટે બકરાને ઉત્પન્ન કરો. અન્ન માટે સોમરસને, ધર્મ-અર્થ-કામ માટે ઘન-ધારણા-કટની અને અધ્યક્ષોના સ્વત્ત્વ માટે અનુકૂળ સારથિને ઉત્પન્ન કરો.

હે પરમેશ્વર અથવા રાજા ! દીપિ માટે લાકડા લાવનારને, કાન્તિ માટે અજિને, સુખ વિશેષ માટે પીરસનારને, વિદ્વાનોનાં દર્શન માટે વિદ્યાના જ્ઞાતાઓને ઉત્પન્ન કરો.

હે પરમાત્મા અથવા રાજા ! હિંસામાં પ્રવૃત્ત છણકપટ કરનારને, વેર વધારનાર નિંદકને દૂર કરો. વિવેક માટે ધર્મત્બાને, બળ માટે સેવકને, સૃષ્ટિનાં અધિકર્તા માટે વીર સિંચનારને, પ્રાતિ માટે પ્રિયવાદી ને, સુખ વિશેષ સંચિત કરવા માટે અંશોને પૂર્ણ કરનારને તથા બધા આનંદ માટે વિદ્વાનને પ્રગટ કરો.

હે જગદીશ્વર અથવા હે રાજન્દ ! મોટા તળાવના પ્રબંધ માટે (ધીંબર) ને, નાચકની નિકૃષ્ટ કિયાઓ માટે દાસને, નાનાં જળાશયોના પ્રબંધ માટે નિષ્ઠાને, (નરસલ) ભૂમિ માટે મતસ્યજીવીને, પારભૂમિ માટે નૌકાને, પાર-ભૂમિ માટે હોડીને, આ પારથી એલે પાર પહોંચાડનારને, તરવાનાં સાધનો માટે બંધ બાંધનારને. શબ્દો માટે વ્યાઘપુત્રને, કૂતરાઓ માટે લીલોને, ગુહાઓ માટે જાહુગરને, પર્વતસાનુ માટે હિંસકને, નિંદીટ પુરુષોને પર્વત માટે ઉત્પન્ન કરો.

હે જગદીશ્વર અથવા રાજન્દ ! ધૂર્તને અક્ષરાજ માટે, આરંભમાં જ દોષ દેનારને કૃત માટે, પ્રબંધકને તેતા માટે, અતિ કલ્યાણ કરનારને દ્વાપર માટે, સ્થિર સત્ત્વાસદને અસ્વાદ માટે, જૌને તાપિત કરવાવાળાને મૃત્યુ માટે, ગૌહિંસકને યમ માટે, ગૌહિંસકના પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વરૂપ ભિક્ષાજીવીને ભૂખ માટે અને ઠગના પુત્રને પાપકર્મ માટે નિયુક્ત કરો.

પ્રાપ્તિ કરવનારને પ્રતિજ્ઞા કરવાવાળા માટે, બધી બાજુથી બોલવાવાળાને ઘોષણા માટે, બહુ બોલવાવાળાને મર્યાદા માટે, મુંગાને મર્યાદા રહિત માટે, નીચ શત્રુને શંખ વગાડવા માટે, વન માટે વનરક્ષકને ઉત્પન્ન કરો, શબ્દ કરવા માટે પ્રવૃત્ત થયેલાને, મોજ-મજા કરનારને, હેરાન કરનારને, વિશિષ્ટ વાદ વગાડનારને, વાળને સળગાવનારથી દૂર કરો.

હે રાજન્દ ! કિડા માટે પ્રવૃત્ત વિભિન્નાંશીને, હસવા માટે પ્રવૃત્ત થયેલ પાગલને, જળ-જંતુઓને મારવા માટે પ્રવૃત્ત થયેલી કબર મનુષ્યની કન્યાને દૂર કરો. ચ્રામ પદ્ધતશક જ્યોતિરીને, વીજાવાદકને, મૃદુગવાદકને, બંસીવાદકને નૃત્ય માટે અને તાલી વગાડનારને આનંદ માટે નિયુક્ત કરો.

હે પરમેશ્વર ! અજિન માટે મોટા પદ્યથને, પૃથિવી માટે સપ્તાહિને, આકાશ માટે નર્તક-નન્દાદિને, સૂર્યના તાપ-ગ્રાકાશ માટે શીત-પ્રદેશી મનુષ્યોને, ચંદ્રમા અને આનંદ આપવા માટે જૌરવળાળાણને ઉત્પન્ન કરો અને વાયુના સ્પર્શ માટે બંગાને, કિડા માટે ગાલવાળાને, શાજ્યવિરોધમાં પ્રવૃત્ત થનાર માટે કબરોને અને અંધકારમાં પ્રવૃત્ત થનાર માટે કાળા રંગવાળા અને પીળા નેત્રવાળા પુરુષને દૂર કરો.

• એકઅસમો અદ્યાય •

અધિક : નારાયણ

હજાર મુખ, સહસ્ર આંખો અને સહસ્ર પગવાળા આ પરમપુરુષ પંચભૂતોથી વ્યાપીને રહેલ દશ આંગળના બરાબર પ્રદેશથી અતિકમણ કરતાં રહ્યાં છે.

વર્તમાન વિશ્વ, વીતી ગયેલ વિશ્વ અને ભવિષ્યમાં થનાર વિશ્વ - આ બધું પરમ પુરુષ સ્વરૂપ છે અને જે અન્ન વિશ્વને પ્રાપ્ત થાય છે, તેનાં સ્વામી પણ પરમપુરુષ છે.

આ નિકાલાત્મક વિશ્વ પરમપુરુષનો મહિમા જ છે. આ પુરુષ સ્વર્યં તો વિશ્વથી અધિક છે. બધાં પ્રાણી-સમૂહ આ પુરુષનો ચોથો ભાગ છે. આ પુરુષનું નિપાત્રૂપ અવિનાશી અને પોતાના પ્રકાશ સ્વરૂપમાં સ્થિત છે.

સંસારથી નિર્લેંપ એવા આ ત્રણ પાદવાળા પરમ પુરુષ ઉચ્ચસ્થાને રહેલા છે. એમનો એક પાછ સંસારમાં વારંવાર આવાગમન કરે છે અને સ્થાવર-જંગમ પ્રાણીઓને જોતા તેમાં વ્યાપી જાય છે.

તે આદિપુરુષથી વિરાટની ઉત્પત્તિ થઈ. આ વિરાટ ઉત્પન્ન થઈને વિભિન્ન રૂપવાળું થયું અને તેના દ્વારા જ પૃથિવી તથા સપ્તધાતુવાળા દેહની રૂચના થઈ છે.

એ સવિત્માની જે યજમાં પ્રજ્ઞ થઈ, જે યજથી દિવિયુક્ત દૂર ઉત્પન્ન થયું, એ વાયુથી સંબંધિત ગૌ, અચ્છ હરિણાદિ પશુ ઉત્પન્ન થયા છે. એ દ્વારા જ ઋક્-સામ, અથવ અને યજુર્વેદ ઉત્પન્ન થયા છે.

એ યજપુરુષથી અચ્છ ગર્દભાદ ઉપર-નીચે બંને બાજુવાળા પશુ, ગાય, બકરી વગેરે ઉત્પન્ન થયાં.

સૂર્યિના પૂર્વ એ સાધનભૂત પુરુષને યજમાં સંસ્કારિત કરવાં મંત્રદાય અધિઓએ એ પુરુષથી માનસ યોગ સંપન કર્યો.

એ વિરાટને સંકલ્પ દ્વારા અનેક રૂપોમાં પ્રગટ કર્યું. તેમના મુખથી શું થયું? તેમની ભૂજાઓ, જંઘ અને ચરણ કોરે કહેવાય છે? શરીરની રચના કરતાં આ વિરાટ પુરુષના કેટલાં પ્રકાર થયા?

બ્રાહ્મજી તેનું મુખ, ક્ષત્રિય તેની ભૂજા, વૈશ્ય જંઘ અને શૂદ્ર ચરણ બન્યા.

તેમના મનથી ચંદ્ર, અંભોથી સૂર્ય, કાનથી વાયુ, પ્રાણ તથા મુખથી અજિન પ્રગટ થયા.

નામિથી અંતરિક્ષ, મસ્તિષ્ઠથી સ્વર્ગ, પગથી પૃથિવી અને કાનોથી બધી દિશા ઉત્પન્ન થઈ. આ પ્રકારે અન્ય લોક પણ પ્રગટ્યા.

આ પ્રકારથી દેવ શરીરની પ્રાપ્તિ થવા પર દેવોએ પુરુષરૂપને માનસયજીની હવિ માનીને યજ કર્યો. આ યજમાં વરસંતત્ત્વ, ગ્રીભ, સમીદા અને શરદ હવિ બની.

જ્યારે દેવોએ માનસયજને વિસ્તૃત કરતાં એમાં પશુરૂપની ભાવના કરી ત્યારે યજની સાત પરિવિઓ થઈ અને ૨૧ છંદની તેની સમિદા બની.

માનસયજ દ્વારા યજરૂપ પ્રજ્ઞાપતિની પૂજા કરાઈ અને તેઓ ધર્મધારણ કરનારાઓના પ્રમુખ થયા. જે સ્વર્ગમાં પ્રાર્થીન સાધ્ય દેવતા નિવાસ કરી રહ્યા હતા એ જી, સ્વર્ગને સિદ્ધ મહાત્માઓ પ્રાપ્ત કરે છે.

પૃથિવી વગેરેની રચનાના નિમિત્તરૂપ પંચ ભૂતોથી જે રસની પુષ્ટિ થઈ અને જે રસ સહૃદ્ય પ્રથમ ઉત્પન્ન થયો. એ રસ અને રૂપને ધારણ કરતાં સૂર્ય નિત્ય પ્રગટ થાય છે.

આ મહાન અનુપમ આદિત્યરૂપ પુરુષ અંધકાર રહિત છે. તેમને જ્ઞાની લેવાથી જી મૃત્યુને જિતાય છે. આશ્રય પ્રાપ્તિ માટે આનાથી અન્ય કોઈ માર્ગ નથી.

સર્વત્તમા પ્રજ્ઞાપતિ અજન્મા હોવા છતાં પણ ગર્ભમાં પ્રવેશ કરીને અનેકરૂપમાં જન્મ લે છે. બહશાની તે પ્રજ્ઞાપતિના સ્થાનને જાણો છે. સંપૂર્ણ ભૂવન એ કાગળાત્મક પ્રજ્ઞાપતિ બહશમાં જી રહેલાં છે.

જે સૂર્યતંત્રક પ્રજ્ઞાપતિ દેવતાઓ માટે બધીથી પ્રકાશિત છે અને જે દેવો

દ્વારા જ પ્રગટ કરાયા છે તથા દેવોને પૂજનીય છે, એ સૂર્યસ્વરૂપ બ્રહ્મને અમારો નમસ્કાર છે.

દેવતાઓને જ્યોતિસ્વરૂપ, સૂર્યરૂપ બ્રહ્મને પ્રગટ કરતાં પહેલા એમ કહ્યું કે, હે આદિત્ય ! જે બાબણ તમને અજર-અમરરૂપમાં પ્રગટરૂપે જાપો છે, અમે દેવતાઓ એ બાબણોના વશવત્તી છીએ.

હે જ્યોતિસ્વરૂપ બ્રહ્મ ! જે લક્ષ્મી (શોભા) સંપૂર્ણ વિશ્વને સમૃદ્ધ કરે છે, એ વૈભવરૂપ લક્ષ્મી તમારી જ પલી છે. દિવસ-રાત એ તમારાં બે પડ્ખાં છે, નક્ષત્ર તમારું જ રૂપ છે, ઘાવા-પૃથિવી તમારામાં જ વ્યાપ્ત છે. કમફળની ઈચ્છા રાખનાર તમે, મારા માટે પરલોકની ઈચ્છા વ્યક્ત કરતાં મને મુક્ત કરવાની ઈચ્છા કરો.

• બગ્રીસમો અધ્યાય •

(સૂક્ત ન્યી ૧૨ સુધી)

અધિ : બ્રહ્મ મેઘાકામ, શ્રીકામ.

અજિન, આદિત્ય, વાયુ, ચંદ્રમા અને શુક સ્વર્ણ બ્રહ્મ છે. જળ અને પ્રજાપતિમાં પણ એ જ વ્યાપ્ત છે.

એ વિવુત સમાન તેજસ્વી પુરુષથી બધા કાળ પ્રગટ થયા છે. આ પુરુષને ઉપર-નીચે, અહીં-ત્યાં અથવા મધ્યમાં ક્યાંય ગ્રહણ નથી કરી શકતો, કારણ કે એ પ્રત્યક્ષ જોઈ શકતું નથી.

આ આદિ પુરુષની કોઈ પ્રતિમા નથી. એના નામ અને યશ અત્યંત મહાન છે.

આ પ્રતિષ્ઠ દેવ બધી દિશાઓમાં વ્યાપ્ત થઈને રહેલા છે. હે મનુષ્યો ! સર્વપ્રथમ પુરુષ જ પ્રગટ થયો. એ જ ગર્ભમાં રહે છે. જન્મ લેનાર પણ એ છે. એ સર્વ પદાર્થમાં રહેલો તથા અનેક મુખવાળો છે.

જેની પહેલાં કશું જ ઉત્ત્પન્ન નથી થયું અને જે એકમાત્ર સર્વલોકમાં વ્યાપેલો છે, એ ૧૬ કળાવાળા પ્રજાપતિ પ્રજાથી સુસંગત થઈને ત્રણે જ્યોતિઓનું સેવન કરે છે.

જે પુરુષ દ્વારા વૃદ્ધ આપનાર સ્વર્ગલોક બનાવાયું છે. તેણે ભૂલોકને ધારણ વગેરેથી દઢ કર્યું જોણે સૂર્યમંડળ અને સ્વર્ગને સ્થાપ્યું, જે અંતરિક્ષમાં પૃથિવીનું જળના અષ્ટા છે, અમે એ દેવને છોડી કોના માટે હવિ પ્રદાન કરીએ.

જે બહો હવિરૂપ અન્ન દ્વારા પ્રાણીઓનાં આધારરૂપ ઘાવાપૃથિવીને ઉત્પન્ન કર્યા, જેમનાં પ્રભાવથી જ ઘાવાપૃથિવીની મધ્યે ઉદ્ય પામેલ સૂર્ય વધુ શોભા મેળવે છે, અમે તેનાથી વધુ અન્ય કોને હવ પ્રદાન કરીએ.

સૂર્યનાં રહસ્યને જાણનાર જ્ઞાની, એ ગુપ્તસ્થાનમાં રહેલ સત્ત્વ સ્વરૂપ બહને જાણે છે, જેનું આ વિશ્વ આધાર છે અને જે બ્રહ્મમાં જ પ્રલયકાળમાં બધાં પ્રાણીઓ વિલીન થઈ જાય છે તથા સૂર્યકાળમાં એ બ્રહ્મથી પ્રગટ થાય છે, એ બ્રહ્મ બધી પ્રજાઓમાં રહેલું છે.

આ રહસ્યને જાણનાર વિદ્વાન એ બહના અવિનાશી અને ગુપ્ત સ્થાનમાં રહેલ સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે. આ પુરુષના ગ્રંથ પાછ ગુપ્ત સ્થાનમાં રહેલા છે, જે તેને જાણે છે, એ પિતાના પણ પિતા સમાન છે.

એ પુરુષ અમારો બંધુ છે, એ જ અમારો ઉત્પન્નકર્તા છે, એ જ વિધાતા છે અને બધા લોકો તથા બધાં પ્રાણીઓને જાણનાર છે. જ્યાં મોક્ષપ્રદ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, એ તો બ્રહ્મ સ્વરૂપ તૃતીયઘામ છે.

જે સમસ્ત ભૂતો, સમસ્ત લોકો તથા બધી જ દિશા-પ્રદિશાઓને બ્રહ્મ માની સર્વપથમોત્પન્ન વેદવાકીનું સેવન કરતાં યજમાં લીન થઈ જાય છે અને જે ઘાવાપૃથિવીને બ્રહ્મ જાણી લોક, દિશાઓ, સ્વગાર્દિને બ્રહ્મરૂપ જોતાં યજા-કર્મનુઝાન વગેરે સંપુલ કરે છે. એ અજ્ઞાનથી છૂટીને બ્રહ્મરૂપ બની જાય છે.

• તેનીસમો અધ્યાય •

(સૂક્ત ૧થી ૭૩)

અધિ : કુલ્સ, વસ્તુ, વસ્તિષ્ઠ વગેરે

પરસ્પર વિભિન્ન રૂપવાળા કલ્યાણકારક દિવસ-રાત બંને પ્રાણીઓનું દુઃખપાન કરે છે. તેમાં વિચરણ કરવાથી રચિતમાં લીલા રંગનો અજ્ઞિન અને દિવસે સૂર્ય તેજસ્વી હીય છે.

દેવદૂત આ અજ્ઞિને યજોમાં રહેલાં સોમ યગાર્દિનાં સ્તુતિ કરનાર ઋત્વિજો દ્વારા આ યજમાં પ્રતિષ્ઠિત કરાયો છે. યજ માનોનો ઉપકાર કરવા માટે ભૂગુંડોએ અદ્ભુત શક્તિશાળી અજ્ઞિને વનમાં પ્રજ્વલિત કર્યા.

અજ્ઞિનમાં સ્થાપિત અને મંત્રોથી સંસ્કારિત અજ્ઞિન-તેજ જ્યારે યજમાનના યજમાં વ્યાપ્ત થાય છે, ત્યારે એ અજ્ઞિન-તેજ અંતરિક્ષમાં રહેલ

મેઘથી નિર્દોષ જળને ઉત્પન્ન કરે છે. આ જળ વૃષ્ટિરૂપમાં પૂર્ણિવી પર પડે છે.

હે અજિન ! તમે સૌભાગ્યનાં નિમિત્ત જળને પ્રગટ કરો અને શ્રેષ્ઠ યશવાળા બનો. યજમાન દંપત્તિને પ્રીતિયુક્ત કરો અને તેમના શત્રુઓનું દમન કરો.

સૂર્યોદય સમયે સવિતા અપરાધ રહિત એવા અમને શ્રેષ્ઠ કર્મોમાં પ્રેરિત કરો.

સવિતાદેવ હવિ અને સ્તુતિઓથી પૂર્ણ અમારા યજામાં આવે. હે દેવગણ ! તમે પણ પ્રસન્નતાથી અહીં આવો. અને સંપૂર્ણ વિશ્વને પોતાના દ્વારા આપાવેલ વૃદ્ધિથી તૃપ્ત કરો.

હે સૂર્યાત્મક ઈન્દ્ર ! તમે આજ અહીં પ્રકાશિત છો. આ યજસ્થાન તમારા અવિકારમાં છે.

હે સૂર્ય ! તમે તરણિરૂપ છો, વિશ્વને દાખિ આપનાર છો અને જ્યોતિકર્તા છો તથા વિશ્વ પ્રકાશક છો.

સૂર્ય મહાન દેવતા છે, જે વિશ્વમાં રહીને ગ્રહમંડળને આકૃષ્ણ કરીને નિયમિત રાખે છે. જ્યારે સૂર્ય પોતાનાં લીલા રંગનાં ડિરણો આકાશમાં ફેલાવે છે ત્યારે રાત્રિ આવીને સંસારને ઢાકી દે છે.

ધુલોકના ખોળપામાં રહેલ સૂર્ય મિત્રાવરુણને રૂપ આપે છે અને તેમનાં માધ્યમથી જગતને જુલે છે. સૂર્યનું એક રૂપ અનંત બ્રહ્મ છે અને એક રૂપ કાળા રંગનું છે, જેને દિશાઓ ધારણ કરે છે.

હે સૂર્ય ! તમે ખરેખર મહાન છો. એથી બધા તમારી સ્તુતિ કરે છે. હે દેવ ! તમે સર્વશ્રેષ્ઠ છો.

હે સૂર્ય ! તમે ધન આપનાર હોવાને કારણે પણ મહાન છો. હે દેવ ! તમે સર્વ હિતેથી અને યજના મહિમારૂપ છો.

સૂર્યને આશ્રિત રહિમાં જ ઈન્દ્રના ધનનું સેવન કરે છે અમે એ ધનને પોતાના ભાગને સમાન ધારણ કરીએ છીએ.

હે દેવતાઓ ! આ સૂર્યોદય અમને પાપથી છોડાવે, મિત્ર-વરુણ, અદિતિ, સિંહ, પૂર્ણિવી અને સ્વર્ગ અમારી કામનાઓનું અનુમોદન કરે.

સવિતાદેવ પોતાના રથ પર બેસીને દેવતાઓ તથા પૂર્ણિવી સ્થાનીય મનુષ્યોને પોત-પોતાનાં કર્મમાં જોતરે છે.

ઘોર પાપોથી અમને મુક્ત કરો અને અમને નિંદાથી બચાવો.

હે સવિતાદેવ ! ઉદયકળમાં તમે યજ્ઞ યોગ્ય દેવોને માટે યજ્ઞભાગ આપો અને પુનઃ ઉદયને પ્રાપ્ત થઈને પોતાની રચિમારો વધારો તથા રચિમારોના અનુયાધીઓને સમૃદ્ધ કરો છો.

યજ્ઞ તમારી ગ્રીતિ માટે છે. આથી હે આદિત્યો ! તમે અમારું કલ્યાણ કરો. અમને શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિ આપો.

હે સવિતાદેવ ! તમે સુવર્ણ જેવી જીવાળા થાવ. તમે કલ્યાણકારી બની અમારી રક્ષા કરો. અમને નવું સુખ આપો. કોઈ પણ પાપી-શત્રુઓનું અમારા પર પ્રભુત્વ ન થાય.

સૂર્ય-પૃથિવી બંને કર્મ-સાધક, જ્યોતિ સ્વરૂપ, વધુ પરિણામ આપનાર છે. આ બંને યજ્ઞને સુંદરરૂપ આપનાર અને યજ્ઞરક્ષક છે.

હે આદિત્ય ! મારી સ્તુતિરૂપ વાણી તમારી વૃદ્ધિ કરો. તમે ઓજસ્વીઓને જાણનાર છો. વિદ્ધાનો તમારી સ્તુતિ કરે છે.

બુદ્ધિમાન વિદ્ધાન મારા માટે જે ધનની કામના કરે છે અને પ્રશંસનીય વેદ-વચનોની અભિલાષા કરે છે તથા બળવર્ધક અને હવન વગેરેથી પુષ્ટ મેધ મારા માટે જે સુખ પહોંચાડે છે, તે મને મળે છે.

બધા વર્ણવાળા મનુષ્ય ઈશ્વરના સેવક છે. ધન નહીં કરનાર વ્યક્તિ શત્રુરૂપ છે. ધનની રક્ષા શરૂઆતારી તથા શત્રુહિંસક દેવતાઓ કરે છે. આ બધું ધન ઈશ્વરનું જ છે.

જે યોગ્ય ધન માટે હવિ-દાન કરતાં મિત્રાવગુણની ઉપાસના કરે છે, એ દેવકર્મમાં તો સમૃદ્ધ થાય જ છે અને સર્વ કલ્યાણ પણ મેળવે છે.

અમે દિવ્ય બુદ્ધિથી સ્તુતિ કરતાં રક્ષા અને ઈચ્છિત પ્રાપ્તિ માટે દેવાધિદેવને આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ.

વૈભાનાર અજિન સ્વર્ગમાં દીપ્ત અને હવિ-દાનથી પ્રગટ થાય છે તથા પોતાના તેજથી અન્ન-સંપાદન કરતાં અંધકારને નષ્ટ કરે છે.

હે ઈન્દ્રાજિન ! આ પ્રાણ વિનાની ઉપા પગવાળાં પ્રાણીઓથી પહેલાં જગ્યા જાય છે અને આવી જાય છે. મુખ વિનાની હોવા છતાં પણ મુખવાળાઓને કર્મ કરવા પ્રેરણા આપે છે. આ પ્રાણીઓની વાક્ષશક્તિને તેજસ્વી કરતી ત્રીસ ઘડીઓને એક દિવસમાં ઓળંગી જાય છે.

• ચોગ્રીસમો અદ્યાય •

(સૂક્ત ૧૩૮ ૫૮ સુધી)

અધિ : શિવસંકલ્પ

જ્ઞાગૃત પુરુષનું જે મન દૂર જાય છે, એ જ સુપ્તાવસ્થામાં કરીથી દૂર જાય છે. દૂર ગમન કરનાર મન અને જ્યોતિર્મણી ઈન્દ્રિયોની જ્યોતિ એક થાવ મારું મન કલ્યાણમય વિચારોથી પુક્ત થાવ.

કર્મ તત્પર, ધીર, મેધાવી વ્યક્તિ જે મન દ્વારા યજ્ઞમાં શ્રેષ્ઠ કર્મ કરે છે અને જે મન શરીરમાં છે, એ જ્ઞાનમાં અપૂર્વ તથા પૂજનીય ભાવવાળું થઈ શિવસંકલ્પવાળું બને છે.

જ્ઞાનોત્પાદક જે મન ચૈતન્ય, ધીર અને અવિનાશી છે, એ બધાં પ્રાણીઓના હૃદયમાં પ્રકાશિત કરનાર છે. જેના સિવાય કોઈ પણ કાર્ય કરવું અસંભવ છે. એ મન શિવ-સંકલ્પી થાવ.

જે અવિનાશી મન ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન સંબંધી પદાર્થોને ગહેર કરે છે અને જેના દ્વારા સાત હોતાઓ યજ્ઞવિસ્તાર કરે છે, એ મન શિવ સંકલ્પવાળું થાવ.

જે મનમાં જીવા, સામ અને યજુ રહેલાં છે, જેમાં પૈડાંઓમાં આરાઓની સમાન શર્બત રહેલા છે જેમાં પ્રજાઓનું બધું જ્ઞાન ઓત-પ્રોત છે, એ મારું મન શિવસંકલ્પવાળું થાવ.

જે મન મનુષ્યોનાં કાર્યમાં પ્રવૃત્ત કરે છે અને મનુષ્યોને પ્રેરિત કરી એવું કરે છે, જેવી રીતે સારથી લગ્નામથી વેગવાન રથને લઈ જાય છે. જરા-રહિત અત્યન્ત વેગવાન મન હૃદયમાં છે, એવું મારું મન શિવસંકલ્પવાળું થાવ.

મહાન બળના ધારક, જે અન્નની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ, જે બળ દ્વારા ઈન્દ્રે વૃત્તને માર્યો હતો.

હે અનુમતિ ! અમારી વાત માનો અને અમારું કલ્યાણ કરો. અમારી સંકલ્પ સિદ્ધ માટે અમારા આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરો.

હે અનુમતિ ! અમારા યજ્ઞને દેવોની પાસે પહોંચાડો. હવિવાહક અજિન અમારા યજ્ઞને દેવો સુધી પહોંચાડો. અનુમતિ અને અજિન યજ્ઞમાનને સુખ આપો.

આ પૃથિવી-પુત્ર અજિન વિજ્ઞાન-કર્મ સહિત પ્રગત્યા છે. એમનાં

પ્રકાશિત બળને અરણિએ ધારકાં કરે. આ અરણિઓ ઈચ્છા કરવાથી તરત જ અભિનને ઉત્પન્ન કરે છે.

હે જાતરેદા અભિન ! પૃથિવીની નાલિમ ઉત્તરવેદીના મધ્યમાં હવિ વહેન કરતાં અમે તમને સ્થાપિત કરીએ છીએ. સંગ્રામમાં શત્રુ-વિજેતા, સેનાઓના પાલનકર્તા, બળવાન, બળનાં રક્ષક, શ્રેષ્ઠ અને સુંદર નિવાસ કરનાર તથા પશસ્વી જન, હે સોમ ! તમારું અનુમોદન કરીએ.

આ સોમ માટે જે યજમાન હવિ આપે છે, અને આ સોમ ગોદાન, અશ્વદાન, કર્મકુશળ સદ્ગુરૂષી અને વીરઋતુર પુત્ર આપે છે.

હે સોમ ! તમે દિવ્ય બળવાળા છો, અમને શ્રેષ્ઠ ધન આપો. તમારું ધન વણ રોકાયેલું હો. તમે બળવાળા કાયોમાં ઈશ્વરરૂપ છો. અમને બને લોક માટે સુખ મળે એવો પ્રયત્ન કરો.

હે સોમ ! તમે આ બધી ઔષધિઓમાં પ્રગત થાવ છે. તમે જળ અને ગાયને ઉત્પન્ન કર્યા છે.

હિરાયદાષ્ટિવાળા સવિતાદેવ હવિદાતા યજમાનને વરણીય ધન આપે. આ સવિતાદેવ આઠેય દિશાઓ, નરોય લોક અને સાતેય સમુદ્રને પ્રકાશિત કરે છે.

સુખદાતા અને ઐશ્વર્યવાન સવિતાદેવ બધા દોષોને જોતા રાક્ષસાદિનું શમન કરતાં ઉદ્દ્ય થાય છે. તેઓ અમારી અમિત્યુખ થાય.

હે સવિતાદેવ ! પ્રાચીનકાળમાં જે રજરહિત માર્ગ નિર્ભિત થયો છે, એ માર્ગને અમે પ્રાપ્ત થઈએ અને અમારી રક્ષા કરતાં અમને પોતાના બનાવો.

સવિતાદેવ પોતાનાં કિરણોથી લોકોને સ્તામિત કરે છે. આ ટેવો અને મનુષ્યોને પોતાના કર્મનાં પ્રેરે છે અને બધી બાજુ જોતાં આગમન કરે છે.

હે રચિ ! તમે પૃથિવીલોકને મધ્યલોકનાં સ્થાનોથી પૂર્ણ કરો છો. તમારા મહિમાંથી જ ધોર-અંધકાર થઈ જાય છે.

હે ઉધા ! તમે અમને એ અદ્ભુત અને પ્રસિદ્ધ ધન આપો, જેથી અમે અમારા પુત્ર-પૌત્રાદિનું પાલન કરવા સમર્થ બનીએ.

અમે પ્રાતઃકાલે અભિનદેવનું આલ્લવાન કરીએ છીએ તથા ઈન્દ્ર, મિત્રાવરુણ, અચિદ્ય, ભગદેવ અને તુદ્દેવનું પણ આલ્લવાન કરીએ છીએ.

અમે પ્રાતઃકાણે સૂર્યદેવનું આલ્લવાન કરીએ છીએ જે સૂર્યના ધારક છે અને નિર્ધાર રાજા-રોગી બધા પોતાની કામના સિદ્ધિ માટે ઈચ્છે છે.

હે ભગદેવ ! તમે અવિનારણી ધનના દીતા છો, એથી ધન-ધાન દ્વારા અમારી બુદ્ધિને ઉત્કૃષ્ટ કરો. અમને ગાય-અસ્ત વગેરેથી સમૃદ્ધ કરો. અમે પુત્ર વગેરેથી યુક્ત બનીએ.

હે ભગવાન ! અમે સૂર્યોદય, સૂર્યાસ્ત સમયે અને દિવસના મધ્યભાગે ધનવાન રહીએ અને દેવતાઓનાં સદાપ્રિય રહીએ.

હે દેવગણ ! અમારા માટે ભગદેવ ધન આપે. પ્રસિદ્ધ એવા તમને બધા આખુતિ આપે છે. તમે અમારાં બધાં કાયોની સિદ્ધ કરો.

ઉષાભિમાની દેવ બધા માટે એક હોય છે અને નિયમિત હોય છે. ભગદેવતા શ્રેષ્ઠ ધન અમારા માટે લાવે.

વિજ્ઞાનું જે પરમપદ છે, અને નિષ્કામ કર્મ કરવાવાળા અને કર્મિના આળસ ન કરનાર બાબુણને જ પ્રાપ્ત થાય છે.

બધાં પ્રાણીઓના આશ્રય સમાન અને વિસ્તરેલી પૃથિવી, મધુર રસનું દોહન કરવામાં સમર્થ છો. ધ્યાવ-પૃથિવી શ્રેષ્ઠ ઇપવાળી, જરારહિત, બોજરૂપ છે અને વરુણની શક્તિથી ઢઢ થઈ છે.

૫જમાનની સત્યપ્રિય વાણીરૂપ સ્તુતિ અને સન્માન યોગ્ય ફળ આપનાર આ સ્તોમ, હે મરુદુગણ ! તમને નિરોહિત છે. અમારી આયુ-વૃદ્ધિ કરો અને અમે જીવનદાતા - બળસાધક અન્ન મેળવીએ.

સપ્તાર્થિઓએ પૂર્વ ઋષિઓ જેવું સુણ્ણ યજ્ઞ કર્યું. એ પ્રકારે જેવી રીતે ઈચ્છિત સ્થાન પર જવાની કામનાવાળા રથીઓ અશ્વોને લગામ વડે લઈ જાય છે.

આ આયુર્વર્ધિક, કાન્તિદાતા, ધનરૂપ, પુષ્ટિવર્ધક, જ્ઞાન દ્વારા ઉત્પન્ન, તેજ-પ્રકાશક સુવર્ણ, વિજ્યના નિમિત્તે આ અમારો આશ્રયિત થાય.

જે અલંકારરૂપમાં સ્વર્ગને ધારણ કરે છે, એ દીઘાયુ બને છે. એ દિવ્યલોકમાં વધુ કાળ સુધી નિવાસ કરે છે.

દાતવશીય બ્રાહ્મણો એ વિશાળ સેનાવાળા રાજાનું જે સુવારુની પહેંચું એ સુવારુની હું વધુ કાળ (સ્પો વર્ષ) સુધી જીવીત રહેવા માટે પહેરું છું.

આ સ્તુતિ બુદ્ધિરૂપ જૂલુ દ્વારા સનાતન કાળથી પ્રકાશવાન આદિત્યોને સમર્પિત છે. મિત્ર, અર્થમા, ભગ, ત્વાણ, વરુણ દક્ષ પણ અમારી સ્તુતિરૂપી વાણી સંભળે.

શરીરમાં રહેલ પ્રાણાદિ સ્વરૂપ સપ્તાર્થિ સદાય પ્રમાદ રહિત થઈને શરીરરક્ષા કરે છે. તે નિદ્રાવિન દેહધારીઓના હદ્યમાં પણ વ્યાપ્ત છે. આ

અધિકોના ગમનકાળમાં સુખુતિમાં પ્રાણીઓની રક્ષારત પ્રાપ્તાની જગૃત રહે છે.

હે બાળાસ્પતે ! ઉભા થાવ, જેથી અમે દેવતાઓની કામના કરતાં તમારા આગમનની પ્રાર્થના કરીએ. શ્રેષ્ઠ દાનવાળા મરુદ્ગાળ અને ઈન્દ્ર પણ તમારી સાથે છે.

તમે આ સૂક્તા-સંસારના રાજા છો, તેથી અમારી સુતી જાહી અમારા પુત્રાદ્દ પર પ્રસન્ન થાવ. દેવગણ જે કલ્યાણને પોષતા હોય તે કલ્યાણ અમને મળે.

• પાંત્રીસમો અદ્યાય •

(સૂક્તાની રીત રૂ સુધી)

અધિ : આદિત્ય, શુદ્ધીક, શુનઃ શાપ વગેરે

દેવદેશી બીજાના ધનનું હરશ કરનાર અને દુઃખદાતા રાક્ષસ અહીંથી ચાલ્ય. આ સ્થાન સોમાભિપ્રવક્તાની આ મુત્ર યજમાનનું છે.

હે યજમાન ! સવિતા તમારા શરીર માટે પૂર્ણિવી પર સ્થાન આપવાની ઈચ્છા કરે. એ સ્થાન તારા માટે પ્રકાશવાન અને ઉપરોગી હોય. વાયુદેવતા, સવિતાદેવ, અઞ્જિનદેવ, સૂર્યદેવતા આ સ્થાનને પવિત્ર કરે.

હે ઔર્ધ્વાદો ! તમે અશ્વત્થ અને પલાશ વૃક્ષ પર રહો છો. તમે યજમાન પર અનુચેહ કરવાથી તેમની કૃતજ્ઞતા મેળવો છો.

હે યજમાન ! સવિતાદેવ તારા શરીરને પૂર્ણિવીના ખોળામાં સ્થાપિત કરે. હે પૂર્ણિવી ! તમે યજમાન માટે કલ્યાણકારી બનો.

હે મૃતક પુરુષ ! પ્રજાપતિની સ્મૃતિમાં તમને જળના નજીક સ્થાપિત કરું છું. પ્રજાપતિ દેવતા તમારા પાપ ફૂર કરે.

હે મૃત્યુ ! તમે અહીંથી જાવ. તમારો માર્ગ દેવયાનથી અલગ પિતૃયાન છે. તમે મારાં સંતાનોને પણ હિસ્તિત ન કરતાં.

હે યજમાન ! તમારા માટે વાયુ કલ્યાણકારી થાય. સૂર્ય ઈષ, અઞ્જિન કલ્યાણકારી થાવ. એ તમને સંતપ્ત ન કરે.

દિશા તમને સુખ આપે. જળ, અંતરિક્ષ અને બધી દિશા તમારું કલ્યાણ કરે.

હે મિત્રો ! આ પાણપણ જેવા કઠોર પ્રવાહ વાળી (કમી) નદી પ્રવાહિત છે. આ નદીથી શુભ કમાલિમુખ થઈને પાર કરવાનો પ્રયત્ન કરો. તેને પાર કરીને બાધાઓને દૂર કરો. સુખકારી ઉત્તમ અન્નાદિનો ભોગ કરી દુઃખોનું ઉલ્લંઘન કરો.

હે અપામારી ! જેમ તમે રોગોને દૂર કરો છો, એમ અમારા મનથી પાપોને પણ દૂર કરો. દુષ્ટકિયાઓને દૂર કરો. બાધ ઈદિયોથી થનારા પાપને દૂર કરો, નિદ્રામાં થનાર બરાબ વિચારોને પણ દૂર કરો.

જીણ અને ઔષધિઓ અમારાં મિત્ર થાવ અને અમારા શત્રુઓ માટે આ બંને શત્રુ સમાન બને.

વૃથભને અમે મંગળ કલ્યાણ માટે સ્વર્ણ કરીએ છીએ. હે અન્નદૂવાન ! તમે અમેને પેલી બાજુ પહોંચાડો. ઈન્દ્રની જેમ તમે પણ દેવોને ધારણ કરનાર થાવ.

હે મનુષ્યો ! જેવી રીતે સૂર્યને જોઈ ધર્મત્તમા સુખને પ્રાપ્ત કરે છે, તેવી રીતે ધર્મત્તમા પરમાત્માને જાહીને મોક્ષ મેળવે અને આનંદિત થાય છે.

આ જીવોના પરિશ્રમથી કમાવાયેલ ધનને આ રીતે કોઈ ન લઈ લે. હું પરમેશ્વર આ મર્યાદાને વ્યવસ્થિત કરું છું. શુભ આચરણ કરતાં તમે સૌ વર્ષ સુધી જીવો.

હે અજિન (પરમેશ્વર) ! તમે અન્નાદિ પદાર્થો અથવા અવસ્થાઓને પવિત્ર કરો. અમારા માટે બધે કંકરહિત અને સુખ આપનાર થાવ અને જીણ અમારા માટે કલ્યાણકારી બની અમારા પાપોને દૂર કરો.

હે અજિન ! તમે યજમાન દ્વારા પ્રગટ્યા છો. તમે એમને સ્વર્ગ અપાવો. તમારા દ્વારા અપાયેલ આખુતિ સ્વાહૃત થાવ.

• છત્રીસમો અદ્યાય •

(સૂક્ત ૧૩૩ ૪)

અધિ : દધ્ય અથર્વા વામદેવ, મેધાતિથિ

મારા આત્મામાં પ્રાણ અને અપાન દઢ થાવ. વાહી બળવાન બને. હું

શરીરમાં બળ પ્રાપ્ત કરું. હું મનન-કર્તા વેદવાળીને પ્રાપ્ત થઈ. હું ઉત્તમ નેત્રો અને શ્રેષ્ઠ કાનોને પ્રાપ્ત કરું.

મારાં નેત્રોના દોષ અને અંતઃકરણની વ્યાકુળતાને બૂહસ્પતિ (પરમાત્મા) દૂર કરે. એ સવિતાદેવના વરણીય તેજનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ. તે અમારી બુદ્ધિને સત્કર્મમાં લગાવો.

દિવસ-રાત્રિ, ઈન્દ્રાજિન, ઈન્દ્ર, વરુણ, ઈન્દ્ર, પૂર્ણ અને ઈન્દ્ર-સોમ અમારું કલ્યાણ કરે અને ઈન્દ્રાજિન પોતાના રક્ષા સાધનોથી અમારું મંગલ કરે.

હે પ્રભુ ! જે રૂપથી તમે અમારું કલ્યાણ કરવા ઈચ્છા, એ રૂપમાં અમને અભયદાન આપો. અમારાં સંતાન અને પશુઓ માટે કલ્યાણકારી થાવ.

હે દેવોના આંખ સ્વરૂપ સૂર્ય પૂર્વ દિશામાં ઉદ્ય પામે છે. તેમની દુઃખાથી અમે સો વર્ષ સુધી જોઈએ-સાંભળીએ, બોલીએ, જીવીએ, અદીન બનીએ અને સો શરદજીતુઓને પૂર્ણ કરીએ.

• સાડતીસમો અદ્વાય •

(સ્કૃત ૧થી ૨૧ સુધી)

અધિ : દદ્ય અથર્વણ

હે અબે સવિતાદેવની અનુશાસી સ્થિત થઈને બે અદ્ધિની ભૂજાઓ અને પૂષ્પાદેવના હાથો દ્વારા તમને ગ્રહણ કરું છું. તમે શત્રુરહિત બનો.

મહિમામય જ્ઞાની યજમાનના ઋત્વિજ વગેરે પોતાના મન અને બુદ્ધિને પણ યશકર્મમાં લગાવો છે. બધે ઈચ્છરને તેમણે સમર્થ બનાવ્યા છે. એ સવિતાદેવ ઈચ્છરની સુતિ પણ મહિમામયી છે.

હે દિવ્ય ધાર્યાપૂર્ણિવી ! દેવયજ્ઞના આ સ્થાને આજે તમારા અંશરૂપ મારી અને જીણને ગ્રહણ કરી યજ સંપાદિત કરી રહ્યો છું. હે મારીપિંડ ! યજના મુખ્ય કાર્ય માટે તમને ગ્રહણ કરું છું.

હે ઉપજિલ્લવકાઓ ! તમે પ્રાણીઓમાં પ્રથમ ઉત્પન્ન થયેલા છો. ક્રમને ગ્રહણ કરી દેવ-પૂજન-સ્થાનમાં યજના મુખરૂપ (પ્રારંભ) નું સંપાદન કરી રહ્યો છું. યજના મુખરૂપ તમને ગ્રહણ કરું છું.

પ્રારંભમાં આ પૂર્ણિવી સામાન્ય પ્રદેશમાત્ર હતી. હવે એને ગ્રહણ કરી દેવભાગ સ્થાનરૂપમાં યજના મુખનું સંપાદન કરું છું. યજના નિમિત્તે ગ્રહણ

કરી તમને યજના મુખ્ય કાર્ય માટે લઉ છું. હે પૂર્તિકારો ! તમે ઈન્દ્રના ઓજરૂપ છો. તમને ગ્રહશ કરીને પૃથ્વીના દેવાર્થન સ્થાનમાં યજના મુખરૂપ (પ્રારંભ)નું સંપાદન કરું છું. યજના મુખ્ય કાર્ય સંપાદન માટે તમને ગ્રહશ કરું છું.

ભ્રઘણસ્પતિ આ યજનામાં આવે. દિવ્ય સત્યવાણી અહીં આવે. દેવગણ અમારા શરૂનુશક બને. જનહિતકારી દેવ યજનભાગને પ્રાપ્ત કરે. હે સંભાળી ! તમને યજ માટે ગ્રહશ કરું છું અને યજના સુખરૂપ તમને સ્થાપિત કરું છું. હે મહાવીર ! તમને યજના મુખ-સાધન-કાર્ય માટે ગ્રહશ કરું છું.

હે મહાવીર ! તમે યજના શિર સમાન છો તેથી હું તમને સ્પર્શ કરું છું. તમને યજના મુખ્ય કાર્ય માટે સ્પર્શ કરું છું. યજના મસ્તિષ્ક સમાન તમને ચીકાશવાળા કરું છું.

હે મહાવીર ! ઋતુદેવતાની તથા વાયુ, પૃથ્વી અને અજિનને પ્રસન્નતા માટે તમને પકડીને બહાર કાઢું છું. તમને યજ માટે બકરીના દૂધથી સીંચું છું. યજ માટે સીંચું છું, યજરૂપક માટે સીંચું છું.

હે મહાવીર ! યજની પ્રસન્નતા માટે તમારું પ્રોક્ષણ કરું છું. યજ કાર્ય માટે અને સૂર્યના તેજ માટે તમને પ્રોક્ષિત કરું છું. સવિતાદેવ તમને ધીથી લખે. હે રજત ! મહાવીરને પૃથ્વીના રાક્ષસોથી રક્ષણ આપો. હે મહાવીર ! તમે આભારૂપ અને તપ છો.

હે પૃથ્વી ! પૂર્વ દિશામાં રાક્ષસોથી અહિસિત રહેતી તમે અજિનની રક્ષામાં રહી મારા માટે આયુષ્ય આપનારી બનો. દક્ષિણમાં ઈન્દ્રના સ્વામિત્વમાં રહીને પુત્રવતી બની મારા માટે પુત્ર આપનારી બનો. પશ્ચિમમાં સવિતાના સ્વામિત્વમાં રહી સુખદાયી બની મને સુખ આપનાર બનો. ઉત્તરમાં ધાતાના સ્વામિત્વમાં રહી તમે યજ યોગ્ય બનો, મને ધન અને પુષ્ટિ આપો. ઊર્ધ્વ દિશામાં બૃહસ્પતિના સ્વામિત્વમાં રહી તમે ધારક કરનારી બનો અને મારા માટે બળ આપનારી બનો.

હે દક્ષિણ ભૂમિ ! તમે મારા મનની કામનાઓ પૂર્ણ કરો. હે ધર્મ ! તમે સ્વાહાકાર છો, તમે મરુદ્રગણને આશ્રય આપો. હે સુવર્ણ ! તમે દેવપાલક બનો. ધર્મમાં હું પ્રાગ્ય, ઉદાન, વ્યાન અને મધુરૂપમાં સ્થાપિત કરું છું.

દિવ્ય મહાવીર સવિતાદેવથી સુસંગત થાય છો. દિવ્ય, ગ્રાહક, બુદ્ધિપાલક પ્રજાપતિ ધર્મ અને સૂર્યથી સંગત થઈ પ્રકાશિત થાય છો.

અજિનું સમાન ધર્મ અજિનથી સંગત થઈને સવિતાદેવથી એકાકાર થાય છે અને સૂર્યરૂપથી પ્રકાશિત થાય છે. સ્વાહાકારયુક્ત ધર્મ તેજથી સંગતિ કરે છે અને સવિતારૂપ બની સૂર્યની સાથે પ્રકાશિત થાય છે.

દિવ્ય તેજ બાણ દેવધારક, અવિનાશી, તપથી પ્રગટ થયેલ ધર્મભૂમિ પર સુશોભિત થાય છે, એ અમને યજમાં દેવતાઓને મેળવી આપે.

અનેક દિવશાઓનાં પાલક આ દેવલોકની મધ્યમાં રહેલું છે. અંતરિક્ષમાં અચ્યુત સ્વરૂપથી રહેલું અને દેવમાગોમાં તેમને આવતા-જતા જોઉં છું.

બધા લોક-પાલક, બધા મનનાં સ્વામી, બધાની વાણીના પ્રેરક - ધર્મરૂપ દેવ. હે ધર્મરૂપ દેવ ! તમે દેવતાઓનું પાલન કરો. હે અખિદ્ય ! આ યજમાં દેવતાઓને તૃપ્ત કરનાર 'મધુ' સંશક તમે 'મધુર' કહેવાયા છો, આથી તમને 'મધ' ભેટ આપાય છો.

હે દેવ ! હૃદયની સ્વસ્થતા માટે તમારી સ્તુતિ કરું છું. સ્વર્ગપ્રાપ્તિ અને સૂર્યપ્રાપ્તિ માટે તમારી સ્તુતિ કરું છું. તમે આ યજને દેવો સુધી પહોંચાડો.

હે દેવ ! તમે જ અમારા પિતા છો. તમે જ અમને પ્રેરક્ષા આપી છો. આથી અમે તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ. અમને મારશો નહીં.

દિવસકમથી યુક્ત પ્રીતિવાળી થઈ પોતાના તેજથી તેજસ્વિની આ શ્રેષ્ઠ હવિ પ્રાપ્ત થાવ. રાત્રેકમથી પ્રીતિયુક્ત થઈ પોતાના તેજને શ્રેષ્ઠ તેજસ્વિની આ હવિ પ્રાપ્ત થાવ.

• આડબીસમો અદ્યાય •

(સ્કૂલ નથી ૨૮ સુધી)

ગુણિ : અથર્વા, દીર્ઘમતા

હે રજુ ! સવિતાદેવની આજાથી સ્થિત અને અચિનીકુમારોની ભૂજા, પૂષાના હથોથી તને ગ્રહણ કરું છું. તું અદિતિરૂપ ગાયની મેખલા છો.

હે ઈન્દ્ર અને અદિતિરૂપી ગાય ! હે વાણીરૂપિણી ગાયો ! હે અમુક નામવાળી ગાય ! અહીં આવ.

હે રજુ ! તું અદિતિરૂપિણી ગાયની મેખલા છો. તું અદિતિરૂપિણી ગાયના મસ્તિષ્ક સમાન રહેલી છો.

હે દૂધ ! તમે બે બને આચિનીકુમારો સરસ્વતી અને ઈન્દ્રના નિમિત્તે
ક્ષરિત થાવ.

હે સરસ્વતી રૂપિણી ગાય ! તમારું આંચળ સુખપૂર્વક રહેનાર,
કલ્યાણકારી, ઐચ્છયનું કારણ તથા શ્રેષ્ઠ ફળ આપનાર છે.

હે મહાવીર ! ધ્યાવાપૃથિવીની પ્રસંનાતા માટે હું તમને ગ્રહણ કરું છું.
હે ધર્મ ! અમે આ મહાવીરરૂપી આકાશમાં તમને ગ્રહણ કરીએ છીએ. આ
વષટ્કાર યુક્ત આખૃતિનો તમે સ્વીકાર કરો.

હે ધર્મ ! પ્રાણીઓને ઉત્પન્ન કરનાર વાયુદેવને તમારા માટે સુહૃત્ત
કરીએ છીએ. હે ધર્મ ! સચેષ કરનાર અને રક્ષા કરનાર તથા સંતાપને દૂર
કરનાર વાયુ માટે તમને સુહૃત્ત કરીએ છીએ.

હે ધર્મ ! વસુ, રૂઢ અને આદિત્યયુક્ત તેમજ શત્રુનાશક ઈન્દ્ર માટે
તમને સ્વાહૃત કરીએ છીએ. હે ધર્મ ! ગ્રહ, વિભુયુક્ત અને સવિત્તા,
વિશેષદેવા તેમજ બૃહસ્પતિ માટે તમને સ્વાહૃત કરીએ છીએ.

હે ધર્મ અંગ્રીઓ અને પિતૃઓ સહિત યમ માટે સ્વાહૃત થાવ.

આ યજામાં દ્વિક્ષણ તરફ બેઠેલા અધ્વર્યુ દ્વારા બધી દિશાઓ અને બધા
દેવતાઓનું પૂજન થાય છે.

હે મહાવીર ! આ યજને સારી રીતે સ્વર્ગમાં સ્થાપિત કરો. યજ હિતેથી
અભિન માટે આ આખૃતિ અર્પણ કરીએ છીએ.

પૂણા, શબ્દવાન પ્રાણી, સોમપાયી, ધર્મને પવિત્ર કરનારા પિતુગણો,
ઘુલોક, પૃથ્વીલોક તથા સંપૂર્ણ દેવગણોને માટે – આ આખૃતિઓ સમર્પિત
કરવામાં આવી રહી છે.

રાક્ષસોના સંખારક રૂદ્રદેવ માટે આખૃતિ સમર્પિત થાવ. જ્યોતિથી
જ્યોતિ મળીને સારી રીતે પ્રજ્ઞવિત થાવ એટલા માટે આખૃતિ સમર્પિત છે.
દિવસ, રાત્રી અને પ્રજાનું તેજ સુરંગત બને તે માટે આ આખૃતિ અર્પણ
કરીએ છીએ.

હે ધર્મ ! સ્વર્ગમાં પ્રથિત ગાયત્રી છંદ અને યજમાં વિશેષ તમારી
દીપ્તિ પ્રવૃદ્ધ બનો. આ આખૃતિ તમને અર્પણ કરીએ છીએ.

હે ધર્મ ! ક્ષત્રિયો અને બ્રાહ્મણોના, બળની વૃદ્ધ માટે તેમજ આ યજના
ફળની પ્રાપ્તિ માટે અમે તમારું અનુગમન કરીએ છીએ.

ચારે દિશાઓ જે સત્યરૂપ અને યજની નાભિરૂપ છે તથા આયુધ છે
તે અમને પૂર્ણાયુ આપો અને અમને સમૃદ્ધ કરો.

હે ધર્મ ! તમે અમારા પુષ્ટિકારકરૂપ તરીકે પ્રવૃદ્ધ થાવ. અમને પુષ્ટ અને પ્રવૃદ્ધ બનાવો.

હે વિદ્યુત અજિન ! તમે મિત્રની સમાન દર્શનીય, વૃદ્ધિનું કરશું અને શાબ્દકારી તેમજ જળના નિવિદુપ અને સૂર્યના જેમ પ્રકાશવાન છો.

જળ અને ઔષધિ અમારા માટે શ્રેષ્ઠ મિત્ર બનો. અમારા શત્રુઓ માટે આ જળ અને ઔષધિઓ શત્રુરૂપ બની રહો.

અંધકારયુક્ત આ લોકની પેલી પાર ઉત્તમ સ્વરગલોકને જોઈને યોગજન શ્રેષ્ઠરૂપને પ્રાપ્ત કરે છો.

ત્રણ દીપિ વડે પ્રકાશિત ધર્મ પોતાના સુશોભિત તેજ સહિત ભલાજ્યોતિ સાથે સુસંગત બનો અને અમારામાં પ્રતિષ્ઠિત થાવ.

હે કાન્તિપ્રદ ! હે સુખકારી ધર્મ ! તમારા મધુર અંશને અમે પ્રાપ્ત કરીએ છીએ. પ્રજાપતિ, ઈન્દ્ર દ્વારા સોમપાન થયા બાદ વધેલા અંશનું અમે પાન કરીએ છીએ.

• ઓગણાચાલીસમો અદ્વાય •

(સૂક્ત નથી ૧૩ સુધી)

અધિ : દીર્ઘતમા

સર્વાન્ધિપતિ હિરણ્યગર્ભ સહિત પ્રાણો માટે આ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. પૃથ્વી, અજિન, અંતરિક્ષ, વાયુ, સ્વર્ગને પ્રાપ્ત કરવા અને સૂર્ય માટે આ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ.

દિશાઓ, ચંદ્રમા, નક્ષત્રો, જળ, વરુણ, નાભિ, દેવતા, શોધક દેવતાની પ્રસન્નતા માટે આ આહુતિ સમર્પિત કરીએ છીએ.

વાણી દેવતા, પ્રાણની પ્રીતિ, ચક્ષુઓની ગ્રાતિ અને પ્રસન્નતા માટે શ્રોત્રોની પ્રીતિ અને પ્રસન્નતા માટે આ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ.

અમે મનની પ્રસન્નતા, ઈચ્છા પૂર્તિ મેળવીએ અને વાણીના સત્ય વ્યવહારની ક્ષમતા કેળવીએ. પશુઓથી મારા ધરની શોભા વધે, અનથી શ્રેષ્ઠ સ્વાદ મને પ્રાપ્ત થાવ અને લક્ષ્મી તથા સુયત્થ મારા આશ્રિત થાવ.

વિકરાળ, ભીમ, ધોર શાન્દ કરનાર, કંપિત કરનાર, બધાનો તિરસ્કાર કરનાર અને બધાની સાથે સંગત થનાર અને બધાના ક્ષેપજકારી વાયુદેવતાની પ્રસન્નતા માટે આ આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ.

હૃદય અને હૃદ્યાગ દ્વારા અર્જિનદેવતાને પ્રસન્ન કરીએ છીએ । સંપૂર્ણ હૃદયથી પશુપતિને, યકૃત ખંડ વડે બગદેવતાને, હૃદયસ્તિ વિશેપ દ્વારા શર્મ દેવતાને, આધારસ્તિ વડે ઈશાન દેવતાને, પાશ્ચાસ્તિ વડે મહાદેવતાને, સ્થૂળ આંતરડા વડે ઉગ્ર દેવતાને પ્રસન્ન કરીએ છીએ.

યમ માટે, અંતક માટે, મૃત્યુ માટે, બ્રહ્મ માટે, બ્રહ્મ હત્યા માટે, વિશે દેવા માટે, દ્વારાપૃથ્વીના દેવતાઓ માટે અને ઉક્ત તમામને અલગ-અલગ આખુતિઓ અર્પણ કરીએ છીએ.

• ચાલીસમો અધ્યાય •

(સૂક્તન : ૧થી ૧૭ સુધી)

દેવતા : આત્મા

સંસારમાં જે કોઈ પણ પદ્ધાર્થ છે તે બધાની અંદર ઈશ્વર વ્યાપ્ત છે (તેમના અધિકારમાં છે). ત્યારાને ભોગવી જાણો. વધારે ઘનની લાલચ રાખશો નહિ. અન્યના ઘનનો લોભ કરશો નહિ.

આ જગતમાં કર્મ કરતાં સો વર્ષ (પૂર્ણ આયુષ) સુધી જીવવાની પ્રાર્થના કરો. કર્મ મનુષ્યને લિખાન કરતા નથી. આ રસ્તો તમારા માટે છે. એ સિવાય પરમ કલ્યાણનો બીજો કોઈ માર્ગ નથી.

જેઓ કાય કર્મમાં જ રોકાયેલા રહી આત્માનો તિરસ્કાર કરે છે તેઓ દેહત્યાગ કર્યા પણી અજ્ઞાનથી ઢંકાયેલા રહીને અસુર યોનિમાં જાય છે. તેઓ વારંવાર જન્મ-મરણના ચકમાં ફસાય છે.

આત્મા હંમેશા પોતાનામાં જ સ્થિર રહી, એકાડી મનથી અધિક વેગવાન અને સર્વપ્રથમ પ્રગટ થનાર બબુદુપ છે. જે ક્યારેય ડિયારહિત હોવા છતાં એટલો સંકિય હોય છે કે બધાનું અતિકમણ કરે છે. આત્મ તત્ત્વ દ્વારા જ અંતરિક્ષમાં વાયુ જળને ધારણ કરે છે.

આ આત્મા પરિભ્રમણ કરતો હોય તેવું જણાય છે પરંતુ ખરેખર તે ચાલતો નથી. તે દૂર છે અને નજીક પણ છે. તે શરીરની અંદર વાસ કરે છે અને શરીરની બાહ્ય પણ રહે છે.

જે બધાં પ્રાણીઓમાં પોતાના આત્માને અને બધાં પ્રાણીઓને પોતાના આત્મામાં હોવાનું અનુભવે છે તેને કોઈ સંદેહ રહેતો નથી. જ્યારે તે બધા

પ્રાકૃતિઓને એક સ્વરૂપ જાણી લે છે પછી તેને કોઈ ભય કે શોક રહેતો નથી.

પરમાત્મા સર્વ શક્તિમાન શરીરરહિત, દીષરહિત, શુદ્ધ અને પાપરહિત છે. તે સર્વ વ્યાપ, સર્વજ્ઞ, સન્પત્તન અને બધાની રચના કરનાર છે.

જે લોકો પરમેશ્વરને છોડીને અન્યની ઉપાસના કરે છે, તેઓ અજ્ઞાનાન્યકરમાં પ્રવિષ્ટ થાય છે અને જે લોકો વ્યસનોમાં રોકાયેલા રહે છે તેઓ તો તેનાથી પણ વધુ ગાઢ અંધકારમાં પડે છે.

ભક્તની ઉપાસનાનું ફળ અલગ હોય છે અને જરૂર જગતની ઉપાસનાનું ફળ જિન્ન હોય છે એવું વિદ્વાનો કહે છે.

જે જ્ઞાની આત્મા-પરમાત્માને એક સમજે છે તે મૃત્યુથી પાર થઈને અમૃતત્વને પામી લે છે.

જે નિષ્કામ કર્મ છોડીને સકામ કર્મ કરે છે તે અજ્ઞાનમાં ઘડેલાય છે. જે જ્ઞાનયુક્ત થઈને પણ ભેદાત્મક સકામ ઉપાસના કરે છે તે તો ચોર અજ્ઞાની બને છે.

જ્ઞાનયુક્ત કર્મનું ફળ જુદું છે અને અજ્ઞાનયુક્ત કરાયેલ કર્મનું ફળું અલગ હોય છે એવું વિદ્વાનો જણાવે છે.

જે વિદ્યારૂપ જ્ઞાન અને અવિદ્યારૂપ કર્મ બન્નેને જાણી લે છે તે પોતાના કર્મ દ્વારા મૃત્યુને પાર કરી જ્ઞાનના અમૃતત્વને મેળવે છે.

હે જીવ ! જ્યારે શરીર ધૂટવાનું હોય ત્યારે ઈશ્વર સ્મરણ કરવું જોઈને સ્વ-સ્વરૂપનું અને કરેલાં કર્માનું સ્મરણ કરી જ્ઞાનવું જોઈએ કે શરીર અંતે ભર્મ બને છે.

હે અર્જિન (પરમાત્મા) ! તમે અમારાં બધાં કર્મોના જ્ઞાતા છો. આથી અમે નિષ્કામ કર્મ કરનારાઓ પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરનારા શ્રેષ્ઠ માર્ગ ઉપર અમને ચલાનો જેથી અમે પાપોથી દૂર રહીએ. શરીરનો નાશ થવાથી અમે તમારા માટે કર્મ કરવા અસર્મથ બનીએ છીએ. આથી તમને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

સત્યનું મુખ તેજના આવરણ વડે ઢંકાયેલું હોય છે. આદિત્યાપે જે પુરુષ વિદ્યમાન હોય છે તે પણ હું જ છું. ઓમકાર આકાશની જેમ વ્યાપ્ક છે, તે જ ભક્ત સ્વરૂપ છે.